6-97-

IO. GOT. HEINECCII

HISTORIA IVRIS

ROMANI.

Res 10366

FACULTAD DE

Reg 28730

BS 94968

IO. GOT. HEINECCII

HISTORIA IVRIS

ROMANI.

EDITIO PRIMA HISPANA

AD VSVM STVDIOSAE IVVENTVTIS

ADORNATA.

CVM PRIVILEGIO.

COMPLVTI.

APVD EMMANVELEM AMIGO
ACADEMIAE TYPOGRAPHVM.

ANNO CIↃIↃCCCVIII.

EDITORES LECTORI

S.

Historia et Elementa Romani Iuris, praeclara Ioannis Gottlieb Heineccii opera, nouam accipiunt commendationem, dum Regio decreto, hispanae iuuentuti erudiendae destinantur. Porro ipsorum editio Academiae Complutensis curae mandata est: prioris autem illa, quonam modo adornata a nobis fuerit, paucis habe.

Exemplaria potissimum sequuti sumus Geneuensis Cramerianae editionis an. 1747. et alterius itidem Geneuensis apud fratres de Tournes an. 1767. Nonnulla tamen immutare necesse fuit.

Et quidem in primis, quum Historia Iuris Ciuilis (sub hac enim inscriptione opus istud ab Auctore euulgatum est) non modo originem et progressus iuris Romani, verum etiam Germanici duobus libris complectatur, posteriorem nos, tamquam hispanae iuuentuti inutilem, praetermisimus, reformatis adeo in priori, quem integrum seruauimus, in titulis, praefationibus, et indicibus, quae abscissam operis partem respiciebant.

Graecas praeterea voces, quas hinc inde per vniuersum opus eruditus Auctor spargit, nec tamen saepissime interpretatur, huius linguae ignaris negotium facessere non permisimus, ideoque latinam subiunximus interpretationem. Laudata vero fragmenta graeco ipso, nonnumquam et hebraico, sermone et characteribus retinere cordi fuit, ne veterum linguarum eruditionem tam prudenti consilio nuper stabilitam, minus adamasse videremur.

Tum, si qua loca deprehendimus (fuerunt vero illa rarissima), quae sensum paullo obscuriorem, vel non satis expeditum exhiberent, addito uno aut altero vocabulo, vel interdum etiam suppresso, aut ex priori sede in commodiorem translato, lucem ipsis affundere non dubitauimus: probe memores HEINECCIVM, quod ipse in praefatione testatur, festinanter admodum id opusculum elucubrasse, nec limare accuratius potuisse. Menda etiam quae satis multa, cum in latinis, tum maxime in graecis, in priores editiones irrepserant, sustulimus.

Ceterum Elementa Iuris Romani, quae iam prelo subiacent, propediem, et adhuc castigatiora exspecta. Interim labore nostro, quanticumque demum sit, fruere et VALE. Compluti. Postridie Calendas Februarii, an. CIↃIↃCCCVIII.

HONORATISSIMO LECTORI

S. P. D.

IO. GOT. HEINECCIVS.

QVAE plerosque facere animaduertimus, qui praefationes scribunt, vt vel rerum, quas explicant, vtilitatem ac praestantiam verbis ornatissimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam suspendant: eorum ego hic nihil facere constitui. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIAE IVRIS vtilitatem satis perspiciunt harum rerum intelligentes, eamque re ipsa experiuntur quotidie: ita apud imperitos et veteris barbariei statores frustra verba facerem, neque vlli mortalium tantum est flumen ingenii, tanta scribendi dicendique vis ac copia, vt his hominibus, vel ad ipsum elegantiorum litterarum nomen cohorrescentibus, non dicam persuadere, sed verosimile tantum facere possit, earum vllam in iuris prudentia vtilitatem esse. Et sane qui fieri posset, vt illi harum deliciarum suauitatem salubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus sentibusque rescuntur,

tur, asperumque illum victum calceatis istis dentibus suis facillime subigunt? Quare quum et rem in se commendatissimam verbis extollere, superuacuum, et surdis narrare fabulam molestissimum videatur: de vtilitate praestantiaque huius studii, vt praediximus, iam non disseremus, sed instituti tantum nostri rationem reddemus iis, quibus nos, nostraque studia, vigilias ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI nostro longe clementissimo, vt, relicta illustri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo iam olim ibi non sine fructu studiosae iuuentutis perfunctus fueram, postliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati, et quamuis nouam illam migrationem decliui iam aetate, quantum fieri potuit, deprecarer, eiusque taedio conditiones splendidissimas, a REGIBVS ac REBVSPVBLICIS potentissimis mihi propositas, aliquoties repudiassem, Halam tamen familiam ac supellectilem transtuli, operamque dedi, vt obsequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam esse, re ipsa ostenderem. Inciderat haec profectio mea in illud anni tempus, quo Halae praelectionum publicarum priuatarumque iam pridem factum fuerat auspicium, nec integrum mihi erat, a disciplinarum quarundam interpretatione munus meum auspicari, nisi turbare vellem ordinem, quem doctores

res celeberrimi iam inde a felicissimis academiae huius primordiis religiose seruarant. Ne tamen paucos hos menses otio ac silentio transirem, statui iuuentuti studiosae publice ea praelegere atque inculcare, quae tortuosum iuris prudentiae iter ac veluti Labyrinthum ingressurae instar fili Ariadnei esse possent. Expensis itaque, quae huc facere videbantur, vniuersis, subductisque rationibus, hanc feci cogitationum mearum summam, nihil auditoribus, qui magno numero ad has acroases confluebant, utilius fore, nihilque fructuosius, quam si iis iuris Romani originem ac progressum paullo adcuratius enarrarem. Ne vero deesset libellus, quem et in auditorio, et domi, prae manibus haberent, breues has positiones in chartam conieci, calamo tam festinante, vt saepenumero schedae adhuc madidae in officinam mittendae essent. Quamuis autem mihi veniam paratam fore putem apud aequos rerum arbitros, si quaedam vel praeteruisa, vel non satis ad amussim facta perpolitaque deprehenderint: adfirmare tamen possum, me haud pauca obseruasse mihi videri, quae non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breuiter perstrictis iis, quae iam ab aliis adcuratius tradita noueram, ea, quae vulgo vel omitti, vel perperam proponi solent, diligentius explicasse, meque multo plura atque exquisitiora eius generis additurum, si eo vsque vitam produxerit summum

mum Numen, vt limam iterum subeat libellus paene extemporarius. Ita enim comparatum est hoc studiorum genus, ad quod nos horis tantum subcesiuis furtim veluti referimus, vt quotidiana lectio multas nobis obseruationes nouas sufficiat, quibus ea, quae olim in chartam conieceramus, mirifice illustrari locupletarique possint. Cuius rei vt quaedam specimina hic demus, pauca, quae interea, dum prelum feruebat animaduertimus, veluti per lancem saturam recensere iuuabit, ita tamen, vt chartae habeamus rationem, et temporis, quod nobis ob imminentes nundinas conceditur, perquam exigui.

Itaque fusius egimus (1) de edictis magistratuum, solideque, nisi fallimur, demonstrauimus dictatores, consules, censores, praetores, aediles curules, tribunos plebis, quin et praefectos praetorio, adeoque omnes fere magistratus, edicta de rebus ad curationem suam pertinentibus reddidisse, quin ideo HONORARIVM illud ius dictum esse, quod omnes, qui Romae honoribus fungerentur, ipsique adeo sacerdotes, nedum magistratus, ius illud edicendi sibi arrogarent. Frustra adhuc desideraueram aliquot magistratuum, qui edicta proposuerint, exempla, veluti praefectorum vrbi, praefectorum Augustalium, et quaestorum, in quae tamen inte-

(1) §. 61.

terea, dum plagellae hae typis describebantur, aliud plane agens, incidi. Praefecti enim vrbi, Turcii Aproniani, edicta bina, alterum de carnibus, non micatione, sed ad exagium vel stateram vendundis, alterum de suariis eorumque canone vinario, integra exstant apud Gruterum (2): similiaque aliorum praefectorum passim memorat Ammianus Marcellinus (3) eo notatu digniora, quo magis ex illis patet, etiam post edictum perpetuum hos praefectos edicta iurisdictionis suae caussa promulgare non desiisse. Ita et praefectos Aegypti Augustales eo iure vsos esse, numquam quidem dubitaram, qui non ignorabam, eos ab Arriano (4) ob proconsulare imperium ὑπάρχες Αἰγύπτε *praefectos Aegypti* vocari, quique apud Tacitum (5) legeram, illos *loco regum in Aegypto egisse*, apud eosque et *lege agi* potuisse, et *eorum decreta perinde habita esse, ac si magistratus Romani constituissent.* At nondum tamen occurrerat locus, quo diserta fieret edictorum ab iisdem propositorum mentio. Talem postea praeter spem atque opinionem reperi apud Philonem (6), qui Auidium Flaccum, praefectum Augustalem, crudelem alioquin et flagitiis omnibus coopertum hominem, eo

(2) *Inscript. pag.* 747. *num.* 6. 7.
(3) *Histor. Lib. XXVII. cap.* 9. *et Lib. XXVIII. cap.* 4.
(4) *Expedit. Alex. Lib. III.*
(5) *Histor. Lib. I. cap.* 11. *et Annal. Lib. XII. cap.* 60.
(6) *In Flacc. pag.* 966.

eo tamen maxime nomine laudat, quod primis praefecturae suae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας, *quod bonas leges in vrbem Alexandrinam, et totam prouinciam, induxerit.* Quod profecto non aliter, quam proposito edicto prouinciali, fieri potuit: vt iam non dicam de edictis repentinis, quae, prout res inciderent, promulgasse eumdem Flaccum, idem Philo (7) testatur. Denique et quaestores eo iure vsos esse, mihi persuasit locus Ciceronis (8) *L. Octauio et C. Cottae coss. senatus permisit, vt vini et olei decimas, et frugum minutarum, quas ante te quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur,* EDICERENT. Ex eo enim manifesto patet, consules tum Romae fecisse, quod antea quaestores in prouinciis, id est, vendidisse decimas, legemque venditioni, proposito edicto, dixisse, vt dubitari non possit, quin et quaestoribus commune ius edicta reddendi fuerit cum reliquis magistratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA IVRIDICA ROMANA, Constantinopolitana et Berytensi diximus, ad easque ad saeculum sextum vsque magnum concursum factum esse ostendimus. Subdubitaui adhuc, an et sub Gothicis, et Langobardicis regibus, itemque sub imperatoribus Francicis et Germanicis, florem suum conseruarit Romanum istud gymnasium. Sed reperi quaedam veterum testimonia, quae id adfirmandum esse suadent. Apud Cassiodorum! (*) enim Athalaricus, rex, professoribus Romanis stipendia integra persolui iubet, in illisque numerat etiam *iuris expositorem.* Et in pacto inter Leonem PP. VIII. et Ottonem M. in synodo Lateranensi anno 1464. inito, a Theodorico de Niem (10), Melch. Goldasto (11), Io. Schiltero (12), aliisque edito, sub finem dicuntur ea omnia facta esse *in patriarchio Lateranensi, in ecclesia S. Saluatoris, synodo constituta a pluribus viris catholicis, episcopis et abbatibus, insuper iudicibus et LEGIS DOCTORIBVS* per quos quum intelligi nequeant doctores, sollemni ritu in academiis creati (quos aetas illa ignorasse omnino videtur), manifestum est, intelligi professores legum, qui Romae tum docendi munere fungebantur. Quo quantiuis pretii testimonio simul confirmatur, quod alibi obseruauimus (13), iuris ciuilis in foris Italiae a Iustiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium permagnam fuisse auctoritatem, quamuis postremis temporibus defuerint, qui cupidae legum iuuentuti viam ad iuris prudendi-

(7) *Ibid. pag.* 972. (8) *Orat. in Verr. III. cap.* 7. (9) *Lib. I. §.* 36.

(*) *Varior. Lib. VIII. cap.* 21.

(10) *De iure et priuil. imp. pag.* 248.

(11) *Constit. imp. Tom. I. pag.* 34.

(12) *Inst. iur. publ. Tom. II. Lib. II. tit.* 10.

(13) *Lib. I. §.* 413.

dentiam monstrarent, et ob eam potissimum caussam desertam hanc ab aliis prouinciam PEPO, IRNERIVS, aliique Bononienses, occuparint.

Sed haec scribentem, et plura tecum, lector, confabulari volentem interpellant me operae, et praefationem non sine conuicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filum, reliquis, quae dicenda supererant, alii occasioni sepositis. Tu itaque vale, meisque conatibus faue. *Halae* e museo *prid. Kal. Octobr.* CIↃIↃCCXXXIII.

QVAE

QVAE mihi hunc adornandi libellum octauo abhinc anno fuerit occasio, *amice lector*, quamque paene praecipiti festinatione ille a me tunc in chartam coniectus sit, ex ea, quam primae editioni praemisi, praefatione, satis vt opinor perspexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea scriptione satisfecisse videar quam paucissimis, iique saltim, quibus nihil, nisi quod eximia quadam cura scriptum perpolitumque sit, placere solet, perfectius quid atque elegantius sint a me desideraturi. Quum enim ea sim tenuitate ingenii, vt et si adnitar, omnesque animi neruos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferat: quanto minus mihi sperare licuit, subitaneum hoc et vix satis praemeditatum opusculum vlli viro docto, maxime in tam vbere, quem saeculum nostrum vidit, talium librorum prouentu esse placiturum? Enimuero multo aliter, quam metueram, res accidit. Tantum enim abest, vt Hecyrae Terentianae fato explosus sit hic libellus, vt tametsi auditorum tantum vsibus initio destinatus, tamen et extra academiae nostrae pomeria inuenerit lectores, et distractis paene diuenditisque exemplaribus omnibus, noua eaque nitidior editio iam pridem flagitari coeperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo sunt perspectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici studio ruperunt viri integerrimi IO. et HERM. VERBEEKII, qui alieni ab exsecrabili illo libellos alienos furtim recudendi consilio, cum priore bibliopola ita composuerunt rationes, vt eis iure recudendi hanc iuris historiam vltro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemtores nullis sibi parcendum ducerent sumtibus, vt et splendidissimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi visus sum lectoribus aequis, vt, qui antea imperfectum illud opusculum tam aequo animo tulerunt, ii iam aliquid si non perfectius, at adcuratius tamen limatiusque a me accipiant. Itaque

tot

tot licet occupationibus distractus, infirmaque valetudine prope oppressus, me recensendo huic libello accingo, multa, quae deesse videbantur, suppleo, quaedam nouis veterum testimoniis firmo, quaedam, vt fit, emendo ac muto, idque tanto studio, vt si quis opus hoc nouum esse crediderit, eum ego non aberraturum a vero esse existimem. Fecerimne operae pretium, tuum, *beneuole lector*, erit iudicium. Me certe noua haec opera nauata iuris prudentiae maximopere delectauit, vt adfirmare possim, illam mihi et curas, quibus tum excruciabar, plerasque abstersisse, et ad amissas difficili morbo vires recuperandas firmandasque mirifice profuisse. Ceterum ne sic quidem dubito, quin alii eamdem rem acturo permagnum reliquerim spicilegium. Experiundo enim didicisse mihi videor, nullam esse difficiliorem veteris historiae partem, quaeque pluribus egeat, paucioribusque instructa sit subsidiis, quam historiam iuris prudentiae. Siue enim veterum rerum publicarum, siue ecclesiae Christianae res et fata quis scribere constituerit, tot exstant incorrupta veteris aeui monimenta, vt se copia fere inopem reddi animaduertat. At quis, quaeso, veterum vel ad historiam iuris scribendam, vel vitas iureconsultorum enarrandas adpulit animum? Quotus quisque tot doctorum hominum, qui rei publicae Romanae annales adcuratissima industria condiderunt, ea, quae ad artem nostram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIVS HALICARNASSENSIS ea, quae de iure et legibus, earumque interpretatione obseruatu digniora esse animaduertebat, diligentius videtur persequutus. Sed inuiderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, vt, quae ab anno ab V. C. 312. acciderunt, hodie fere sciamus iuxta cum ignarissimis. Liuius enim, et si qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello praeclare gestas, quam quae circa leges euenerint, memoriae prodiderunt, et, si quid de his quoque memorant, illas, quae ad rem publicam pertinere

nere viderentur, quibusque tamquam seditionum flabellis populum agitabant tribuni plebis, paullo diligentius descripserunt, plerisque, quae ad ius priuatum amplificandum perlatae fuerant, vel praetermissis, vel leui saltim brachio tactis. Plura eius generis, eaque praeclara procul dubio in tot libris suis obseruauerant veteres iureconsulti, qui, si exstarent integri, non magnopere fortassis laboraremus. Sed hos quoque siue Triboniani industria, siue illaetabili quodam artis nostrae fato amisimus, vt pro instructissimo adparatu et ferculis delicatioribus, hodie reliquiis dumtaxat, tamquam parasiti, perfruamur. Solum POMPONII fragmentum nobis seruauit Tribonianus, si seruatum dici potest, quod nobis vbique, vt videtur luxatum, mutilatumque superest. Saltim plura ac pleniora non scripsisse iureconsultum, nemo sibi temere persuaserit, nisi simul totum Enchiridii libellum duabus tribusue plagulis constitisse, velit existimare. Ita fere omnia interciderunt, ex quibus veteres, quorum aetas in beatiora saecula inciderat, iuris originem, progressum, fata, legum auctores, eorumque finem ac consilia, edictorum, senatusque consultorum aetatem, iuris consultorum vitam, ac quae eorum in iuris prudentiam exstiterunt, merita discere potuerunt. Iacent hodie tot excellentissimi ingenii viri paene omnes illacrymabiles et obruti multa nocte, quia carent vate sacro, et, si dicendum, quod res est, nondum iuris historiam, sed eius paucissima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque istud sit, quod in communi tot veterum monimentorum naufragio interitum euasit, aequi profecto bonique consulendum, et quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipsis libris nostris, de iuris prudentiae fatis vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an praestiterim nescio, conatum me saltim esse id praestare, nullique propterea labori, nullisque vigiliis parsise

se et scio, et quemuis, qui libellum perlustrare voluerit, facile perspecturum, arbitror. Interea, dum alii meliora dederint, vtere meis, tuamque beneuolentiam, quae mihi et senescenti paullatim ad quidlibet in rei publicae litterariae commodum conandum incitamento erit, mihi integram, quaeso, conserua, atque illibatam. Vale, *lector benevole.* Halae, prid. Id. Mart. CIↃIↃCCXXXX.

IO. GOT. HEINECCII

HISTORIA IVRIS ROMANI.

CAPVT I.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS ROMANI SVB REGIBVS.

§. I.

ROMA Albanorum colonia, sed initio magno aduenarum maxime ad asylum Romuli confluentium concursu, postea et totis ciuitatibus gentibusque dedititiis intra moenia receptis sensim suppleta, mores ac religionem maioris patriae aliarum coloniarum exemplo retinuit.* Quum ergo illi patrii mores in scripturam nondum essent redacti: *vrbs Roma initio sine lege certa, sine iure certo, egisse* dicitur Pomponio *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.*

Quomodo Romani initio sine lege iure certo egerint.

* Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. cap.* 45. Romam diserte vocat τῆς Ἀλβης ἀποικίαν, *Albanorum coloniam.* Et paullo post *cap.* 72. addit: τῷ δ' ἑξῆς ἔτει τοῦ Νομίτωρος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἴλιου ἅλωσιν, ἀποικίαν στέλλαντες Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλῳ καὶ Ῥώμῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κλίζουσι Ῥώ-

Ῥώμην: *altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum* 432. *Albani, Romuli et Remi ductu,* COLONIAM *miserunt, condiderunt-que* ROMAM. Vti vero colonias deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probauit Ez. Spanhem. *de vsu et praest. numism. Tom. I. Dissert. VIIII. pag.* 580. *sequ.* ita de Romanis et Albanis Strabo *Lib. V. pag.* 353. *edit. nou.* diserte scribit, eos communia habuisse καὶ ἱερὰ, καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικὰ, *cum sacra, tum alia iura ciuilia.*

§. II.

Id quomodo intelligendum.

Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis plane legibus, nulla actionum norma sub vrbis incunabula vsus sit: (qui enim fieri potuisset, vt sine lege in ciuitatem coalesceret turba incondita, et extorris patria hominum colluuies?) sed sensus est, Romanos initio iure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 26. Iustin. *Histor. Lib. I. cap.* 1. et *Lib. II. cap.* 7. Porphyr. περὶ ἀποχῆς *de Apocha Lib. III. pag.* 283. *edit. Lugdun. anni* 1620.

* Nimirum lex lata Pomponio est ius constitutum, seu scriptum. Id vero ipse opponit *iuri incerto* vel consuetudini. *Sine iure* ergo *certo egerunt*, quod sine lata lege et iure scripto viuerent. Bynkershoekii *Praetermiss. (pag.* 236. *sequ. edit. nou.*) Similiter Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. X. cap.* 1. Οὔπω γὰρ τότε ἦν οὔτε ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, οὔτε ἰσηγορία, οὔτε ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ *ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα: nondum enim erat apud Romanos ius aequum omnibus ciuibus, nec omnibus ex aequo suffragandi potestas erat, nec* IN SCRIPTVRAM *relata erant iura omnia*; vbi itidem ἰσονομία *legum aequabilitas* opponitur τοῖς ἐν γραφαῖς δικαίοις, *scriptis iuribus.*

§. III.

Regum arbitria defectum legum supplebant.

Quum vero, vt in noua ciuitate permulta inciderent, quae ad illos antiquae patriae mores componi non poterant: res ipsa poposcit, vt ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quae vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epist.* 90. Iustin. *Histor. Lib. I. cap.* 1. Atque inde est, quod *omnia initio* MANV *a regibus gubernata esse*, dicit Pomponius *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.*

* Dionys. Halicarn. *Lib. X. cap.* 1. vbi de statu iuris ciuilis sub regibus: τὸ δικαιωθὲν ὑπ' ἐκείνων τοῦτο νόμος ἦν: *ius ab illis constitutum pro lege erat.* Quoties ergo noua aliqua ac repentina inciderent, toties ipsi reges erant νόμος ἔμψυχος, *viua ac spirans lex*, vti loquitur Philo *de vita Mosis, Lib. II. pag.* 506.

§. IIII.

Hinc edicta regia pro lege erant.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a ciuibus vellent reges Romani: id propositis, vel per praeconem promulgatis EDICTIS praecipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORVM regiorum ALBIque REGII veluti Liuius *Lib. I. cap.* 32. *et* 44. Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. III. cap.* 50. *Lib. IIII. cap.* 13. *Lib. V. cap.* 1. MANUS ergo REGIA erat potestas regum edicendi, quaecumque e re publica videbantur, quaeque legibus et moribus patriis nondum erant definita. Quo sensu *manus* accipi videtur a Tacito *in Agric. Cap.* 9.

§. V.

Mox tamen leges flagitauit populus.

Eum rei publicae statum vel ideo aequo animo ferebat populus, quod reges ad fastigium huius maiestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio, iustitiaeque fama euexisset. Quandoquidem tamen, vti recte obseruauit Cicero, *ad diuers. Lib. VIIII. epist.* 16. *omnia incerta sunt, quum a iure discessum est, nec praestare quisquam potest, quale futurum sit id, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine*: non sane mirandum est, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipso paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitasse, * et tales quidem, quas ipse curiatis comitiis sciuisset.

* Libertatis enim argumentum id est certissimum, *si leges imperent.* Arist. *Polit. Lib. III. cap.* 16. Hinc veteres scriptores ciuitates *liberas* LEGVM; *regna* PRINCIPVM REGVMque esse, dicebant, legibusque redditam esse censebant ciuitatem, quae se in pristinam libertatem adseruisset. Testimonia plurima Lucani, Quintiliani, Claudiani, aliorumque melioris aeui auctorum

collegit Io. Fridr. Gronouius *in Statium Papin. Silu. Diatr. I. Cap. 2. pag. 11. sequ.* Addo ego, et Graecos ita loquutos, veluti Aristotelem, qui dum *Politic. Lib. III. cap. 11.* ex instituto quaerit, πότερον συμφέρει μᾶλλον, ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων; *praestetne a bono viro regi, an a bonis legibus?* manifesto imperium boni viri pro principatu; imperium bonae legis pro libertatae accipit. Hinc semper, qui libertatis, iidem et ἰσονομίας adpetentissimi esse solent.

§. VI.

Idque et rei publicae forma exigere videbatur.

Immo hoc vel ideo suo quodam iure postulabant Romani, quod Romulus ipse non merum principatum instituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. Lib. III. cap. 2. et l. 2. §. 1. D. de orig. iur.* vulgo colligunt, sed summum imperium ita communicaverat cum patribus et populo, vt REX senatui praeesset, populum rogaret, bella administraret, et ius in vrbe diceret: PATRES consilia cum rege de re publica caperent, magistratusque gererent: POPVLVS denique in comitiis de legibus, de bello et pace, nec non de magistratibus creandis curiatim ferret suffragia. * Dionys. Halicarn. *Antiqu. lib. II. cap.* 14.

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. cap.* 50. tria esse obseruat rerum publicarum genera; esse tamen *et quartum genus, quod Romani commenti sint, vt ex his tribus vnum efficerent.* His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a regibus *manu* gubernata esse memoriae prodit; vt adeo merito miremur, virum doctissimum Scipionem Gentilem *in Disp. illustr. de iure publ. Rom. Disp. I. §. 2. p. 8.* scribere non dubitasse: *quod Pomponius scribit; initio ciuitatis nostrae omnia manu a regibus gubernabantur, quod nihil aliud est, quam summum omnium rerum arbitrium ac indicium penes eos fuisse: id de regibus Romanis dici non posse, nec a Pomponio dictum, existimamus.* Adeo totam illam legem Pomponio adiudicare mauult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse*: quod his verbis veram παμβασιλείαν *regiam potestatem plenissimam*, describi putaret.

§. VII.

Hinc latae leges curiatae.

Hinc ipse ROMVLVS *leges quasdam curiatas ad populum tulit, l. 2. §. 2. D. de orig. iur.* Quum enim ipse

se populum vniuersum primum in tres TRIBVS, *Tatiensem, Lucerem*, et *Ramnetem*, hasque deinde in triginta CVRIAS descripsisset: Dionys. *Lib. II. cap. 7.* Festus, *voce: Curiae*; quoties ferendae essent leges, populo indicebat comitia, peractisque sacris et addicentibus auspiciis, eum rogabat verbis sollemnibus: VELITIS IVBEATIS, *Romani.* (QVIRITES enim multo post a Romulo, in coelum, vt fingebant, rapto, cognominari coeperant. Flor. *Histor. Lib. I. cap. 1.*) Quo facto curiae ibant in suffragia, et, quod plures sciuerant, id pro lege erat, et legis curiatae nomine veniebat. * Vnde lucem capit definitio legis §. 4. *Inst. de iure nat. gent. et ciuit.*

* Videntur LEGES CVRIATAE tantum ad Seruii Tullii regis tempora obtinuisse. Hic enim noua inuenta populi partitione in classes, vt potentiorum atque opulentiorum suffragia plebis infimae turbaeque proletariae consiliis praeualerent, pleraque per comitia CENTVRIATA explicauit. Accesserunt postea demum comitia TRIBVTA, in quibus plebiscita potissimum fiebant tribuum suffragiis. Demum libera re publica tam rarae esse coeperunt LEGES CVRIATAE, vt eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magistratibus maioribus imperium militare auspicii caussa deferebatur. Liu. *Lib. V. cap. 46. et Lib. VIIII. cap. 38.* De qua *lege curiata* inter viros doctissimos, Car. Sigonium et Nic. Gruchium acrem intercessisse disputationem nouimus. Scripta amoebea eo pertinentia *Thesauro Antiquitatum Romanarum Tom. I. pag. 531. seqq.* inseruit Graeuius.

§. VIII.

Exempla legum Romuli.

Talium legum curiatarum a ROMVLO perlatarum vestigia passim exstant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus se a Io. Barthol. Marliano accepisse, scribit *ad leges Romuli, pag. 22. Tom. I. Iurisprud. Roman. et Attic.* (eam enim a recentiore manu esse, nemo negauerit: vid. Schubart. *de fatis iurisprud. Rom. Exerc. I. pag. 64.*) sed apud auctores veteres, * ex quibus eas collegerunt, cum alii, tum Ant. Augustinus, Iustus Lipsius, Fulu. Vrsinus, Franc. Balduinus, et his omnibus accuratior Paull. Merula *de legib. Rom. cap. 2. seqq.* vt adeo falsi sint Iustinianus *Nouell. XXXXVII. praef.*

praef. et Gratianus, *can.* 1. *distinct.* 7. qui a Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

* Tales leges ad ius priuatum et animaduersionem in facinorosos homines pertinentes, apud Dionys. Halicarn. *Lib. II. cap.* 26. sunt sequentes: *mulier, quae secundum sacras leges conuenit in manum, particeps bonorum sacrorumque mariti esto. Patri in liberos ius vitae et necis, illosque ter venundandi ius esto. Tertium venumdati et manumissi e patria potestate exeunto. Sordidas sellulariasque artes cives ne faciunto, sed studiis militaribus reique rusticae vacanto. Temetum mulier ne bibito.* Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS CLIENTEI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTOD. Seru. *ad Virgil. Aensid. Lib. VI. v.* 622. *Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere ius esto. Moenia sancta sunto.* Plutarch. *in Romulo pag.* 30. Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saeuitia apud Festum *in voce: Plorare*: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula *de Legib. Rom. cap.* 2. §. 4. Reliqua Romuli instituta ad sacra et rem publicam, atque adeo ad ius publicum, pertinent.

§. VIII.

Nec non a Numa, Tullo Hostilio, et Anco.

Sed et sequentes reges leges quasdam curiatas ad populum tulisse constat. ET NVMA quidem POMPILIVS eas potissimum, quae ad sacra pertinere visa sunt, adiecit, Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 26. quas ipse in octo partibus pro totidem classibus descripsit*. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. cap.* 65. DE TVLLI HOSTILII legislatione testem habemus eumdem Dionysium *ibid. cap.* 23. qui et *Lib. III. cap.* 28. laudat legem de tergeminis ex publico alendis, ad suam vsque aetatem obseruatam. Reperta etiam quaedam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 26. qui tamen Numae praecipue, aui, instituta in vsum reuocasse fertur. Liu. *Hist. Lib. I. cap.* 32.

* Sacris istis institutis, quibus simulato nocturno cum Egeria nympha congressu auctoritatem conciliabat, Liu. *Lib. I. cap.* 19. Dionys. *lib. II. cap.* 61. 62. callide vtebatur Numa, ad eo acriora vincula legibus ciuilibus iniicienda. Sic vt vites diligentius putarent ciues, sanxerat: *ne quis diis ex vite impu-*

putata libaret. Plin. *Hist. nat. Lib. XIIII. cap.* 12. *et Lib. XVIII. cap.* 12. Ne insanos sumtus sepeliendis cadaueribus coenisque impenderent, instituerat: *ne quis vino rogum respergeret*: Plin. *ibid. Lib. XIIII. cap.* 12. neue pisces, nisi squamosos, ad polluctum emeret. Plin. *ibid. et Lib. XXXII. cap.* 11. Ne termini nefarie mouerentur, neue pellicatus glisceret in ciuitate, vel fidem quisquam impune fallere auderet, callide praeceperat *vt Terminus Deus esset, et si quis terminum exarasset, ipse cum bobus Diuis sacer esset*: Dionys. Halicarn. *Lib. II. cap.* 76. Festus *in voce: Termino. Ne pellex aram Iunonis tangeret: si tetigisset, crinibus demissis agnum feminam caederet.* Fest. *in voce Pellices.* Denique, *vt Fidei numen omnes metuerent.* Dionys. *ibid. cap.* 72. Proprie ad leges ciuiles Numae pertinent sequentes: *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida esto: sin imprudens, in concione pro capite occisi et natis eius arietem offerto.* Festus, *in voce: Parricida. Si filiusfamilias, volente patre, vxorem duxerit, patri eius venumdandi potestas ne esto. Vidua intra decem menses luctus ne nubito.* Plutarc. *in Numa, pag.* 71. Addimus legem regiam, cuius mentio fit. *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quae praegnans mortua fuerat, nisi exciso partu humetur.* Eius enim auctorem esse NVMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. *de Legib. et senatusconsult. pag.* 130. Sunt, qui Mosis leges, sunt qui Pythagorae instituta Numae ab oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Stromat. Lib. I. pag.* 304. Euseb. *Praeparat. euang. Lib. VIIII. cap.* 6. *pag.* 410. Sed, vti prius vix probabile: ita posterius manifesto falsum, et ob rationes chronologicas absurdum est. Liu. *Histor. Lib. I. cap.* 18. Dionys. *Lib. II. cap.* 60.

§. X.

An et a reliquis regibus.

TARQVINII PRISCI lex, quae quidem ad ius priuatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TVLLII, non curiatae tamen, sed centuriatis, vti videtur, comitiis perlatae*. Quas deinde omnes vno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyrannus, acturus TARQVINIVS SVPERBVS. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. V. cap.* 2.

* SERVIVS TVLLIVS non modo Romuli et Numae leges reuocauit in vsum: Dionys. *Lib. IIII. cap.* 13. sed et plures nouas sanxit, veluti de iudiciis, Dionys. *ibid. cap.* 29. de libertinis ciuitate donandis, *ibid. cap.* 26. 27. 28. Cicero *pro Cornelio Balbo cap.* 24. de ciuibus ob aes alienum in vincula non ducendis: Dionys. *Lib. IIII. cap.* 12. de filio patrem ver-

verberante Festus, *in voce* : *Plorare*. Denique de contractibus et iniuriis priuatis Dionys. *Lib. IIII. cap.* 17. Vnde Tacitus *Annal. Lib. III. cap.* 26. *Praecipuus*, inquit, *Seruius Tullius sanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent*. Nam cum in toto imperio suo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, vt non modo de patrum, sed et regia potestate dimidium detraxisse videretur. Dionys. *ibid.* cap. 29.

§. XI.

Regii imperii finis.

Sed non diu tyrannidem tulit ferocissimus populus. Mox enim regnari Romae desiit, postquam TARQVINIVS SVPERBVS ex magno imperio non nisi maximam retinens licentiam, euersis legibus, oppressoque populo, ciuium suorum incurrit odia, regno ipsaque ciuitate pulsus anno V. C. 244. Flor. *Lib. I. cap.* 1.

§. XII.

Legum regiarum indoles.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuisse paucas, easque, siue verba, siue rem ipsam consideres, priscam simplicitatem vbique redoluisse, fini tamen reipublicae, qui in potentia bellica consistebat *, si paucissima Numae instituta exceperis, tam callide attemperatas, vt Romulum ipsis Graecorum legislatoribus anteferre non dubitet Dionys. Halicarn. *Lib. II. cap.* 23. *seqq.*

* Fuit noua res publica ex earum numero, quarum finis est, ὡς πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον νομοθετῶνται, *vt cuncta ad potentiam bellumque gerendum instruantur*. Aristot. *Polit. Lib. VII. cap.* 14. Nimirum quum nec ager Romanus admodum amplus, nec artificum in promiscua turba magna multitudo, nec commodus ad commercia instituenda portus esset : non poterat non intelligere Romulus, neque agriculturam, neque opes per opificia vel commercia adquirendas finem esse posse nouae rei publicae, ac proinde ipse auctor erat ciuibus suis, vt omnia ad bellicam potentiam referrent, commendabatque iis ἐν μὲν τοῖς ἀθελοις πολέμοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος, ἐν δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς τὴν ὁμοφροσύνην, καὶ σώφρονα, καὶ δίκαιον ἑκάστου βίον, *in externis bellis armorum potentiam in ciuilibus vero tumultibus concordiam, temperantiamque, et iustitiam*. Dionys. Halic. *Lib. II. cap.* 7. Et ad hunc finem pleraeque leges regiae comparatae fuerunt. Pleraeque, inquam. Numam enim id in primis egisse, vt ferocem populum ad pacis studia paullatim inflecteret, iam supra diximus. Flor. *Histor. Lib. I. cap.* 2. *et* 8.

CA-

CAPVT II.

DE STATV IVRIS ROM. AB EXACTIS REGIBVS AD LATAS LEGES XII. TABB.

§. XIII.

Exactis regibus bini creati consules.

REgibus *lege tribunicia*, id est, a *Iunio Bruto* tum tribuno celerum lata exactis, bini consules rei publicae eorum loco praeesse coeperunt, eadem auctoritate potestateque ac olim reges, vt si a vocabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris, nihil omnino de regio imperio deminutum videretur *. Liu. *Lib. II. cap.* 1. Unde et *regiae maiestatis imperium* consulatus vocatur a Liuio *Lib. IIII. cap.* 2. Nimirum *ex perpetuo annuum placebat, ex singulari duplex imperium, ne potestas vel mora vel solitudine corrumperetur* : CONSULESque *adpellati pro regibus, vt consulere se ciuibus suis debere meminissent*. Flor. *Histor. Lib. I. cap.* 9.

* Vere ergo manebat forma rei publicae pristina, vt nomen magis quam potestas regum abolita videretur. Vere regia potestas erat penes consules. Patribus quoque salua erant, quae antea habuerant, iura : nec populo ius de legibus, honoribus, bello ac pace statuendi adimebatur. Attamen quum consules tantum patricii generis initio eligerentur, nec plebi adhuc via pateret in senatum : id praecipue agebant patres, vt oppressa plebe res publica paullatim aristocratiae schema indueret. Sane id consilium non celauit, sed ingenue professus est Appius Claudius, dum obiurgatus a Valerio ob callida illa plebem opprimendi consilia, his se verbis defendit: Ἀ δὲ εἰς χαλεπότητα, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισοδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορήματα: *Quod autem me difficilem adpellauit, et malorum hominum antesignanum, infensumque plebi, et paucorum potentiae studiosum quod* ARISTOCRATIAM *tuear, communia mihi vobiscum sunt crimina*. Dionys. Halicarn. *Lib. VI. cap.* 62.

§. XIIII.

Qualis tum iuris Romani facies.

Iam quae ab eo tempore fuerit iuris Romani facies, paucis ita describit Pomponius: *exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hae exoleuerunt, iterumque coepit populus Romanus incerto magis iure et consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope VIginti * annis passus est. l. 2. §. 3. D. de orig. iur.*

* Non congruit annorum numerus, si legas VIGINTI. Nam ab exactis regibus ad conditas XII. tabulas non viginti, sed sexaginta fere anni elapsi sunt: vt probabile sit, primam syllabam VI maiusculis litteris expressam signum numeri senarii fuisse, adeoque legendum esse SEXAGINTA. Bynkershoekii *Praetermiss. ad l. 2. D. de orig. iur. pag. 237. edit. nou.*

§. XV.

Leges regiae adhuc pro moribus valebant.

Enimuero id denuo non ita accipiendum est, ac si interiecto tempore exleges vixerint Romani. Potius quum *ius incertum legi latae* opponat Pomponius, (§. 2.) sensus est leges regias non amplius tamquam ius scriptum, sed tamquam mores maiorum et consuetudines patrias viguisse. Tantum enim abest, vt leges olim a regibus latae vel populi scito abrogatae sint vel non vsu exoleuerint, (quod iam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. I. cap. 4. pag. 61. edit. nou.*) vt permultas a primis coss. confirmatas esse, quasdam et in ipsas XII. tabulas migrasse satis constet*.

* Dionys. Halic. *Lib. V. cap. 2.* Τὺς νόμυς τὺς περὶ τῶν συμβολαίων τὺς ὑπὸ Τυλλίυ γραφέντας, φιλανθρώπυς καὶ δημοτικὺς εἶναι δοκῦντας, ὡς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο: *Leges Tullii de contractibus, humanas admodum et populares, quas in vniuersum Tarquinius sustulerat, reuocarunt in vsum.* Et paucis interiectis: Καὶ τ' ἄλλα πράττειν, ὅσα κατὰ τὺς πρόσθεν ἐθισμὺς ἔπραττον, ἀπέδοσαν: *ceteraque omnia secundum priscas consuetudines facere permiserunt.* Non ergo valebant amplius leges regiae, tamquam ius scriptum, nisi quatenus de nouo legibus sacratis essent firmatae. Et hinc *ius patriae potestatis*, quod ex ipsius Romuli legibus esse obseruauimus, (§. 8.) MORIBVS *esse receptum* testatur VIpianus *l. 8. D. de his, qui sui vel al. iur.*

§. XVI.

§. XVI.

Hinc ius Papirianum.

Et quis quaeso dubitet, quin post Tarquinii etiam exsilium legum regiarum vsus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas singulari opere collegerit C. PAPIRIVS*? Sane si nullus plane earum legum superfuisset vsus, eas colligendo maximas nugas egisset Papirius. Ivs istud PAPIRIANVM, quod SEXTO potissimum *libro* leges *ciuiles*, reliquis *sacras* comprehendisse videtur, *l. 2. §. 2. D. de orig. iur.* luculento commentario illustrauerat GRANIVS FLACCVS, *l. 144. D. de verb. signif.*

* Huius CAII PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiq. Lib. III. cap. 50.* additque eum Numae leges post Ancum regem in vsum reuocasse, tanquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI praenomen habuit ille iuris Papiriani auctor, sed *sexto libro* comprehendit leges ciuiles, idque vel inde probatur, quod Cuiacius se in codice MSC. legisse testatur *in libro VI. Papirii*, vt facile nota numeri senarii in praenomen mutari potuerit. Non magis verum est PVBLII praenomen, quod occurrit in eadem *l. 2. §. 36. D. eod.* adeoque et ibi errauit Pomponius, nisi legere malis: *in primis peritus publici iuris Papirius.*

§. XVII.

Cuius interpres Granius Flaccus.

GRANIVS ille FLACCVS, de cuius gente et libris quaedam non vulgaria obseruauit Ludou. Carrio *Emendat. Lib. I. cap. 4.* Iulio Caesari fuit σύγχρονος *coaetaneus*, ceu ex Censorino *de die nat. cap. 3.* obseruauit Dukerus *de Latinit. vet. ICtor. pag. 156.* Laudat enim ibi Censorinus *Grani Flacci librum, quem ad Caesarem de indigitamentis scriptum reliquit.* Idem ergo videtur, cuius exstitit in ius Papirianum commentarius, qui tamen iam pridem haud leui iuris prudentiae incommodo perit*.

* Exstat fragmentum bene longum, quod ex ipso iure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. Lib. III. cap. 11.* ex Granii vero Flacci potius commentario esse obseruauit Vesselingius *Obseru. Lib. I. cap. 4.* Immo ex eodem probabile est, Seruium et Festum deprompsisse fragmenta legum regiarum, quae supra (§. 8. * et 9. *) attulimus. Nam ne illa quidem stilum redolere temporis, quo Romae regnatum est, notauit Io. Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguae, cap. 3. §. 5. pag. 224.*

§. XVIII.

Quae deerant edictis supplebant consules.

Pauciores tamen superfuisse leges regias, quam quae nouae rei publicae formae sufficerent, facile est ad intelligendum, idque ipse obseruauit Dionysius Halicarn. *Antiqu. Lib. X. cap.* 1. dum scripsit: Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην ἐπιδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπὶ τὰς ἀρχάς· κομιδῇ δὲ ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ νόμων εἶχε δύναμιν: *Id ius maxima ex parte constabat virorum potestate praeditorum praeiudiciis, et* PERPAVCA *in sacris libris habebantur, quae legum vim obtinebant.* Hinc quemadmodum initio reges pleraque, de quibus leges scriptae non exstabant MANV, (§. 3.) id est, propositis edictis, (§. 4.) GVBERNABANT.: ita consules non minore quam reges auctoritate praediti, (§. 13.) edictis tum pleraque moderabantur. *

* Rem luculenter eodem loco probat Dionysius vbi diserte ait: Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχόμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπαλεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τῶν δικαίων διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήποτος, ἐκεῖνοι τὰ δίκαια οἱ διαιρέσεις ἦσαν: *imperio regio cessante, eoque ad annuos magistratus translato, inter cetera regia officia iuris quoque cognitio ad eos translata est, atque illi, lite quacunque de caussa inter aliquos orta, iura reddebant.* Postea obseruat ea, quae constituissent, tamquam translatitia seruata esse a successoribus, vt ne dubitari quidem posse videatur, quin de edictis consularibus loquatur Dionysius.

§. XVIIII.

Tribunorum plebis origo et potestas.

At his consulatus luminibus non parum offecit noua potestas TRIBVNORVM PLEBIS, anno ab exactis regibus decimo sexto creatorum a plebe per truculentiam patriciorum ad seditionem consternata, quum facta in montem sacrum secessione; patribus et id nouum libertatis praesidium, et *leges sacratas* * extorsisset. Liuius, *Lib. II. cap.* 32. Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 9. *ex.* 7. Flor. *Histor. Lib. I. cap.* 23. His enim creatis initio numero quinque, postea decem, Liu. *Lib. III. cap.* 30. patres non modo sua de constituenda aristocratia consilia valde turbata, sed et legislatoriae potesta-

tatis partem non minimam in plebem translatam esse non sine indignatione animaduerterunt.

* *Sacratae* dicebantur hae leges, quia iis erat sancitum, vt si quis aduersus illas fecisse diceretur, alicui deorum cum familia pecuniaque sua SACER esset. Festus, *in voce*: *Sacrata.* Hinc alibi, vbi de *sacro homine* disserit, adducit veterem formulam: SI QVIS EVM, QVI EO PLEBISCITO SACER SIT OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. De legibus sacratis tum latis adcurate egit Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. Lib. I. cap.* 6. *pag.* 26. de aliis tali sanctione poenali munitis Radulph. Forner. *Rer. quotidian. Lib. VI. cap.* 15. *pag.* 295 *seqq. Thesaur. iur. ciu. Tom. II.* Non enim hae tantum, sed omnes simili sanctione munitae, leges SACRATAE vocantur. Perizon. *Animadu. histor. pag.* 418. *sequ.*

§. XX.

Plebiscita ab iis rogata.

Ex eo tempore frequentissimi ac paene quotidiani esse coeperunt furores tribunicii, non modo aduersus impotentem patrum dominationem, sed et ad euertendam aristocratiam, quam senatus adfectabat. Quin nouas iam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas haec tanquam ad minuendam patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, nisi vnus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet. Liu. *Lib IIII. cap.* 49. *Lib. VI. cap.* 35. Dionys. Halic. *Antiq. Lib. X. cap.* 37. Quaecumque vero plebs, plebeio illo rogante magistratu, constituerat, PLEBISCITA vocabantur. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. et ciuil.* quemadmodum leges proprie dictas, id est, a toto populo latas POPVLISCITA eleganter vocat Cornelius Nepos *Alcibiad. cap.* 5.

§. XXI.

Lex Ateria Tarpeia.

Quo frequentius itaque plebiscita condebantur, eo rariores erant LEGES, vt post illas a Iunio Bruto primo Consule latas, et aliquot Valerias et Publilias, non alia fere memoretur, quam ATERIA TARPEIA anno V. C. 300. comitiis centuriatis perlata, qua cautum, vt liceret omnibus magistratibus, τὸν ἀκοσμοῦντας ἢ παρανομοῦντας

τὴν

εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιῶν. τὸ μέντοι τίμημα ἐκ ἐτῖ ἀυλοῖς ζημιοῦσιν, ὁπόσον εἶναι δοκεῖ, καθέλιπον, ἀλλ' ἀυτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ὅρον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα: *suae potestatis laesae reos mulctare: multae tamen modus non mulctantium arbitrio relictus esset, sed ad ipsis praefinitus, ne scilicet mulcta quantumuis grandis, duos boues et triginta oues excederet* *. Dionys. Halic. *Lib. X. cap.* 57.

* Ita hanc legem describit Dionysius, at plura tamen de illa notanda sunt ex aliis auctoribus. Nam primo satis probabile est pro δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα *duos boues et triginta oues*, inuerso ordine legendum esse δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας *duas oues et triginta boues*. Quum enim minor ouium, quam boum prouentus esset, Festus *in voce*: *Peculatus* diserte scribit: *ante aes aut argentum signatum, ob delicta poena grauissima erat* DVARVM OVIVM *et* TRIGINTA BOVM. Deinde, quum haec poena ante aes signatum exigi consueuerit, aes autem Romae primum signauerit Seruius Tullius rex Plin. *Hist. nat. Lib. XVIII. cap.* 2. *Lib. XXXIII. cap.* 3. vnusquisque videt, hunc mulctae modum non primum hac lege, sed iam inde ab antiquissimis temporibus fuisse definitum. Hinc vir doctissimus Io. Koolius Vltraiectinus, libello singulari *ad legem Aeriam Tarpeiam, cap.* 2. *pag.* 1507. *Thesaur. iur. ciu. Tom. V.* obseruat duo potissimum hac lege sancita fuisse: primum vt omnibus magistratibus fas esset mulctare eos, qui sibi non obtemperarent, quum antea id ius soli consules habuissent, Dionys. Halic. *Lib. X. cap.* 57. alterum, vt numerum ouium boumque certa pecunia, et quidem ouem aeris denis, bouem centenis redimere liceret. Gell. *Noct. Att. Lib. XI. cap.* 1. Festus *in voc. Aestimata, Ouibus, Mulcta.* An vero et modus hic ea lege primum definitus sit, vt mulcta duas oues et triginta boues non excederet, merito dubitat ob locum Festi *in voce*: *Peculatus*, ex quo hunc poenarum modum iam ante aes signatum obtinuisse vidimus. Ceterum ex hac lege nata postea esse videntur edicta praetoris: SI QVIS IVS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, *l.* 1. *D. si quis ius dic. non obtemper.* itemque: SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT, QVVM EVM IRE OPORTERET, VT IS IN MVLCTAM PRO IVRISDICTIONE MAGISTRATVS CONDEMNETVR. *l.* 2. *pr. et* §. 1. *D. si quis in ius voc. non ierit.*

XXII.

Lex Terentilla de legibus scribendis.

PLEBISCITA vero, quae ex eo tempore multo frequentius condebantur, pleraque magis ad ius publicum quam

quam ad priuatum pertinebant. Quum vero consules tantum non regiam maiestatem adfectarent, tribuni plebis eamdem perpetuis concionibus impugnarent, adeoque neutra pars alteri potestatem ferendi leges concederet: misera fuit iuris conditio tantisper, dum ferocissimus tribunorum anno V. C. 293. ad plebem ferret, *vt quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scribendis. Quod populus in se ius dederit, eo consulem vsurum.* Liu. *Lib. III. cap.* 9. Quin *et vt iuri de omnibus negotiis publicis aeque ac priuatis scribendo, decemuiri crearentur.* Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. cap.* 3.

§. XXIII.

SC. de legatis in Graeciam mittendis plebiscito firmatum.

Magna haec ac diuturna seditionum materia, nec patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere volentibus. Denique anno V. C. 300. auctore T. Romilio in legis Terentillae sententiam factum est SC. vt legati mitterentur in Graeciam, qui describerent Graecarum ciuitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBVS FERVNDIS extra ordinem creandi, corpus aliquod Romanarum legum conficerent. Quod SC. deinde, rogante Sicinio tribuno plebis, plebiscito firmatum est. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. X. cap.* 57. *seqq.*

§. XXIIII.

Ii in Graeciam missi leges descripserunt.

Missi itaque eodem anno in Graeciam legati, non decem vti apud Pomponium in *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* est, cuius textum tamen leui verborum traiectione emendat Bynkersh. *in Praetermiss. pag.* 238. *edit. nou.* sed tres, SP. ALBVS, A. MANLIVS VVLSO, et SER. SVLPICIVS CAMERINVS, qui insequente anno magnam inde retulerunt peregrinarum legum farraginem, quae postea praecipuus fuit fundus legum XII. tabularum*. Dionys. Halic. *Antiq. Lib. X. cap.* 60. Liu. *Lib. III. cap.* 31.

* A quibusnam vero ciuitatibus petierunt leges? ATHENAS exprimit Liuius *Lib. III. cap.* 31. attamen *et alias Graeciae ciui-*

ta-

tates addit. Contra *accita esse quae vsquam egregia* obseruat Tacitus *Annal. Lib. III. cap.* 27. quod tamen ad *Graecas vrbes, quae erunt in Italia*, id est, ad Magnae Graeciae ciuitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. cap.* 58. *et* 61. De Lacedaemone adhuc sub iudice lis est, unde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Epist. Lib. VIII. epist.* 24. Athen. *Deipnosoph. Lib. VI. cap.* 21. et Ammian. Marcell. *Lib. XVI. cap.* 5. negant contra Augustinus *de ciuit. Dei Lib. II. cap.* 16. Galuan. *de vsufr. cap. 6. num.* 5. quorum sententia vel ideo verosimilior est, quod Spartae describi nihil legum potuit, quum Lycurgi ῥῆτραι *dictiones* litteris mandatae non essent, ceu obseruant Plutarch. *in Lycurgo, pag.* 47. et Schol. Graeci. *in Lucian. Tomo I. pag.* 26. Add. Eu. Otton. *praef. Tomi III. Thesauri iur. ciu.* 3. *pag.* 7. *seqq.*

§. XXV.

Ex quibus potissimum compilatae leges XII. tabularum.

Legatis cum illa legum farragine Romam reuersis, creati sunt DECEMVIRI legibus ferendis, quorum veluti antesignanum APPIVM CLAVDIVM fuisse constat. Et hi quidem summum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi administrabant, vt paene populares viderentur, simul per otium componebant X. tabulas, interprete vsi HERMODORO viro prudente, Epheso tum exsule, statuamque ob nauatam illam Decemuiris operam merito, teste Plinio *Hist. nat. Lib. XXXIIII. cap.* 5. *

* HERMODORVM illum Epheseum vrbe sua expulerant ciues per ostracismum, non crimine vllo exsilium istud meritum, sed virtute, qua ceterorum ciuium suorum luminibus officere videbatur. Quod consilium adeo damnanit Heraclitus philosophus, vt diceret: Ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἑωυτῶν ὀνηιστὸν ἐξέβαλον, λέγοντες, Ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνηιστὸς ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων: *merentur Ephesii omnes adulti mori, impuberibusque vrbem derelinquere, quoniam Hermodorum suum benefactorem expulerunt, dicentes: nostrum nemo meritis excellat, quoniam si quis erit talis, alibi degat, et cum aliis.* Diogen. Laërt. *Vit. philos. Lib. VIIII. segm.* 2. Cic. *Tuscul. quaest. Lib. V. cap.* 36. Exstat praeterea *epistola*, quae inter Heracliteas tertia est, in qua per somnium se vidisse ait, ad Hermodori leges vniuersi orbis diademata accedere, et ex Persarum more ἐγκλείοντας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτὸν, *ore obuoluto eum adorare.* Immo addit Sibyllam cum

cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam esse:

Ἐξ Ἰάδος γαίης ἥξειν σοφὸν Ἰταλίδηνοι.

Venturum Ionia sapientem ex vrbe Latinis.

Vid. Stanleii *Histor. philos. Parte VIII. cap.* 3. *pag.* 832. Sed fungus sit, qui fucum non videat. Non sane ipse has leges scripsit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIIII. pag.* 951. *edit. nou.* velle videtur, sed, vt Pomponius *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* scribit, *auctor decemuiris fuit ferendarum legum*, id est, vt ego interpretor, consilio illos iuuit et obscuriora interpretatus est. Quamobrem illum *dicemuirorum interpretem* vocat Plinius *Hist. nat. Lib. XXXIIII. cap.* 5. Et quis, quaeso, dubitet quin illis opus fuerit interprete, nulla Graecae sapientiae cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui et Iustinianum verbis *l.* 2. §. 19. *C. de vet. iur. enucl. hasce itaque leges et* ADORATE, *et obseruate*, ad illud Heracliti somnium adludere, et pontificem *cap.* 5. *X. de praescript.* Hermodoro *Ephesini legislatoris* elogium tribuere contendunt. Maran. *de aequit. pag.* 15. *Tom. I. Opp. edit. nou. Ephesinus* enim *legislator* ibi est Theodosius imp. qui concilium Ephesinum indixit, Ciron. *Obseruant. Lib. I. cap.* 15. Euer. Otto *praefat. Tom. III. Thes. iur. ciu. cap.* 1. *pag.* 4. quemque praescriptionis tricennalis auctorem esse, praeclare docuit Gonzal. Tellez *Tomo II. Parte II. pag.* 678. vt mirum sit, virum doctissimum postea cum Io. Sauarone *ad Sidon. Epist. Lib. VIII. epist.* 6. pro *Ephesinus* rescribi iubere *Eugenius legislator.*

§. XXVI.

Quarum decem initio propositae.

Priores has tabulas anno V. C. 303. promulgatas prius populo, et centuriarum suffragiis more maiorum probatas; tabulis siue *eboreis*, *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* siue *roboreis*, et paucis annis post *aeneis* inciderunt, Liu. *Lib. III. cap.* 7. et pro ROSTRIS, id est, eo loco, cui postea circumactis plus quam centum annis, nauium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat. Lib. XVI. cap.* 4. Liu. *Lib. VIII. cap.* 14. Flor. *Lib. I. cap.* 11. publice proposuerunt, Liu. *Lib. III. cap.* 34. *et* 57. Dionys. Halic. *Lib. X. cap.* 66. *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liu. *Lib. III. cap.* 34.

§. XXVII.

Postea additis duabus reliquis, imperium abrogatum decemuiris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemuirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum desiderio teneretur Appii Claudii libidine et iniquitate * factum est, vt insequente anno 304. magistratu se abdicare cogerentur decemuiri, publicatis tamen prius duabus, quae deesse dicebantur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. cap.* 69. Liu. *Lib. III. cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII. constitit tabulis, *fonte vniuersi publici priuatique iuris.* Liu. *Lib. III. cap.* 34.

* Nihil maiorem decemuiris inuidiam concitauit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, vt Virginia puella quantocyus potiretur, contra suam ipse legem vindicias secundum seruitutem decernere non dubitauerat. Inde enim maxima seditio, inde caedes Virginiae vel potius parricidium, inde motus castrensis, denique Appii carcer, omniaque ad plebis voluntatem instituta, quae fusius exsequitur Liu. *Lib. III. cap.* 43. *seqq.*

§. XXVIII.

In iis tamen ex leges regiae moresque patrii.

Neque tamen ex solis peregrinis legibus nouum istud legum Romanarum corpus confectum est *, sed et ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu iam supra exemplo patriae potestatis ostendimus. (§. 15.*) De lege, quam de patronis et clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Seruius *ad Virgil. Aeneid. Lib. VI. v.* 622. de quibusdam Numae institutis, Festus *in voce: Murrata.* Quapropter et Dionys. *Lib. II. cap.* 28. monet, leges regias in XII. tabulis exstitisse, et *Lib. X. cap.* 66. generatim docet, leges illas decemuirales compositas esse ἐκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀχράντων ἐθισμῶν, *tum ex Graecorum iure, tum ex patriis eorum consuetudinibus.* Non mirum itaque est Romanos, excisa a Gallis vrbe, leges etiam regias vna cum XII. tabulis per Italiam conquisiuisse. Liu. *Lib. VI. cap.* 1.

* Non leuem quorumdam reprehensionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adsciuerint, quum non omnes leges omni quadrare rei publicae ex ciuilis prudentiae principiis notissimum sit. At *primo* non omnes illae leges peregrinae fuerunt, sed plerisque iam pridem sua Romae constitit auctoritas. *Deinde* non sine delectu ex illa Graecarum legum farragine corpus quoddam informe et sibi dissimile composuerunt decemuiri, sed prudente adhibita ἐκλογῇ *electione* ea tantum, quae concinna rei publicae suae videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas seruabant integras, sed eas prout e re esset emendabant, suaeque ciuitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, si quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod praeter alios fecit Pard. Prateius *in Iurisprud. vetere, Tomo IIII. Thes. iur. ciu. Denique* in tanta patrum plebisque aemulatione ipsam necessitatem Romanis id consilium extorsisse satis patet ex oratione Romilii apud Dionys. Halicarnass. *Lib. X. cap.* 58. vt iam non dicamus et alias gentes peregrina instituta non adspernatas esse. Lycurgum enim e Cretensibus leges suas accepisse, docet Plato *in Minoe.* Charondae quoque et Zaleuci leges non nisi exterorum institutorum συλλογὴν *collectionem* quamdam fuisse, obseruant Diodor. Sicul. *Biblioth. Lib. XII. cap.* 11. et Strabo *Lib. VI. pag.* 398. Quin prudentiam Romanorum, quam adscitis exterorum institutis ostenderunt mirifice laudat Sallust. *in Bell. Catilin. cap.* 52.

§. XXVIIII.

Leges XII. tabb. constante vsu viguerunt.

Leges illae XII. tabularum, scriptae quidem verbis antiquis, ac proinde posteris paullo obscurioribus, Horat. *Lib. II. Epist.* 1. Seneca *Epist.* 114. Gell. *Noct. Attic. Lib. XVI. cap.* 12. Symmach. *Epist. Lib. III. epist.* 44. non tamen in metrum vel carmen umquam redactae sunt *. Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. ciu. cap.* 1. *pag.* 5. Viguerunt postea constante usu, et multis iuris nostri capitibus dederunt originem, adeo vt Ciceronis tempore, qui iuris prudentiae dare vellent operam, ipsa verba *tamquam carmen necessarium* ediscere cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. cap.* 23.

* Vocantur quidem hae leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusuis verbis conceptis, etiam prosaicis vsurpatur. Sic apud Liuium *Lib. III. cap.* 64. reperimus *rogationis carmen*, et *Lib. X. cap.* 38. *dirum exsecrationis carmen*; denique apud Ciceronem *pro Muraena, cap.* 12. formula: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM vocat *carmen*

compositum. Eodem modo et Graeca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδὴ *melos, hymnus, ode* de soluta oratione vsurpari, ostendit Gisbert. Cuper. *Obseru. Lib. II. cap.* 10. *p.* 219. *sequ.*

An illis derogatum per legem Aebutiam?

§. XXX.

Quum tamen quaedam in illis rigidiores priscorum mores redolerent, detersa paullatim illa vitae austeritatis rubigine, populus capita quaedam abrogasse dicitur lata lege AEBVSIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. cap.* 10. Videri potest qui de ea lege operosissime egit Abr. Vielingius *de furto per lanc. et lic. concepto, cap.* 6. *pag.* 94. *seqq.* Tamen et aetas et ipsa legis istius sententia incertissima manet.

* Attulerat Charondas *ad Vdalr. Zasii Catalogum legum* monimentum, ex quo, si genuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L. AEBVTIVS. TR. PL. VIR. POPVLARIS. LEGEM. TVLIT. AD. POPVLVM. VT. XII TABB. CAPITA. QVAE. INVTILIA. ESSENT. REIP. TOLLERENTVR. QVAE LEX. MVLTIS. CONTRADICENTIBVS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, mirorque laudatissimum Vielingium id non obseruasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *sed enim quum proletarii, et Assidui, et Sanates, et vades, et subuades, et viginti quinque asses, et taliones, furtorumque quaestio cum lance et licio euanuerint, omnisque illa XII. tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumuiralium caussarum, LEGE AEBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque ego praestare debeo iuris et legum vocumque earum, quibus vtimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumuirale iudicium institutum esse lege Aebutia, vti Siccama *de centumuiral. iudic. cap.* 1. *num.* 8. alii legem Aebutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse contendunt, vti Paull. Busius *Subtil. Lib. II. cap.* 1. et Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. cap.* 9. *pag.* 44. Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile, ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legib. cap.* 16. quaedam legum XII. tabularum capita hac lege abrogata esse existimanti, maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

Commentarii in legem XII. tabularum scripti.

Quin perpetuo fere vsu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt iurisconsulti veteres SEX. AELIVS, L. ACILIVS, L. AELIVS (non *Laelius*, vti vulgo scribunt Turneb. *ad Cic. de legib. Lib. II. cap.* 23.) MESSALLA, ANTISTIVS LABEO, SER. SVLPICIVS, CAIVS, fortassis etiam ATEIVS CAPITO *, quem Plin. *Hist. nat. Lib. XIIII. cap.* 13. cum Scaevola et L. Aelio coniungit.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum non librorum exprimat, an in leges XII. tabularum scripserit Capito aeque incertum est, ac quod de SER. SVLPICIO, C. AVLO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart. *de fatis iurispr. Rom. Exerc. II. pag.* 255. Eu. Otto *praef. Tom. III. Thesaur. iur. pag.* 47. *seqq. et de Seruio Sulpicio, cap.* 7. §. 3. *pag.* 1598. *Tom. V. Thesaur. iur. ciu.*

Earum interitus.

§. XXXII.

Quamuis vero permultis saeculis canescerent duodecim istae tabulae, et Cyprianus *Epist. Lib. II. epist.* 2. suo adhuc aeuo eas publice exstitisse innuat, quin saeculo VI. integrae procul dubio superfuerint in CAII *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digesta relata animaduertimus *: periere tamen illae in ista rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in prouincias Romanas inuexerat, praeter pancissima, quae passim apud veteres scriptores supersunt fragmenta. Rittersh. *dodecad. proleg. cap.* 5. *pag.* 13.

* Fragmenta ex CAII δωδεκαδέλτῳ *dodecadelto* seu *duodecim tabulis*, supersunt tantum sequentia: *l.* 1. *D. de orig. iur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in ius voc. l.* 6. *D. si quis caut. in iud. sist. fact. non obtemperau. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. caes. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Iul. de adulter. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. vlt. D. de colleg. l. vlt. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigios. l.* 19. *D. de vsuc. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. signif.* Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAIVS scripserat, commentariorum libris deprompta sint, opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Iustiniani, adeoque

que et leges XII. tabularum, quarum ipsa verba *κατὰ πόδα ad litteram* iureconsultus ille interpretatus est.

§. XXXIII.

Et restitutio.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, vt opus insigne, et, iudice Cicerone *de orat. Lib. I. cap.* 44. *omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum*, pristinae integritati quoad eius fieri posset restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii *: sed notasse sufficiet, omnium industriam superasse ICtum eximium IAC. GOTHOFREDVM, qui in *Fontibus quatuor iuris civilis*, *Tomo III. Thesauri iur. ciu.* recusis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a iureconsultorum interpretamentis cum cura seiunxit, sed et in qua vnumquodque tabula positum fuerit ostendit, omniaque et ex fontibus ipsis probavit, et notis illustrauit bonae frugis plenissimis.

* Congesserunt legum decemuiralium fragmenta ex veterum monimentis IVSTVS LIPSIVS et FRANC. PITHOEVS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDVINVS, FRANC. HOTOMANNVS, IAC. RAEVARDVS, ANT. AVGVSTINVS, THEOD. MARCILIVS, PAVLLVS MERVLA, PARD. PRATEIVS, CONTIVS, CHARONDAS, RITTERSHVSIVS, AYMARVS RIVALLIVS, CLAR. SYLVIVS, RIC. VITVS, BASINSTOCHIVS. IAN. VINCENT. GRAVINA, et alii. Sed nemo paria fecit GOTHOFREDO, qui non contentus collegisse fragmenta, eaque qualicumque ordine explicasse, ipsas XII. tabulas ordini integritatique suae restituere primus conatus est. Quamuis ne hunc quidem eximium virum omnia vidisse, aliquando etiam humani quid passum esse, exemplo non vno ostenderit Euer. Otto in *praef. Tomi III. Thes. iur. ciu. cap.* 8. *pag.* 26. *seqq.*

§. XXXIIII.

De quibus rebus singulis tabulis actum sit.

Ex hoc vero IAC. GOTHOFREDI quantiuis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in ius vocatione, et reliquis, quae in iure fiebant; *secundam* de iudiciis et furtis; *tertiam* de rebus creditis et contractibus; *quartam* de iure patrio et connubiis; *quintam* de hereditatibus et tutelis; *sextam* de dominio et possessione; *septimam* de delictis et criminibus; *octauam* de iuribus praediorum; *nonam* de iure publico; *decimam* de iure sacro; *vndecimam* et *duodecimam* reliquarum supplementa comprehendisse *.

* IAC. GOTHOFREDVS singulas leges tum stilo vetere, quo eas scriptas existimat sistit, (quamuis eas, quarum ipsa verba legitima auctores veteres seruarunt, maiusculis litteris distinguat,) tum et nouam earum paraphrasin addit. Enimuero quum in repraesentanda vetere Latinitate iusto plus sibi indulgeat vir doctissimus, non sine fructu simul consuli poterit IO. NIC. FVNCCIVS *de puerit. Lat. Linguae, cap.* 4. *pag.* 260.

§. XXXV.

Earum vtilitas.

Postremo obseruandum, harum legum fragmenta insignem vtilitatem adferre posse iuris studiosis. Inde enim iurium multorum origines, inde Pandectarum et Codicis, ipsiusque Edicti perpetui ordinem eiusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui iuris prudentiae studium a XII. tabulis auspicandum esse monerent. Vid. V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi III. Thesaur. iur. ciu. cap.* 9. *pag.* 44. Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem sapientiae ciuilis cognitionem adspirant auctor sum, vt sibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda studia propellere in forum, et ea tantum, quae *πρὸς τὰ ἀλφιτα ad victum necessaria* sunt addiscere properant, adclamari satius fuerit:

Procul, o procul este, profani.

CA-

CAPVT III.

DE STATV IVRIS ROM. POST XII. TABB. AD TEMPORA AVGVSTI.

§. XXXVI.

Cur post XII. tabulas tot nouae leges conditae.

ITa sane perfectum, suisque absolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laborauit respublica formae vitio, tam quippe male temperata, ut non posset non perpetua inter patres et plebem gliscere aemulatio. Siue ergo interpretandae, siue negotiis quotidie obuenientibus adplicandae essent leges, eam potestatem sibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, vt patriciorum regnum euerterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare*.

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. Lib. III. cap.* 27. *corruptissima re publica plurimae leges.* Est enim corruptissima res publica, quoties plurimi in ciuitate nouis rebus student. Id status praesentis taedium studiumque nouarum rerum efficit, vt homines turbulenti quotidie de nouis ferendis legibus cogitent. Quotidie ergo nouae leges feruntur, adeoque *corruptissima re publica plurimae leges.* Quod obseruauit etiam Isocrates, *Areopagit. p.* 292. negans eos esse εὐπολιτευμένους *sub bono regimine*, qui videant τὰς στοὰς ἐμπιμπλάναι γραμμάτων, *porticus litteris impleri*: (solebant enim Graeci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed *apud quos animo inscriptae leges circumferantur a ciuibus.* Denique et Plato *apud* Strabonem *Geograph. Lib. IIII. pag.* 399. *edit. nou.* ait: ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι καὶ δίκαι, παρὰ τούτοις καὶ βίοι μοχθηροί. καθάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοί, καὶ νόσους εἰκὸς εἶναι πολλάς: *apud quos plurimae sunt leges, apud hos etiam lites esse et malos mores, sicut morbi solent esse multi vbi multi sunt medici.*

Plebs nouis plesbiscitis plerasque praerogatiuas patribus extorsit.

§. XXXVII.

Quod vt eo rectius intelligatur, sciendum tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque quoties patres altiora spirare animaduertissent, plebem turbulentis concionibus aduersus patres concitasse, et sic fere quotannis noua PLEBISCITA de statu rei publicae mutando emendandoque, et plebis commodis augendis * fuisse perlata. Hoc modo sane tribuni plebis cum alias praerogatiuas, tum praecipue *honores*, *sacerdotia*, *et ius connubii*, immo et maximam *agri publici* partem paullatim extorserunt, effeceruntque vt priora iura plebi cum patribus essent communia, agri vero publici subinde inter plebeios inopes diuiderentur.

* Ius connubii inter patricios et plebeios sancitum anno ab V. C. 309. LEGE CANVLEIA, de qua Liuius *Lib. IIII. cap.* 1. *sequ.* Augustin. *de ciuit. Dei, Lib. III. cap.* 17. Honorum ius plebeii cum patriciis commune habere coeperunt ab anno V. C. 386. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liu. *sub. finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. cap.* 6. *exemplo* 3. Auctor *de vir. illustr. cap.* 20. Denique et pontificatum aliaque sacerdotia promiscue patribus et plebeiis dari plebs iussit LEGE OGVLNIA, condita anno ab V. C. 454. de qua Liuius *Lib. X. cap.* 6. At praecipua litium inter patres et plebem LEGES AGRARIAE, de quibus vere Liuius *Lib. II. cap.* 41. ad ann. V. C. 268. *tum primum* LEX AGRARIA *promulgata est: numquam deinde vsque ad hanc memoriam sine maximis motibus rerum agitata.* De iis adcuratissime egit Vir. Obrecht. *Diss. acad. VI. pag.* 109. *sequ.*

§. XXXVIII.

Quibus plebiscitis sese obligari negabant patres.

Sed initio non adeo faciles erant patres in potestate illa legislatoria plebi indulgenda. Hinc noua certamina, patribus non se sed plebem plebiscitis teneri, non sine aequitatis specie contendentibus, plebe vero vt et patres illis se subiicerent acriter postulante. Liu. *Lib. III. cap.* 55.

§. XXXVIII.

Quod tamen cautum primum lege Horatia.

Videbatur ei malo remedium inuentum anno ab V. C. 306. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liu. *Lib. III. cap.* 52. Creati enim tum consules populares L. VALERIVS et M. HORATIVS legem rogarunt centuriatis comitiis, *ut quod tributim plebs iussisset* * *populum teneret.* Quam legem non sine offensione patrum

perlatam esse facile est ad existimandum, quum hi quidquid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liu. *Lib. III. cap.* 58. Dionys. Halicar. *Lib. XI. cap.* 49.

* IVBERE et SCISCERE dicebatur populus vel plebs, magistratus vero FERRE, ROGARE, et PERFERRE. Io. Fridr. Gronou. *ad Liu. Lib.* X. *cap.* 13. Non satis ergo Latina est phrasis, qua tresuiri *Institutionum* auctores vsi sunt §. 15. *Inst. de Lege Aquil. plebem Romanam, Aquilio tribuno rogante hanc legem* TVLISSE, acriter ideo reprehensi ab Hotomanno ad *d.* §. 15.

§. XXXX.

Deinde Publilia.

At ne haec quidem laetitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim noua cauillatione plebiscitis iterum negabant obsequium, fortassis, quod se *populi* vocabulo comprehendi negarent. Quo factum est, vt anno ab V. C. 416. Q. PVBLILIVS dictator noua eaque admodum populari lege sanciret, *vt plebiscita* OMNES QVIRITES * *tenerent*. Liu. *Lib. VIII. cap.* 12.

* QVIRITIVM vocabulo patres non minus quam plebeios comprehendi, numquam dubitatum. Iidem enim *Quirites et Romani*, §. 2. Inst. *de iur. nat. gent. et ciu.* Liu. *Lib. I. cap.* 13. quamuis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conueniat. Vide praeter *d.* §. 2. et Liuium, Ovid. *Fastor. Lib. II, v.* 475. Sed quamuis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent, ab eo tamen postea abhorruerunt milites, qui exauctorati censebantur, simul ac eos ita adloqueretur imperator. Sueton. *Iul. Caes. cap.* 70. Lamprid. *Alex. cap.* 53. *sequ.*

§. XXXXI.

Denique Hortensia.

At ne id quidem impediuit patres, quo minus plebem, legislatoriae potestati inhiantem alio modo vlcisceretur, puta acerbitate iniquissimi foenoris. Qua calamitate plebs ad desperationem acta anno ab V. C. 465. in Ianiculum montem secessit, quumque ad comprimendam seditionem parum opis esse videretur in consulibus, ad vltimum, vt in re trepida, remedium deuentum est, vt

vt dictator diceretur Q. HORTENSIVS *. Hic tempori cessit, et non modo plebem a foeneratorum truculentia vindicauit, sed et insequente anno, lata noua lege adcuratius sanxit, *vt quod plebs iussisset, omnes* QVIRITES *teneret*. Gell. *Noct. Attic. Lib. XV. cap.* 27. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. et ciuil.*

* Ridicula est Accursii glossa *ad d.* §. 4. legem Hortensiam *a quodam Hortensio rege latam esse*. Sed talia vbique in Glossa, vt misereri possis illius saeculi, *quod doctores pedore et squallore horridos, pannis obsutos, semper illotos, semper intonsos tamdiu perpessum est*, vti loquitur Rupertus *ad Pompon. enchirid.*

§. XXXXII.

Ex eo tempore plebiscita vim nomenque legum adsumserunt.

Et ex eo demum tempore plebiscita perinde ac ipsae leges, iure optimo maximo valuerunt: quin et LEGVM vocabulum adsumserunt, ceu vel ex iure nostro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquilia*, *Atilia*, *Falcidia*, *Atinia*, *Scribonia*, *Voconia*, et aliae, quas omnes non leges, sed plebiscita fuisse constat *.

* Characterem, quo leges et plebiscita discerni possint, hunc nonnulli commendant, quod haec vnum nomen ferant a tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illae ab vtroque consule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in iure nostro leges AELIA SENTIA, IVNIA NORBANA, IVLIA et TITIA, PAPIA POPPAEA, ceterae. Paull. Merula *de Leg. Rom. cap.* 24. Sed quamuis hoc se vt plurimum ita habeat, sunt tamen et leges proprie sic dictae, quarum non nisi ab vno consule vel dictatore nomen est. Tales sunt quas modo recensuimus HORATIA, PVBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIAE, POMPEIAE, IVLIAE, quibus et FABIAM *de plagiariis* addimus, quod leges de iudiciis publicis raro solerent ab aliis, quam coss. vel dictatoribus rogari.

§. XXXXIII.

Quid *lege agere* et *legis actio.*

Eadem fere LEGIS ACTIONVM fata fuisse deprehendimus, quae ALTERVM erant patriciorum peculium, quod veluti separatum a plebis rationibus diutissime retinuerant. De his quoque vt dicamus adcuratius: quicunque aliquid in iure rite et iure faciebant, ii LEGE AGERE di-

cebantur. Sigon. *de iudic. Lib. I. cap.* 9. Hinc *lege agebant*, qui actione experiebantur *. Cic. *de orat. Lib. I. cap.* 10. *pro Caecina, cap.* 12. *in Verr. II. cap.* 37. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur.* Valer. Max. *Lib. VII. cap.* 7. Plin. *Hist. nat. Lib. VII. cap.* 5. *lege agebant* lictores, dum colligabant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei saeuiebant. Liu. *Lib. XXVI. cap.* 15. *et* 16. Valer. Max. *Lib. III. cap.* 8. Seneca *de ira Lib. I. cap.* 16. At praecipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariae iuris dictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. *l.* 4. *D. de adopt.*

* Fieri enim et id oportebat rite et sollemniter certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba: DO, DICO, ADDICO, Cicero *pro Muraena, cap.* 11. certo ritu, qualis erat vetus ritus vindiciarum, certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant actores, vt ipsae actiones FORMVLAE vocentur, vt *formula iniuriarum* apud Sueton. *Vitell. cap.* 7. *damni dati formula* apud Plin. *Epist. Lib. VIIII. epist.* 59. *formula de dolo malo* apud Circer. *de offic. Lib. III. cap.* 13. Omnis ergo actio sollemniter et rite erat instituenda, adeo vt qui in formula aberrasset caussa caderet. Cic. *de inuent. Lib. II. cap.* 19. Sen. *Epist.* 49. Quintilian. *Inst. orat. Lib. III. cap.* 6. §. 68. Hinc Pomponius noster *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur. Deinde* inquit *ex his legibus eodem tempore fere actiones compositae sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones* NE POPVLVS PROVT VELLET INSTITVERET, *certas* SOLLEMNES*que esse voluerunt.*

§. XXXXIIII.

Origo legis actionum.

Iam equidem quo ritu, quibusue conceptis verbis legi agi oporteret, legibus XII. tabularum non fuerat expressum. At patricii, qui sibi iuris prudentiam obtentu iuris patronatus, tamquam gentilem possessionem vindicabant, (*Antiqu. nostr. Rom. Lib. I. tit.* 2. §. 29.) et pontifices, quales itidem tum soli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariae, tum contentiosae iuris dictionis actus explicarentur, quin et certi erant dies, quibus lege agere vel fas

fas vel nefas esset, quorumque fasti a Numa Pompilio primum confecti Liu. *I. cap.* 9. in pontificum custodia erant *. Cic. *pro Mur. cap.* 11. Et haec omnia LEGIS ACTIONVM nomine veniebant.

* Vere ergo haec omnia comparata erant ad tuendam pontificum et patriciorum in ciuitate potentiam. Hinc patres initio haec *in latenti retinere studebant: l.* 2. §. 35. *D. de orig. iur. interpretandique* potissimum *scientia et actiones apud collegium pontificum erant. l.* 2. §. 6. *D. eod.* Eoque non poterat non euenire quod scribit Cicero *pro Muraen. cap.* 11. *erant in magna* POTENTIA *qui consulebantur, a quibus etiam dies tamquam a Chaldaeis petebantur*; et quod ille repetit *de orat. Lib. I. cap.* 41. *veteres illi, qui huic scientiae praefuerunt,* OBTINENDAE *atque* AVGENDAE POTENTIAE SVAE *caussa peruulgari artem suam noluerunt.*

§. XXXXV.

Quid per illas intelligatur.

Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentiosae, tum voluntariae iuris dictionis apud magistratum, apud quem legis actio erat *, sollemni ritu certisque formulis explicandi, quique et id proprium habebant, vt nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. *l.* 77. et *l.* 123. *D. de reg. iur.* et a pupillis sine tutorum auctoritate non possent explicari. *l.* 19. *D. de auctor. tut.*

* Elegans est coniectura Guil. Marani, qui *ad l.* 77. *D. de reg. iur. Tomo II. Opp. pag.* 620. LEGIS ACTIONES dictas esse putat, quae non nisi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim saltim de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic. Lib. V. cap.* 19. de testamentis Iustinianus *pr. Inst. de testam. ord.* Postea tamen certis magistratibus eam facultatem datam esse specialibus legibus, vt apud eos esset legis actio, eoque facto pristinum nomen nihilominus mansisse.

§. XXXXVI.

Quid per actus legitimos.

Eaedem erant ACTVVM LEGITIMORVM adfectiones, qui tamen, si adcuratius loqui velimus (nam aliquando omnino promiscue accipiuntur, vti *l.* 4. *D. de adopt.* iuncta *l.* 77. *de reg. iur.*) a prioribus in eo differunt, quod

et

et ipsi sollemniter quidem, adhibitisque certis formulis, nec tamen abscisse apud magistratum essent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio*, *serui optio*, *mancipatio*, nisi cum *cessione in iure* esset coniuncta, *acceptilatio*, et similes **. l. 77. D. de reg. iur.*

* Errant ergo qui haec confundunt, quum non vnum, sed multiplex inter actiones legis et actus legitimos discrimen sit, ceu ostenderunt Franc. Hotoman. *Quaest. illustr.* 33. *pag.* 226. et Guil. Budaeus *ad l.* 4. *D. de adopt.* Omnes actiones legis erant et actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandae: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magistratum, sed priuatos intra parietes explicabantur.

§. XXXXVII.

Omnia haec in latenti retinebant patricii.

Omnem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii et pontifices, qui soli iuris prudentiam formulariam, tamquam auitam possessionem sibi retinebant, in latenti habebant *, vt plebs omnis a se penderet, ipsique rebus omnibus interessent. Sane neque actionem quisquam sine periculo instituere, neque adoptare, emancipare, similemue actum explicare poterat, nisi haec adiisset oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti essent isti Apollines. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur.* Cic. *de orat. Lib. I. cap.* 61.

* Liuius *Lib. VIIII. cap.* 46. diserte ait, *in pontificum penetralibus repositum fuisse ius ciuile fastosque, ex quibus quando lege agi posset sciretur, plebi* ante Cn. Flauium *ignotos* mansisse. Idque et Cicero *pro Muraen. cap.* 11. testatur. Hinc mirae fraudes pontificum, fastos in gratiam vel odium quorumdam hominum pro libito turbantium, de quibus conquestus Ammianus Marcellinus *Lib. XXVI. cap. I. haec nondum extentis fusius regnis, diu ignorauere Romani, perque saecula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, quum in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora, vel augebant. Hocque ex coepto emerserunt alia plurima, quae fallebant, quorum meminisse nunc superuacuum puto.* Magis perspicua sunt illa Censorini *de die nat. cap.* 20. *quod delictum vt corrigeretur, pontificibus datum est negocium, eorumque arbitrio intercalandi ratio permissa. Sed horum plerique ob odium vel gratium, quo quis magistratu citius abiret diutiusue fungeretur, aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro damnoue esset plus minusue ex libidine intercalando, rem sibi ad corrigendum mandatam vltro deprauarunt.* Eamdem pontificum fraudem notarunt Sueton. *Iul. Caes. cap.* 40. Solin. *cap.* 3. et Macrob. *Saturn. Lib. I. cap.* 14.

§. XXXXVIII.

Prodidit arcanum Cn. Flauius, vnde ius Flauianum.

Sed id quoque forense regnum euertit anno ab V. C. 440. CN. FLAVIVS scriba patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis ab Appio Claudio Caeco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicauit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, vt aedilis crearetur. *, *l.* 2. §. 7. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. VIIII. cap.* 46. Cicero *pro Muraen. cap.* 11. *et ad Attic. Lib. VI. epist.* 1. *et de orat. Lib. I. cap.* 40. Plin. *Hist. nat. Lib. XXXIII. cap.* 1. Gell. *Noct. Attic. Lib. VI. cap.* 9. Idque est IVS illud FLAVIANVM, de quo eo loco Pomponius.

* Ita rem referunt Pomponius et Gellius, immo et Cicero, qui Flauium quum id mysterium enarraret, scribam fuisse aiunt. Liuius contra illum *haec omnia* IN ALVO ait *proposuisse*, quod quum a magistratibus fieri soleret, videri potest iam tum aedilis fuisse quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flauius, vti fieri solet, primum clanculum enunciasse id arcanum, et promisso illius mereri aedilitatem, postea aedilis creatus, *et actionum formulas et fastos* (vtrosque enim ei tribuit Cicero) in ALVO proposuisse, maxime quum se contemni a patribus et nobilibus animadverteret. Ceterum huius modi esse fastos dixeris, quos edidit commentaricque illustrauit Siccama *apud* Graeu. *Thesaur. antiqu. Rom. Tomo VIII.*

§. XXXXVIIII.

Et iterum Sex. Aelius Catus a quo ius Aelianum.

Quam aegre hanc iacturam tulerint patres vel ex eo patet, quod amissam recuperare cupientes possessionem, nouas excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manarent non litteris, sed notis perscripserint. *, quo nihilominus rebus omnibus interes-

sent. Sed iterum circa annum ab V. C. 552. secretum prodidit *egregie cordatus homo*, vti ab Ennio vocatus est, SEX. AELIVS CATVS, de quo nos infra pluribus. Is liber IVRIS AELIANI nomine venit **. *l.* 2. *D. de orig. iur.* Add. Cicero *pro Muraen. cap.* 11.

* *Notae* non sunt *siglae* seu litterae singulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus populusque Romanus*, sed certa signa, quibus vnum pluraue vocabula inuoluebant, vti ∾ quod eadem verba significabat, ceu pluribus exemplis ostendit ὁ πάνυ *Cl.* Cuiac. *Obseru. Lib. XII. cap.* 40. Vnde qui notis excipiebant alterius verba dicebantur NOTARII, qui siglis SINGVLARII vel SINGVLARES, vt in *l.* 1. §. 8. C. *de offic. praef. praet. Afric.* Vtrosque iungit Manil. *Astron. Lib. IIII. v.* 197. ubi de nato sub Virginis signo:

Hic et scriptor erit velox, cui LITTERA verbum est,
Quique NOTIS linguam superet, cursumque loquentis
Excipiat longas noua per COMPENDIA voces.

Plura habet Scaliger *in Notis ad Manil. pag.* 287. Io. Ge. Graeuius ad Cicer. *pro Mur. cap.* 11. Tales ergo hic intelliguntur *notae*, quales Tironis et Senecae nomina prae se ferentes in fine *Thesauri inscriptionum* edidit Ian. Gruterus. Contra quae sub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus extant *Notae Romanae*, *Notae iuris*, *Notae litterarum* editae a Dionys. Gothofr. *Auct. lingu. Lat. pag.* 1451. *seqq.* eae, si a paucis discesseris, non *notas* sed siglas sistunt. Ceterum saepe critici Tribonianum notas male expressisse putant, eoque medio emendandi saepe tamquam Deo e machina vtitur Cuiacius. Sed vanum plerumque esse hoc praesidium iam alii ostenderunt, maxime Bynkersh. *Observ. Lib. I. cap.* 23. *et Lib. VII. cap.* 21.

** IVS AELIANVM differre non videtur a Sex. Aelii Cati *Tripartitis*, in quibus *lege XII. tabularum proposita, iungebatur interpretatio, dein subtexebatur* LEGIS ACTIO. *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Nec alia esse videtur LEX AELIA apud Ciceron. *Topic. cap.* 2. vbi librarii absurde reposuerunt *lex Aelia Sentia*, qualis Ciceronis tempore nulla extitit. Henr. Noris. *Cenotaph. Pisan. Diss. III. cap.* 9. *pag.* 423.

§. L.

Interpretatio legum XII. tabularum.

TERTIVM quod partes iuri XII. tabulis comprehenso adstruxerant, quodque tamquam auitam possessionem sibi solis retinere cupiuerant, est INTERPRETATIO et DIS-

DISPVTATIO FORI, quarum meminit Pomponius *l.* 2. §. 5. *D. de orig. iur.* Iurisconsulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII.* βραχέως καὶ ἀπερισπάστως Gell. *Noct. Attic. Lib. XX. cap.* 1. *eleganti atque absoluta breuitate verborum* scriptas fuisse, ait, per interpretationem, quam extensiuam vocant, varia eliciebant iura noua, varias actiones vtiles, aliaque, quae propalam et κατὰ τὸ ῥητὸν *expresse* legibus istis haud comprehendebantur *. Atque inde est, quod passim non modo *interpretes*, sed et AVCTORES et CONDITORES IVRIS vocantur. Cuiac. *Obseru. Lib. VII. cap.* 25. Brisson. *de verbor. sign. sub voce: Iuris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, *non quod* NOMINATIM *de hac tutela in XII. tabulis cautum esset, sed quod perinde acciperetur, ac si verbis legis introducta esset.* §. *vlt. Inst. de legit. patr. tut.* Actiones VTILES in iure vtrumque faciunt priginum. Eae vero dicuntur *exemplo*, vel *ad exemplum*, et veluti *ad similitudinem directarum compositae. l.* 5. §. 21. *D. ut in possess. legat. l.* 1. *C. de precar. et interdict. Salu. l.* 13. §. 25. *D. action. emt.* Et videntur accepisse nomen VTILIVM, quasi *vtibilium*, quia, tametsi nec legum verbis, nec in albo praetoris proditae essent, vti tamen iis liceret ob paritatem rationis. Promiscue veteres dixisse VTILE et VTIBILE patet ex locis Plauti *Mostellar. Act. IIII. Sc.* 1. *v.* 2. Terent. *Phorm. Act. IIII. Sc.* 4. *v.* 9. Alia iura a iurisconsultis per interpretationem reperta collegimus in *Antiqu. Rom. Lib. I. tit.* 21. §. 36.

§. LI.

Disputatio fori.

Iidem iuriseonsulti, quum saepe vt fit, de interpretando adplicandoque iure dissentirent, vel in ipso foro, vel vti Scholiastes *Iuuenalis ad Satyr. III. v.* 128. memoriae prodidit, iuxta Apollinis templum, inter se disceptabant. Cuius modi disputationis forensis exempla extant, non modo recentiora, *l.* 19. *D. de liber. et postum. l. vlt.* §. 26. *D. de muner. et honor. l.* 17. *D. de iure patron.* sed et vetera: veluti Crassi et Galbae apud Ciceron. *de orat. Lib. I. cap.* 56. nec non Scaeuolae, Manilii et Bruti apud eumdem *de finib.*

Lib. I. cap. 4. Quidquid vero *post magnas varietates obtinuerat*, *l. vlt. D. pro legat. l.* 32. *D. de obligat. et act. l.* 55. §. 1. *D. de legat. II.* id iuris habebat auctoritatem, et EX DISPVTATIONE FORI *venire* dicebatur, Ascon. Paedian. *in Verrin. III.* et IVRIS RECEPTI vel RECEPTAE SENTENTIAE nomen accipiebat. * Festus, *in Receptum. l.* 215. *D. de verb. oblig. l.* 41. *D. de reb. cred.*

* Quum vero *recipi* dicatur, quod vsu ac consuetudine inolescit; omnia illa iuresconsultorum interpretamenta, et quaecumque per disputationem fori ad liquidum perduxisse sibi videbantur, tamquam consuetudines valuerunt. Hinc vocantur *ius*, *quod* SINE SCRIPTO *venit*; *l.* 2. §. 5. *et* §. 12. *D. de orig. iur.* MOS, *pr. Inst. de pupill. substit.* Cic. *de legib. Lib. II. cap.* 24. *ius* CONSVETVDINIS, *quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobauit.* Cicero *de invent. Lib. II. cap.* 54.

§. LII.

Inde natum ius ciuile stricte dictum.

Omnia ista iura, interpretatione prudentum, vel disputatione fori introducta, IVS CIVILE communi nomine vocantur. *l.* 2. §. 5. *D. de orig. iur.* Cicero *de offic. Lib. III. cap.* 16. itemque IVS CONSENSV RECEPTVM *pr. Inst. de adquis. per adrog.* nec non IVS COMMENTICIVM, vti *l.* 20. *D. de poen.* interpretatur Bynkershoekius *Obs. Lib. V. cap.* 16. Vt adeo ius ciuile, quod alioquin latius patet, saepe opponatur legibus, Cic. *pro Caecin. cap.* 26. adeoque solam *τὴν τῶν σοφῶν νομοθεσίαν* (vti vocat. Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de offic. iud.*) id est *ius a iureconsultis interpretando disputandoque inuectum* denotet.

§. LIII.

Quod initio clam habitum, postea publice professus est Tib. Coruncanius.

Hanc quoque scientiam initio in penetralibus suis repositam habebant patricii generis iurisconsulti, rati id quod res erat, non parum se inde auctoritatis consequuturos, si sibi solis hanc possessionem retinerent. Enimuero circa annum ab V. C. 500. repertus est,

est, qui hos iurisconsultorum circulos turbaret, TIBERIVS CORVNCANIVS, vir consularis, triumphalis, et primus e plebe pontifex maximus. *Epit. Liu. Lib. XVIII. Ante hunc* enim *ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, publice professum neminem traditur: ceteri autem ad hunc* IN LATENTI *ius ciuile retinere cogitabant* *, *solumque consultatoribus potius, quam discere volentibus se praestabant. l.* 2. §. 35. *et* §. 38. *D. de orig. iur.*

* Tales fuere vetustissimi iurisconsulti omnes PAPIRIVS, APPII CLAVDII, SEMPRONIVS SOPHVS, C. SCIPIO NASICA, OPTIMVS, Q. MVCIVS, quippe nec docendo, nec scribendo celebritatem consequuti. At qui post Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice professi sunt, veluti SEX. et P. AELII, fratres, et P. ATILIVS, *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* BALBVS LVCILIVS, AQUILIUS GALLVS, SER. SVLPICIVS *l.* 2. §. 43. 44. *D. eod.* partim iuris ciuilis mysteria scriptis diuulgarunt. Sic enim SEX. AELII *Tripartita veluti cunabula iuris continuerunt. l.* 2. §. 38. *D. eod.* P. MVCIVS. BRVTVS et MANILIVS *ius ciuile fundarunt. l.* 2. §. 39. *D. eod.* Q. MVCIVS *ius ciuile primus constituit generatim in libros decem et octo redigendo, l.* 2. §. 41. *D. eod.* Demum in vulgus manauit id secretum, vt non modo plebeii, sed et peregrini, summam sibi scientiam adquirerent, vereque cecinerit Iuuenalis *Satyra VIII. v.* 47.

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies: solet hic defendere caussas
Nobilis indocti; veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos et legum aenigmata soluit,

§. LIIII.

Magistratus initio pauci.

Interea contigit, vt MAGISTRATVVM ROMANORVM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSVLES rei publicae praeessent, (§. 13.) et praeter eos ac TRIBVNOS PLEBIS, (§. 19.) itemque binos AEDILES PLEBIS tribunorum adiutores, anno ab V. C. 261. simul cum illis creatos, Gell. *Noct. Att. Lib. XVII. cap.* 21. Dionys. Halicarnass. *Lib. VI. cap.* 81. ac denique QVAESTORES, iam a regibus institutos, deinde a primis consulibus restitutos, et postea subinde multiplicatos *, Plutarch. *in Poplicol. pag.*

1031. Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 22. Vlpian. *l. vn. D. de offic. Quaest.* nulli in vrbe magistratus ordinarii essent: postea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii accesserunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia consulum, quippe inter plures distrahenda.

Postea his accessere censores et praetores.

§. LV.

Sic primum anno V. C. 312. CENSORES censui agendo, lustro condendo, legendo senatui, moderandaeque disciplinae publicae creati sunt. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. cap.* 67. Liu. *Lib. IV. cap.* 8. *l.* 2. §. 17. *D. de orig. iur.* Deinde anno 388. iuri dicundo institutus est PRAETOR *vrbanus*, cui anno ab V. C. 507. accessit alter, qui inter ciues et peregrinos ius diceret, et his paullatim alii, vt primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad sex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo et ad sedecim excreuerit *. Dio Cass. *Lib. LVIII. pag.* 634. *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* Lips. *Excurs. D. ad Tacit. Annal. Lib. I.*

* Initio duo erant patricii generis, qui *vrbani* dicebantur. Eos anno ab V. C. 363. duplicari voluerat senatus, vt praeter duos urbanos duo consulibus ad ministeria belli praesto essent. Exigente vero plebe, ut pars ex plebe fieret, tota res de augendo quaestorum numero tum omissa est. Liu. *Lib. IIII. cap.* 43. Nihilominus quatuor, et in his tres plebeii creati anno V. C. 346. Liu. *Lib. IIII. cap.* 54. Anno 487. denuo ampliatus quaestorum numerus, vt essent octo. *Epit. Liu. Lib. XV.* ex Cornelii Sullae porro instituto viginti, Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 20. ex Caesaris quadraginta creari coeperunt. Dio Cass. *Lib. XXXXIII. pag.* 237. At quo plures fuerunt sub principibus, eo minus auctoritatis retinuerunt, cura aerarii primum ad praetorios viros, Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 497. Sueton. *Aug. cap.* 36. postea ad praefectos aerarii translata, Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap.* 28. *Histor. Lib. IIII. cap.* 9. Plin. *Epistol. Lib. III. epist.* 4. vt demum quaestura ingressus tantum esset gerendorum honorum, sententiaeque in senatu dicendae. *l. vn.* §. 3. *D. de offic. quaest.*

* Ex his vnus iurisdictionem dam *prouincias praetorias*, reli- *vrbanam*, alter *peregrinum*, qui- qui *quaestiones publicas* sortiebantur. Maxima erat dignitas praetoris vrbani, qui ideo PRAETOR MAIOR dicebatur. Fest. *in Maior. consul.* Plutarch. *in Brut. pag.* 987. Dio Cass. *Lib. XXXXII. pag.* 195. Caesar *de bello ciuilli Lib. III. cap.* 20. et COLLEGA COSS. cui omnia absentium coss. officia incumbebant. Cic. *ad diuers. Lib. X. epist.* 12. Plin. *Panegyr. cap.* 77. Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 15. Dio Cass. *Lib. LVIIII. pag.* 659. Aliquando tamen duae coniungi solebant iurisdictiones, veluti *vrbana* et peregrina, Liu. *Lib. XXIIII. cap.* 44. *Lib. XXV. cap.* 3. *Lib. XXVII. cap.* 36. quemadmodum et apud Gruter. *Inscr. pag.* 503. laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ *PRAETOR PRO VRBE ET PEREGRINIS.* Ita et duas de criminibus quaestiones interdum coniungi consueuisse, iam olim obseruauit Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 4. *pag.* 400.

§. LVI.

Eodem tempore, quo primum praetorem vrbs vidit, etiam duo AEDILES CVRVLES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis, aedibusque publicis, omnibus denique, quae ad decus et tutelam vrbis pertinere videbantur, praeessent. Liu. *Lib. VI. extr.* et *Lib. VII. cap.* 1. *l.* 2. §. 26. *D. de orig. iur.* Iis Iulius Caesar rei frumentariae caussa quatuor alios ex plebe, et in his binos, quos CEREALES vocauit *, adiecit. Dio Cass. *Lib. XXXXIII. extr. l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* Sueton. *Iul. cap.* 41.

Nec non aediles curules.

* Alias aedilibus plebis praecipue incubuit cura annonae et rei frumentariae, adeo vt nihil in nummis frequentius sit, quam aedilitatis istius χάραγμα *impressa nota* puta duo modii cum spicis. Vaillant. *de famil. Rom. Tom. II. pag.* 213. Ez. Spanhem. *de vsu et praest. numism. Tom. II. pag.* 153. *sequ.* Videtur ergo Caesar hanc annonae curam ab aedilibus plebeiis ad cereales (quamuis et hi ex plebe essent,) transtulisse. Ceterum ineptiunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. Lib. II. cap.* 15. et Rosin. *Antiqu. Rom. Lib. VII. cap.* 1. et quotquot eos sequuntur, ac ii, qui ex locis Dionis et Pomponii duos *praetores cereales*, quales numquam Roma vidit, exsculpunt. Eos vero iam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. cap.* 3. *pag.* 26. *sequ.*

§. LVII.

Itemque magistratus maiores extraordinem creati.

Addimus magistratus maiores aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cuius sors exierat, noctu, silentio dictos: Liuius *Lib. VIII. cap.* 23. Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVIROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos diximus. (§. 25.) TRIBVNOS MILITVM COS. POTEST. qui ab anno V. C. 311. quum de consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conueniret, aliquandiu loco coss. fasces tenuerunt: Liu. *Lib. III. cap.* 51. *Lib. IIII. cap.* 6. INTERREGES, ad quos, abdicantibus se consulibus vel in magistratu exstinctis, imperium curaque comitiorum consularium redibat: Liu. *Lib. III. cap.* 8. *Lib. V. cap.* 31. *Lib. VI. cap.* 1. *Lib. VII. cap.* 17. *et* 21. *Lib. VIII. cap.* 23. denique PRAEFECTOS VRBI, qui initio profectis ab vrbe regibus, deinde feriarum Latinarum causa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, vt vrbi interim praeessent, ex nobili iuuentute extra ordinem creabantur *. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap.* 10. 11. Gell. *Noct. Attic. Lib. XIIII. extr. Excerpta Peiresc. pag.* 477. *et l.* 2. §. 33. D. *de orig. iur.*

* Caue ergo hos praefectos vrbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus vrbi praeerant, et de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio praefecti vrbi.* Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, et qui vice aliorum absentium fungebantur: ii, qui ab Augusto constituti, ordinarie praeerant vrbi, et quaeuis fere iura reliquorum magistratuum vsurpabant, non modo ius gladii intra vrbem, sed et iurisdictionem intra centum ab vrbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit.

§. LVIII.

XXuiri, in quo numero decemuiri stlitibus iudicandis.

Sed et minores MAGISTRATVS alii *quotannis* vel statis temporibus, alii interdum *extra ordinem* creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XXVIRORVM nomine veniebant, quamuis eorum XXVI. numerarentur. Dio Cass. *Lib. LIIII. pag.* 540. In eo numero erant DECEMVIRI STLITIBVS IVDICANDIS *, qui praetori cognoscenti aderant in consilio, Vlpian. *Fragm. tit.* 1. §. 13. et hastae iudicioque centumuirali praeerant. Sueton. *Aug. cap.* 36. *l.* 2. §. 29. *D. de orig. iur.* Ger. Noodt, *de Iurisd. Lib. I. cap.* 12. Siccama *de iudic. centumuir. cap.* 9.

* STLITIBVS veteres dicebant pro *litibus*, vt asperitate quadam iuuarent litteram nimis lenem L. Sic et *locus* illis erat STLOCVS, *latus* STLATVS, Fest. *voce: Stlata.* De eo ἀρχαϊσμῷ *veterum usu* plura Ian. Rugters. *Lect. var. Lib. V. cap.* 16. Funcc. *de puerit. Lat. linguae. cap.* 4. §. 4. *pag.* 263. Ceterum postremis temporibus auctum hunc numerum esse, vel inde patet, quod et XV VIRI immo et XXVIRI STLIT. IVD. occurrunt in marmoribus apud Reines. *Inscr. Class. VI. num.* 42. 50. *et* 131.

§. LVIIII.

Quatuoruiri viar. curand. triumuiri A. A. A. F. F. triumuiri capitales, quinque uiri cis et ultra Tiberim. Iuiri curat. viar.

In eodem XXVIRORVM numero erant QVATVORVIRI VIARVM PVBLICARVM CVRANDARVM *, de quibus *l.* 2. §. 30. *D. de orig. iur.* Gruter. *Inscr. pag.* 16. *num.* 10. TRIVMVIRI A. A. A. F. F. id est, *auro*, *argento*, *aeri flando*, *feriundo* Cic. *Lib. VII. ad diuers. epist.* 13. TRIVMVIRI CAPITALES, qui carceris custodiae suppliciisque sumendis praeerant, quin et de furibus seruis, aliisque vilioribus capitibus cognoscebant apud columnam Maeniam, *l.* 2. §. 30. *D. de orig. iur.* Epit. Liu. *Lib. XI.* Valer. Max. *Lib. V. cap.* 4. *exemp.* 7. Rupert. *ad Pompon. Enchir. Lib. II. cap.* 16. *pag.* 138. *sequ.* QVINQVEVIRI CIS et VLTRA TIBERIM, qui suae quisque regionis aedificiis nocturno tempore incendiorum caussa praeerant, *l.* 2. §. 31. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. XXXI. cap.* 14. et, quorum postea suppressum est officium, IIVIRI CVRATORES VIARVM extra vrbem, *l.* 2. §. 3. *D. eod.* Dio Cass. *Lib. LIIII. pag.* 540. Eu. Otto *de tutel. viar. Part. II. cap.* 5. *pag.* 375.

* Dic-

* Dicti etiam VIOCVRI, Varr. *de lingua Lat. Lib. IV. pag.* 6. *et* 38. Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap.* 46. IIIIVIRI VIAR. CVRAND. IIII. VIAR. CVRAND. Gruter. *Inscript. pag.* 26. *num.* 10. IIIIVIRI ITER. Idem *pag.* 1066. *num.* 7. *pag.* 1078. *num.* 14. *et pag.* 1083. *num.* 11. quod exponunt *quatuor viri iteris* pro itineris, cuius ἀρχαϊσμῷ *antiqui usus* vestigia passim supersunt. De iis, vti et de reliquis magistratibus omnibus viarum curatoribus accuratissime suo more egit Euerard. Otto *de tutela viar. Part. II. cap.* 5.

§. LX.

Magistratus minores extraordinarii.

Denique et extra ordinem aliquando creatos animaduertimus magistratus quosdam minores, veluti PRAEFECTOS ANNONAE, Liu. *Lib. IIII. cap.* 12. QVINQVEVIROS MENSARIOS, Liu. *Lib. VII. cap.* 21. DVVMVIROS NAVALES, qui orae maritimae praeerant, classisque orandae reficiendaeue curam habebant. Liu. *Lib. VIII. cap.* 30. *Lib. XXXX. cap.* 18. *et* 26. Celebratur etiam in iure nostro PRAEFECTVS VIGILVM, qui et ipse magistratus extraordinarius *: *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* sed eum ab Augusto demum constitutum, non huius esse epochae patet ex *l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.*

* Praefectum vigilum magistratum esse negat Pomponius *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* Sed sensus est, cum inter magistratus ordinarios non fuisse, ceu ad eum locum recte obseruarunt Cuiacius, *pag.* 24. *sequ. edi. nov.* Ian. Guill. *de magistrat. Rom. lit. G. p.* 1. et Bynkersh. *Praetermiss. pag.* 262. Quum vero ipse Pomponius *d. l.* 2. §. 18 *eod.* dictatorem vocet magistratum, qui et ipse extra ordinem in re trepida solebat creari, cur, quaeso, id nomen abiudicemus praefecto vigilum?

§. LXI.

Illi habebant ius edicta proponendi.

Quum itaque consulum munia postea per tot maiores minoresque magistratus spargerentur: non mirum profecto est, plerosque eamdem sibi sumsisse potestatem, edictis iura noui constituendi, qua consules vsos esse diximus (§. 18.) Vti enim hoc ideo faciebant consules, quod in regum locum successissent (§. 18. iuncta *I.* 4.): ita nihil aequius videbatur, quam eadem potestate gaudere reliquos magistratus, in quos quaedam consularis potestatis partes fuerant translatae.*

* Caussa ergo, quamobrem magistratus edicta possent proponere, non erat IMPERIVM, ceu existimauit Car. Sigon. *de iure civ. Rom. Lib. I. cap.* 20. Nam et AEDILES CVRVLES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prensionem habebant, Gell. *Noct. Att. Lib. XII. cap.* 13. itemque TRIBVNI PLEB. *quos* SINE IMPERIO *esse*, diserte ait Appius Claudius apud Liu. *Lib. II. cap.* 52. nec non SACERDOTES, veluti pontifices et decemuiri sacrorum, Liu. *Lib. XXXX. cap.* 37. augures, Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 2. *exempl.* 4. et in primis PONTIFEX MAX. cuius de edicto perpetuo, sub sacerdotii auspicium proposito videndi Tacit. *Histor. Lib. II. cap.* 91. Gell. *Noct. Attic. Lib. II. cap.* 28. Iac. Guther. *de iure pontif. Lib. I. cap.* 12. Io. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. cap.* 4. §. 1. Henr. Dovell. *Adpend. praelect. Cambden. p.* 655. *seqq.* Et tamen sacerdotes sine imperio et potestate fuisse, scribit Liuius *Lib. III. cap.* 54. ipseque fatetur Car. Sigon. *ibid. Lib. I. cap.* 19. Fundamentum ergo genuinum iuris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii et edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liu. *Lib. XXV. cap.* 5. Ouid. *ex Ponto, Lib. III. epist.* 5. *v.* 2. *et ad Liuiam, v.* 329. Sallust. *Catilin. cap.* 34. vel HONORE VSI apud Flor. *Histor. Lib. I. cap.* 13. et Gruter. *Inscr. pag.* 253. *num.* 6. *pag.* 387. *num.* 8. *pag.* 392. *num.* 1. verum etiam sacerdotes, vt docent exempla apud Gruter. *pag.* 357. *num.* 3. *et pag.* 364. *num.* 1. Vnde et hi aeque edicebant ac illi. Nec alia est ratio, cur IVS, quod ex magistratuum edictis descendit dicatur HONORARIVM. *l.* 52. §. 6. *D. de obligat. et act.* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. et ciuil.* Cuiac. *Not. prior. ad d.* §. 7. et Raeuard, *de auctoritat. prudent. cap.* 10. *pag.* 1008.

§. LXII.

Iisque definiendi ea, quae legibus non erant definita.

Quod itaque obseruauit Aristoteles *Polit. Lib. III. cap.* 11. *oportere leges dominas esse, si sint recte scriptae, magistratus autem* EDICERE *de illis,* περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι, καθόλε διλῶσαι περὶ πάντων *de quibus leges exquisite aliquid decernere nequeant, eo quod non facile sit sermone generali singulos casus comprehendere*: id semper

obseruarunt MAGISTRATVS ROMANI plerique, vt aluci-nentur omnino, qui solos PRAETORES edicta reddidis-se existimant*.

* Eius sententiae fuit Iason *in lib. 1. pr. D. de nou. oper. nunciat. n. 7.* Et quamuis viro non indocto ignotum non fuerit, proconsules etiam et aediles cu-rules edixisse, ex *glossa* tamen *ad §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et ciu.* notat, praesides quoque prouinciarum, et aediles ex prae-toribus fuisse. Quo nihil dici potuisset absurdius. At si fin-gamus eos iure praetorio gaui-sos (quod tamen de aedilibus curulibus nemo dixerit): ple-rosque sane alios magistratus edicta proposuisse, iam obser-uarunt Pomponius *l. 2. §. 10. D. de orig. iur.* Modestinus *l. 52. §. 6. D. de obligat. et ac-tion.* Theophilus *ad §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et ciu.* Guil. Maran. *in Paratitl. pag. 91.* Camill. Borell. *de edict. magis-trat. I. 17. 6.* et alii.

§. LXIII.

Quod exem-plis probatur.

Quemadmodum ergo supra edicta REGVM (§. 4.) et CONSVLVM (§. 18.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORVM, quae *pro nu-mine olim obseruata esse* ait Liuius *Lib. VIII. cap.* 34. CENSORVM, ea quae ad ciuium disciplinam per-tinebant, complexa, Cornel. Nepos *Caton. cap.* 1. et ex quibus quaedam decerpsit Plin. *Hist. nat. Lib. VIII. cap. 57. Lib. XIII. cap. 13. Lib. XIV. cap. 14. Lib. XXXVI. cap. 1.* TRIBVNORVM PLEBIS, Cice-ro *in Verr. II. cap. 41.* qui aliquando et una cum praetoribus, et de communi utriusque collegii senten-tia, edicta proponebant, Cic. *de offic. Lib. III. cap.* 20. et ex edictis suis ius dicebant. Idem *in Verr. II. cap. 41.**

* Eo minus vero dubitan-dum de magistratibus, qui libe-ram adhuc rem publicam admi-nistrabant, quo certius constat, ea iam occupata plerosque ma-gistratus ius edicendi sibi more maiorum vindicasse. Turcii Apro-niani, PRAEFECTI VRBI, (de quo aliisque Aproniis legendus Lud. Anton. Muratorius *Anec-dot. Tom. I. pag. 141. seqq.*) bina edicta notatu dignissima ex-stant apud Gruter. *Inscr. pag. 747. num. 6. 7.* Similia aliorum *praefectorum urbi* suggerit Am-mian. Marcellin. *Histor. lib. XXVII.*

XXVII. cap. 9. lib. XXVIII. cap. 4. Auidii porro Flacci, PRAEFECTI AUGVSTALIS Aegypti edictum laudat Philo in *Flacc. pag. 966. et p. 972.* Quin ne minores quidem magis-tratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus red-dere, patet exemplo QVAES-TORVM, de quibus Cicero *in Verr. III. cap. 7. L. Octauio et C. Cottae coss. senatus per-misit, ut vini et olei decumas, et frugum minutarum, quas an-te te* QVAESTORES *in Sicilia vendere consuessent, Romae ven-derent, legemque his rebus, quae ipsis videretur*, EDICERENT. Vbi manifesto permittitur consu-libus, quod antea ad quaestorum pertinebat officium, vt edicta de venditionis legibus proponerent.

§. LXIIII.

Omnes prae-tores, non solus vrba-nus edicta proponebant.

At celeberrima omnium sunt edicta PRAETORVM, AEDILITIA et PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in ius iustinianeum migrarunt. Edicebant vero non modo praetores VRBANI, verum etiam PEREGRINI*, Valer. Max. *Lib. I. cap. 3. exempl. 2.* Boeth. *ad Cic. Topic.* Theophil. *ad §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et ciu.* immo et qui eorum PROVINCIAS aut QVAESTIONES PVBLICAS fuerant sortiti. De illis paullo post erit dicendi lo-cus. Horum exempla extant apud Ciceron. *pro P. Sext. cap. 41.* Varron. *de lingua Lat. Lib. V. pag. 62.* Add. Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. cap. 6. §. 7. et 8.*

* His à nobis adlatis testi-moniis Eu. Otto *in Not. ad Inst. pag. 42.* addit aliud Ciceron. *ad diuers. Lib. XIII. epist. 59.* ubi Tullius Curtium Peduceanum, praetorem tum peregrinum, *edic-ti et instituti sui* admonet. Recte ergo id iam olim obseruauit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. cap. 37. pag. 267.* quum ea de re dubitas-sent viri doctissimi, Franc. Ho-tomanus *de magistr. pop. Rom. pag. 396.* et Nic. Hieron. Gun-dling. *in Πρῶτ. Prim. Pandect. tit. de orig. iur. §. 31.* quorum prior praetorem peregrinum ex edicto urbano: posterior ex iu-ris naturae et gentium principiis ius dixisse, censent. Sed vbi manifesta in promtu sunt ve-terum testimonia, hariolari nec licet, nec decet.

§. LXV.

Edictorum praetoriorum aeque, ac aliorum ma- Edicta quo-gistratuum alia REPENTINA erant, quae prout res inci- tuplicia.

derent, proponebantur, alia ad PERPETVAM IVRISDICTIONEM, id est, per totum magistratus tempus explicandam, pertinebant *, *l. 7. pr. D. de iurisdict.* Horum porro quaedam erant TRALATITIA, quae ex sui quisque decessoris edicto in suum totidem paene verbis transferebat, et NOVA, quae quisque de suo veteri edicto quotannis adstruebat. Quamuis enim multo maxima pars eorum, quae praetores edicere consueuerant, certa viderentur propter vetustatem: Cicero *de inuent. Lib. II. cap.* 22. non temere tamen quisquam auspicabatur praeturam, quin noua quaedam adsueret capita**, vel aetatem latura, si laudem haberent aequitatis, vel negligenda a posteris, si ambitiosa aut iniqua essent. Ex quo patet, cur edictum praetorium a Cicerone *in Verrem II. cap.* 42. vocetur *lex annua, cui finem adferant Kalendae Ianuariae.*

* Equidem in *l. 7. D. de iurisdict.* verba quaedam a Triboniano explicationis caussa inserta esse videntur viris doctis. Cuiac. *Obseru. lib. XXI. cap.* 24. Ian. a Costa *ad §. 12. Inst. de action.* At res ipsa tamen, puta quod edicta, quaedam perpetuae iurisdictionis caussa proposita, alia repentina fuerint, aliunde satis certa est. De prioribus nemo dubitauerit. *Repentinorum*, vel *peculiarium*, quae *ex tempore* proponi solita sint, meminit Cicero *in Verr. III. cap.* 14. uti et edictorum, *quae ratio temporum reddi* postularit Plinius. *Hist. nat. Lib. XXXVII. cap.* 1.

** Atque hinc intelligitur, cur quaedam edicta auctorum suorum nomina retinuerint, veluti DRVSI apud Ciceron. *ad Attic. Lib. VII. Epist.* 2. CN. OCTAVII quod metus caussa. Idem *ad Q. fratr. Lib. I. epist.* 7. C. AQVILII de dolo malo. Id. *de nat. deor. Lib. III. cap.* 30. PVBLICI de actione in rem, et restitutione maiorum viginti quinque annis. §. 4. *Inst. de act. l.* 35. *D. de oblig. et act. l.* 57. *D. mand.* Vt iam non dicam de actionibus SERVIANA, CALVISIANA, FABIANA, PAVLLIANA, edicto CARBONIANO, interdicto SALVIANO, quae omnia ex praetorum sunt edictis, eaque nomina acceperunt, quod praetores isti primi haec edicta, tamquam noua, tralatitiis maiorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob aequitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta.

§. LXVI.

§. LXVI.

Modus illa proponendi.

Ea edicta praetores sub auspicia magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem ascendebant, et pro rostris habita more maiorum oratione, quae essent in iure dicundo obseruaturi, EDICEBANT. Cicero *de finib. Lib. II. cap.* 22. Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per praeconem recitari, (quod ex *μιμήσει imitatione* imperatoris histrici apud Plaut. *in prolog. Poenuli v.* 11. *sequ.* colligitur *), verum etiam scriptum in ALBO publice proponi iubebant. Vnde formula edictalis: APVD. FORVM. PALAM. VNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST, (vel *ἀρχαϊκῶς prisco more*, POTESTVR, de qua forma vid. Voss. *de arte gramat. Lib. V. cap.* 36. *pag.* 319. *Tom. II. Oper.*) De ea formula legi possunt Iosephus *Antiquit. Iudaic. Lib. XIIII. cap.* 12. *Lib. XVIIII. cap.* 4. Auson. *Grat. act. ad Gratian. Imp. cap.* 21. Cuiac. *Obs. Lib. VII. cap.* 29.

* Ibi enim prologus comoediae, qui se *magistratum* vel *imperatorem histrionicum* fingit, primum praeconem ita excitat:

Exsurge, praeco, fac populo audientiam:
Iamdudum exspecto, si tuum officium scias.

Deinde recitat ipsum edictum ficticium:

BONVM FACTVM ST', *edicta vt seruetis meu.*

eoque finitio subiicit:

Haec, imperata quae sunt, pro imperio histrico,
BONVM, *hercle*, FACTVM, *pro se quisque vt meminerit.*

Est vero haec formula: BONVM FACTVM, antiqua et sollemnis, quam edictis suis praemittebant magistratus, quamque Iosephus *Antiquit. Iud. Lib. XIIII. cap.* 10. et *Lib. XVIII. cap.* 5. exprimere solet: ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ *BENE HABET*, quae verba sollemnia in *Hudsoniana* pessime vertuntur: *proinde aequum esse censeo*: Appianus vero *de bello ciuil. Lib. IIII. pag.* 593. 595. et 607. et veteres lapides apud Selden. *in Marm. Arundell. pag.* 130. Reines. *Inscript. pag.* 497. Smith. *de sept. eccles. Asiae, pag.* 20. *sequ.* et Iac. Gronou. *in Memoria Cossoniana, pag.* 142. 145. et 148. ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ *BONA FORTVNA*,

qua

qua formula ideo vti noluisse videtur Iosephus Iudaeus, quod *Bonam fortunam* pro dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. dier. Lib. I. cap.* 12. Dalechamp. *ad Plin. Hist. nat. Lib. I. cap.* 7. Ceterum de formula edictali: BONVM FACTVM, consuli debet Barn. Brisson. *de formul. pop. Rom. Lib. III. pag.* 274. *sequ.*

§. LXVII.

Finis edictorum.

His porro edictis praetores non modo leges, propositis actionibus vel exceptionibus, adiuuabant, sed et multa, quae praeteruiderant legislatores constituebant, quin et rigorem legum aequitate temperabant, ne videlicet summum ius in summam euaderet iniuriam. Quae omnia eleganter complexus Papinianus, *ius praetorium* ADIVVANDI, *vel* SVPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam, introductum esse*, ait *l.* 7. §. 1. *D. de iust. et iur.*

§. LXVIII.

Iis aliquando praetores ius scriptum euertebant.

Ipsum equidem ius scriptum directe mutare edictis suis non poterant praetores, idque non modo ipsi prae se ferunt, quoties in edictis suis LEGES, SCTA, EDICTA, DECRETAQVE PRINCIPVM diserte excipiunt, *l.* 7. §. 7. *D. de pact. l.* 1. §. 5. *D. de postul. l.* 1. §. 1. *D. quib. ex causs. mai.* sed et iurisconsulti passim profitentur. *l.* 12. §. 4. *D. de Public. in rem. act. l.* 12. §. 1. *D. de bon. possess.* Enimuero vt mali magistratus potestate etiam legitima, facile abutuntur: ita et de praetoribus idem obseruat Dio Cass. *Histor. Lib. XXXVI. pag.* 19. dum scribit: Οὐ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, οὔτε εἰσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον *neque enim praetores omnia ea iura, quae ad contractus dirigendos constituta erant, obseruabant, neque id vmquam fecerant, sed saepenumero ea variauerant* *.

* Potest id per inductionem, leges XII. tabularum respicere quam vocant probari, modo ad velimus. Ita sane praetor mutauit

uit poenam furti manifesti, Gell. *Noct. Attic. Lib. XI. cap. ult.* Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de perpet. et temp. act.* poenam frugis noctu demessae, Plin. *Hist. nat. Lib. XVIII. cap.* 3. iniuriarum, Gell. *Noct. Attic. Lib. XX. cap.* 1. actiones arborum furtim caesarum, Plin. *Hist. nat. Lib. XVII. cap.* 1. depositi dolo malo abnegati, *Pariat. Mos. et Rom. leg. tit.* 10. §. 6. conditionem liberorum emancipatorum §. 9. *Inst. de sucess. ab intest.* nec non cognatorum. *l.* 1. *D. vnde cogn.* Nec magis praetor pepercit aliis legibus, veluti Aquiliae, cuius capita quaedam exstitisse *de seruo corrupto et de effusis et deiectis*, quae deinde praetor edicto suo excluserit, suspicatur Bynkersh. *Obs. Lib. I. cap.* 13. Iam obiter addo, eam veram ac genuinam esse rationem, cur actiones quaedam poenales, licet praetoriae, tamen sint perpetuae, veluti actiones furti manifesti, *pr. Inst. de perpet. et temp. act.* arborum furtim caesarum, *l.* 7. §. 6. 7. *D. arb. furt. caes.* furti aduersus nautas, caupones, stabularios, *l. vlt.* §. 6. *D. naut. caup. stab.* depositi miserabilis, *l.* 18. *D. depos.* serui corrupti, *l.* 13. *D. de seru. corr.* de effusis et deiectis, si non de occiso libero homine agitur, *l.* 5. §. 5. *D. de his, qui effud. vel deiec.* Omnes enim hae actiones non sunt origine praetoriae sed ciuiles, at immutatae et correctae a praetoribus.

§. LXVIIII.

Quibus artibus id consequuti sint praetores.

Quod ergo directe non poterant praetores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, eos praestitisse, dudum ostendimus. Nam et NOVIS excogitatis VOCABVLIS leges eludebant, et actiones ciuiles, datis EXCEPTIONIBVS et RESTITVTIONIBVS, euertebant, et FICTIONIBVS suis efficiebant, vt aliam paene faciem induerent iura ciuilia *, *Antiqu. Rom. Lib. II. tit.* 14.

* Ita NOVIS ludebant VOCABVLIS, dum iis, qui *heredes* esse non poterant, dabant *bonorum possessionem*, dum argentarios non *promittere*, sed *recipere*, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, *constituere* dicebant, atque inde dabant actiones *receptitiam et constitutae pecuniae*; *l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 25. *D. de const. pec. l.* 2. *C. eod.* quasi inter *pacisci, promittere, recipere, constituere*, tantum interesset discriminis, ut priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde et variis EXCEPTIONIBVS elidebant iura: et iis quidem non tantum aequis, veluti *pacti, doli mali*, similibus, sed et iniquissimis, qualis vere fuit

fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib. VII. cap. 7. exempl.* 7. Quod et de RESTITVTIONIBVS dicendum, quas saepe dabant praetores mali, quando minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. *in Verr. I. cap.* 16. FICTIONVM exempla omni exceptione maiora sunt in §. 4. *Inst. de action.*

§. LXX.

De Gottl. Cortii vindiciis Praetoris et iuris honorarii.

Enimuero aduersus omnes, qui praetori haec exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expediuit GOTTL. CORTIVS, editis Lipsiae *Vindiciis praetoris ac iuris honorarii*, vbi iis qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer indignatur, vt magis non potuisset, si coniurassent aduersus rem publicam. Et tamen vir ille doctus, effusa omni bile, magno conatu maximas nugas egit. *

* Primo enim mutato ipso quaestionis statu §. 4. *p.* 3. se non perfidorum ac malitiosorum praetorum, sed praeturae caussam acturum, minatur. Quasi ipsam praeturam quisquam mortalium impugnasset, aut alii praetores quam perfidi ac malitiosi, istis artibus abusi sint. Cum laruis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus aduersarium. Deinde ostensurus, praetores, ne si voluissent quidem, his artibus vti potuisse, a §. 5. multa ex aduersariis suis corradit de insigni Romanorum cura in seruandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, qua et aduersus iniqua edicta praetorum vti potuerint, denique de iureiurando, quod in leges iurarint praetores. Enimuero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsa factum est? Ius praetores edictis euertisse, et Dio testatur, et Cicero: qui ergo euerti non potuit? Cur, quaeso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in seruandis legibus? cur hunc senatus non in ordinem coegit auctoritas? cur tribuni plebis non domuerunt? et cur hominem non saltim iuris iurandi religio in officio continuit? Praeterea, si quid aliud, falsum est, praetores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Praeterea ridiculum est, vindicem initio negare, praetores his artibus vti potuisse, et postea tamen. §. 8. non modo fateri, eos iura mutasse, sed et iure id ab illis factum esse contendere: partim, quod *similis legislatoriae esse debeat praetorum potestas*, (quo nescio an quidquam scribi potuisset insulsius) partim, *quod populo potius vitio vertendum sit, quod tamdiu vetustis obscurisque legibus inhaeserit.* Quid ergo sibi

bi vult vindex? cur iis indignatur, qui praetores iura mutasse censent? cur id fieri potuisse negat? Non minus absonum est, quod §. 9. illam veterum querelam, in primis locum Dionis Cassii non de ordinariis annuis, sed de subitaneis praetorum edictis accipiendum esse ait, veluti de citatoriis, monitoriis, similibusque. Quasi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Casius, ad edicta subitanea pertinuerit, et quasi vlli magistratui lege praecipi possit, vt omnia edicta subitanea, citatoria, monitoria sub auspicium honoris sui semel simulque proponat. Nugae! Denique vbi ad rem ipsam se accingit vindex, artes istas praetoribus iniuria tribui ostensurus, multum interfuisse monet inter bonorum possessionem et hereditatem, vbi pleraque, quae nemo dupondiorum, ignorat, quaedam et falsissima adfert. Deinde exceptiones aeque, ac restitutiones in integrum aequissimas esse contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, et verissimum tamen sit, praetores, qui aequas vel exceptiones vel restitutiones inuexerunt, potuisse etiam inuehere iniquissimas, easque aliquando re ipsa inuexisse. Postremo, ne quid ineptiarum desit; fictiones fictiones esse negat, easque nihil aliud, quam *veritates probabiles, et interpretationes extensiuas esse*, contendit. Nam veritas admodum probabilis est, eum, qui non vsucepit, vsucepisse, non vsucepisse autem, qui vsucepit. Hoc vero est, quod ignorabamus miseri. Quae sub finem dissertationis adcumulantur de absentium praesentia, de seruitute poenae, id est, Furiarum, et similibus iuris, quod homo iste numquam intellexit, capitibus, tam frigida sunt, vt nolim ea recensendo anno tam insalubri febrim lectori excitare. Saltim si veterem praetorum aliquis has praetoris vindicias legisset, eum non dubito exclamaturum fuisse:

Non tali auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget.

§. LXXI.

Praetores edicta sua per annum frequenter mutabant.

Sed et id sibi adrogauerant praetores, vt edicta per annum, quotiescumque collibitum esset, mutarent, idque plerumque facerent εἰς χάριν καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν, *in gratiam odiumque certorum hominum*: Dio Cass. *Lib. XXXVI. pag.* 19. Ascon. Paedian. *in argum. orat. pro C. Cornelio, maiest. reo* *, adeo, vt ad coërcendam istam praetorum licentiam opus esset edicto ipsorum praetorum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR. *l.* 1. *D. quod quisque iur. in alt. stat.*

* Fecisse id animaduertimus C. Verrem. Is edicto L. Annio heredi secundo P. Annii Asellii edicto condonauit hereditatem, exclusa filia unica herede a patre instituta. Cic. *in Verr. I. cap.* 41. De eo edicto Cicero *ibid. cap.* 42. *ac si hoc iuris non vnius causa hominis edixisses, cautius composuisses.* Idem *cap.* 45. refert, ridiculum edictum proposui Veressrem in gratiam heredis Minucii, cuius testamentum alioquin iure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum, iis verbis, vt quiuis intelligere possit, vnius hominis caussa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat.* Talia permulta sunt in illis in Verrem orationibus.

§. LXXII.

Hinc SCto iussi sunt ex edictis perpetuis ius dicere.

Id quum demum intolerabile videretur ciuitati liberae, et ius incertissimum redderet: anno ab V. C. 585. *L. Aemilio Paullo* et *C. Licinio Crasso* cos. *V. Kal. Apr.* in curia Hostilia factum est SC. VTI PRETORES EX SVIS PERPETVIS EDICTIS * IVS DICERENT. Cuius SCti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quaedam insignia ediderunt Steph. Vin. Pighius *Annal. Rom. Tom. II. pag.* 378. Reines. *Inscript. Class. IIII. num.* 2. et omnium adcuratissime Henr. Dodwello, Addend. *praelect. Cambden. p.* 665. *sequ.*

* Neque tamen PERPETVVM dicitur hoc edictum, quasi aeternum duraturum, quale esse debuit illud a Saluio Iuliano compositum sub Hadriano: sed quod illud per totum annum nullam subiturum esset mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod est continuum, vel non interruptum, quamuis non infinitum. Sic *palus* PERPETVA apud Caesarem *de Bello Gall. Lib. VII. cap.* 57. PERPETVA *amicitia* apud Q. Ciceron. *de petit. consul. cap.* 6. *biennium* PERPETVVM apud Terent. *Hecyr. Act. I. scen.* 2. *v.* 12. vbi Donatus: *vt continuationem casus sui ostenderet*, PERPETVVM *dixit*. Huius notionis quum non meminissent Menardus *in Cicer. in Verr. I. pag.* 103. Guil. Grot. *de vit. ICtor. Lib. II. cap.* 6. non mirum est, eos maxime caecutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. inualuerat.

§. LXXIII.

Postea etiam lege Cornelia.

At ne id quidem SC. par fuit illi praetorum licentiae. Nam multo post illa tempora C. Verres in vrbe, et in Sicilia edicta sua in gratiam odiumque aliorum frequenter mutabat, et varie ius dicebat. Cicero *in Verr. I. cap.* 46. Nec religiosius reliqui praetores edicta sua seruabant. Quo factum est, vt anno ab V. C. 686. C. CORNELIVS. trib. pleb. magna cum nobilium hominum offensione * legem ferret, VT PRAETORES. EX. EDICTIS. SVIS. PERPETVIS. IVS. DICERENT. *Quae* LEX CORNELIA *tum gratiam ambitiosis praetoribus, qui* VARIE *ius dicere adsueuerant, sustulit*, vti obseruat Ascon. Paedian. *ibid.* Meminit eiusdem legis Dio Cass. *Lib. XXXVI. pag.* 19. qui eius sententiam ita exprimit: Κατ' ἀρχάς τε εὐθὺς στρατηγὸς τὰ δίκαια, ὅις χρήσονται προλέγειν καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν: *ut et statim praetores principio edicerent, quo iure essent vsuri, et deinde nequaquam ab eo deflecterent.*

* Rem perspicue exposuit Ascon. Paedianus in *argumento orationis pro C. Cornelio, maiestatis reo.* C. Cornelius, homo non improbus vita habitus, quaestor Cn. Pompeii, dein tribunus plebis, Pisone consule, retulerat ad senatum, *nequis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret.* Relationem repudiabat senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum et turpissimum lucrum faciebant. Offensus ea re Cornelius in concionibus senatum turpis lucri accusat, simulque legem rogat, qua senatus minueretur auctoritas, *ne quis, nisi per populum, legibus solueretur.* At senatus facile monuit P. Seruilium Globulum tribunum pleb. vt Cornelio obsisteret. Et sane orto tumultu, in quo et C. Pisonis cos. fasces fracti, lapidesque in consulem ex vltima concione iacti sunt, concilium tum dimittendum fuit. Postea sine tumultu pertulit legem paullulum emendatam, *ne quis a senatu legibus solueretur, nisi duocenti adfuissent.* Audacior hoc successu factus, et alias leges, et hanc de praetorum edictis promulgauit tulitque, per quas contentiones paene totus eius tribunatus peractus est. Sequenti deinde anno reus maiestatis factus est a Cominiis fratribus, defensusque a Cicerone, desistentibus accusatoribus, euasit, nomenque eius de reis exemtum est. Plura sciremus, si orationes illae Ciceronis integrae ad nos peruenissent. Iam vix fragmenta quaedam nobis seruauit laudatus Asconius.

§. LXXIIII.

Hinc ius praetorium multo, quam antea, certius factum.

Hac ergo lege effectum est, vt non modo paullo minus necessarium esset edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, nisi quis repentino aliquo edicto dam-

damnum sensisset, sed et ipsum ius praetorium in posterum paullo videretur certius, quod pleraque tralaticia edicta in albo legerentur, et praetores, licet quotannis edicerent, pauca tamen noua capita veteribus adstruerent. Hinc ICti ex eo tempore edicta praetoris colligere, suisque illustrare coeperunt animaduersionibus, veluti SER. SVLPICIVS, *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* * A. OFILIVS, *d. l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 1: *D. ne quis eum, qui in ius. voc.* et ANTISTIVS LABEO, *l.* 1. §. 5. *D. de fugitiu.* Gell. *Noct. Att. Lib. XIII. cap.* 10.

* Sunt hi ipsi libri, qui alias *ad Brutum* scripti dicuntur. Hinc Pomponius: *Idem* Ofilius *edictum praetoris primus diligenter composuit, nam ante eum* SERVIVS *duos libros ad Brutum perquam breuissimos ad edictum subscriptos reliquit.* Et *l.* 5. §. 1. *D. de instit. act.* laudatur SERVII *liber primus ad Brutum*: non quasi Bruti ICti libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto Iulii Caesaris interfectori, cui Cicero etiam libros *de finibus* et *de natura deorum*, itemque *Oratorem* et *paradoxa* sua nuncupauerat, inscripsisset. Eu. Otto *Ser. Sulpic. cap.* 7. §. 3. *pag.* 1598. *Tom. V. Thesaur. iur. ciu.* Ceterum quum vix minus necessariis scriptionibus operam dedisse virum negotiosissimum, probabile sit: recte ex ipsa breuitate, qua vsus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse iuris prudentiae elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane iuris tum ab edicto auspicatos esse plerosque, testatur Cicero *de legib. Lib. I. cap.* 5. *a praetoris edicto plerique nunc, non a XII. tabulis, vt superiores, hauriendam iuris disciplinam, putant.* Vid. Iac. Perizon. *de leg. Vocon. pag.* 219. *edit. nou.* Euer. Otto *ibid. pag.* 1599.

§. LXXV.

Edicta aedilium curulium.

Eodem iure, quo praetores, etiam AEDILES CVRVLES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. 56.) edicta proposuisse diximus, * (§. 61.) quae et ipsa *iuris honorarii portio* erant. §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. et ciuil.* Nec tamen, sicuti praetores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cuiac. *Obs. Lib. XXV. cap.* 16. Vnde vix legas in *Digestis*: *ait aedilis*: sed in numero pluratiuo: AIVNT, VOLVNT, NOLVNT, PRAECIPIVNT, et DENVNCIANT, LOQVVNTVR, ORDINE FECERVNT AEDILES, cetera. *l.* 1. §. 1. *l.* 17. §. 17. *l.* 25. *pr. l.* 44. *pr. l.* 37. *l.* 38. §. 1. *l.* 25. §. 10. *D. de aedil. edict.*

* Quod ius ab ipsa magistratus sui origine videntur vsurpasse. Nam iam Plautus, qui centum circiter et septuaginta annis post primos aediles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit *in Captiu. Act. IIII. scen.* 2. *v.* 43.

Eugepe, EDICTIONES AEDILICIAS *hic habet quidem:*

Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Aetoli agoranomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasito, qui adcurrens in via inuehitur in *pistores scrophipascos, qui alunt furfuri sues, quarum odore praeterire nemo pistrinum possit*: deinde in *piscatores, qui praebeant populo pisces foetidos, qui aduehantur quadrupedanti cruciantí canterio, quorum odos subbasilicanos omnes abigat in forum*: tum in *lanios, qui concinnent liberis orbas oues, qui locent caedundos agnos, et duplam agninam dent, qui petroni nomen indant verueci sectario.* Haec omnia ad aedilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur *edictiones aedilitiae.*

§. LXXVI.

Eorum capita, quae in iure supersunt.

Quamuis uero Eu. Otto *de tutel. viar. Part. III. cap.* 2. *pag.* 428. contra Albericum a Porta, Fulgosium, Zoesium, et Boeckelmannum, recte obseruauit, non vnum fuisse edictum aedilicium, sed plura, et ad varias caussas, de quibus eorum erat iurisdictio, pertinentia, eaque demum in vnum collecta corpus suis partibus et titulis distincta videri: in iure tamen nostro tria tantum supersunt capita, quae sola Saluius Iulianus in edictum perpetuum retulit, *l.* 1. §. 1. *sequ. D. de aedil. edict.* Vnum de mancipiorum *, *l.* 1. §. 1. *D. eod.* alterum de iumentorum venditionibus, *l.* 38. §. 1. 2. *D. eod.* tertium de cane, verre, similibusque animalibus ibi, vbi vulgo iter fit, non habendis, *l.* 40. *sequ. D. eod.* Quod postremum erudite illustrauit Otto *ibid.*

* At ne id quidem caput satis integrum in Pandectis reperitur. Quum enim in *l.* 1. §. 1. *de aedil. edict.* venditores tantum iubeantur CERTIORES FACERE EMTORES, QVID MORBI

BI VITIIQVE CVIQVE SIT, EAQVE OMNIA PALAM RECTE PRONVNCIENT: verba vetusta et τυπικὰ *figurata*, apud Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 2. ita se habent: TITVLVS SERVORVM VTEI SCRIPTVS SIT COERATO, ITA VTEI INTELLIGI RECTE POSSIT, QVID MORBI, *cet.* Tituli huius modi, quo vitia morbiue mancipiorum exprimi solebant, meminerunt Seneca *Epist.* 46. et Philostrat. in *Vit. Apollon. Tyan. Lib. III. cap.* 25. *pag.* 115. *edit. Olear.* vbi ἔταινος τῶν ἀνδραπόδων TO MH KAEΠTEIN ATTA: *titulus mancipiorum*: NON FVRANTVR.

§. LXXVII.

Caput de funeribus et eorum sumtibus.

Passim tamen et aliorum huius edicti capitum extant vestigia. Quum enim et funerum cura penes aediles esset: permulta edixisse videntur de sumtibus funerum, ritibus funebribus, et structura monimentorum sepulcralium. Ouid. *Fastor. Lib. VI. v.* 663.

Adde quod AEDILIS *pompam qui funeris irent,*
Artifices solos iusserat esse decem *.

Et Reines. *Inscript. Class. II. num.* 73. *pag.* 291. elegans describit marmor, in quo C. Cestii heredes profitentur, se monimentum fecisse ex pecunia, quam pro suis partibus receperint ex venditione Attalicorum, QVAE EIS PER EDICTVM AEDILIS IN SEPVLCRVM C. CESTII INFERRE NON LICVERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. epist.* 35. 36.

* Quum ex Cicerone *de legib. Lib. II. cap.* 23. constet, iam legibus XII. tabularum cautum fuisse: TRIBVS RICINIS ET DECEM TIBICINIBVS FORIS EFFERRE IVS ESTO: verba Ouidii sollicitare non dubitat Iac. Gothofredus *Not. in XII. tabul. pag.* 233. pro *aedilis*, rescribens EDICTIS, et per *edicta* intelligens XII. tabulas, quae adpellatio sine exemplo esse videtur. Et cur non legem XII. tabularum, luxu insequentium saeculorum, vt fieri solet, euersam, in vsum reuocare potuerint aediles? Vid. Petr. Burmann. *ad Ouid. Tom. III. pag.* 424. *sequ.* Hos sane de minuendis funerum impensis edixisse, extra omnem dubitationis aleam positum est ob lapidem Reinesianum. Ex quo simul patet, quomodo sint intelligenda verba Ciceronis *Philipp. VIIII. cap.* 7. *senatum censuisse, atque e re publica existimare, aediles curules* EDICTVM, *quod de* FVNERIBVS *habeant, Ser. Sulpicii L. F. Lemonia Rufi funeri remittere.* Ea enim Paullus Manutius recte interpretatus est de sumtibus funerum, quum contra satisfacere vix videantur coniecturae Iac. Gutherii *de iure Man. Lib. II. cap.* 1. et Io. Guil. Hoffmann. *Hist. triumuirat.* §. 10. *pag.* 31. *seqq.*

§. LXXVIII.

De castratione puerorum, et rebus in scenam non proiiciendis.

Aliud edicti aedilicii caput de castratoribus puerorum quadruplo puniendis, memoratur *l.* 27. §. 6. *D. ad leg. Aquil.* quod iuuenili, sed docta commentatione illustrauit Euer. Otto edita *Steinuord.* 1710. Apud Macrobium porro *Saturn. Lib. II. cap.* 6. legimus, aediles aliquando proposuisse edictum: NEQVIS ALIQVID IN SCENAM PRAETER POMVM IACERE VELLET: Cascellium vero ICtum interrogatum, num nux pinea pomum sit? facete respondisse: *si in Vatinium missurus es, pomum est* *.

* Fuisse et alia edicti aedilicii capita, et inde colligi posse videtur, quod *l.* 2. *D. de diuers. et temp. praescript.* Marcellus PLERASQVE *actiones* AEDILICIAS *certo tempore finiri*, ait. Quum enim hodie nullam sciamus, quae non sit temporalis: consequi videtur, ut quarumdam, quae perpetuae fuerunt, ipsa memoria interciderit. At neruos huic argumento incidit Bynkershoekius, *Obs. Lib. IIII. cap.* 8. cuius coniectura pro PLERAEQVE, extrita vna littera, legentis PERAEQVE tam est elegans et verosimilis, vt omnibus adsensum extorquere videatur.

§. LXXVIIII.

Edicta prouincialia.

Denique et magistratus prouinciales, quales libera adhuc re publica erant COSS. PRAETORES, PROCOSS. PROPRAETORES, (Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib. II. cap.* 1.) edicta in prouinciis suis proponebant. Habebant equidem singulae prouinciae suas leges, quae victis gentibus ab imperatore de decem legatorum sententia dari solebant, sancte deinde seruandae a praesidibus: Cicero *in Verr. II. cap.* 13. Liu. *Lib. XXXIII. cap.* 31. *et* 32. *Lib. XXXXV. cap.* 25. erant etiam quaedam in prouinciis ciuitates ἀυτονόμοι, *quibus* ob bene merita *suae leges permissae* *: Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. cap.* 9. denique et ipsae leges Romanae saepe ad vni-

vniuersum orbem Romanum singularibus sanctionibus porrigebantur: Vlpian. *Fragm. tit.* 11. §. 18. 20. *et ibi* Schulting. *l.* 5. *pr. D. de manumiss.* attamen his omnibus veluti auctarium et supplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non vniuersa prouincia easdem a victore leges accipiebat, sed prout se ciuitates aduersus victorem populum gesserant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib. I. cap.* 1. Aliquando humanioris ingenii imperatores totam prouinciam suis vti legibus patiebantur: et tale exemplum L. Aemilii Paulli, Macedonibus *αὐτονομίαν libertatem vivendi suis legibus* concedentis est apud Liuium *Lib. XXXXV. cap.* 32. Si ciuitas *αὐτονόμος cui vivendi suis legibus potestas erat* suis relictis legibus, ius Romanum sponte adoptasset, populus ille FVNDVS FACTVS dicebatur. Cic. *pro Balb. cap.* 8. Gell. *Noct. Attic. Lib. XVI. cap.* 13. Qua de re doctissimae extant NIC. RIGALTII, ISM. BVLLIALDI, et HENR. VALESII Diatribae *de populis fundis*, iunctim editae *Diuione MDCLVI.* 8. recusae in Graeuii *Thesauro Antiqu. Rom. Tomo. II.*

§. LXXX.

Eorum varietas.

Qui nimirum mittebantur in prouincias, exemplo praetorum, ipsi quoque sub auspicium magistratus sui, quomodo ius dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denunciabant: Sigon. *de iur. prou. Lib. II. cap.* 5. idque faciebant non modo consules et procoss. sed et praetores et propraetores, uti patet exemplis L. Domitii et P. Licinii Neruae praetorum Siciliae, apud Valer. Max. *Lib. VI. cap.* 3. *exempl.* 6. *et in Excerpt. Peiresc. pag.* 633. Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot prouinciae, celebranturque passim edictum SICILIENSE, *Cicer. in Verr. I. cap.* 43. ASIATICVM, et SYRIACVM, Id. *ad Attic. Lib. VI. epist.* 1. nec non CILICIVM *. Id. *ad diuers. Lib. III. epist.* 8.

* Ex his locis adparet, diuersa quidem fuisse haec edicta: at saepe praesides prudentiores, optima quaeque ac saluberrima, non modo ex urbano, sed et ex aliarum prouinciarum edictis in sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *ad Attic. Lib. VI. epist.* 1. de se ipso refert, quaedam se de Bibuli, Syriae procos. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de iure dicundo, praeter ea, quae sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, *ἄγραφα non scripta* reliquisse, et praemonuisse tantum prouinciales, se de eo genere sua decreta ad edicta vrbana adcommodaturum.

§. LXXXI.

Ceterum et haec prouincialia edicta vel TRALATITIA erant, vel NOVA. Pleraque enim ex decessorum suorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem et noua quaedam adsuebant *. Cicero *ad diuers. Lib. III. epist.* 8. Quin ea in re vel maxime elucebat magistratuum prouincialium prudentia, si quid noui, quod prouinciis suis salutare esset, constituissent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Quaest. acad. Lib. IIII. cap.* 1. quod *in eo tanta fuerit prudentia in constituendis temperandisque ciuitatibus, tanta aequitas, vt multo post steterit Asia, Luculli institutis seruandis, et quasi vestigiis persequendis.* Similes sunt laudes, quibus Quintum fratrem prosequitur *Lib. I. epist.* 1.

Erant illa vel tralaticia, vel noua.

* Ita ipse Cicero *ad diuers. Lib. III. epist.* 8. testatur, se pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transcripsisse in suum, et noua quaedam addidisse de minuendis ciuitatum sumtibus, quibus ipse magnopere delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quaedam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque et reliqui, qui in prouincias ibant, magistratus adcurate obseruabant.

§. LXXXII.

Recte porro obseruatum est a Carolo Sigon. *de iure prou. Lib. II. cap.* 5. tria potissimum in edictis suis componendis exercendisque cauere solitos esse bonos praesides, qui famae seruirent: *primum*, ne quid edicerent contra legem vel formulam prouinciae, (§. 79.): quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia pleraque

Quae in edictis suis caverint boni praesides.

raque edixisset contra legem Rupiliam. Cicero *in Verr. II. cap.* 13. *Alterum*, ne quod in vrbe antehac sanxerant, edictis euerterent prouincialibus, quod eidem C. Verri exprobrat Cicero *in Verr. I. cap.* 16. *Postremum*, ne quid ipsi vmquam decernerent aduersus edictum suum. Cicero *ad Attic. Lib. VI. epist.* 1.

§. LXXXIII.

An lex Cornelia prouinciales etiam magistratus obstrinxerit.

Quandoquidem vero vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus prouinciales, quod sibi praetores vrbanos sumsisse vidimus, puta vt edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§. 71.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis supra descriptam, (§. 73.) prouinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin, si dicendum quod res est, praetorum prouincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi. *

* Diximus supra (§. 72.) L. Aemilium Paullum cos. anno ab V. C. 585. auctorem fuisse senatui condendi SCti, vt praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Iam vero ex *Epit. Liu. Lib.* XXXXIII. patet, circa ea tempora praetores nonnullos eo, quod auare et crudeliter administrassent prouincias, damnatos esse, quae fusius narrat ipse Liuius *Lib.* XXXXIII. *cap.* 2. *et* 10. De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coerceretur praetorum licentia, maxime in prouinciis, vbi senatus populique absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam iniiciebat.

§. LXXXIIII.

Leges intra haec tempora post XII. tabulas conditae.

Quamuis ergo iam essent in vrbe leges XII. tabularum plebiscita, legis actiones, ius ciuile, ex interpretatione prudentum et fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio nouas rogandi ferendique LEGES, nouaque PLEBISCITA, quibus permulta antea vel plane non, vel aliter quam e re publica videretur, definita sancirentur. Eas cum cura iam collegerunt alii. * Licebit tamen et hic earum texere catalogum, et quaedam ab aliis non obseruata passim adspergere.

* Huc pertinet ANT. AVGVSTINI liber *de legibus* et alter *de SCtis Romanorum*, cum Fuluii Vrsini *fragmentis* editus *Romae* 1583, 4. et postea aliquoties in Gallia. PAVLLI MANVTII *de legibus*, et separatim aliquoties, et cum priore insertus *Tomo II. Thesauri Graeuiani.* Ediderunt et VDALR. ZASIVS, et POMP. LAETVS, et FRANC. HOTOMANNVS *legum Romanarum catalogos*, sed in quibus praeter earum nomina et obiectum vix quidquam notabile inuenias, quamuis ZASII catalogum passim illustrarit LVD. CHARONDAS, et cum aliis eiusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiquit. Rom. Thesauro.* Addi debent PAVLLI MERVLAE *de legibus Romanorum* libri diligentissime scripti, et cum aliis eiusdem lucubrationibus ad antiquitates Romanas pertinentibus editi *Lugd. Bat.* 1686, 4. et collegae olim coniunctissimi, nunc amici desideratissimi, CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNI. *Historia iuris Rom. Iustin. pag.* 42. *seqq.*

§. LXXXV.

Earum recensus.

Nos omissis iis, quae ad ius Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quae de iure priuato publicisque iudiciis agunt, obseruata litterarum serie *, paucis recensebimus, ita tamen vt in earum aetatem, vbicumque id fieri poterit, simul inquiramus, et quid illis sancitum sit paucis indicemus. Quod studiosis eo gratius futurum speramus, quo minus in omnium manibus versantur, quae paullo ante laudauimus, doctissimorum virorum opera.

* Quum plerarumque legum aetas incerta sit, res ardua est earum chronotaxin adcuratam dare. Ausus hic quaedam est STEPH. VIN. PIGHIVS *in Annal. Rom.* sed in eo opere permulta hariolatur auctor, paucissima certis ac exploratis veterum testimoniis probat. Nos temporis characteres vbique, quoad eius fieri potest, notabimus.

§. LXXXVI.

Leges Acilia Calpurnia de am-

Agmen ducit LEX ACILIA CALPVRNIA *de ambitu*, lata anno ab V. C. 697. *M. Acilio Glabrione* et *C.*

bitu, Aemilia cibaria, et Appuleia maiestatis.

Calpurnio Pisone coss. qua cautum, *vt id crimen et mulcta coerceretur, et damnati nullum amplius magistratum capere nec senatui interesse possent, et accusatoribus certa praemia constituerentur* *. Dio Cass. *Lib. XXXVI. pag.* 18. Sigon. *de Iudic. II. cap.* 30. *pag.* 435. Nec praetermittenda LEX AEMILIA *cibaria* lata a *M. Aemilio Lepido* et *Q. Luctatio* coss. anno ab V. C. 675. qua non sumtus coenarum, sed ciborum genus et modus praefinitus est. Gell. *Noct. Attic. Lib. II. cap.* 24. Macrob. *Saturn. Lib. II. cap.* 13. Cui iungimus LEGEM APPVLEIAM *maiestatis* conditam anno ab V. C. 652. C. *Mario* V. et *M. Aquilio* coss. qua vis praecipuae in urbe ac seditio videtur vindicata. Cic. *de orat. Lib. II. cap.* 25. 49.

* Est haec lex inter eas, quas inuiti tulerunt coss. Auctor enim est Dio Cassius, adeo ab ambitu non alienos fuisse coss. vt ipsi alieno studio et magna contentione eum magistratum sint adepti. Pisonem certe ambitus accusatum vix euasisse. A senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pl. acerbissimas poenas ambitus reis constituere cogitaret, atque id maxime populo adprobante. Et sane in fragmentis Ciceronianae orat. *pro C. Cornelio, maiest. reo*, legimus, *populum eam legem flagitasse*, senatum autem existimasse immodicarum poenarum denunciatione terrorem iniici hominibus, modicis autem poenis propositis, nec accusatores nec iudices defuturos. Hinc auctorem ferendae legis consulibus fuisse.

§. LXXXVII.

Lex Aquilia.

LEX AQVILIA *de damno iniuria dato* est plebiscitum perantiquum, at incertae aetatis*. Eius capita primum et tertium supersunt in *l.* 2. *pr. et* l. 27. §. 5. *D. ad leg. Aquil.* Caput secundum in vsu esse negauit Iustinianus §. 12. *Inst. de leg. Aquil.* Hinc plures inanem operam impenderunt quaestioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Iac. Cuiac. *in Paratitl. D. et C. ad h. t.* cui nonnulla obuertunt Bynkersh. *Obseru. Lib. I. cap.* 13. et Ger. Noodt. *de lege Aquil. cap.* 1. *pag.* 176. et qui rem singulari scriptione dignam credidit, Claud. Chifletius *de secundo capite leg. Aquil. Tomo V. Thesaur. iur. pag.* 873. *seqq.* Immo plura fuisse huius legis capita, quae deinde perierunt, quod ea praetor mutasset, admodum est verosimile. Ger. Noodt. *de lege Aquil. cap.* 1. Bynkersh. *Obs. Lib. I. cap.* 13. Ceterum praeter laudatum NOODTIVM hanc legem illustrauit FRANC. BALDVINVS.

* Certum est, hanc legem exstitisse ante Ciceronem, qui *in Bruto, cap.* 34. meminit *legis Aquiliae de iniuriis*: immo et ante Brutum et Scaeuolam, qui primi ius ciuile fundasse dicuntur. Nam hos legem etiam Aquiliam exposuisse, constat. *l.* 27. §. 22. *l.* 39. *pr. D. ad leg. Aquil.* Vterque quum circa annum ab V. C. 600. floruerit, probabile est auctorem huius plebisciti fuisse *L. Aquilium* P. F. L. N. *Gallum*, quem anno ab V. C. 572. tribunum plebis fuisse tradit Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. pag.* 330. quamuis, quem ille auctorem habeat, fatear me scire iuxta cum ignarissimis. Praeturam tamen eum gessisse anno ab V. C. 576. testis est Liu. *Lib. XXXXI. cap.* 18.

§. LXXXVIII.

Lex Atilia.

Lege porro ATILIA cautum est, vt pupillis et mulieribus praetor cum maiore parte tribunorum plebis tutorem daret *. *pr. Inst. de Atilian. tut.* Addimus *mulieres*, quia et Hispala Fecennia libertina tutorem a praetore et tribunis accepit, teste Liuio *Lib. XXXVIIII. cap.* 9. Quod quum factum sit anno ab V. C. 566. oportet hanc legem iam ante id tempus exstitisse, idque probabile est, conditam illam esse a *L. Atilio Regulo*, tribuno plebis anno ab V. C. 443. Liu. *Lib. VIIII. cap.* 30.

* Em. Merill. *Obseru. Lib. I. cap.* 37. ex eadem lege esse putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi. §. *penult. Inst. de SC. Tertull.* Petendus enim est *secundum legem*, vt est in *Nouella Theodosii de tutorib.* vel *secundum leges*, *l.* 10. C. *de legit. hered.* per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam et Iuliam et Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum esset heres liberorum, (quod ius per SC. Tertullianum demum accepit), adeoque et hereditate mulctari non potuerit ob petitionem

nem tutoris omissam, et praeterea id ius diserte ex constitutione esse dicatur: *l.* 2. §. 2. *l.* 4. *pr.* §. 1. §. 4. *D. qui pet. tut. vel curat.* parum verosimilis videtur haec Merillii sententia, malimque ergo per *leges* intelligere constitutiones principum, quae saepe LEGVM nomine in iure nostro veniunt, vti *l.* 22. C. *de admin. tut. vel curat. l.* 12. *D. de legat. praest.*

§. LXXXVIIII.

Lex Atinia de vsucapione rerum furtiuarum.

LEX ATINIA, ipsa quoque incertae aetatis*, rerum furtiuarum vsucapionem, antequam ad dominum reuersae sint, inhibuit, quamuis et legibus XII. tabularum idem cautum fuisse constet. §. 2. *Inst. de vsucap. l.* 4. §. 6. *D. de vsurp. et vsucap. l.* 215. §. 1. *D. de verb. signif.* Eam legem singulari libello illustrauit Hadr. Puluaeus, nuper a Conrado cum Raeuardi Triboniano, nec non *Tomo IIII. Thesaur. iur. pag.* 327. edito, qui tamen magis iniuriarum in Cuiacium, quam bonae frugis plenus est.

* Immo et ipsum nomen legis non satis certum est. Theophilus enim §. 2. *Inst. de vsucap.* vocat Ἀτίλιον νόμον *legem Atiliam* quo nomine etiam reliquis Graecis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibusdam *Institutionum* editionibus. At plus tribuendum pandectis Florentinis, Ciceroni *In Verr. I. cap.* 4. et Gellio *Noct. Attic. Lib. XVII. cap.* 7. quibus constanter dicitur ATINIA. Quare verosimile est, legem hanc latam a *C. Atinio Labeone* tribuno plebis anno ab V. C. 556. Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. pag.* 255.

§. LXXXX.

Lex Aufidia, et Cornelia Baebia de ambitu.

Nec praetermittenda LEX AVFIDIA *de ambitu*, anno ab V. C. 691. *Messalla* et *Pisone* coss. ab Aufidio Lurcone trib. pl. lata, in qua id de nouo sancitum erat, *vt qui nummos in tribu pronunciarit, si non dederit, impune esset; sin dederit, singulis tribubus sestertium XXX. deberet.* Cic. *ad Attic. Lib. I. epist.* 1. Eiusdem generis, at paullo antiquior est LEX BAEBIA AEMILIA, vti Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 30. vocat, vel potius BAEBIA CORNELIA *de ambitu*, qua anno ab V.

V. C. 571. cautum *ne suffragationes et coitiones fierent.**. Plura de hac lege ignoramus.

* Legis ipsius meminit Liu. *Lib. XXXX. cap.* 19. sed verbis his paucissimis: *et leges de ambitu consules auctoritate senatus ad populum tulerunt.* Sed supersunt quaedam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quae omnia ad largitiones pertinent: ex quibus adeo non inepte colligit Sigonius legem hanc potissimum largitionibus corruptionibusque tribuum ac centuriarum fuisse oppositam. Rogarunt legem eius anni consules *P. Cornelius Cethegus* et *M. Baebius Tamphilus*, vt adeo nescire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Aemilio Paullo tum non consuli, sed longe ab vrbe aduersus Macedonas bellum gerenti.

§. LXXXXI.

Leges Calpurnia repetundarum et Cincia de donis et muneribus.

Nec minus nota est CALPVRNIA *repetundarum* lata anno ab V. C. 604. a *L. Calpurnio Pisone* tribuno plebis, qua cautum vt prouinciales pecuniam, quam magistratus contra leges acceperint, constituto Romae iudicio repetere possent. Cic. *in Verr. IIII. cap.* 56. In primis vero celebris LEX CINCIA *de donis et muneribus*, qua vetitum, ne quis ob caussam quamdam donum munusue caperet. Liu. *Lib. XXXIIII. cap.* 4. Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 5. Latam eam nouimus a *M. Cincio Alimento* tribuno pleb. anno ab V. C. 549. *Cornelio* et *Sempronio* coss. nec quisquam ignorat eruditissimum de ea *Commentarium* scripsisse FRIDERICVM BRVMMERVM, editum *Lutet. Paris.* 1668. 4. recusumque Lips. 1712, 8.*

* Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter exposuit, vt nemo Iliada post hunc Homerum scribere velit. Nam *cap.* 1. statim de auctore et nomine legis egit, eaque occasione de ipsa gente Cincia quaedam non vulgaria disserit. Deinde non modo capita huius legis expendit, quorum primum, de quo *cap.* 2. fuit NE QVIS OB CAVSSAM ORANDAM DONVM MVNVSVE CARIAT; alterum, de quo *cap.* 12. VT NE PLVS HS. DONARE LICERET, EXTRA QVAM SI CONIVNCTIS PERSONIS DONARETVR; QVOD EO AMPLIVS DONATVM ESSET, RATVM NE

NE ESSET; tertium de quo *cap.* 13. VT IN DONATIONE QVIBVSCVMQVE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIOVE INTERVENIRET. Sed et vbique occasiones huius legis, relationes eiusdem, temperamenta, obseruationem, fraudes ei factas, et totam donorum et munerum, quae vel aduocatis vel aliis data sunt, historiam adcurate exponit, vt quidem nihil, quod ad illustrandam hanc legem facere videatur, omiserit. Sententiam tamen eius, quod *caput* 2. per *l. vlt. C. Th. de sponsal.* sublatum sit, recte refellit Ant. Schulting. *ad Vlpian. Fragm. pag.* 561.

§. LXXXXII.

Plures leges Corneliae.

Sequuntur variae leges CORNELIAE, nec aetatis vnius, nec eiusdem omnes auctoris. Vt enim iam non repetam, quae paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO tribuno plebis anno ab V. C. 686. latis, diximus: (§. 73.*) lex CORNELIA FVLVIA *de ambitu*, qua capitale esse coepit, suffragia donis et pecuniis emere, rogata est anno ab V. C. 594. *Cn. Cornelio Dolabella* et *M. Fuluio Nobiliore* coss. *Epit. Liu. Lib. XXXXVII.* Incertae aetatis est LEX CORNELIA *de lusu et sponsionibus*, cuius fit mentio *l.* 3. *D. de aleator.* LEGES vero CORNELIAE *maiestatis*, *de sicariis*, *veneficis*, *incendiariis*, *parricidiis*, *falsis*, *iniuriis*, *limitibus*, *et testamentis** omnes nomina obtinuerunt a *L. Cornelio Sulla* dictatore, adeoque perlatae videntur anno ab V. C. 564. vel insequente.

* Lege *maiestatis*, quae ante Iuliam eiusdem argumenti apud Romanos obtinebat cautum fuerat, *vt rei maiestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui quo minus munere suo fungeretur impedimento fuerint, qui exercitum e prouincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, exercitum sollicitauerint, ducibus hostium captis ignouerint, potestatem suam in administrando non defenderint, qui, quum ciues Romani sint, apud reges externos versati sint. Vt porro et mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec vlla poena sit calumniatoribus. Denique vt damnatis aqua et igni interdiceretur.* Cicero *in Pison. cap.* 21. *pro Cluent. cap.* 35. Ascon. Paedian. *argum. orat. pro Cornel. maiest. reo*, Cic. *in Verr. I. cap.* 5. et ibi Ascon. Paedianus *in Schol.* Legis CORNELIAE *de sicariis* capita varia

ria fuerunt, veluti *de iis, qui homines occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi, furtiue faciendi caussa cum telo ambularint: qui quum magistratus essent publicisue iudiciis praeessent, dedissent operam quo quis falsum iudicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur: qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quiue falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis iudicio publico rei capitalis condemnaretur: quiue quum magistratus iudicesue quaestionis essent sub capitalem caussam, pecuniam acceperint, vt publica lege quis reus fieret. l.* 1. *pr. et* §. 1. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* Paull. *Sent. rec. Lib. V. tit.* 23. §. 1. Poena erat aquae et ignis interdictio bonorumque ademtio, sine discrimine cuius esset conditionis, *l.* 3. §. 5. *l.* 1. §. 2. *D. eod.* postea in honestioribus deportatio, in vilioribus vltimum supplicium. *l.* 3. §. 5. *l.* 16. *D. eod.* Paull. *ibid.* Quin et occisi cognatis aliquid esse adiudicatum pro satisfactione, patet ex *l.* 4. §. 1. *D. eod. et Collat. leg. Mos. et Rom. tit.* 1. §. 11. Cuiac. *Obs. Lib. XIIII. cap.* 4. LEX CORNELIA *de parricidiis* passim memoratur, *l. vlt. C. Th. ad leg. Cornel. de fals. l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* immo et *l.* 1. *pr. D. ad leg. Pomp. de parricid.* Nam ibi aut legendum: *quae est legis Corneliae de parricidiis*, aut eamdem fuisse oportet legem CORNELIAM *de sicariis et de parricidiis.* Vid. Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. pag.* 513. De lege CORNELIA *de falsis*, quae et *testamentaria*, omnia nota sunt ex Paulli *Sent. rec. Lib. V. tit.* 25. §. 1. *seqq.* Et ex hac lege etiam esse videtur *fictio legis* CORNELIAE, qua is qui apud hostes decessit, in ciuitate decessisse fingitur. *l.* 18. *D. de captiu. et postlim. l.* 12. *D. qui test. fac. poss.* Paull. *Sent. rec. Lib. II. tit.* 4. §. 8. De lege quoque CORNELIA *de iniuriis* omnia peruulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid. pag.* 440. Legis CORNELIAE *de limitibus* meminit Hyginus *de limit. pag.* 152. eaque cautum fuerat, *vt per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi ius esset.* Quamuis ab hoc an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum iungantur *leges Sempronia et Cornelia et Iulia* fieri potest vt lex dicta sit *Cornelia Iulia.* Collegas autem *Cn. Cornelium Cossum* et *C. Iulium Iulum* tribunos milit. cos. pot. reperias anno ab V. C. 347. Liu. *Lib. IIII. cap.* 58.

§. LXXXXIII.

Leges Didia sumtuaria et Duillia Maenia de foenori-

Nec minus celebris est lex DIDIA *sumtuaria*, lata anno ab V. C. 610. *Appio Claudio* et *Q. Metello* coss. qua cautum *vt vniuersa Italia lege Fannia teneretur, vtque non modo qui sumtuosius epularentur, sed et conuiuae in poe-*

ribus, Fabia de plagiariis.

poenas legis inciderent. Macrob. *Saturnal. Lib. III. cap.* 17. Cui subiungimus legem DVILLIAM MAENIAM a *M. Duillio* et *L. Maenio* trib. pl. anno ab V. C. 398. *Marcio* et *Manlio* coss. perlatam, *ne quis foenus vnciario maius exerceret*. Liu. *Lib. VII. cap.* 27. Noodt. *de foenor. et vsur. Lib. III. cap.* 4. FABIAM *de plagiariis* latam esse volunt anno ab V. C. 571. Ex ea capitale crimen nascebatur aduersus eum, qui liberum hominem sciens emit, suppressit, vendidit, donavit, in dotem dedit, permutauit, fugitiuum alienum suscepit, celauit, inuinctum habuit, seruo alieno fugam persuasit *l.* 1. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* Poenaque ex ea lege nummaria fuisse dicitur *. *l. vlt. D. eod.* Paull. *Sent. rec. Lib. V. tit.* 6. §. 14.

* Eam poenam nummariam vel pecuniariam in publicationem dimidiae partis bonorum constitisse, suspicatur Ritershusius *ad Paull. ibid.* Et sane ipse Paullus apud *Pariat. legum Mos. et Rom. tit.* 14. §. 3. ait, honestiores ademta dimidia parte bonorum in perpetuum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublatos. At id ex ipsa lege Fabia esse ex Paulli loco non liquet. Immo vero Vlpianus *ibid.* §. 3. mentionem facit poenae sestertiorum quinquaginta millium; quamuis et haec summa satis grandis et vix probabilis videatur. Schulting. *Iurisprud. vet. anteiustin. pag.* 783. Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur *capitale crimen* vocetur *l.* 1. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* si mere pecuniaria illa poena fuerit.

§. LXXXXIV.

Fabiae de ambitu et re agraria, Fannia sumtuaria, et Furia de modo legatorum.

Sunt et aliae leges FABIAE, veluti illa *de ambitu* vel *numero sectatorum*. Sed eam perlatam non esse comperio, quippe *cui tenuiores restiterunt*, teste Cicerone *pro Muraen. cap.* 34. Certior est lex FABIA, quamuis et ipsa incertae originis *de re agraria et limitibus*, cuius capita quaedam exstant inter Guil. Goesii *Rei agrariae scriptores, pag.* 339. Addimus legem FANNIAM *sumtuariam* latam anno ab V. C. 592. *C. Fannio* et *M. Messalla* coss. cuius sanctiones * fusius describunt Plin. *Hist. nat. Lib. X. cap.* 50. Gell. *Noct. Attic. Lib. II. cap.* 24.

24. Athenaeus *Deipnos. VI. extr. p.* 274. Macrob. *Saturn. Lib. III. cap.* 17. ac postremo legem FVRIAM incertae aetatis *de modo legatorum*, de qua *pr. Inst. de lege Falc.* Cuiac. *Obs. Lib. XVIIII. cap.* 31.

* Inter alia cautum ea lege fuerat *vt ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus et aliis quibusdam diebus centenos aeris in singulos dies impendere liceret decemque aliis diebus, singulis mensibus tricenos, ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, praeter vnam gallinam, quae non esset altilis.* Ita legem describunt Plinius, Gellius, et Macrobius. Athenaeus vero addit, vetuisse legem, *ne praeter domesticos conuiuae plures tribus exciperentur, aut ad summum* (immo potius καὶ ἀγορὰν *die nundinarum*, ceu docet Casaubon. *Animaduers. ad Athen. VI.* 21. *pag.* 295.) *quinque, et id singulis mensibus ter tantummodo fieret: neue pluris, quam duabus drachmis et dimidia obsonarent e foro.* Porro eamdem legem *carnis in fumum inuetératae in annum talenta quindecim absumere permisisse* ait, et *leguminum, et olerum, quaecumque terra gignat, decocta.* Talia erant fungi, heluellae, beta, malua, et similes cibi parabiles. Casaubon. *ibid. pag.* 296.

§. LXXXXV.

Leges Genucia de foenore, et Hostilia de furtis.

Porro hac temporis periodo perlatae LEX GENVCIA *de foenore*, anno ab V. C. 413. *C. Martio IIII.* et *Q. Seruilio.* coss. a *L. Genucio* trib. pl. qua prohibitum, ne cui foenerare liceret. Liu. *Lib. VII. cap.* 42. Ger. Noodt *de foenor. et usur. Lib. II. cap.* 4. LEX HOSTILIA *de furtis*, puta, *vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes vel rei publicae caussa abessent. pr. Inst. de iis, per quos ager. poss.* lata, vt videtur, ab *A. Hostilio Mancino* et *A. Atilio Serrano* coss. anno ab V. C. 583. *.

* Legis huius nusquam alias fit mentio, quam *d. pr. Inst. per quos ag. poss.* nec aliud superest eius caput, quam quod pro iis, qui apud hostes aut rei publicae caussa abessent, furti agere permisit, quum adhuc nulli procuratores in foro admitterentur. Quum vero vix probabile sit de eo solo legem latam, verosimile est, quaedam alia hac lege de furtis constituta esse. Ceterum sententia Iosephi Nerii, *Analect. Lib. I. cap.* 26. hanc legem ab *hostibus* nomen accepisse existimantis, non minus

absona est, quam deriuatio legis Fusiae Caniniae a *cane*, Falcidiae *a falce*, quam vix in glossatoribus toleramus.

§. LXXXXVI.

Lex Iulia Caesaris de vi.

Sequuntur leges IVLIAE, quarum tam multae sunt, ut vel solae longum tractatum poscerent, si de iis agendum esset adcuratius. Sed quum pleraeque ab Augusto demum latae sint: ad hanc periodum pertinet tantum lex IVLIA *de rebus vi possessis non vsucapiendis*, quae Plautia * recentior lata est a *C. Iulio Caesare* dictatore, eaque cautum *vt nec rerum vi possessarum vlla esset vsucapio*, §. 2. *Inst. de vsucap. l.* 33. §. 2. *D. eod. et iis qui vim fecerint publicam, aqua et igni interdiceretur.* Cic. *Philipp. I. cap.* 9.

* PLAVTIA multo antiquior est IVLIA, lata quippe *Catulo* et *Lepido* coss. anno ab V. C. 663. auctore praecipue Q. Catulo consule, at rogante C. Plautio tribuno plebis, a quo et nomen tulit. At quia et hac lege vsucapio rerum vi possessarum fuit inhibita, iunguntur a Iustiniano §. 3. *Inst. de vsucap.* leges Iulia et Plautia, quum potius inuerso ordine dicendum fuisset Plautia et Iulia, vt in *l.* 33. §. 2. *D. de vsurpat. et vsucap.*

§. LXXXXVII.

Leges Iuliae maiestatis et repetundarum.

Inter leges IVLIAS a Iulio Caesare latas, est etiam IVLIA *maiestatis* cuius itidem meminit Cicero. *Philipp. I. cap.* 9. Ea tamen, quae in Pandecte explicatur, non Iulii Caesaris sed Augusti esse videtur. Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 29. Quod nos quidem non satis expeditum esse arbitramur, quum contra certissimum sit legem hanc saepe, sub malis potissimum principibus auctam, et acrioribus poenis firmatam esse. Tacit. *Annal. Lib. I. cap.* 72. Freher. *Parerg. Lib. II. cap.* 9. De eius legis capitibus videndi Sigon. *ibid. pag.* 429. et qui *singularia eius legis* expendit Nic. Hier. Gundlingius. Addimus legem IVLIAM *de repetundis* ab eodem Iulio Caesare in primo consulatu anno ab V. C. 695.

695. Cic. *in Vatin. cap.* 12. *pro Rabir. cap.* 14. *pro Sext. cap.* 64. *in Pison. cap.* 21. *in Brut. cap.* 27. *de offic. Lib. II. cap.* 21. *in Verr. III. cap.* 84. Sueton. *Iul. cap.* 43. Legis quaedam capita supersunt in ipso *titulo D. ad leg. Iul. repetund.* Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 27. *pag.* 425. *seqq.*

* Fuit haec ex legibus amplissimis, quippe cuius plura quam centum capita fuisse obseruat Cicero *ad diuers. Lib. VIII. epist.* 7. Quum enim πολύμορφον *multiplex* sit hoc crimen, et quod se facile in omnes formas ac species commutat, non mirum profecto est oppositam illi legem capitibus compluribus constitisse. De poena criminis hac lege proposita omnia satis incerta sunt. Quae tamen de ea dici possunt, omnia occupauit Ant. Schulting. *Iurisprud. vet. anteiustin. pag.* 525.

§. LXXXXVIII.

Lex Iulia de nouarum tabularum expectatione disiicienda.

Nec omittenda LEX IVLIA Caesaris *de foenore*. Quum enim populus nouas tabulas frequentissime postularet, improbam illam spem disiecit Caesar, lata lege *vt debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid vsurae nomine numeratum perscriptumue* * *fuisset.* Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sueton. *Iul. cap.* 42. Iul. Caes. *de bello ciuil. Lib. III. cap.* 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse *Caesare* et *Seruilio* coss. anno ab V. C. 607. quum victo Pompeio in vrbem victor reuertisset.

* *Numeratum* dicitur quod de domo solutum, *perscriptum* quod per argentarios. Eo sensu accipiendas esse perscriptiones apud Ciceron. *de orat. Lib. I. cap.* 58. putat Burmannus *ad Suet. Caes. cap.* 42. vbi et ostendit, Henr. Valesium *ad Excerpta Peiresc. p.* 27. *pecuniam perscriptam* male accipere pro in tabulas rationum relata vel nondum soluta. Ceterum eam legem noua alia adiuuit Caesar. Quum enim multi plurimum pecuniae clam habere di-

ce-

cerentur: ἀπηγόρευσι, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι : *ne quis in auro vel argento plus quam LX. sestertium possideret vetuit.* Dio Cass. *Histor. Lib. XXXXI. pag.* 171.

§. LXXXVIIII.

Leges Laetoria et Licinia de foenore.

Celeberrima porro est LEX LAETORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. scen. 3. v. 68. quinamuicennariam*, alii male *Plaetoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam *M. Laetorium Plancianum* tribunum plebis circa annum ab V. C. 490. auctorem habuisse probabile est*. Hac quoque multo antiquior est LICINIA *de foenore de capite deducendo*, lata anno ab V. C. 376. a *C. Licinio Stolone* tribuno pleb. Liu. *Lib. VI. cap.* 35.

* Multis capitibus constitit LEX LAETORIA, quae tamquam sparsa Hippolyti membra hic iuuat colligere. Primum enim haec lex annos minorennitatis definiuit, *l. 2. C. Th. de donat.* dicta ob hanc ipsam caussam *quinauicennaria* Plaut. *Pseud. Act. I. scen. 3. v. 68.* Deinde ex hoc ipso Plauti loco patet, creditoribus negatam esse actionem aduersus adolescentes, quibus crediderant pecuniam. Tertio eadem lex minoribus petentibus caussa cognita curatores dari iussit. Iul. Capitolin. *in Marc. cap.* 10. Quarto adolescentes instipulari vetuit, eorumque promissis vim omnem obligandi detraxit. Plaut. *Rudent. Act. V. scen. 3. v. 24.* Sueton. apud *Priscian. Lib. VIII.* Quinto minores in quocumque contractu dolo malo laesos restitui in integrum iussit, Cic. *de offic. Lib. III. cap.* 15.

§. C.

Leges Licinia Cornelia sumtuaria et Luctatia de vi.

Exstitit etiam LEX LICINIA CORNELIA *sumtuaria*, lata anno ab V. C. 656. a *P. Licinio Crasso* et *Cn. Lentulo* coss. cuius sanctiones recensent Cicero *ad diuers. Lib. VII. epist.* 26. Gell. *Noct. Attic. Lib. II. cap.* 24. Macrob. *Saturnal*, *Lib. II. cap.* 13. * Addimus LEGEM LVCTATIAM *de vi* latam *Q. Luctatio* et *C. Mario IIII.* coss. anno ab V. C. 650. qua in primis cautum nouimus, vt de vi diebus etiam festis ludisque publicis quaereretur. Cicero *pro Coel. cap.* 29.

* Vi-

* Videtur hac lege antiquior FANNIA, quam supra descripsimus, in vsum reuocata, quum gliscente luxu mox vt fit exoleuisset. Macrob. *Saturn. Lib. II. cap.* 13. Saltim ipsa legis Liciniae sanctio alteri est simillima, nisi quod paullo plus quam Fannia, in singulas coenas expensum tulit. Nam et illa cauebatur, vt *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos centenos dumtaxat asses edendi caussa consumere liceret, nuptiis ducenos, ceteris vero diebus qui excepti non essent, carnis aridae pondo tria et salsamentariorum pondo: quod autem e terra, vite, arboreue natum esset impune consumere liceret.* Hinc *centenaria coena* Festo est, in quam per legem Liciniam non plus centussibus, praeter terra nata, impendere licebat. Gell. *Noct. Att. Lib. II. cap.* 24. Ceterum Macrobius memoriae prodidit *legis istius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus impensum esse, vt consulto senatu iuberetur vt ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sententia confirmata.*

§. CI.

Leges Mamilia de finibus, Manlia de vicesima manumissionis, et Maria de ambitu.

Proxima est LEX MAMILIA *de finibus agrorum*, frequentissime laudata a scriptoribus rei agrariae, in primis a Siculo Flacco *de condit. agror. pag.* 8. lataque anno ab V. C. 642. * Ei addimus LEGEM MANLIAM *de vicesima a manumissis aerario inferenda*, latam a *Cn. Manlio* et *C. Martio* coss. anno ab V. C. 398. Liu. *Lib. VII. cap.* 16. nec non LEGEM MARIAM *de ambitu*, rogatam a *C. Mario* tribuno plebis, anno ab V. C. 634. et *vt pontes angustiores fierent* praecipientem. Cic. *de legib. Lib. III. cap.* 17.

* Quum huius legis MAMILIAE sanctiones fragmentaque a Guil. Goesio *Rei agrar. auct. pag.* 339. *seqq.* exhibita paucissimi intelligant, eam legem paullo adcuratius expendere operae pretium fuerit. Leges XII. tabularum quinque pedum semitam inter fundos relinqui iusserant, quae *limitare iter* et Graecis μεθόρια *contermina* dicebatur. Idem et lex MAMILIA sanxerat, teste Flacco Siculo *de condit. agr. pag.* 8. cuius en ipsa verba: *signantur arbores finales vtrinque, id est, ex vtraque possessione, intra pedes quinos, vt legis Mamiliae commemoratae rationem habeant.* Et planius Aggenus Vrbic. *Comment. in Frontin. pag.* 53. *De fine*, inquit, LEX MAMILIA *quinque aut sex pedum latitudinem praescribit, quoniam hanc latitudinem vel iter*

ad

ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri quod vsucapi non potest. Similia sunt apud Frontinum *pag.* 40. et Simplicium *pag.* 83. quae hic non adscribimus. Erat ergo hoc spatium inter fundos et in ipsis finibus, non quaquauersum circa fines, vti contra Hotomannum ostendit Guil. Goes. *Not. ad Sicul. Flacc. pag.* 129. Eius porro limitaris itineris nulla erat vsucapio. Aggen. Vrbic. *pag.* 53. Alciat. *de quinque ped. praescript. Tomo III. Opp. pag.* 345. Goes. *ibid. pag.* 191. Ergo si quando de hoc quinque pedum limitari itinere nascebatur controuersia, quod imminutum esse ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur *controuersia finalis* vel *de finibus*, seu *iudicium finium regundorum*, in eoque nulla habebatur praescriptionis ratio. Sin de ipso agro lis intercederet, erat haec *controuersia de loco* quae non ad agrimensorem, sed ad praetorem pertinebat. Postea mos inualuit, vt spatium quinque pedum, non vsucapi quidem, at actioni de eo longissimo tempore praescribi posset. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodosius, et Arcadius Auggg. *l.* 4. *C. Th. fin. regund.* quam adcurate exposuit, et a Iac. Gothofredi ψευδεπιγραφία *falsa interpretatione* vindicauit Guil. Goes. *in Not. pag.* 192. Denique quum Iustinianus praescriptionem tricennalem limitaris itineris in vsum reuocasset, *l.* 3. *C. fin. reg.* factum est vt spatium quinque pedum sensim plane aboleretur, et fines fierent lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse facile vnusquisque intelligit. Fuerunt vero et alia huius legis capita, veluti *vt curaret ille qui coloniam deduxerit, limites vt fiant terminique vt constituantur, neue quis eiiciat locoue moueat, qui ita constituti fuerint: ne limites, qui constituti fuerint, serendo occuparentur, aliaue ratione reddantur inutiles vsibus publicis: ut terminum qui amotus fuerit, is cuius ager esset restitueret.* Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *pag.* 329. *seqq.*

§. CII.

Leges Oppia et Orchia.

Aeque pulcra fuit LEX OPPIA *de cultu mulierum*, lata anno ab V. C. 539. *Q. Fabio* et *T. Sempronio* coss. a *C. Oppio* tribuno plebis. Ea vetitum *ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu veste versicolori veteretur, neue iuncto vehiculo in vrbe vel oppido, aut propius inde mille passibus, nisi sacrorum caussa veheretur.* Liu. *Lib. XXXIIII. cap.* 1. et Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 33. *sequ.* Sed de hac lege nihil est, quod addamus post eruditissimam Io. Guil. Hoffmanni *de lege Oppia* Dissertationem, quae prodiit *Francof. iuxta Viadr. anno* 1736.

LEX

LEX ORCHIA *de numero conuiuarum* nomen tulit a *C. Orchio* tribuno plebis, qui anno ab V. C. 570. *Q. Fabio* et *M. Claudio* coss. hanc legem sumtuariam rogauit. Festus *in Obsonitauere*, Macrob. *Saturnal. Lib.* II. *cap.* 13.

§. CIII.

Leges Pinaria de ambitu, et Plautia de vi.

LEX PINARIA *de ambitu* satis antiqua est, rogata quippe anno ab V. C. 323. a *L. Pinario* tribuno mil. consul. potest. eiusque collegis. Placuerat enim senatui tollendae ambitionis caussa tribunos legem promulgare, *ne cui album inuestimentum addere petitionis caussa liceret* *. Liu. *Lib. IIII. cap.* 25. De PLAVTIA *quae vim, et rerum vi extortarum vsucapionem* cohibuit iam supra (§. 96.) diximus. Ea cautum fuerat *vt aqua et igni interdiceretur iis, qui aduersus rempublicam coniurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis caussa loca superiora occupassent: qui possessorem e fundo hominibus armatis deiecissent dolo malo, aut armatis obiectis, vt inde profugerent, caussam attulissent: denique ne praedium, vnde vi deiectus sit possessor, vsucaperetur.* Quae legis capita ex Cicerone, Suetonio, et Dione Cassio miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 33.

* Mos erat petitoribus honorum togam candidam sumere, eamque creta ita imbuere vt plane splenderet: unde et λαμπρὰν *splendentem* vocat Polyb. *Lib. X. cap.* 4. quemadmodum et ipsi petitores ab hac toga candida *candidati* dicebantur. Lips. *Elect. Lib. I. cap.* 13. Bernegg. *ad Suet. Caes. cap.* 19. *et* 24. Hinc et togam candidam abiiciebant, qui abiecerant spem potiundi honoribus quale exemplum Cicerei est apud Valer. Max. *Lib. IIII. cap.* 5. *exempl.* 3. Cur vero illum morem hac lege abolitum voluerit senatus, vix coniectura adsequimur, nisi huc trahere velis locum Plutarchi ex *Quaest. Rom. pag.* 276. qui petitores, quando in campum descenderint, tunicas posuisse refert, eiusque rei cum alias, tum hanc potissimum rationem reddit: ἵνα μὴ δεχάζωσιν, ἀργύριον ἐν τῷ κόλπῳ κομίζοντες: *ne argentum in sinu gestantes suffragia redimerent.*

§. CIV.

Leges Poetelia de ambitu, et Poetelia Papiria de obaeratis in compedibus non habendis.

Nec minus memorabilis est lex POETELIA *de ambitu* lata a *C. Poetelio* trib. pl. anno ab V. C. 397. *C. Fabio* et *Plautio* coss. Liu. *Lib. VII. cap.* 15. qua cautum fuerat *ne, qui honores peterent nundinas et conciliabula obirent* *. Ab ea lege diuersa est POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus *C. Poetelio* et *L. Papirio* coss. anno ab V. C. 429. cautum est *ne quis nisi noxam meritus in compedibus haberetur, vtque pecuniae creditae caussa bona in posterum, non corpora obnoxia essent.* Liu. *Lib. VIII. cap.* 28. Varro *de lingua Lat. Lib. VI.* 5. *pag.* 85. Tertullian. *Apologet. cap.* 4.

* Inter artes eorum qui honores petebant et illa erat quod candidati nundinas, conciliabula, immo et municipia et colonias obirent, omniumque sibi gratiam prehensando conciliare adniterentur. Quod et post latam hanc legem iam impudenter factum, vt seditiones et tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Maenius dictator anno ab V. C. 439. quaestiones exerceret aduersus eos, qui magistratuum petendorum caussa coitiones fecissent, quod aduersus rem publicam essent. Liu. *Lib. VIIII. cap.* 26.

§. CV.

Leges Pompeiae de vi et ambitu.

Sed et Cn. Pompeius, quamuis sago quam toga illustrior, leges tamen quasdam reipublicae salutares tulit, quae ab illo POMPEIARVM nomen tulerunt, quia pleraeque anno ab V. C. 700. quo ipse inusitato exemplo fasces solus tenuit, ab eo rogatae sunt. Eo pertinent LEGES POMPEIAE *de vi et de ambitu*, vno eodemque die ex SC. promulgatae, quibus tam poenam exasperauit, quam formam iudiciorum breuiorem reddere statuit. Vtraque enim sanxit *vt, priusquam caussa ageretur, testes audirentur per triduum eorumque dicta consignarentur, quarta die omnes in diem posterum adesse iuberentur, et fieret iudicum sortitio: tum porro accusatori duae, reo tres horae ad dicendum concederentur: denique, vbi caussa perorata esset, et accusatori, et reo liceret quinos ex singulis ordinibus reiicere, vtque adeo ex LXXXI. iudicibus sorte datis, quinquaginta et vnus sententias laturi superessent* *. Ascon. Paedian. *in Argum. orat. pro Milone.* Cicero *ad Attic. Lib. X. epist.* 4. Dio Cass. *Lib.* XXXX. *pag.* 145. Caes. *de bello ciu. Lib. III. cap.* 1.

* Fuisse et alia ista lege comprehensa iam Dio obseruauit, veluti *vt certus patronorum numerus esset, vt ne laudatores (ἐπαινέται) admitterentur*, de quo reorum praesidio videndus Car. Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 19. *vt et ii accusatores admitterentur, qui olim simili de caussa postulati essent, eique qui duos reos fecisset atque vnum damnasset, impunitas pro praemio daretur.* Vt adeo facile adpareat tam intolerabilem reipublicae ambitum tum factum esse, vt res ipsa legem seuerissimam postulare videretur.

§. CVI.

Leges Pompeiae repetundarum et de parricidiis.

Eiusdem auctoris aetatisque est LEX POMPEIA *de pecuniis repetundis*, de qua Appianus *de bell. ciuil. Lib. II. pag.* 441. Νόμῳ τε ὤρισεν, ἀπὸ τῆς ἑαυτῆ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ παρὸν, εὐθύνειν τὸν ἐθέλοντα: *legem tulit, vt ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, vsque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes actorum expetere*, et quidem, vt idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεκασμὸν, id est *munerum corruptelas et largitiones*, quod ipsum repetundarum crimen esse, nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEIA *de parricidiis*, quam anxia paene industria illustrauit Io. Franc. Ramos *in Triboniano siue de errorib. Triboniani de poena parricidii* *, recus. *Lugduni Batauor.* 1728, 4.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat Pompeium asperrimum crimen parricidii noua poena persequutum, quum paena cullei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio locum habuerit: quod non indicarit qua in re a lege Cornelia discreparit Pompeia. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium proprie sic dictum admisissent: Pompeius hanc poenam et ad reliquas personas cognatas et adfines, quarum mentio fit *l. 1. D. ad leg. Pomp. de parricid.* produxerit. Praeterea et

alias parricidii poenas, quas Tribonianus omiserit recenset, et vbique hominem tantum non parricidii postulat, vt iureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomastigas iure possit referri. Ceterum poenae cullei meminerunt post legem Pompeiam Seneca *de clement. Lib. I. cap.* 15. *et* 23. Iuuenal. *Sat. VIII. v.* 214. *Satyr. XIII. v.* 155. Suet. *August. cap.* 33. ex quo loco etiam patet, poenam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quamobrem non videtur admittenda Cuiacii divinatio, cullei poenam tantum ante leges Corneliam et Pompeiam moribus obtinuisse; at per legem Pompeiam in poenam legis Corneliae de sicariis mutatam, denique a Constantino M. *l. 1. C. de his, qui par. vel lib. occid.* in vsum reuocatam esse suspicantis. Vid. Cuiac. et Schulting. *ad Paull. Sent. recept. Lib. V. tit. 24. pag.* 512. *seqq.*

§. CVII.

PVBLICIA LEX *de lusu et sponsionibus*, cuius mentio fit *l. 3. D. de aleat.* non modo incertae aetatis, verum etiam in se obscura est, nisi quod ea sponsiones de rebus honestis fieri permiserit. De lege PVBLILIA *de plebiscitis* iam supra, quantum satis est diximus (§. 40.) Hic vero praetermittenda non est LEX REMMIA quam alli RHEMMIAM alii REMNIAM, REMIAM, alli MEMMIAM adpellitant, cuiusque de origine nihil constat nisi quod fuerit antiquissima, ipsisque decemuiralibus legibus non multo recentior, ex mente Henr. Brencmanni *de lege Remm. cap.* 3. Ceterum ea cautum fuisse *ut qui per calumniam innocentem accusasset, eius fronti littera K. inureretur* * patet ex Cic. *pro Sex. Rosc. cap.* 20. Iulian. Μισοπώγ. *Misopog. pag.* 357.

Leges Publicia Publilia Remmia.

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALVMNIA praeferunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Turneb. *Aduers. Lib. VIII. cap.* 22. Immo quidam hic ad litteram Θ *theta* confugiunt, tamquam, vocis Graecae θάνατος *thanatos* latine *mors* indicem. Sed quemadmodum veteres Romani, consentientibus omnibus pro CALVMNIA, scribebant KALVMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendae *Kalendae* itarem omnem conficit Iuliani locus ex Μισοπώγ. *Misopogone* vbi Antiochenis K. id est Konstantium desiderantibus optat duplex KAΠΠΙΑ *K* tamquam calumniae poenam iustissimam.

mam. Brencmann. *cap.* 5. *pag.* 1587. *Tom. V. Thes. iur. ciu.* Scire autem Iulianum rem potuisse, nemo negauerit, quum et sub imperatoribus adhuc exstitisse lex Remmia videatur. *l.* 13. *D. de testib.*

§. CVIII.

Non minus dubiae aetatis sunt LEGES SCANTINIA *de nefanda Venere*, cui facem accenderunt Io. Fridr. Christius *Diss. de lege Scantinia*, et Io. Guil. Hoffmannus *in Comment. ad legem Iuliam de adulter. cap.* 1. §. 16. *pag.* 26. et SCRIBONIA *de vsucapione* quam singulari commentatione illustrauit Iac. Raeuardus. * Ea lege *vsucapionem seruitutum sublatam esse*, quam ICti disputatione fori inuexerant, satis patet ex *l.* 4. §. *vlt.* D. *de vsurpat. et vsucap.*

Leges Scantinia et Scribonia.

* Ant. Augustin. *de legib. pag.* 130. hanc legem tribuit auctori *L. Scribonio Liboni*, cuius meminit *Cic. in Brut. cap.* 23. *et de orat. Lib. I. cap.* 53. Sed eam sententiam solidis argumentis profligauit Galuan. *de vsufructu, cap.* 12. §. 4. *pag.* 113. Sane Ciceronis aetate adhuc seruitutum vsucapionem processisse discimus ex *Orat. pro A. Caec. cap.* 26. Quare probabilius est legem Scriboniam sub Augusto latam esse a *L. Scribonio Libone* cos. collega *M. Antonii II.* cos. anno 719. ceu visum est Galuano *ibid.* et Herm. Noordkerkio *Disquisit. de lege Petron. cap.* 3. §. 6. *pag.* 90. Saltim tardius latam esse (quod putauit Iac. Raeuardus *de lege Scribon. pag.* 497.) et quidem anno ab V. C. 768. *L. Scribonio Libone* et *Sisenna Statilio Tauro* coss. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari solebant a consulibus.

§. CVIIII.

Exstitisse porro legem quamdam SERVILIAM *de adulteriis et stupris* circa annum ab V. C. 694. a *P. Seruilio Vatia* cos. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII. cap.* 1. *exempl.* 8. acute coniicit Io. Guil. Hoffmann. *de lege Iul. de adult. Lib. I. cap.* 21. *pag.* 33. Certius est, LEGEM SERVILIAM *repetundarum*, cuius fragmenta ex monimento vetustissimo extulit Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 27. anno ab V. C. 648. rogatam es-

Leges Seruiliae de adulteriis et stupris nec non de repetundis.

esse. Eam vero ita illustrauit laudatus Sigonius, vt otium nobis fecisse videatur.

§. CX.

Leges Titia de sponsionibus, Tullia de ambitu, et Voconia.

De LEGE TITIA *de lusibus et sponsionibus*, cuius mentio sit *l.* 3. *D. de aleat.* nihil me quod dicam compertum habere fateor. At TVLLIA *de ambitu* auctorem habet *M. Tullium Ciceronem* cos. cum *C. Antonio* anno ab V. C. 689. * Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA *de mulierum hereditatibus et de legatis* lata a *Q. Voconio Saxa* trib. pl. anno ab V. C. 583. *Caepione* et *Philippo* coss. sed de ea singularibus commentationibus tam adcurate egerunt FRANC. BALDVINVS et IAC. PERIZONIVS, vt plura addere nihil attineat.

* Hanc legem iam superiore anno *L. Iulio Caesare* et *C. Marcio Figulo* coss. rogari iusserat senatus, sed intercesserat Q. Mucius Orestinus trib. plebis, teste Ascon. Paed. *in Orat. in toga cand.* Cicero *pro Muraen. cap.* 34. Postea legem de nouo ex SC. tulit Cicero eaque cautum, ne mercede conducti obuiam candidatis irent, nec conducti eos sectarentur; ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. *pro Muraen. cap.* 33. *in Vatin. cap.* 15. Ex quibus locis etiam patet, praeter alias poenas et decennale exsilium irrogatum esse iis, qui contra hanc legem fecissent. Sigon. *de iudic. Lib. II. cap.* 29. *pag.* 436.

§. CXI.

SCta hoc tempore non erant species iuris scripti.

Nihil adhuc diximus de SENATVS CONSVLTIS, quorum tamen innumera hoc temporis interuallo facta esse nemo ignorat. Enimuero quod de sua aetate scribit Vlpianus *l.* 9. *D. de legib. non ambigi senatum ius facere posse* id ad liberae rei publicae tempora plane non pertinet. Erat tum senatui ius deliberandi de re publica, administrandi aerarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admissa persequendi, gliscentes in Italia controuersias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias et supplicationes,

nes, de prouinciis disponendi: Polyb. *Histor. Lib. VI. cap.* 11. et de his rebus etiam SCta fiebant, vel si quis maiorum magistratuum tribunorumue plebis intercessisset, AVCTORITATES scribebantur: Cic. *ad diuers. Lib. VIII. epist.* 8. Dio Cass. *Lib. LV. pag.* 550. At noua iura SCtis inuecta esse ante Caesarum tempora nusquam legeris. *

* Verum tamen est populum nec iure rogari nec iure sciscere potuisse, nisi senatus fieret auctor, eamque in rem scriptum esset SCtum. Liu. *Lib. I. cap.* 17. *Lib. VIII. cap.* 12. Plutarch. *in Coriolano*, *pag.* 227. Cic. *in Brut. cap.* 14. Appian. *de bello ciu. Lib. I. pag.* 650. Ex quo Ciceronis loco discimus exstitisse ea de re legem veterem MAENIAM, quam Festus *in voce*: *Prorsus* MINIAM, Nonius vero Marcell. MANIAM vocat, eaque cautum fuisse *vt patres in comitiorum euentum auctores fierent*. At plerumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii tribuni plebis, qui seditiosissimas rogationes inconsulto fere ac refragante senatu rogarunt, patribusque nequidquam dissuadentibus pertulerunt.

§. CXII.

Iurisconsultorum huius aetatis recensus.

Contra ea, quum PRVDENTVM seu IVRISCONSVLTORVM permagnam hoc tempore auctoritatem fuisse dixerimus, (§. 52. *seqq.*) operae pretium fuerit instituere hic illorum recensum, et quae de iis notatu digna videbuntur veluti per lancem saturam memorare, eademque opera, quae BERN. RVTILIVS, Io. BERTRANDVS, GVIL. GROTIVS, VAL. FORSTERVS, GVIDO PANCIROLVS, IAN. VINC. GRAVINA, similesque scriptores vel praeteruiderunt vel perperam tradiderunt, * supplere atque emendare.

* Nulla historiae litterariae pars adhuc minus exculta est, quam haec de vitis et scriptis veterum iurisconsultorum. Nec omnes hi auctores ita ea in re versati sunt, vt otium fecerint posteris. *Bern. Rutilius* vulgaria et incomperta saepe pro veris attulit. Doctior *Bertrandus* at in diuinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operae pretium fecit. *Val. Forsterus*, qui homo ad quasuis potius operas sordidas, quam ad scribendam iuris historiam erat condemnandus. *Guido Pancirolus* et

e: *Ian. Vinc. Grauina* breuiter hanc rem exsequuntur: hic praeterea pleraque sublegit aliis, quae deinde miro orationis flore solet vestire, aliquando etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum omnium industriam vicit magni Grotii frater *Guil. Grotius*, quamuis ne is quidem, quae est hominum infelicitas, omnia viderit.

§. CXIII.

Inter hos primi *C. Papirius* et *Appius Claudius* decemuir.

Apud Pomponium iureconsultorum agmen ducit PAPIRIVS pontifex max. quem *Caii* praenomen tulisse, et ius Papirianum paullo post exactos reges compilasse, iam supra notauimus. (§. 16.) Excipit eum APPIVS CLAVDIVS *vnus ex decemuiris, cuius maximum consilium in XII. tabulis scribendis fuit. l.* 2. §. 36. D. *de orig. iur.* Sed de eo quoque iam supra pleraque occupauimus*, (§. 25. *seqq.*) quibus iam id addimus, quod Appius ille impotente libidine sua non modo sibi, sed et rei publicae maximum intulerit detrimentum, ac proinde coniectus in carcerem, dignum flagitiis suis supplicium morte voluntaria anteuerterit anno ab V. C. 306. Liu. *Lib. III. cap.* 58.

* CLAVDII e Regillorum oppido oriundi, gente Sabini erant. Sueton. *Tiber. cap.* 1. Vnde et decemuiro nostro nomen fuit APPII CLAVDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quae Herculem seu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab V. C. 249. Romam e Sabinis migrauerat ATTVS CLAVSVS, de quo Virg. *Aeneid. Lib. VII. v.* 706.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens.
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIVS ille vel ATTA domi impar aduersae factioni, magna clientium comitatus manu ab Regillo Romam transfugerat. Potentem adeo fuisse oportet hominem, quem aduenientem Romani non modo ciuitate et agro donarunt, sed et inter patres adlegerunt, non multo post in principum dignatione futurum, Liu. *Lib. II. cap.* 16. immo et consulem anno ab V. C. 259. collega *P. Seruilio.* Idem *Lib. II. cap.* 21. Fuit huic filius APPIVS CLAVDIVS SABINVS REGELLENSIS, consul cum *T. Quintio* anno ab V. C. 283. plebi exercituique inuisus, qui quum a suis desertus a Volscis vince-

retur, suppliciis in centuriones, signiferos, gregariorumque decimum quemque saeuiit, accusatusque ideo, antequam damnaretur morbo decessit. Liu. *Lib. II. cap.* 58. *sequ.* Huic filius fuit decemuir, praecipuus iuris quod ex XII. tabulis proficiscitur auctor.

§. CXIIII.

Appius Claudius Caecus. Eius cognomina.

Subiungit his Pomponius alterum APPIVM CLAVDIVM *eiusdem generis*, quippe decemuiri abnepos * quem CENTVMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CAECVM cognominent, mirum est quantopere criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediat quo minus, qui senex ob casum CAECVS dictus est, idem antea CENTVMANI cognomen habuerit. Bynkersh. *Praetermiss. pag.* 264. *sequ. edit. nou.* Centumanorum saltim, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cic. *de offic. Lib. III. cap.* 16. et Val. Max. *Lib. VIII. cap.* 2. *exempl.* 1.

* Ne decipiatur lector ab iis qui hic miscent quadrata rotundis, dabimus operam vt plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA vel ATTIVS CLAVSVS, qui Regillo profugus Romam cum magna clientium manu migrauit, inter patricios adlectus dictusque APPIVS CLAVDIVS. Consul anno V. C. 258. Plutarch. *in Poplic. pag.* 108. Suet. *Tiber. cap.* 1. Tacit. *Annal. Lib. IIII. cap.* 9. et *Lib. XII. cap.* 25.

APPIVS CLAVDIVS REGILLENSIS cos. anno ab V. C. 282. Liu. *Lib. II. cap* 56.

C. CLAVDIVS, qui pertaesus flagitiorum Appii fratris filii decemuiri Regillum remigrauit. Liu. *Lib. III. cap.* 58.

APPIVS CLAVDIVS CRASSINVS decemuir manus sibi ipse intulit anno ab V. C. 306. Liu. *Lib. III. cap.* 58.

APPIVS CLAVDIVS tribun. mil. cos. pot. anno ab V. C. 331. Liu. *Lib. IIII. cap.* 35.

APPIVS CLAVDIVS CRASSVS, de cuius contentione cum tribunis pl. anno 387. Liu. *Lib. VI. cap.* 40.

C. CLAVDIVS CRASSINVS REGILLENSIS, cos. anno V. C. 406. in magistratu decessit. Liu. *Lib. VII. cap.* 25.

APPIVS CLAVDIVS CAECVS, Pomponio CENTVMANVS, ICtus de quo hic agimus.

§. CXV.

Eius honores, res gestae, et inuentum.

Honores inuerso fere ordine gessit, primum censor anno ab V. C. 442. quo tempore viam Appiam strauit, et aquam Claudiam in vrbem induxit: *l.* 2. §. 36. D. *de orig. iur.* Liu. *Lib. VIIII. cap.* 29. Ald. Manut. *Quaesit. per epist.* I. 2. *p.* 181. Deinde anno 446. et 456. consul; Liu. *Lib. VIIII. cap.* 42. et *Lib. X. cap.* 18. insequente praetor creatus est. Liu. *Lib. X. cap.* 22. Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen et clientibus se dedit, et lectica delatus in senatum sua potissimum oratione effecit, ut Pyr-

rhus rex in urbem non admitteretur. *Epit. Liu. Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrh. pag.* 394. Postremo Pomponius obseruat eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperisse*, vt quum Romani testibus Varrone *de lingu. Lat. Lib. VI. p.* 70. et Quintiliano *Inst. orat. Lib. I. cap.* 4. antea pronunciarent *dolosem, eso, misesia, mesidie, melios, vapos*, postea *dolorem, ero, miseria, meridie, melior, vapor* pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obscure loquitur, vt nescias nosterne Appius, an alius qui ab eo processit, litteram istam R. inuenerit. Sed quum Cicero *ad diuers. Lib. VIIII epist.* 21. diserte scribat L. Papirium Crassum circa annum V. C. 415. primum desiisse vocari *Papisium*, non alii eius inuenti laus deberi videtur quam Appio Caeco, siquidem eius pater iam anno 406. decesserat, filius vero tum nondum eius fuit aetatis vt ab eo tale quid proficisci potuisse videatur. Ceterum non credibile est, Appium ipsam litteram R. inuenisse, quam ipsa *Romuli, Remi, Romae* vocabula praeferunt, quaeque in ipsis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vocabulis, in quibus ipsa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam inuexisse videtur Appius. In ipsis sane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii, Veturii*, similiumque occurrunt etiam *muses* i. e. mures, *ruse* i. e. rure, *plusima* i. e. plurima, *melios* i. e. melior. Add. Io. Nic. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. cap.* 1. *pag.* 193. et *cap.* 3. *pag.* 243.

§. CXVI.

Sempronii Σοφὸν Sophi id est Sapientis honores.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, *maximae scientiae* SEMPRONIVS, *quem populus Romanus* Σοφὸν, *Sophum*, id est, SAPIENTEM *adpellauit*, *nec quisquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatus est* *. *l.* 2. §. 37. D. *de orig. iur.* At non fuit post Appium Sempronius, sed iisdem paene temporibus floruit, quippe consul creatus anno ab V. C. 449. cum P. Sulpicio, Liu. *Lib. VIIII. cap.* 45. quocum etiam de Aequis eo anno triumphauit. *Fast. Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab V. C. 453. pontifex et censor, et paullo post M. Valerio Coruo dictatore, magister equitum factus est. Liu. *Lib. X. cap.* 9. Et tamen vir

consularis, censorius, ac triumphalis praeturam anno ab V. C. 456. suscipere non est dedignatus. Liu. *Lib. X. cap.* 21.

* Argutantur hic noui scriptores, obseruantes (1) id nomen et posteris eius haesisse (2) non defuisse alias gentes, quibus insignis sapientiae gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim historiam *Atilium* et *Laelium* SAPIENTES, *Scipionem* CORCVLVM, *Sex.* et *P. Aelios* CATOS, denique *M. Porcium* CATONEM dictos, quae cognomina ab illo Σοφῷ *Sophi* elogio non nisi sono differant: adeoque fallere Pomponium, dum *nec quemquam ante hunc aut post hunc, hoc nomine cognominatum esse* contendat. Sed ad *prius* respondetur, posteris id nomen haesisse tamquam hereditarium, at neminem eorum sibi id nomen virtute peperisse. Ad *posterius*, Pomponium id obseruasse de Graeco Σοφῷ *Sophi* cognomine, quod in Graecia septem tantum viris, Romae soli post hominum memoriam P. Sempronio datum sit. Vnde et SAPIENTIAE simulacrum in gentis Semproniae numis reperiri obseruat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. Lib. III. cap.* 3. *pag.* 158. *edit. nou.* Quae quum ita sint, adsentiri non possumus Reinesio, qui *ad Inscript. p.* 36. ipsum *Sempronionum* nomen a sapientia deriuat, eosque *Sempronios* dictos putat, quasi Σώφρονες *Sophronas* id est *prudentes*, atque inde et originem cognominis Σοφῷ *Sophi* argute arcessit, quum tamen noster prius dictus sit Sempronius, quam Σοφῷ *Sophi* cognomen ob ingenii praestantiam accepit, et iam pater P. SEMPRONIVS LONGVS, auus C. SEMPRONIVS LONGVS dicti sint. Rupert. *ibid.*

§. CXVII.

An vxorem ludos spectantem repudiarit.

Vulgo eum vxori misisse repudium perhibent, ob eam solam caussam, quod ludos inconsulto se spectarit. Sed Valerius Maximus, qui *Lib. I. cap.* 3. *exempl.* 12. id memoriae prodidit, diserte ait id diuortium fuisse tertium ab eo, quod fecerit Sp. Caruilius. Quum vero hic anno demum 521. primus vxorem res suas sibi habere iusserit, noster autem eam aetatem non attigisse videatur, consequens profecto est, vt alius fuerit ille Sempronius Σοφὸς *Sophus* qui tam seuera animadversione vxoris curiositatem vltus est. Vid. Io. Guil. Hoffm. *Commentar. ad leg. Iul. de adul. cap.* 1. *pag.* 22.

22. *sequ.* Certius est, filium habuisse nostrum eiusdem nominis, qui anno ab V. C. 484. consul de Picentibus triumphauit, *Fasti Capitol. ad hunc an.* et anno ab V. C. 500. censor lustrum condidit. *Epit. Liu. Lib. XVIII.*

§. CXVIII.

Tiberius Coruncanius.

Proximus aetate fuit TIBERIVS CORVNCANIVS, quem primum omnium iuris prudentiam publice professum esse, diximus (§. 53.) Eum nihil scripsisse ait Pomponius, addens tamen diligenter eum de iure consulentibus respondisse *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* ob quam iuris scientiam dexteritatemque in respondendo eumdem laudat etiam Cicero *de orat. Lib. III. cap.* 15. Consul fuit anno ab V. C. 472. collega P. Valerio Laeuino: postea creatus primus ex plebe pontifex maximus * anno ab V. C. 500. *Epit. Liu. Lib. XVIII.* Obiit in extrema senectute, (nam senibus, qui rei publicae profuerint, eum accenset Cic. *de senect. cap.* 6.) anno ab V. C. 509. quippe quo ei in pontificatu subrogatum esse L. Caecilium Metellum, refert *Epitomator Liuii Lib. XVIIII.*

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab V. C. 453. creatus est cum P. Decio Mure, C. Marcio Rutilo et M. Liuio P. Sempronius Sophus: Liu. *Lib. X. cap.* 9. at pontificatum maximum ad annum vsque 500. tamquam propriam sibi possessionem retinuerant, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, iuris scientia non minus, quam aliis virtutibus eam dignitatem meritus. Nusquam sane sine laude eius meminit Cicero. Nam *de nat. deor. Lib. II. cap.* 66. eum adnumerat *singularibus viris, quorum neminem, nisi iuuante Deo, talem fuisse credendum sit.* Libro *de senectute, cap.* 9. *ab eo iura ciuibus praescripta, eiusque vsque ad extremum spiritum prouectam esse prudentiam* ait. In *Laelio, cap.* 11. laudat M. Curium et Tib. Coruncanium, *quos sapientes maiores iudicarint.* Alibi *de orat. Lib.* 3. *cap.* 33. eum iungit P. Crasso illi veteri, et Scipionibus, quos vocat *prudentissimos homines, qui omnes pontifices maximi fuerint, vt ad eos de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur, quique iidem et in senatu, et apud populum, et in caussis amicorum, et domi, et mi-*

militiae consilium fidemque suam praestiterint. In *Bruto* porro *cap.* 14. obseruat, Coruncanium *ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videri.* Denique *in orat. pro domo sua, cap.* 54. eum vocat *peritissimum pontificem* : vt alia eius loca hic praetermittam.

§. CXIX.

L. Cincius Alimentus.

In eumdem censum Guil. Grotius *de ICtis Lib. I. cap.* 2. refert L. CINCIVM ALIMENTVM *, qui quaesturam gessit anno 534. praeturam Siciliae anno 542. et bello in primis Punico secundo inclaruit, quo anno 543. Cannensis exercitus reliquias duxit, Liu. *Lib. XXVII. cap.* 7. captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex eius ore audiuit. Liu. *Lib. XXI. cap.* 38. Scripsit librum de OFFICIO IVRISCONSVLTI laudatum a Festo *in voce* : *Subiici*, et praeter illum *Annales, Fastos, de comitiis, de coss. potestate, mystagogica, de verbis priscis, et de re militari*, ex quibus reliquias haud contemnendas collegit, suaeque Sallustii editioni subiecit Vassius, cuius exemplum et Cortius postea est sequutus. Add. Voss. *de histor. Graec. Lib. IIII. cap.* 13. et *de histor. Latin. Lib. I. cap.* 4.

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cincia, ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius Alimentus, tribun. pl. anno ab V. C. 539. et L. Cincius Alimentus aedilis plebis anno ab V. C. 541. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. At celeberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cuius tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA (§. 91.), de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. cap.* 1. *sequ. pag.* 2. *seq. edit. Paris.*

§. CXX.

P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus.

Paullo minor natu, at eorumdem tamen temporum fuit PVBLIVS (non CAIVS, vt Pomponius vocat), CORNELIVS SCIPIO NASICA *, qui anno ab V. C. 548. adolescens nondum quaestorius VIR OPTIMVS a senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem deum Ostiam aduectam exciperet, *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. XXVIIII. cap.* 14. Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 25. *Excerpt. Peiresc. pag.* 606.

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio : praeclare sane de re publica litteraria meriti sunt viri docti, et in his Christoph. Ad. Rupert. *ad Pomp. enchirid. Lib. III. cap.* 3. *pag.* 159. *seqq. edit. nou.* dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos breuem hanc tabulam excerpimus:

L. CORNELIVS L. F. CN. N. SCIPIO. cos. anno ab V. C. 494. de Poenis, Sardis, et Corsis triumphauit.

P. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO cos. anno 535. qui primus cum Hannibale minus prospere sub Alpibus conflixit. Flor. *Histor. Lib. I. cap.* 6.

CN. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO CALVVS, cos. anno ab V. C. 531. cum fratre in Hispania occubuit.

P. CORNELIVS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANVS, victor Hannibalis.

P. CORNELIVS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA ICtus, *vir optimus* a senatu cognominatus.

P. CORNELIVS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCVLVM dictus, cos. anno 590. et 597.

§. CXXI.

Eius honores, res gestae, filius.

Praetor anno 559. rem bene ac prospere gessit in Hispania, et insequente anno pro praetore Lusitanos paene perdomuit. Liu. *Lib. XXXV. cap.* 1. Creatus deinde consul anno 560. Boios ad internecionem cecidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liu. *Lib. XXXVI. cap.* 37. *sequ.* Petenti anno ab V. C. 568. censuram Cato praelatus est. Liu. *Lib. XXXVIIII. cap.* 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit iudicium populi, quando ei publice domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* Filius ipsi fuit, cum aliarum virtutum, tum iuris pruden-

dentiae laude patri simillimus, et siue ob sapientiam, siue ob communem ciuium amorem CORCVLVM adpellatus, qui anno V. C. 590. et 597. consul fuit, et grauem de Carthagine non delenda sententiam in senatu dixit *.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicae, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. *in Excerpt. Peiresc. Pag.* 382. et *Epitomator. Liuii Lib.* XXXXVIIII. Sed quum haec contigerint anno ab V. C. 602. ad id vero tempus vix aduixisse videatur P. Scipio Nasica, qui iam anno ab V. C. 559. praeturam gesserat, filius contra hoc ipsò tempore aetate non minus, quam auctoritate, rerumque gestarum gloria floreret: adsentiri non dubitauerim Ruperto existimanti, filium P. Scipionem Corculum, grauem illam sententiam in senatu dixisse. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. Lib. III. cap.* 3. *pag.* 161. *edit. nov.*

§. CXXII.

An et Q. Mucius eorum temporum ICtus.

Dubiae sanitatis est locus Pomponii *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* vbi horum temporum ICtis accenset Q. MVCIVM quemdam, quem legatum ad Carthaginenses missum, ex duabus tesseris positis, vna pacis altera belli, dato arbitrio vtram vellet Romam referret, vtramque ait sustulisse, addita caussa, Carthaginenses petere debere vtram accipere mallent. Vt enim iam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liu. *Lib. XXI. cap.* 18. Florus *Lib. II.* cap. 6. Gell. *Lib. X. cap.* 27. Sil. Ital. *Lib. II. v.* 382. *sequ.* nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuisse refert, sed id vno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cunctatoris* nomen meruit. Eum vero Fabium iuris prudentiam reliquis laudibus suis adiunxisse, ego quidem nusquam reperio.*

* Probabile tamen est Pomponium scripsisse *Q. Maximum*, idque postea librarios perperam mutasse in *Q. Mucium*. Rupertus *Lib. III. cap.* 3. *pag.* 160. Q. vero Fabium iuris peritum fuisse, idem Rupertus probare conatur loco Ciceronis *de senect. cap.* 4. vbi Cato de Fabio: *nec vero ille*, inquit, *in luce modo, atque in oculis ciuium magnus, sed intus domique praestantior. Qui sermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae* SCIENTIA IVRIS? *augurii?* At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii *scientiam iuris* sed *scientiam iuris augurii* vel auguralis, quae et in iuris imperitum cadebat.

§. CXXIII.

P. Aelius Paetus.

Iisdem paene temporibus iuris prudentiae laude floruerunt duo fratres celeberrimi P. et SEX. AELII PAETI CATI, quorum alterum iuris Aeliani auctorem fuisse, supra vidimus (§. 49.) PVBLIVS anno V. C. 548. aedilis plebis, ac insequente anno praetor, Liu. *Lib. XXVIIII. cap.* 38. anno 550. magister equitum C. Seruilii Gemini dictatoris, Id. *Lib. XXX. cap.* 39. sequente consul, Liu. *Lib. XXX. cap.* 40. biennio post censor creatus, Idem *Lib. XXXII. cap.* 7. pestilentia periit anno ab V. C. 578. Liu. *Lib. XXXXI. cap.* 26.

§. CXXIIII.

Sex. Aelius Catus.

SEX. AELIVS PAETVS CATVS per eosdem fere honorum gradus decurrens itidem ad consulatum et censuram peruenit, quorum illum anno 554. hanc anno 558. ab V. C. gessit cum collega C. Cornelio Cethego *. Liu. *Lib. XXXI. cap.* 7. *Lib. XXXIIII. cap.* 44. et *Lib. XXXV. cap.* 9. De eius *Tripartitis* supra diximus (§. 49.) Addit Pomponius *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* ei et alios libros, sed dubiae auctoritatis tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam insigne iuris vniuersi systema, quo et Cicero vsus videtur, dum *ad diuers. Lib. VII. epist.* 22. tractat quaestionem iuris *possetne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere?*

* Refert Plin. *Hist. nat. Lib. XXXIII. cap.* 1. Aelium Catum L. Aemilii Paulli, qui Perseum Macedoniae regem vicerit, generum fuisse, eumque, quum legati Aetolorum in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitae diem, quam

quam duo pocula, quae L. Paullus socer ei ob virtutem donasset. Sed L. Paulli gener *Q. Aelius Tubero* fuit, non *Sex. Aelius Catus*. Illum ob virtutem nauatamque in bello Macedonico operam generum sibi delegerat Aemilius. Plutarch. *in Paull. pag.* 257. At Aelius iste Paulli gener nec Cati cognomen tulit, nec vmquam Consul fuit, sed vir optimus ac continentissimus, *καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ρ'ωμαίων πενίᾳ χρησάμενος, et qui omnium Romanorum magnificentissime paupertatem tulit*, ceu loquitur Plutarchus. Recte id monuit Rupertus *ad Enchirid. Pompon. Lib. III. cap.* 4. *pag.* 168. *edit. nou.* quum Corasius, Hotomannus, et Io. Bertrandus Plinii sequuti auctoritatem, perperam haec omnia ad Sex. Aelium Catum referant.

§. CXXV.

L. Acilius an P. Atilius Sapiens.

Iungit Pomponius Aeliis fratribus P. ATILIVM, quem primum SAPIENTEM a populo cognominatum scribit *d. l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Quamuis vero celeberrima Romae fuerit *Atiliorum* familia, multisque imaginibus illustris, de qua praeclare meritus est Iac. Perizonius *Animadu. histor. cap.* 1. *pag.* 26. vbi et stemma Atiliorum dedit: Ruperto tamen *ad Enchir. Pompon. Lib. III. cap.* 4. *pag.* 173. parum adcuratus videtur Pomponius, quippe qui *P. Atilium* nobis obtrudat pro L. ACILIO. De hoc sane Cicero *de amicit. cap.* 2. *scimus L. Acilium*, (ita enim habent libri optimi) *apud patres nostros adpellatum* SAPIENTEM, *quia prudens esse in iure ciuili putabatur*: et *de legib. Lib. II. cap.* 23. iterum vocat *L. Acilium*, eumque iungit *Sex. Aelio*. Attamen res et etiamnum incerta est, et iam olim inter has gentes de hoc ICto certamen fuisse videtur.* Quaedam ad XII. tabulas scripsisse hunc siue Atilium siue Acilium, iam supra obseruauimus (§. 31.)

* In *Aciliae* gentis denariis Ianus bifrons prudentiae sapientiaeque signum conspicitur apud Patin. *de famil. Rom. pag.* 3. At idem *χάραγμα signum* et in *Atiliae* gentis nummis *pag.* 42. reperimus. Si ergo verum est, hoc esse signum sapientiae vel prudentiae, a quo maiorum quis cognomen tulerit, facile est ad existimandum, de eo gentium suarum decore inter vtramque certatumesse.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Ser. Fabius Pictor et Q. Fabius Labeo.

Eorumdem temporum ICtis Grotius *de ICtis Lib. I. cap.* 4. adnumerat SER. FABIVM PICTOREM, quem *iuris, et litterarum, et antiquitatis peritissimum* fuisse testatur Cicero *in Brut. cap.* 21. Vnde existimari posset, Ciceronem haec scribentem in animo habuisse *Q. Fabium Pictorem* Annalium scriptorem, cuius fragmenta in Vassi *Sylloge* primum statim locum obtinent. Enimuero, quum non Quintum illum vocet sed Seruium, et hunc M. Porcio Catone natu paullo minorem fuisse obseruet: magis est, vt ex filiis eius aliquem intelligamus, de quo tamen altum alioquin in historia Romana silentium est. Celebrior Q. FABIVS LABEO quaestor anno ab V. C. 556. Liu. *Lib. XXXIII. cap.* 42. septimo post anno praetor, Liu. *Lib. XXXVII. cap.* 47. *et* 50. anno porro 569. consul, Liu. *Lib. XXXVIIII. cap.* 45. demum triennio post pontifex. Id. *Lib. XXXX. cap.* 42. Eum iisdem paene laudibus ac Ser. Fabium Pictorem exornat Cicero *in Brut. cap.* 21.

§. CXXVII.

T. Manlius Torquatus.

T. MANLIVM, A. F. T. N. TORQVATVM *iuris ciuilis et sacrorum pontificalium*, teste Valerio Maximo *Lib.* 5. *cap.* 8. *exempl.* 3. *peritissimum*, consulem cum Cn. Octauio anno ab V. C. 587. fuisse, obseruat Cicero *de finib. Lib. I. cap.* 7. * simulque refert, eum filium compertum repetundarum iudicio domestico damnasse, et in conspectum suum venire vetuisse. Addit Valerius, quum filius tam tristi perculsus sententia suspendio vitam finiisset, eum ne exsequiis quidem adolescentis interfuisse, sed tum maxime quum funus efferretur, consulentibus vacuas aures commodasse. *Epit. Liu. Lib. LIIII.*

* Gentilium id fuit genti Manliae, saeuire in suos, iisque nullius delicti gratiam facere. Hinc *Manliana imperia* illo etiam tempore horrenda, exempli semper tristis in posterum fuerunt. Liu. *Lib. IIII. cap.* 29. et *Lib. VIII. cap.* 7. De acerbitate L. Manlii in filium nullius probri compertum, vnde *Imperiosi* nomen tulit, idem videndus Liu. *Lib. VII. cap.* 4. Noster ergo Titus tertium dedit tam inusitatae seueritatis exemplum. *Titus* inquam, nam mendum in praenomine est apud Ciceronem. Quem enim exemplaria Ciceronis omnia *Lucium* vocant, ei *Fasti Capitolini* his in rebus adcuratissimi aeque, ac Valer. Maximus et Liuii Epitomator, *Titi* praenomen tribuunt. Grauiore multo errore Colerus *in Notis ad Valer. Max. Manlium* hunc confundit cum *Manilio* ICto, de quo paullo post. Quem errorem errat etiam Bernard. Rutil. *in vit. ICt. cap.* 15. §. 21. ideo iure notatus a Guil. Grotio *de vit. ICtor. Lib. I. cap.* 4.

§. CXXVIII.

C. Marcius Figulus.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C. MARCII FIGVLI, qui circa annum 620. *iuris ciuilis studio celeberrimus fuit.* At istius professionis tamquam infructuosae eum pertaesum est, quum petens consulatum repulsam tulisset. Nam istius ignominiae dolorem non ferens, quum ad eum postero comitiorum die multi consulendi caussa confluxissent, omnes rerum suarum incertos dimisit, praefatus: *at vos consulere scitis, consulem facere nescitis?* Valer. Max. *Lib. VIIII. cap.* 3. *exempl.* 2. qui auctor hoc subiungit iudicium: *dictum grauiter et merito: sed tamen aliquanto melius non dictum.*

§. CXXVIIII.

M. Porcius Cato, Censorius, pater.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque paene saeculum doctrina prudentiaque illustrauit M. PORCIVS CATO, quaesturam gessit anno ab V. C. 548. Liu. *Lib. XXXII. cap.* 7. consulatum triennio post, Liu. *Lib. XXXIII. cap.* 42. a quo tempore bellum in Hispania prosperrime gessit, censuraque anno 568. seuerissime acta, Liu. *Lib. XXXVIIII. cap.* 41. *sequ.* anno demum ab V. C. 604. L. Marcio et M. Manilio Coss.

Coss. octuagenario maior decessit. Cic. *in Brut. cap.* 15. *ei tam versatile ingenium pariter ad omnia fuit vt natum ad id vnum dixisses, quodcumque ageret In bello enim manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis, idem, postquam ad magnos honores peruenit, summus imperator, idem in pace, si quis ius consuleret, peritissimus, si caussa agenda esset, eloquentissimus fuit.* Quales laudes in eum tamquam ex compacto congerunt Liu. *Lib. XXXVIIII. cap.* 40. Cic. *de orat. Lib. I. cap.* 37. et *Lib. III. cap.* 15. Cornel. Nep. *Caton. cap.* 3. Quintilian. *Inst. orat. Lib. XII. cap.* 3. Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 7. *exempl.* 1. *

* Raro sane inter mortales exemplo M. ille Porcius Cato in omni artium scientiarumque genere eminuit, bonus imperator, bonus censor, consul, praetor, optimus ac fere eximius ICtus, orator facundissimus, historiae omnisque antiquitatis si quis alius peritissimus, agricola insignis. Senex et Graecas litteras didicit tanto ardore animi, vt diuturnam sitim explere velle videretur. Cic. *de senect. cap.* 1. et *Quaest. acad. Lib. IIII. cap.* 2. Idque eo magis mirandum, quod nullo subsidio adspirauit ad rem publicam, solaque virtute ad summa enixus est. Vnde Plutarch. *in Cat. mai. pag.* 353. Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς, τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν *Cato vero ex oppidulo exiguo, et vitae genere, quod rusticanum videbatur, in rem publicam Romanam sese, tamquam in vastum pelagus praecipitauit.* Addit non tum fuisse ea tempora, quae Curios, Fabricios, Hostilios, aliosque ab aratro paupere ad magistratus et rostra admiserint, sed Romam iam claritati familiarum, diuitiis, largitionibus, et prensationibus adsuefactam, honores petentibus nouis hominibus insultasse. Denique et id miratur Plutarchus, quod Cato, quum omnes paene ciuitatis potentissimos et primos haberet aduersarios, et ad senectutem vsque instar athletae decertarit, conseruauerit se incolumem, non alio tutus praesidio, quam τῷ λόγῳ, id est, eloquentia, ᾧ δικαιότερον ἄν τις, ἢ τύχῃ καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν, ἀνατιθείη, *cui verius quam casui vel fortunae eius, quod illaesus semper permanserit dignitate, acceptum referas.* Meretur tota Catonis vita a Plutarcho scripta, eiusque in primis et Aristidis comparatio legi, quippe qua Catonem omnes magni viri partes impleuisse, et Aristidem longo post se interuallo reliquisse, luculentissimis argumentis demonstratur.

§. CXXX.

§. CXXX.

Eius opera.

Opera varii argumenti, ab eo scripta, veteres laudant quam plurima *, ex quibus et hodie integrum exstare creditur illud *de re rustica*. Ex eius vero *Originibus*, libriſque *de re militari*, *de liberis educandis*, *de moribus*, *praeceptis ad filium*, *epistolis*, *orationibus*, fragmenta, quae supersunt, cum cura collegit laudatus Vassius. Laudantur et eius COMMENTARII IVRIS CIVILIS a Festo, liber de DOTE a Gellio *Noct. Att. Lib. X. cap.* 23. Denique eum et RESPONSA nouo more, expressis personarum nominibus, edidisse obseruat Cicero *de orat. Lib. II. cap.* 33.

* De operibus vero iuridicis Catonis, vt et aliis quae Catoni tribuuntur, veluti regula Catoniana, non satis exploratum est patri, an filio sint attribuenda. Nec mirum quum eadem vtriusque sint nomina, et eadem vterque iuris prudentiae laude floruerit. Quamuis etiam veteres omnes, et in his Plutarchus *in Catone maior. pag.* 351. eum *de re rustica* scripsisse testentur; de eo tamen quod hodie exstat sub Catonis nomine opusculo, sitne vere M. Porcii Catonis an alterius, non sine ratione ambigitur. Vid. Id. Matth. Gesneri *praefat. scriptoribus rei rustic. praemiss. p.* 1. *seqq.*

§. CXXXI.

M. Porcius Cato filius.

Filium Cato sustulerat sibi ὁμώνυμον *nomine similem* M. PORCIVM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga sagoque insignem *. Rei militaris specimina bello Macedonico tam praeclara dederat, vt L. Aemilius Paullus eum sibi generum vltro deligeret. Iuris vero ciuilis scientia omnes eius aetatis viros doctissimos superauit, egregiosque de iuris disciplina libros reliquit. Gell. *Noct. Att. Lib. XIII. cap.* 18. *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Exstinctus est viuo patre, et praetor iam designatus. anno ab V. C. 600. Et is vnus casus concussisse dicitur intrepidum animum Catonis patris, Cic. *de senect. cap.*

cap. 23. quem ideo huius filii sui saepe in scriptis suis cum laude meminisse, refert Plutarch. *in Cat. mai. pag.* 351.

* Quum plures Catones in historia Romana occurrant, quorum facilis est confusio, non ingratum lectori fuerit totam illam gentem in schemate contemplari. Et quamuis illud concinnare iam coeperit Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 19. et inde sua sumserit Guido Pancirol. *de clar. leg. interpret. Lib. I. cap.* 8. *pag.* 27. licebit tamen illud hoc modo supplere.

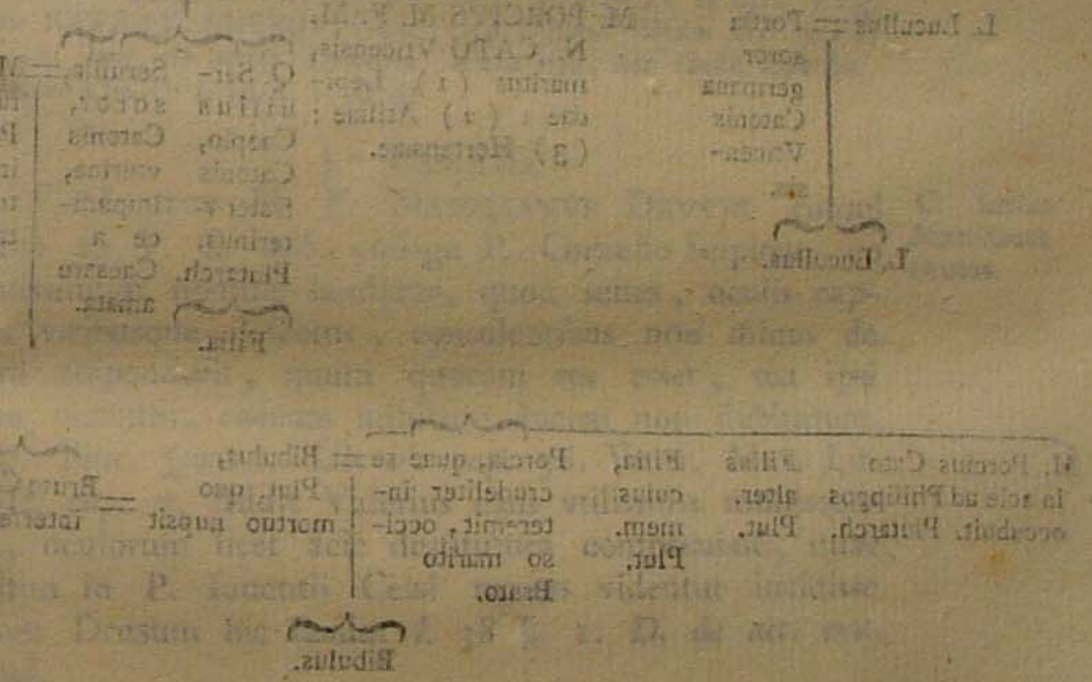

M. PORCIVS CATO CENSORIVS natus anno 518. quaestor anno 548. praetor 554. consul 557. censor anno 568. obiit anno V. C. 604. sexto et octuagesimo aetatis anno.

M. PORCIVS M. F. CATO iureconsultus, praetor iam designatus decessit viuo patre, anno ab V. C. 600. matrem habuit *Liciniam*.

M. PORCIVS M. F. CATO SALONIANVS, id cognomen adeptus a Salonio patris scriba, cuius ille filiam secundis nuptiis domum duxerat. Plutarch. *in Cat. Maior. pag.* 351.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO, insignis orator, cos. anno 634. cum Q. Marcio, Africam sortitus, in magistratu ibi decessit.

L. Cato M. Cato, tribunus pl. praeturam petens decessit. = Liuia, M. Liuii Drusi filia, nupta postea.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO aedilis, ipse quoque in Africa decessit.

= Q. Seruilio, quaestori, occiso bello Sociali 663.

L. Lucullus = Portia soror germana Catonis Vticensis.

L. Lucullus.

M. PORCIVS M. F. M. N. CATO Vticensis, maritus (1) Lepidae : (2) Atiliae : (3) Hortensiae.

Q. Seruilius Caepio, Catonis frater vterinus. Plutarch.

Seruilia, soror, Catonis vterina, impudice a Caesare amata. = M. Brutus a Pompeio interfectus. Plutarch.

Filia.

M. Porcius Cato in acie ad Philippos occubuit. Plutarch.

Filius alter. Plut.

Filia, cuius mem. Plut.

Porcia, quae se crudeliter interemit, occiso marito Bruto. = Bibulus, Plut. quo mortuo nupsit = Bruto Caesaris interfectori.

Bibulus.

§. CXXXII.

Eius scripta.

Quamuis vero patris filiique scripta saepe confundi videantur, filio tamen, quae Catoni in iure nostro tribuuntur * pleraque deberi existimamus, veluti REGVLAM CATONIANAM *l.* 1. *D. de reg. Cat.* et quae ex Catonis libris proferuntur de adoptione seruorum, §. 12. *Inst. de adopt.* de seruo mutilo morboso, *l.* 10. §. 1. *D. de Aedil. edict.* de socero a genero instituto herede, *l.* 44. *pr. D. solut. matrim.* de poena certae pecuniae promissa, si quid aliter factum sit, *l.* 4. §. 1. *D. de verb. obl.* de die intercalari, *l.* 98. §. 1. *D. de verb. signif.*

* Laudatur Cato saepius, sed ita, vt eius libri Vlpiani et Pauli temporibus non amplius videantur exstitisse. Hinc formulae: *apud Catonem bene scriptum* REFERT ANTIQVITAS: §. 12. *Inst. de adopt. Catonem scribere* LEGO: *l.* 10. §. 1. *D. de aedil. edict. Nerua et Cato responderunt, vt est* RELATVM *apud sextum ab Aristone.* Sic aliena fide citant Catonem. Semel Paullus *l.* 4. §. 1. *D. de verb. oblig.* citat *Catonis librum XV.* sua an aliena fide, non facile dixerim.

§. CXXXIII.

C. Liuius Mamilianus Drusus.

C. LIVIVS M. F. MAMILIANVS DRVSVS consul anno ab V. C. 606. collega P. Cornelio Scipione, eo potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis captus viribusque defectus, consulentibus non minus de iure responderit, quum quorum res esset, sua ipsi non videntes, caecum adhibere ducem non dubitarent. Cic. *Tusc. Quaest. Lib. V. cap.* 38. Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 7. Addit Valerius eum vtilissima monimenta, oculorum licet acie destitutum composuisse, quae saltim in P. Iuuentii Celsi manus videntur incidisse. Nam Drusum hic laudat *l.* 38 §. 1. *D. de act. emt. vend.*

§. CXXXIII.

P. Mucius Scaeuola.

Venio nunc ad triumuiros, qui *ius ciuile fundasse* dicuntur a Pomponio *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* Horum princeps P. MVCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA ex ea gente ortus est, quae iuris prudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque patriae dedit ICtos eximios. * Noster anno ab V. C. 620. consul fuit, collega L. Calpurnio Pisone Frugi, Vell. Paterc. *Hist. Lib. II. cap.* 2. Gruter. *Inscrip. pag.* 202. *sequ.* bennioque post quum Crassus occubuisset, pontificatum maximum est adeptus. Cic. *ad Attic. Lib. XII. epist.* 4. *de orat. Lib. II. cap.* 12. *de nat. deor. III. cap.* 2. *pro dom. cap.* 53. Denique eum phthiriasi extinctum esse tradit Plutarch. *in Sulla*, *pag.* 475.

* Magnam ergo gratiam ab historiae studiosis iniit Rupert. *ad Enchir. Pomp. Lib. III. cap. 7. pag.* 186. *edit. nou.* quod plures Mucios, quos iuris scientia nobilitauit, adcurate distinxit. Nos ex eius schemate pauca haec decerpimus:

L. Licinii Crassi oratoris.

Mucia vxor Mucia, de qua Cicero *in Brut. cap.* 58.

Licinia nupta P. Cornelio Scipioni Nasicae. Cic. *in Brut. cap.* 58.

P. MV-

P. MVCIVS SCAEVOLA.

Q. MVCIVS P. F. SCAEVOLA praetor anno 538. Sardiniam sortitus est. Liu. *Lib. XXIII. cap.* 24. 30.

Q. MVCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor anno V. C. 574. Liu. *Lib. XXXX. cap.* 44. cos. anno 579. cum Sp. Postumio.

Q. MVCIVS Q. F. Q. N. SCAEVOLA Augur, cos. anno ab V. C 636. cum L. Metello. Grut. *Inscrip. cap.* 204. Vixit adhuc L. Luculli temporibus. Val. Max. *Lib. III. cap.* 8. ICtus egregius, quem Cicero audiuit.

P. MVCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor 574. Liu. *Lib. XXXX. cap.* 44. cos. 578. cum M. Aemilio Lepido. Liu. *Lib. XXXXVIII. cap.* 19. eodem anno triumphauit de Liguribus.

P. MVCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA pontifex max. IC. de quo Pomponius *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.*

P. LICINIVS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MVCIANVS ab origine, LICINIVS CRASSVS a patre adoptiuo. Consul anno 622. pontifex max. et ICtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 40. *D. de orig. iur.*

Q. MVCIVS P. F. P. N. SCAEVOLA consul anno 675. Asiae proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatici. Cic. *Verr. II. cap.* 21. ICtus celeberrimus, de quo *l.* 2. §. 41. *D. de orig. iur.*

§. CXXXV.

Eius scripta.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* ex quibus dubio procul decerpta sunt, quae ex huius Scaeuolae monimentis adferunt non modo Cicero *Topic. cap.* 4. et *ad diuers. Lib. VII. epist.* 21. sed et ICti nostri *l.* 66. *D. solut. matr. l.* 17. *D. de legation. l.* 4. *D. de capt. et postlim.* *

* Neque tamen crediderim, P. Scaeuolae opera adhuc exstitisse tempore ICtorum, qui illa laudant. Nam Iauolenus *l.* 66. *pr. D. sol. matr.* quae de P. Scaeuolae sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Seruio quem ibi testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius *l.* 17. *D. de legation.* Q. Mucium sequutus est, Modestinus denique *l.* 4. *D. de cap.* quae ibi de P. Scaeuola habet, ex Pomponio haurire potuit.

§. CXXXVI.

M. Iunius Brutus.

Alter ex hac triga M. IVNIVS BRVTVS, vir praetorius, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quem Cicero *in Brut. cap.* 47. *in iure ante alios summum euasisse* ait, *ibidem*que *cap.* 34. vocat *virum optimum et iuris peritissimum*, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suae dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem et molestum, et qui opes paternas turpiter disperdiderat. Cic. *ibid.* et *de orat. Lib. II. cap.* 55. Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat.

§. CXXXVII.

Eius libri.

Librorum de iure ciuili a Bruto scriptorum septem numerat POMPONIVS, *d. l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quamuis Ciceronis aeuo tres tantum DE IVRE CIVILI libri pro genuinis habiti videantur *. Cic. *de orat. Lib. II. cap.* 55. Ex iis quaedam, quae ad edictum potissimum pertinuerunt, notis vel stricturis suis illustrasse vi-

detur SER. SVLPICIVS: *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur. l.* 5. §. 1. *de instit. act.* nisi forte, quod alii suspicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. 74.*). Bruto vero nostro tamquam eximio iuris auctori testimonium frequenter denunciant Cicero *de finib. Lib. I. cap.* 4. et *ad diuers. Lib. VII. epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. Lib. VII. cap.* 15. et ICti nostri, *l.* 68. *D. de vsufr. l* 27. §. 22. *D. ad leg. Aquil. l.* 13. *pr. D. de in diem addict. l.* 3. §. 3. *D. de adqu. vel amitt. possess. l.* 4. *D. de captiu. et postlim.*

* Verosimile est, mendum irrepsisse in Pomponii *Enchiridion*, et acute suspicatur Bynkersh. *in Praetermiss. pag.* 271. *edit. nou.* transpositis vocabulis legendum esse: *Brutus tres, Manilius septem*: quale quid in mentem venit etiam Ioanni Bertrando *de Iurisperit. Lib. II. cap.* 6. Ceterum Brutum quoque his libris suis intexere solitum esse responsa, et quidem expressis personarum nominibus (§. 130.), obseruat Cicero *de orat. Lib. II. cap.* 33. Quod institutum probandum, an reprehendendum sit, disquirit Guil. Grot. *Vit. ICtor. Lib. I. cap.* 5.

§. CXXXVIII.

M'. Manilius.

Tertius M'. MANILIVS P. F. P. N. (ita enim scribendum id nomen, non littera duodecima MAMILIVS, vti hoc nomen vbique emendari iubet Petr. Victor. *ad Varron. de re rustic. Lib. II. cap.* 3. §. 5.*) P. F. P. N. vir consularis, quippe qui fasces anno ab V. C. 603. collega L. Marcio Censorino tenuit, *Fast. Consul. ad h. ann.* quum antea praetor cum Lusitanis bellum parum prospere gessisset, Appian. *Iberic. pag.* 286. ac ne consul quidem Carthaginem felicius oppugnasset. *Epit. Liu. Lib. XXXXVIIII.* At tanto illustrior toga, non modo consulentibus totum se dedit, eorumque commodo transuerso foro quotidie obambulauit, vt sui consulendi copia esset omnibus: verum etiam domi suae, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes et de iure ciuili, et de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque con-

consulturos admisit: Cic. *de orat. Lib. III. cap. 33.* pauperem tamen fuisse, testatur Cicero *Paradox. VI. cap. 3.*

* Hoc audacior Val. Forsterus in *Hist. iur. Lib. II. cap. 21.* eum vocat *M. Manlium*, quum *Marci* praenomen in gente *Manlia* ob M. Manlii Capitolini supplicium, lege familiae quasi proscriptum esset, Liu. *Lib. VI. cap. 20.* immo sub finem istius capitis illum confundit cum *T. Manlio Torquato*, de quo supra (§. 127.) disseruimus: adcurate refutatus a Ruperto *ad Pompon. Enchirid. Lib. III. cap. 6. pag. 177. sequ. edit. nou.*

§. CXXXVIIII.

Eius opera.

Reliquit DE IVRE CIVILI libros, si vulgarem scripturam in Pomponio seruandam credimus, *tres*, sin Bynkershoekii coniecturam (§. 138.) sequimur, *septem*, ac praeterea *volumina inscripta* MANILII MONIMENTA, *l. 2. §. 39. D. de orig. iur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus iuxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARVM VENALIVM VENDVNDORVM LEGVM * mentionem faciunt Cic. *de orat. Lib. I. cap. 58.* et Varro *de re rust. Lib. II. cap. 5.* quas a monimentis illis diuersas non esse, existimat Aut. Augustin. *de nomin. propr. Pandect. Tom. I. Thes. iur. ciu. pag. 211.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animaduertimus a Varrone *de lingu. Lat. Lib. IIII. pag. 13. et Lib. VI. pag. 68. de re rust. Lib. H. cap. 5.* Cicerone *ad diuers. Lib. VII. epist. 22.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. cap. 7.* denique a Paullo ICto *l. 3. §. 3. D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt *Manilianae* istae *venalium vendundorum leges* ad iuris prudentiam formulariam. Auctor enim est Plin. *Hist. nat. Lib. XVIII. cap. 3.* obseruationem earum tam scrupulosam fuisse, vt ne carnes quidem et sues, nisi conceptis verbis a laniis emerentur, neque mulctae dictio aliter iusta esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, et nisi bubus ouibusque simul expressis, oues prius, quam boues nominarentur. Vid. Eu. Otton. *Iurisprud. symbol. Exerc. I. cap. 15. pag. 92.* Exstant tales venalium vendundorum formulae apud Varron. *de re rust. Lib. II. cap. 3.*

§. CXXXX.

Q. Mucius Scaeuola Augur.

Subiungimus illustri illi ICtorum trigae Q. MVCIVM, Q. F. Q. N. SCAEVOLAM, vulgo *Augurem*, cos. anno ab V. C. 636. collega L. Caecilio Metello, qui senex admodum decessit, neque se adduci passus est a L. Sulla, vt C. Marium hostem rei publicae iudicaret. Val. Max. *Lib. III. cap. 8.* Quantus in respondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero *in Brut. cap. 39. sequ.* et *de orat. Lib. I. cap. 45.* eum iuris ciuilis intelligentia atque omnis prudentiae genere praestitisse, eiusque ianuam et vestibulum in infirmissima valetudine adfectaque iam aetate, maxima quotidie frequentia ciuium ac summorum hominum splendore, *celebratam esse* testatur. Auditores habuit illustres quam plurimos, et in his Ciceronem, ceu ipse testatur *in Brut. cap. 89.* et in *Lael. cap. 1.* quamuis postea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scaeuolam pontificem, de quo paullo post, sese contulerit. Cic. *de legib. Lib. I. cap. 4.* An quidquam scripserit, hodie ignoramus: Arbitrium tamen eius in caussa finium regundorum inter Gennates et Veturios extat apud Gruter. *Inscrip. pag. 204.*

§. CXXXXI.

Antipater, Virginius, Pompeius, Tubero, Rutilius Rufus.

Quos his Pomponius subiungit, CAELIVS ANTIPATER, PAVLLVS VIRGINIVS, SEX. POMPEIVS, Q. AELIVS TVBERO, quamuis iuris non imperiti, aliis tamen potius artibus adpulisse animum videntur*. Quare dicendum potius erit de P. RVTILIO RVFO, qui P. Mucium Scaeuolam pontificem maximum audiuit, Cic. *de offic. Lib. II. cap. 13.* simulque philosophiae Stoicae duce Panaetio totum se dedit. Idem *de off. Lib. III. cap. 2. in Brut. cap. 30.* Functus consulatu anno ab V. C. 648. collega Cn. Manlio Maximo, iniquissimo repetundarum iudicio opprimitur,

et exsul Smyrnae consenescit, honoratus ab omnibus Asiae ciuitatibus. Ouid. *ex Ponto Lib. I. eleg. 3. v. 6. seq.* Cic. *de orat. Lib. I. cap. 53.* Valer. Max. *Lib. VI. cap. 4. exempl. 4.* Vellei. Paterc. *Lib. II. cap. 13.*

* L. CAELIVM ANTIPATRVM ipse Pomponius *l. 2. §. 40. D. de orig. iur. plus eloquentiae, quam scientiae iuris, operae dedisse* testatur: quamuis et de eius eloquentia non adeo magnifice sentiat Cicero *de orat. Lib. II. cap. 13.* Scripsit *annales* aliaque, quorum ossa, vt ita dicam, legit Vassius. De PAVLLO VIRGINIO veteres veluti ex compacto silent, nisi sit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim facile Paullus nasci potuit) cuius se amicitia delectari ait Laelius apud Ciceronem *de amicit. cap. 27.* SEX. POMPEIVS, Cn. Pompeii patruus, et Q. AELIVS TVBERO a iuris peritia quidem laudantur a Cicerone *in Brut. cap. 47. et de offic. Lib. I. cap. 6.* nec non a Gell. *Noct. Attic. Lib. I. cap. 22.* sed ita, vt Stoicos magis professi videantur, quam ICtos.

§. CXXXXII.

Rutilii Rufi scripta.

Praeter libros HISTORIARVM, DE VITA SVA, HANNIBALICORVM, et aliquot orationes, ex quibus scriptis, quae supersunt, fragmenta Vassius collegit, Rutilius Rufus etiam de iure quaedam elucubrauit, ex quibus quaedam proferuntur *l. 10. §. 3. D. de vsu et habit. l. 3. §. 9. D. de penu leg. l. 1. §. 2. D. de arb. caed.* Edicti ab eo in praetura praepositi mentio fit *l. 1. §. 1. D. de bon. libert.*

§. CXXXXIII.

C. Cornelius Maximus, et P. Licinius Crassus Mucianus.

C. CORNELIVS MAXIMVS solo Trebatio auditore, cuius ille formauit ingenium, celebris, nulla alia re sui memoriam ad posteritatem propagauit. Cic. *ad diuers. Lib. VII. epist. 8. et 17.* At tanto serenioris famae est P. LICINIVS CRASSVS, a patre naturali P. Mucio Scaeuola MVCIANVS, anno ab V. C. 612. in adoptionem P. Licinio Crasso datus. Per omnes honorum gradus anno ab V. C. 657. ad consulatum, et

et quadriennio post ad censuram adspirauit in magistratibus fere omnibus, praeterquam in censura, collegam nactus Q. Mucium Scaeuolam. Denique et pontifex maximus decessit ex vehemente laterum dolore, quem sibi altercatione cum L. Philippo in senatu contraxerat. Cic. *de orator. Lib. III. cap. 2.* Auctor est Pomponius, *l. 2. §. 40. D. de orig. iur.* a Cicerone hunc Crassum dictum esse *ICtorum disertissimum* *). Fuit enim incredibili eloquentia, quamuis parum faueret rhetorum scholis, quos in censura sua proposito edicto vrbe exesse iusserat. Gell. *Noct. Att. Lib. XV. cap. 11. Sueton. de clar. rhetor. cap. 1.*

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non semel ornet Q. Mucium Scaeuolam, veluti *de orat. Lib. I. cap. 39.* et in *Brut. cap. 39.* et 40. quum de Crasso tale nihil in eius operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. Pompon. Lib. III. cap. 6. pag. 183. sequ.* vt erroris absoluat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco positum, in paragraphum sequentem transferri oportere statuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eamdem laudem attribuerit Crasso, Pomponiusque id elogium vere legerit in opere eius aliquo, nunc deperdito, quod nos hodie non legimus? Vid. Bynkershoekii *Praetermiss. ad d. l. 2. §. 40. D. de orig. iur. pag. 273. sequ. edit. nou.*

§. CXXXXIIII.

Q. Mucius Scaeuola pontifex max.

Paullo iunior fuit Q. MVCIVS SCAEVOLA Pontifex maximus cum Q. Mucio Scaeuola Augure non confundendus. De eius eloquentia Ciceronis testimonia paullo ante vidimus. Eumdem Valer. Max. *Lib. VIII. cap. 12. legum clarissimum ac certissimum vatem*; Diodorus Siculus *in Excerpt. peiresc. p. 405.* ἐπιφανέστατον τῶν Ῥωμαίων *Romanorum illustrissimum* adpellat. Eum fere in omnibus honoribus Crasso collegam fuisse diximus. Praecipuam vero laudem sibi gesto sanctissime Asiae proconsulatu peperit, adeo vt eum prouincia-

les diuinis paene honoribus prosequerentur. Ascon. Paedian. *in Verr. II. cap.* 21. Denique in Mariano tumultu anno ab V. C. 666. C. Fimbriae scelere nefarie interemtus, maximum bonis omnibus sui desiderium reliquit. Cic. *de orat. Lib. III. cap.* 3. *Excerpt. Peiresc. pag.* 410. Appian. *de bello ciu. Lib. I. pag.* 404. Vellei. Paterc. *Histor. Lib. II. cap.* 26. Lucan. *Pharsal. Lib. II. v.* 126. *sequ.*

§. CXXXXV.

Eius scripta.

Multa huic Mucio Scaeuolae debet iuris prudentia, veluti CAVTIONEM MVCIANAM, aliaque eius generis plura, quae singulari commentario sub *iuris prudentiae Mucianae* titulo illustravit Franc. Balduinus, recus. in *Tom. I. Iuris prudent. Rom. et Attic.* Mucii *liber* ΟΡΩΝ vel DEFINITIONVM, antiquissimus est eorum, ex quo quaedam in Pandecten retulit Tribonianus, *l.* 64. *D. de adquir. rer. domin. l.* 8. *D. de aqua quotid. et aestiu. l.* 241. *D. de verb. signif. l.* 73. *de reg. iur.* *Libros etiam IVRIS CIVILIS duodeuiginti laudat Gell. *Noct. Attic. Lib. VII. cap.* 15. in eos vero notas scripserunt Pomponius, Laelius Felix, apud Gell. *Noct. Attic. Lib. XV. cap.* 27. Modestinus *l.* 53. et *l.* 54. *D. de adquir. rer. dom.* et acerrimus aemulus Ser. Sulpicius, nostro tam parum aequus, vt eius stricturae non *Notae*, sed reprehensa Mucii capita adpellentur. *l.* 3. §. 6. *D. de penu leg.* Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 1.

* Mireris, quum hic liber ὅρων *definitionum* singularis adhuc Triboniani temporibus exstiterit, fueritque eorum, quos illa aetas superstites habebat, antiquissimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in *Pandectas* retulerit Tribonianus. Enimuero eum vel ipsa huius ICti aetas, qua floruit excusat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quae de sui temporis iuris prudentia scripserat Mucius, sexto quo Tribonianus vixit saeculo adeo vel ab vsu recesserint vel mutata sint, vt locum amplius non habuerint in opere, quod ius eorum temporum, recisis antiquis fabulis, ex Iustiniani instituto complecti debebat? *Const. Dig. ad Tribonian.*

§. CXXXXVI.

C. Aquilius Gallus.

Progredimur ad C. AQVILIVM GALLVM, cuius vitam singulari oratione illustrauimus *Francof. iuxta Viadr.* 1731. Patrem habuit M'. Aquilium Gallum, virum consularem et triumphalem *. *Fast. Capitolin. ad ann. ab V. C.* 652. Praeturam gessit anno ab V. C. 687. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quaestio de ambitu sorte obuenit. Cic. *pro A. Cluent. cap.* 53. Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone *ad Attic. lib.* 1. *Epist.* 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltim ad annum 708. quo eum adhuc *Gallum suum* vocat idem Cicero *ad diuers. Lib. IIII. epist.* 6.

* Celeberrima ab ipsa vrbis origine fuit gens AQVILIA, ex qua tamen et viri fato suo infelicissimi prodierunt. M. Aquilium IIIIvirum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio rege ob euulgatas sortes Sibyllinas insui culleo iussum esse, tradit Dionys. Halicarn. *Antiquit. Lib. IIII. cap.* 70. Α'κύλιον *Aquilium* enim ibi legendum, pro Α'τίλιον *Atilium* recte obseruarunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio ab Aquiliis adolescentibus coniurationis reis a L. Iunio Bruto primo cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. *Lib. V. cap.* 7. Plutarch. *in Poplic. pag.* 98. Liu. *Lib. II. cap.* 4. In *Fastis* celebrantur anno ab V. C. 266. C. *Aquilius Tuscus*, anno ab V. C. 494. C. *Aquilius M. F. C. N.* anno 652. M'. *Aquilius Gallus* consules, et partim triumphis, partim ouatione insignes. At postremus, cuius de rebus gestis insigne monimentum ocurrit apud Gruter. *Inscript. pag.* 15. *anno* 7. repetundarum postea postulatus, cicatricum ostentatione euasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem, bellumque ibi administrans anno ab V. C. 664. a Mitylenaeis hosti traditur, a quo asino circumuectus, omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere periit. Cic. *pro lege Manil. cap.* 5. Appian. *in Mithridatic. pag.* 184. Plin. *Hist. nat. Lib. XXXIII. cap.* 3. Arnob. *aduers. gent. Lib. I. pag.* 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquilii patrem fuisse, verosimile est. Bertrand. *de iurisperit. Lib. II. cap.* 9. Ceterum ICti nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. *Inscript. pag.* 652. *num.* 6.

L. AQVILIVS
IVRECONSVLTI L.
GEMELLVS
SEXTIA Q. L. FLORA
L. AQVILIVS L. L.
RVFIO.

Vbi sane non laudatur *Aquilius Florus* ICtus, vti coniecit Vrsinus *in Not. ad Cicer. Philipp. II.* sed L. Aquilius Gemellus, ICti libertus.

§. CXXXXVII.

Eius studium iuridicum.

Iuuenis Q. Mucium Scaeuolam pontificem maximum audiuit, et *inter condiscipulos*, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Iuuentius, quin et M. Tullius Cicero et Atticus fuerunt, Cic. *de legib. Lib. I. cap.* 4. *maximae auctoritatis apud populum fuit. l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Postea mira dexteritate de iure respondit, Cic. *pro A. Caecin. cap.* 27. multasque cautiones et formulas, ad iuris prudentiam potissimum heurematicam pertinentes, quin et noua quaedam iuris interpretamenta inuenit, veluti stipulationem Aquilianam, §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* formulam doli mali, Cic. *de nat. deor. Lib. III. cap.* 30. *de offic. Lib. III. cap.* 14. *l.* 1. §. 1. *D. de dol. mal.* postumos Aquilianos, *l.* 29. *pr. D. de liber. et postum. hered. instit.* ius acrescendi, *l.* 74. *D. de hered. instit.* ius postumi ad patrui hereditatem admittendi, *l.* 127. *D. de legat.* 1. et similia.*

* Absonum vero est, quod statuit Ian. Vinc. Grauina *de orig. iur. ciu.* §. *LX. pag.* 59. ICto nostro deberi LEGEM AQVILIAM, quippe quam supra non modo ante Ciceronis, sed et ante Bruti tempora exstitisse nouimus (§. 87.*). At non magis solidum est Franc. Balduini iudicium, qui ne ex gente quidem Aquilia, ex qua ICtus noster prodierit, legis Aquiliae auctorem prodire potuisse existimat, quia gens haec patricia, legis vero Aquiliae lator tribunus plebis fuerit. Balduin. *de lege Aquil. pag.* 249. *sequ. Tom. I. iuris prud. Rom. et Attic.* Sane nec ICtum nostrum patricium fuisse adeo certum: nec admodum nouum est, eamdem gentem patricias plebeiasque habuisse familias.

§. CXXXXVIII.

§. CXXXXVIII.

Eiusdem scripta.

Pomponius auctor est, C. Aquilium magnam anni partem in *Cercinna* Africae insula, siue ut Muretus, Mornacius, Corasius, et Rupertus malunt *Caecinae* Hetruriae oppido exegisse, ibique et auditoribus et libris scribendis vacasse. *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Sed librorum eius ne tituli quidem hodie noti sunt,* iisque multum nocuisse videtur Ser. Sulpicii diligentia, qui, quum plerasque et Aquilii et aliorum Mucii auditorum sententias in libros suos transtulisset, eo ipso effecerat, vt ipsi fontes minus aestimarentur. *d. l.* 2. §. 42.

* Auctoritate tamen C. Aquilii, dissimulatis librorum titulis, vtuntur Dionys. Halicarn. *Antiquit. Rom. Lib. III. cap.* 91. Labeo, *l.* 29. §. 1. *D. de legat.* 3. Priscus Iauolenus, *l.* 39. *pr. D. de statulib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *D. de vulg. et pupill. substit.* Vlpianus, *l.* 6. §. 2. *D. si seru. vindic. l.* 17. §. 6. *D. de act. emt. l.* 30. *D. de legat.* 1. *l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam*, Iulius Paullus, *l.* 127. *D. de legat.* 1. *l.* 32. §. 1. *D. de aur. arg. l.* 77. *D. de verb. signif.* Ceruidius Scaeuola, *l.* 29. *pr. D. de lib. et postum.* Licinius Rufus, *l.* 74. *D. de hered. inst.* denique Florentinus, *l.* 18. *D. de acceptilat.*

§. CXXXXVIIII.

L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Iuuentius, M. Tullius Cicero.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LVCILLIVS BALBVS, SEX. PAPIRIVS, et C. IVVENTIVS, quibus et M. TVLLIVM CICERONEM adderem, si, quod alicubi minatus est, ICtum vmquam profiteri voluisset *. Attamen eos omnes Aquilio nulla ex parte fuisse comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* LVCILLIVS BALBVS philosophiae Stoicae, teste Cicerone *de orat. Lib. I. cap.* 6. addictissimus, in respondendo paullo tardior fuit. Cic. *in Brut. cap.* 42. De SEXT. vero PAPIRIO et C. IVVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quae de T. IVVENTIO refert Cicero *in Brut. cap.* 48.

* No-

* Notum est CICERONEM non expertem fuisse iuris prudentiae. Non modo Q. Mucium audiuerat, sed et tantum fiduciae ponebat in scientia sua, vt *in. orat. pro Muraen. cap.* 13. scribere non vereretur: *si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moueritis, triduo me ICtum esse profitebor.* Quin librum eius DE IVRE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO, qui hodie non exstat, laudat Gellius *Noct. Attic. Lib. I. cap.* 22. ex eoque satis patet, eum de conficiendo systemate iuris cogitasse. At quum ICtum se numquam sit professus, neque vel de iure respondisse, vel docendo scribendoque illustrasse legatur iuris prudentiam: facile patet, cur tam parum eruditis conueniat de Ciceronis iuris prudentia. Vid. Ant. Scultingii *Orat. de iuris prud. Ciceronis*, et Bynkersh. *Praetermiss. pag.* 284. *seqq. edit. nou.*

§. CL.

Ser. Sulpicii studium iuridicum.

Sed omnibus ante se ICtis veluti caliginem induxit SER. SVLPICIVS, *Lemonia* RVFVS, cuius vitam singulari oratione, Vltraiecti habita, posteaque in iusti libri formam redacta, et *Tomo V. Thesauri iur. ciuil.* inserta illustrauit Eu. Otto. An obiurgatione Q. Mucii veluti a puluere et radio excitatus animum ad iuris prudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius *l.* 2. §. 43. *D. de orig. iur.* non adeo expeditum est, nec temporis id admittere videntur rationes *. Certius est, C. Aquilio Gallo et L. Lucillio Balbo illum nauasse operam, Cic. in *Brut. cap.* 42. *d. l.* 2. §. 43. ab iisque tantum profecisse, vt *iuris ciuilis magnum vsum et apud Scaeuolam et apud alios, artem in vno Sulpicio fuisse*, iudicet Cicero *in Brut. cap.* 41.

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Augustinus, *Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. pag.* 214. partim quod Tullii et Seruii adolescentia vetent, quo minus eos, viuo Q. Mucio Scaeuola primum locum in caussis orandis tenuisse dicamus: partim quod Seruius demum ex Rhodo reuersus, id est, anno V. C. 676. quum iam ante quinquennium occisus esset Scaeuola, ad iuris prudentiam adiecerit animum, adeoque obiurgatione Mucii ad id studium excitari non potuerit. Vid. *Eu. Otton. Vit. Scr. Sulpicii, cap.* 4. *pag.* 1573. *seqq. Tom. V. Thesaur. iur. ciuil.*

§. CLI.

§. CLI.

Eius honores.

Honores omnes gessit ad consulatum vsque, quem, repulsam antea passus competitore L. Muraena, demum anno ab V. C. 703. collega M. Marcello gessit. Inter ciuiles tumultus adeo semper pacis et otii auctor fuerat, vt Caesaris victoris retineret gratiam, eiusque beneficio Achaiam prouinciam regeret. Cic. *ad diuers. Lib. IIII. epist.* 3. *et* 4. *Lib. XIII. epist.* 26. Oborta post Caesaris caedem noua tempestate, pacis conciliandae caussa legatus ad Antonium missus, in legatione illa decessit anno V. C. 710. statua aenea pedestri ex SCto honoratus. Cic. *Philipp. VIIII. cap.* 7. Reines. *Inscript. Class. VII. num.* 30.

§. CLII.

Scripta eiusdem.

Libros eum prope centum et octoginta reliquisse auctor est Pomponius. Inter hos sunt REPREHENSA SCAEVOLAE CAPITA, de quibus iam supra (§. 145.): liber singularis DE DOTIBVS laudatus a Gellio *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 3. *et* 4. et a Neratio, *l.* 8. *D. de condict. causs. dat.* Eiusdem libros duos, siue DE TESTAMENTIS, siue, vt alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS citat idem Gellius *Noct. Attic. Lib. VI. cap.* 12. Meminimus etiam supra librorum duorum EDICTI AD BRVTVM (§. 74.) Reliqua quae scripsit videntur ex parte ad amoeniores litteras pertinuisse *, quippe *quarum maximam quasi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attulisse* dicitur Ciceroni *in Brut. cap.* 41.

* Eidem Seruio Vdalr. Zasius tribuit librum *de claris* ICtis ex male intellecta *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Lib. IIII ad ann.* 387. ab eodem elucubrata esse contendit *Commentaria in Edictum aedilicium*, ex male accepto loco Gellii *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 2. Denique eum *ad Alfenum Varum* notasse, obseruasse sibi visus est Perennon. *Animaduers. Lib. II. cap.* 23. ex *l.* 65. §. 8. *D. pro soc. l.* 67. *D. de solut. l.* 77. *D. de verb. signif.* Sed allucinatos esse hos omnes, so-

solide demonstrauit Eu. Otto *in pag.* 1614. *sequ. Tom. V. Thesaur. iur. ciuil. Vita Ser. Sulpicii, cap.* 7. §. 7. *pag.* 1608. et *cap.* 8. §. 6.

§. CLIII.

Ser. Sulpicii auditores.

Sequitur apud Pomponium magna ICtorum turba, quae ex Ser. Sulpicii schola, tamquam ex equo Troiano exiit: sed in illa pauci famam sibi eximia quadam iuris peritia pepererunt: veluti ALFENVS VARVS et CAIVS AVLVS OFILIVS *. Minoris contra existimationis et obscurioris famae sunt, TI. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS, PACVVIVS, LABEO ANTISTIVS Labeonis Antistii pater, CINNA, PVBLICIVS GELLIVS. *l.* 2. §. 44. D. *de orig. iur.* Sed quum horum plerique ipsius Augusti aetatem videantur attigisse: de iis ad proxime sequentem iuris prudentiae epocham erit dicendum.

* In quibusdam editionibus CAIVS et A. OFILIVS, tamquam duo diuersi ICti distinguuntur. At quum decem a Pomponio numerentur Ser. Sulpicii auditores, et distincte numerato *Caio*, vndecim prodirent: verosimillimum est, vnum eumdemque hominem fuisse *C. Aulum Ofilium*. Est haec obseruatio Ant. Augustini *Not. ad nom. prop. Pand. pag.* 217. et Bynkersh. *Praetermiss. ad. l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur. pag.* 278. *edict. nou.*

§. CLIIII.

Studia Romanorum iuuenilia.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis, qualis tum ordo ratioque studiorum iuridicorum fuerit, videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus, quibus primum Roma elegantioribus litteris, optimarumque artium studiis honorem habere coepit, adolescentes primos annos dabant Graecis litteris, adeoque grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. *in Brut. cap.* 90. *de offic. Lib I. cap.* 1. Sueton. *de clar. rhet. cap.* 1. *et* 2. Hinc, sumta virili toga, sese ad forensem praeparabant eloquentiam, et a viro quodam illustri in forum deducebantur *: aliquando et Athenas, Rhodum, Mitylenen, vel Massiliam studiorum caussa secedebant, ne vrbanis distraherentur negotiis. Cic. in *Brut. cap.* 91. *ad diuers. Lib. IIII. epist.* 7. et *Lib. VII. epist.* 3. Vellei. Paterc. *Lib. II. cap.* 59. Tacit. *Agric. cap.* 4. Quin, si vel maxime stipendia facerent, ne in castris quidem sese ab honestioribus studiis diuelli patiebantur. Vellei. Paterc. *Lib. I. cap.* 13. Sueton. *Caes. cap.* 56. *August. cap.* 84. Plin. *Epistol. Lib. I. epist.* 10. *et Lib. III. epist.* 11.

* Fiebat hoc non sine sollemnitate, et vt deducendi in forum officium frequens haberent tirones, dies potissimum eligebatur togae purae dandae, simul aduocabatur clientium turba, quae adolescentem frequens comitaretur. Et ita intelligendus Ouid. *Lib. III. Fastor. v.* 787.

Ergo vt tironem celebrare frequentia posset,
Visa dies dandae non aliena togae.

Vid. Io. Fridr. Gronou. *Obseru. Lib. II. cap.* 21. *pag.* 398. *sequ.*

§. CLV.

ICti plerique Stoici.

Qui se consecrauerant iuris prudentiae, in primis dabant operam, ne illotis manibus, id est, a philosophiae destituti praesidiis, haec sacra attingerent. Et quidem quum alias plures essent, quae philosophorum animos distrahebant, sectae: ICti Stoicam reliquis tantum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos et negotiorum adpetentiores efficere homines existimabant. Tacit. *Annal. Lib. XIIII. cap.* 57. Hinc non mirum, philosophiam Stoicam *summam sapientiam* dici a ICto *l.* 2. *D. de legib.* siquidem eam ICtis prae reliquis sectis in deliciis fuisse, obseruauit Cuiac. *Obseruat. Lib. XXVI. cap.* 40. et ex instituto demonstrarunt Em. Merill. *Obseru. Lib. I. cap.* 8. *sequ.* Schilter. *Manuduct. philos. mor. ad iuris prud. cap.* 1. §. 5. *sequ.* et Otto *singulari orat. de Stoica ICtor. philosophia.* *

* In ea oratione, quae *Dissertationum iuris publici et priuati Parti I. pag.* 562. inserta est, Paganini Gaudentii dissertationem *de philosophia apud Romanos* refellit, vbi *cap.* 43. falli eos

eos omnes existimat, qui iuris prudentes e Stoa sapuisse credant. Contra illum ergo magna facundia initio ostendit, primos quosque et maximos Romanorum philosophos e porticu prodiisse: deinde non aliam magis, quam Stoicam disciplinam ICtorum studiis fuisse accommodatam: denique plerorumque horum responsa Stoicae familiae placitis respondere.

§. CLVI.

Methodus docendi iura.

Ab his porro instructi praesidiis ICto cuidam celebriori sese adiungebant. Vbi tamen non existimandum, hos ita scholas aperuisse iuridicas, vt auditores, positis subselliis e cathedra docerent iuris prudentiae principia (tales enim scholas a saeculo demum tertio Romae, Constantinopoli, et Beryti floruisse nouimus): sed viri illustres in respondendo, cauendo, agendo exercitati, domi aeque ac in foro admittebant cupidos discendi adolescentes, vt, quid responderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quauis causa commendarent, quibus rationibus consilia sua firmarent, audirent coram, eaque sibi omnia in futuros vsus enotarent *. Cicero *in Brut. cap.* 89. et *in Orator. cap.* 41.

* Hinc est, quod ICtorum discipuli vulgo vocentur AVDITORES. Proprium sane id vocabulum fuisse ICtorum discipulis, obseruauit Cuiac. *Obseruat. Lib. XXVII. cap.* 4. Quamuis enim M. Seneca *Controu. Lib. III.* scribat, id nomen primum in Porcii Latronis schola esse natum, eiusque discipulos ideo irrisionis caussa dictos esse AVDITORES, quod semper audiuerint, neque vnquam ipsi dicendo inclarescere studuerint, postea vero id vocabulum in vsu esse, et promiscue pro discipulo *auditorem* poni coepisse, referat; illum tamen, nisi de oratoriae studiosis est loquutus, procul dubio fugit ratio. Vt enim de philosophorum *auditoribus* iam nihil dicam, quorum meminit Cicero *de nat. deor. Lib. I. cap.* 15. *de finib. Lib. V. cap.* 19. *de diuinat. Lib. II. cap.* 42. ante Augusti tempora, quibus Porcius Latro, teste Eusebio *in Chron. n.* 2013. floruit, in iure nostro celebrantur MVCII AVDITORES, *inter quos praecipuae auctoritatis fuerint Aquilius Gallus, Balbus Lucillius, Sex. Papirius, C. Iuuentius. l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* nec non Alfenus Varus, et Caius Aulus Aufidius, *qui inter* SER. SVLPICII

CII AVDITORES *plurimum auctoritatis habuerunt: l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 6. §. 1. *D. de dote praeleg. l.* 1. §. 6. *D. de aqu. et aqu. pluu. arc. l.* 12. *pr. D. de instr. et instrum. leg.* item Trebatius CORNELII MAXIMI AVDITOR, Q. Mucius VOLVSII AVDITOR, *l.* 2. §. 45. *D. eod.* Antistius Labeo, *qui omnes bos* AVDIVIT, *l.* 2. §. 47. *D. eod.* Masurius Sabinus, *qui quum ei non adeo amplae essent facultates, plurimum a suis* AVDITORIBVS *sustentatus est. l.* 2. §. 47. *D. eod.* Vt adeo in scholis iuridicis potius, quam rhetoricis, natum videatur hoc AVDITORVM vocabulum.

§. CLVII.

Vnicuique erat facultas de iure respondendi.

Ita denique perpolitos exercitatosque iuuenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de iure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a senatu populoque impetranda videbatur. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Professi vero ICtos et in foro obambulabant, vt consulturis esset sui copia, et si eximia quaedam prudentiae consultatoriae specimina dedissent, limina sua sub ipsum galli cantum obsideri videbant a clientibus, quibus ipsi responsa ex solio, tamquam ex tripode, oracula fundebant *. Cic. *de legib. Lib. I. cap.* 3. *de orat. Lib. I. cap.* 45. Horat. *Serm. Lib. I.* 1. *v.* 9. *sequ.* et *Epistol. Lib. II. epist.* 1. *v.* 103.

* Neque tamen tunc in scriptis respondebant, vel, vti sub imperatoribus mos erat, *rescribebant*: sed viua voce monebant, quid factu opus esset, et hinc eos cum testibus fere adibant consultores. Menag. *Amoen. iur. ciuil. cap.* 20. Ceterum et quoties de iure ambigebant, adibant ICtos, et quoties vel testamentum condere, vel cautionis libellum scribere, vel sponsionem facere decreuerant: Arrian. *Diss. Epictet. II. cap.* 13. *pag.* 180. immo et si filias elocare, fundos emere, agros rite colere vellent, ceu supra (§. 138.) exemplo Marci Manilii ostendimus. Cic. *de orat. Lib. III. cap.* 33. Qui tamen artis suae fines regebant adcuratius, ii illos, a quibus de facto consulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquilio sane Cicero *Topic. ad Trebat. cap.* 12. *nihil hoc ad ius: ad Ciceronem, inquiebat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaereretur.*

§. CLVIII.

Nec tamen eorum responsa iudices obligabant.

At istorum responsorum tum nondum erat tanta auctoritas, vt vel iudices obstringerent, vel dicendo non saepe euerterentur ab oratoribus. Cic. *pro Muraen. cap.* 13. *et pro A. Caecin. cap.* 24. Hinc nec rationes decidendi addebant responsis suis, Sen. *Epist.* 94. nec ea signabant, quippe viua tantum voce prolata. (§. 157.*) *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Quae omnia aliter se coeperunt habere, ex quo certis tantum iuris prudentibus facultas ab Augusto data de iure respondendi, impositaque est iudicibus necessitas, vt non recederent ab eorum sententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus.

CAPVT IIII.

DE STATV IVRIS ROMANI A CAESARE AVGVSTO AD CONSTANTINVM M. IMP.

§. CLVIIII.

Epochae huius initium.

RES publica Romana, nec sub C. IVLII CAESARIS dictatura, quam non admodum diuturnam fuisse notum est, nec statim eo interfecto, nouam monarchiae faciem induit, sed anno demum ab V. C. 722. Caesare Octauiano IIII. et M. Licinio Crasso coss.* Tunc enim *postquam Bruto et Cassio caesis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus dux, nisi Caesar, reliquus: hic, posito triumuiri nomine, consulem se ferens, et ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere coepit, nullo aduersante.* Tacit. *Annal. Lib.* I. *cap.* 1.

* Equi-

* Equidem ipse Tacitus *Annal. Lib. III. cap.* 28. Augustum *sexto demum consulatu, potentiae securum quae triumuiratu iusserit, aboleuisse* obseruat; is vero incidit in annum ab V. C. 726. Et sane eo anno imperium rogatu senatus suscepit, prouincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo liberius principem egit, ceu Dio Cass. *toto Lib. LIII. pag.* 495. *sequ.* accuratius prodidit memoriae. At quemadmodum non semel et simul ad ἀκμὴν *summum fastigium* peruenire solent noua imperia: ita quadriennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabiliuisse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse facile crediderim. Ante id quadriennium triumuiratum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium et Lepidum, in vulgus notum est. Quam misera vero tum fuerit publici priuatique iuris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumuiratus* inscripsit, ostendit Io. Guil. Hoffmannus, *Francof. iuxta Viadr.* 1733. 4.

§. CLX.

Augustus de immutando iure cogitauit.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores postulare videretur, neque omnes antiquae leges nouo statui monarchico conuenirent: fieri profecto non poterat, quin AVGVSTVS princeps πολιτικώτατος *maxime politicus* de iure Romano, ad illum reipublicae statum paullatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel, vt eleganter rem exprimit Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 28. *iura daret, quibus pace et principe vterentur.**

* Ceperat iam id consilii C. IVLIVS CAESAR, quem *ius ciuile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia optima quaeque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse*, testatur Sueton. *Caes. cap.* 44. Sed conatum illum irritum reddiderunt Caesaris fata. Iterum ergo idem egit AVGVSTVS, sed minus aperte, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc nouam iuris prudentiae periodum inchoat Pomponius; *quando per partes euenerat, vt necesse esset rei publicae per vnum consuli*, *l.* 2. §. 11. *D. de orig. iur.* quae verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. Lib. I. cap.* 12. *pag.* 87. *sequ.*

§. CLXI.

§. CLXI.

Id tamen fecit occultius.

Quandoquidem vero regiae potestatis adfectatio male cesserat C. IVLIO CAESARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi et armis occupatum in libera ciuitate imperium: AVGVSTVS princeps prudentissimus, cautius componebat rationes suas, regioque ita vtebatur imperio, vt vulgus regnari se non animaduerteret, tot pristinae libertatis simulacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 519. τά τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Add. *Praefat. nostr. Commentar. in leg. Iul. et Papiam Popp. praemiss.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula, nihil prisci atque integri moris.

Eadem ergo in speciem senatus, quae olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera re publica *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in vrbe, non secus ac olim, *praetores, aediles, tribuni plebis, quaestores, XXuiri*, vt plebi plane vetus res publica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, vt vere scripserit Tacitus *Annal. Lib. I. cap.* 4. *eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil vsquam prisci atque integri moris.* *

* Communis erat principi cum priuatis consulatus honor, sed ita, vt hi illum acciperent ὡς ἄθλου καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἤ τινος εὐνοίας καὶ ὑπηρεσίας περὶ τὸν τῶν ὅλων ἄρχοντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, *tamquam praemium ac mercedem virtutis aut fidei beneuolentiaeque erga principes, rerumque praeclare gestarum*: illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κοσμόν, *tamquam accessionem bonorum, quae iam possiderent.* Iulian. *Orat. III. pag.* 201. Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium accepe-*

perat, teste Tacito *Annal. Lib. I. cap.* 1. libera etiam re publica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATVS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Cass. *Lib. LVII. pag.* 607. πρόκριτός τε τῆς γερουσίας καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀνομάζετο: *princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur.* Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX. TRIBVNICIAE POTESTATIS, PROCONSVLIS, quibus omnes Romanorum aures iam pridem adsueuerant. Ezech. Spanhem. *de vsu et praest. numism. Tom. II. pag.* 392. *sequ. p.* 413. *sequ. p.* 424. *sequ. p.* 463. *sequ.* Et tamen e. g. tribunicia illa potestas erat *summi fastigii vocabulum, quod Augustus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, et tamen adpellatione aliqua cetera imperia praemineret.* Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 56. Sed et reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus praeerat, et quidquid collibitum esset, sanciebat liberrime, vti iam obseruauit Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 594.

§. CLXIII.

Leges veteri ritu latae.

Quin vt ciues mutatam esse rem publicam, eo minus animaduerterent, prudenter initio Augustus non constitutionibus iura noua condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, vt quod populus per centurias vel tributim sciuisset, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Maecenas apud Dion. Cass. *Lib. LII. pag.* 477. vt ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reipublicae sentiret *. Cuius consilio obsequutus Augustus, ἃ μέν τοι πάνυ ἐθελογνωμόνων ἐνομοθέτει, ἀλλ' ἅ ἀ καὶ ἐς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσει, ἐπανορθώσῃ, καὶ προὐτρέπετο πάντας συμβουλεύειν αὐτῷ εἴ τι ἄμεινον γνοίη αὐτῷ, *non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat, vt is, si quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, vt, si quid melius haberent, consulerent in medium.* Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 585. Zonar. *Annal. Tomo I. Lib. X. pag.* 533.

* Equidem idem Maecenas *ibid. pag.* 484. Augusto suaserat, ἄνδρα τὸν δῆμον ἤ τὰ ἐς δικαστήριον, ἤ τε ἐς ἀρχαιρεσίας, ἤ τε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τι καὶ χρηματισθῆναι δεῖ συνιέναι χρῆναι, *populo non concedendum, vt ad iudicia, comitia, aliaue huius modi concilia conueniret.* Sed fuit id consilium inter illa, quae Augustus, teste eodem Dione Cassio *pag.* 493. in aliud tempus distulit, eo-

φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι, ἀδρόως μεταρρυθμίσαι τὰς ἀνθρώπους ἐθελήσας, *veritus, ne si subito homines in alium deducere statum cuperet, res ea sibi parum esset successura.*

§. CLXIIII.

Leges Iulia et Titia, et Iulia de adulteriis.

Hoc vetere ritu iam anno ab V. C. 722. *Caesare Aug. III.* et ex Kal. Maiis *M. Titio Rufo* coss. lata est LEX IVLIA et TITIA, * cautumque, *vt, quemadmodum in vrbe a pretore cum maiore parte tribunorum plebis, ita in prouinciis a praesidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. de Atil. tut.* Henr. Vales. *ad Excerpt. Peiresc. pag.* 61. Anno V. C. 737. *C. Furnio* et *C. Iunio Silano* coss. lata lex IVLIA *de adulteriis*, ex rationibus Io. Guil. Hoffmanni *de lege Iul. de adult. cap.* 2. *pag.* 50. *sequ.* et quidem *ex rostris, et in foro*, vti refert Seneca *de benefic. Lib. VI. cap.* 32.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam Aug. Christ. Marchius edita singulari *dissertatione de tutoribus ex lege Iulia et Titia datis, Lips.* 1736, 4. Potius non vnam esse legem statuit, sed duas, quarum *Titia* antiquior lata sit anno ab V. C. vel 488. vel 526. siue a C. *Titio*, siue a *Q. Titio* tribunis plebis: *Iulia* contra a Caesare Augusto anno 726. Et sunt sane eius argumenta non nullius momenti. Vrget enim testimonium Theophili *Paraphr. pr. Inst. de Atil. tut.* vbi diserte memorat β. νόμας, Γέλιον καὶ Τιτιὸν, *duas leges, Iuliam et Titiam.* Vrget copulam ET, quae interiici non soleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimuero quemadmodum non adeo classicum videtur Theophili de re tam antiqua testimonium: ita exemplo non caret copulatiua ET, etiam vnius legis auctorum nominibus interiecta. Quod vt vno probem exemplo, notissima est LEX LICINIA ET MVCIA, constanter ita vocata a Cicerone *pro Balb. cap.* 21. *in Brut. cap.* 16. et in fragmentis *orationis pro C. Cornelio, perduellionis reo.*

§. CLXV.

Lex Quintia de aquaeductibus.

Porro anno ab V. C. 745. *T. Quintio Crispino* et *Caesare Germ.* coss. insignis perlata est LEX QVINTIA * *de poenis eorum, qui riuos, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint.* Quod

Quod integrum exstat apud Frontin. *de aquaeduct. art.* 129. *pag.* 218. *seqq. edit. Polen.* et Reines. *Inscript. Class. VII. num.* 10.

* Reinesius id vocat PLEBISCITVM, eoque vocabulo et ipsi in prima editione vsi sumus. Sed ipsa verba initialia: T. QVINTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQ. IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS satis ostendunt, esse hanc legem potius, quam plebiscitum, quippe cui definitio legis §. 4. *Inst. de iur. nat. gent. et ciu.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub triumuiratu, anno ab V. C. 714. *Cn. Domitio* M. F. *Caluino* et *C. Asinio Pollione* coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIAE nomine venit, eaque cautum, *vt ne liceat vltra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l.* 1. *pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XXXXVIII. pag.* 377. Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustrauit, non tam ad hanc, quam superiorem epocham pertinet.

§. CLXVI.

Leges Fusia Caninia, Aelia Sentia, Iulia de maritandis ordinibus, et Papia Poppaea.

Sic et anno 752. lata videtur LEX FVSIA CANINIA *de numero seruorum testamento manumittendorum*, quam adcuratius describunt Vlpian. *Fragm. tit.* 1. §. 24. Paull. *Sent. recept. Lib. IIII. tit.* 14. et Cai. *Instit. Lib. II. tit.* 291. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte coniicit Ephr. Gerardus *de lege Fusia Caninia* §. 7. * Certius est, anno 756. *Sex. Aelio Cato* et *C. Sentio Saturnino* coss. latam esse LEGEM AELIAM SENTIAM de manumissionibus et conditione manumissorum, cuius varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *in Antiqu. Rom. Lib I. tit.* 6. §. 1. *seqq.* Eiusdem aetatis est LEX IVLIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comment. ad leg. Iuliam et Papiam Popp. Lib. I.* §. 3. *pag.* 48. Haec seuerius emendata est perlata a. V. C. 762. *M. Papio Mutilo* et *Q. Poppaeo Sabino* coss. suffectis LEGE PAPIA POPPAEA *nuptiali et caducaria*, de qua nos eodem *Commentario* egimus adcuratius.

* Obscura est huius legis aetas, nisi quod eam sub Augusto latam esse constat ex Sueton. *Aug. cap.* 40. Iam anno 752. consules ordinarii fuerunt *Caesar Octauianus Aug. XIII.* et *M. Plautius Siluanus.* Atqui eodem anno ex Kal. Iul. suffectus fuit *C. Caninius Gallus*, et Kal. Octob. consules memorantur *L. Caninius Gallus* et *Q. Fabricius* in *Marmore Ancyr. pag.* 62. edit. Iac. Gron. *in Mem. Cosson.* Reines. *Epist. ad Hoffm. pag.* 415. Norisc. in *Cenotaph. Pisan. pag.* 180. *et* 183. Quum ergo, quis Caesari Augusto ex Kal. Iuliis fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, qui et anno 761. cum Sex. Nonio Quintiliano consul fuit, teste Dione Cass. *Lib. LV. pag.* 570.

§. CLXVII.

Leges Iulia de caede et veneficio, Scribonia, Visellia, et Iunia Velleia.

Eiusdem fere aetatis fuit LEX IVLIA *de caede et veneficio*, cuius meminit Sueton. *Neron. cap.* 33. vbi conferri meretur Schubart. *de fatis iuris prud. Rom. Exerc. III.* §. 52. *pag.* 595. *sequ.* Hermannus Noordkerkius *Disquisit. de lege. Petron. pag.* 89. eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM *de vsucapione seruitutum*, VISELLIAM *de libertinis*, *, et IVNIAM VELLEIAM *de heredum institutionibus.* Enimuero vti verosimilia sunt, quae de legis Scriboniae et Iuniae Velleiae origine disserit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti, post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Iuniam Norbanam, certissime latam sub Tiberio, *ibid. pag.* 91. ad tempora liberae reipublicae referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Iuniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Vlpian. *Fragm. tit.* 3. §. 5. Quum ergo anno ab V. C. 776. fasces fuerint penes *L. Visellium Varronem et Ser. Cornelium Cethegum* coss., eo ipso anno latam esse hanc legem suspicatur Andr. Flor. Riuinus *de lege Visellia*, *cap.* 2. vbi et Noordkerkii refellit sententiam, et ipsa legis istius capita quaedam erudite illustrat. Prodiit haec dissertatio *Lipsiae* 1736, 4.

§. CLXVIII.

Sed Augusto paullatim liberius regnare permissum.

Quemadmodum vero hanc ciuilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita senatus paullatim se ad seruile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque otii dulcedine delinitus, iugum pati coepit. Hinc non modo Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 28. obseruat, Augustum *iam a sexto consulatu, potentiae securum, iura dedisse, quibus pace et principe vterentur*: sed et Pomponius et Vlpianus, *populum ei et in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur*, adeo, *vt ratum esset, quod constitueret. l.* 2. §. 11. D. *de orig. iur. l.* 1. *pr.* D. *de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 516. qui anno ab V. C. 729. Senatum, ait, in Augusti acta iurasse, eumque soluisse legibus: decreuisse denique, ἵνα καὶ αὐτοτελὲς ἅπαντος καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτῷ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε ὅσα βούλοιτο ποιοίη, καὶ πάλιθ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ: *vt summo cum iure, omninoque et sui et legum potens, quae vellet faceret, et eorum, quae nollet faceret nihil.*

§. CLXVIII.

Vnde nata lex regia.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l.* 1. *pr. D. de const. princ.* §. 6. *Inst. de iure nat. gent. et ciu.* AVGVSTVM PRIVILEGIVM, *l. vn.* §. 14. *C. de caduc. toll.* LEGEM AVGVSTI *d.* 14. D. *de manumiss.* qua regimenta rei publicae ad imperatores perpetuos translata *l. vn. pr. D. de offic. praef. praet.* LEGEM denique IMPERII, ad quam prouocatur *l.* 3. *C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum diuortia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum SCtorum, in honorem Augusti, deque eius imperio factorum, et renouatorum subinde atque amplificatorum

sub auspicia imperii insequentium principum *. *Antiqu. Rom. Lib. I. tit. 2. §. 62.*

* Potest hoc demonstrari exemplis. Tacit. *Histor. Lib. I. cap. 47 adcurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, et nomen Augusti, et omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Histor. Lib. II. cap. 55. in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.* Denique de Vespasiano *Histor. Lib. 4. cap. 3. at Romae senatus cuncta* PRINCIPIBVS SOLITA, *Vespasiano decernit, laetus et spei certus.* Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 519. diserte refert, honores ac potestatem, quam Augusto primum decreuerit senatus, postea et successoribus lege quadam dari consueuisse: idque etiam patet ex insigni monimento apud Gruter. *Inscript. pag.* 242. in quo Flauio Vespasiano eadem decernitur potestas, quae antea Augusto, Tiberio, Claudio, imperatoribus decreta fuerit: maxime vero VTI, QVAECVMQVE EX VSV REIP. MAIESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSVERIT, EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE ESSET, ITA, VTI DIVO AVG. TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO FVERIT.

§. CLXX.

Ea fretus permulta SCtis et edictis constituit.

Fretus hac potestate Augustus, adulto iam imperio coepit quaedam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte vsus est. Nam primo quum iam adsuetus populus esset senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera re publica, nemo ignoraret: Augustus permulta per senatum sanciuit, etiam de iis rebus, quae libera adhuc re publica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi *. Deinde et propositis edictis ea, quae fieri vellet praecipere, eaque ratione iura noua quam plurima constituere coepit.

* Ex quoque in re sequutus primum, vt legatos ab exteris Augustus est Maecenatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. pag.* 485. monet principem, τὸ πολλοὺς τοὺς ἀντιπάλους τοῖς ἀγνωμονοῦσιν αὐτῶν φάνεσθαι: *esse enim e dignitate reipublicae omnia in potestate senatus esse videri, plurimosque esse eorum aduersarios, qui se contumaces in eum gerant.* Deinde addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοτεθέμενα δι' αὐτῶν ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per senatum facere omnia, quae decernenda sint, quia non omnino quidquam aeque ad omnes pertineat, ac SCta.* Eadem iterum inculcat *pag.* 487. ubi et hanc reddit rationem, quod et par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari:* et homines suapte natura gaudeant iis, quae tamquam conditione aequales a maiore adipiscantur, omniaque, quae is cum ipsorum consilio decernat, laudent, et tamquam vltro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Talia SCta, *Silanianum* et *Statilianum.*

Hinc SCta non pauca iam sub Augusto prodiisse comperio, quae postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANVM, quo cautum, *vt si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quaestio haberetur, et de sontibus sumeretur supplicium, neque prius tabulae testamenti aperirentur**, *vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet.* Quod SC. anno ab V. C. 763. *P. Cornelio Dolabella* et *C. Iunio Silano* coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomannus, immo et ante eum Cuiac. *Obseru. Lib. I. cap.* 18. Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, *T. Statilio Tauro* et *M. Aemilio Lepido* coss. nouo SC. sanctum est, *vt quaestioni isti quinquennio praescriberetur, nisi plane quaereretur de parricidio. l.* 13. *D. de SC. Silan.*

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suae occiso, familia omnis diris quaestionibus subiici soleret, id semper Romae obtinuit, etiam libera adhuc re publica. Tacit. *Annal. Lib. XIIII. cap.* 42. *ceterum quum* VETERE *ex* MORE *familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitauerat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, vsque ad seditionem ventum est.* Ad quae verba Iust. Lipsius: *bene* inquit, *vetere ex more. Nam etiam libera re publica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de caede Marcelli:* ego tamen ad tabernaculum eius perre-

rexi: inueni duos libertos, et pauculos seruulos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc pristinae seueritatis ritum firmauit postea SC. Silanianum sub Augusto.* Ceterum laudata a Lipsio Seruii Sulpicii epistola est inter Ciceronianas *ad diuers. Lib. IIII. epist.* 12.

§. CLXXII.

Itemque Velleianum.

Nec aliorum temporum ergo esse arbitror SC. VELLEIANVM, quod mulierum intercessit intercessionibus, easque irritas esse iussit. *l.* 2. §. 1. *D. de SC. Velleian.* Mouet me, quod iam Augustus hoc dicatur edixisse, *l.* 2. *pr. D. eod.* edicta vero principum SCta, vti mox ostendemus, vel praecedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* factum dicitur M. SILANO et VELLEIO TVTORE coss. Atqui non quidem M. sed L. SILANVS FLAM. MART. et C. VELLEIVS TVTOR COSS. anno V. C. 763. reperiuntur apud Gruter. *Inscript. pag.* 470. *num.* 1. 2. neque aliud eiusdem nominis par consulum alibi in *Fastis* occurrit *, *est SC. quo plenissime feminis omnibus subuentum est.* Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiquit. Rom. Lib. III. tit.* 21. §. 12. Sed non ignorabam etiam, *postea* illud referri posse ad solum edictum Augusti, quod praecessit, neque semper tam adcurate his similibusque vocabulis vsos esse ICtos veteres vt iis tuto superstruere possis rationes chronologicas: immo ea aduerbia illos promiscue plerumque adhibere, pro *praeterea.* Ita Pomponius *l.* 2. §. 8. *D. de orig. iur.* vbi de XII. tabulis, disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subiicit: DEINDE *quum esset in ciuitate lex XII. tabularum, et ius ci-*

* Obseruaueram hoc in *Elem. Iur. sec. ord. Pandect. Part. III.* §. 196. addideramque, iisdem consulibus latam videri legem IVNIAM VELLEIAM. Posterius etiam Herm. Noodkerkio *in Disquisit. de lege Petron. pag.* 94. probari, video: non autem prius. Ait enim vir doctissimus: *Sed nollem, vir egregius iisdem etiam auctoribus Velleianum SC. acceptum retulisset: quam opinionem vel Vlpianus damnat, qui l.* 2. *D. d. t. diserte testatur*, POST *Claudii edictum fuisse conditum.* Ego vero quum haec scriberem, non ignorabam, Vlpianum primum edicti Augusti et Claudii meminisse, et deinde subiicere: POSTEA *factum*

ciuile, essent et legis actiones: euenit, vt plebs in discordiam cum patribus perueniret, et secederet. Atqui id ante conditas XII. tabulas euenisse nouimus. Similia licet obseruare *d. l.* 2. §. 18. 20. 22. Haec si reperias apud ICtum, qui ex instituto texit historiam: quid sperandum de chronologica ICtorum ἀκριβείᾳ *diligentia*, vbi id ex instituto non agunt? Sed sufficit nobis, alium annum adhuc ostendi non potuisse, quo collegae in consulatu fuerint *Silanus* et *Velleius Tutor*, nos vero eos anno 763. inter suffectos feliciter reperisse.

§. CLXXIII.

Quo colore edicta proposuerit Augustus.

Sed et EDICTIS Augustus vti sensim coepit ad iura noua constituenda, idque se iure facere, plebi facillime persuasit. Quum enim, magistratus tantum non omnes edicta de rebus curationi suae demandatis proposuisse, supra ostenderimus (§. 61. *sequ.*) Augustus, qui omnium magistratuum munia in se traxerat, nullo aduersante, iure suo vti poterat, quoties id videretur e re publica futurum. Si quid ergo ediceret in prouinciis, id faciebat tamquam PROCONSVL *; sin in vrbe, vi TRIBVNICIAE POTESTATIS; si apud exercitum, tamquam IMPERATOR; si denique circa sacra, tamquam PONTIFEX MAXIMVS id iure facere videbatur. (§. 162.*)

* Et tale procul dubio fuit δόγμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, EDICTVM *editum a Caesare Augusto, vt describeretur totus orbis Romanus. Luc. II.* 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *sententiam.* Alia eius edicta memorantur apud Sueton. *Aug. cap.* 28. 31. 53. 89. Dion. Cass. *Lib. XXXXVIIII. pag.* 401. Ioseph. *Antiquit. Iudaic. Lib. XVI. cap.* 6. *l.* 2. *pr. D. ad SC. Velleian. l.* 26. *D. de liber. et postum. l.* 8. *D. de quaestion.*

§. CLXXIIII.

Iura iis inductа.

Et plura sane sub Augusto inualuerunt iura noua, de quibus nec leges vllae, nec SCta, quod quidem hodie sciamus exstiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in seruos imperium, data his fa-

facultate, apud praefectum vrbi de dominorum saeuitia conquerendi. Iust. Lips. *ad Senec. de benef. Lib. III. cap.* 21. Inualuisse etiam tunc videtur, vt parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur*. Alia edicta, quibus quaedam noua iura inuecta sunt, iam diximus superesse in *l.* 2. *pr. D. ad SC. Velleian. l.* 8. *pr. D. de quaestion. l.* 26. *D. de liber. et postum.*

* Si tamen dicendum, quod res est, pleraeque de institutione et exheredatione liberorum sanctiones, quae initio edictis inuectae sunt, quando quibusdam extra ordinem subuenire placuit, veluti Tettio infanti, a patre iniustissime exheredato, Valer. Max. *Lib. VII. cap.* 7. Reines. *Inscript. pag.* 24. postea migrasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in IVNIAM VELLEIAM, quae ad heredum, liberorumque imprimis institutionem paene tota pertinuit? Eius legis capita quaedam recensentur *l.* 10. §. 2. *D. de testam. tut. l.* 13. *D. de iniust. rupt. irrit. fact. testam. l.* 39. *D. de liber. et postum.*

§. CLXXV.

Noui magistratus ab Augusto instituti.

Idem princeps, institutis aliquot nouis potestatibus, ius vel maxime ad nouum reipublicae statum adcommodauit. Primo enim, instituta PRAEFECTVRA VRBANA*, regnum Praetorum forense haud parum concussit, multaque, quae in ciuitate monarchica obseruari oportebat, adiutore praefecto vrbi facile introduxit. Deinde et PRAEFECTVRA PRAETORIANA, quamuis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. pag.* 480. et *Lib. LV. pag.* 555. adeo paullatim inualuit, vt insequente tempore ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magistratus a principatu secundus* videretur. Herodian. *Histor. Lib. V. cap.* 1. Vt iam de PRAEFECTVRA VIGILVM, coërcendis incendiis, custodiendaeque nocturnis temporibus vrbi ab eodem principe instituta *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur. l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.* similibusque nouis dignitatibus, nihil dicamus.

* Hoc

* Hoc quoque inuentum non destituebatur colore. Nam et sub regibus, et libera re publica *praefectos vrbi*, quoties reges magistratusque reliquos vrbe abesse oportebat, creatos esse, iam supra (§. 57.) obseruauimus, Liu. *Lib. III. cap.* 29. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap.* 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* Gruter. *Inscript. pag.* 313. *num.* 9. et *pag.* 356. *num.* 1. Non ergo tam noui quid introducere, quam magistratum veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, *vt esset, qui coërceret seruitia, et quod ciuium audacia turbidum, nisi vim metueret.* Tacit. *Annal. Lib. VI. cap.* 11. Vere tamen id agebat princeps, vt pleraque praetoris aliorumque magistratuum munera paullatim in illum praefectum transferret, eoque modo eorum potestatem euerteret. Quod adeo verum est, vt M. Valerius Messalla, quem Augustus primum praefectum vrbi creauerat, sexto die eo magistratu se abdicaret, INCIVILEM esse POTESTATEM contestatus, Euseb. *Chron. n.* 1991. id est, ciuitati liberae, qualem tum adhuc plebs somniabat, minus conuenientem. Ita intelligendus Eusebius: neque tunc opus est emendatione Iusti Iosephi Scaligeri.

§. CLXXVI.

Mutatio circa prouincias.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Augustus, vt illi pacatas atque inermes relinqueret, sibi bello turbidas, in quibus legiones erant seponeret, Strabo *Georg. Lib. XVII. extr.* Suet. *Aug. cap.* 47. Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 503. Illis senatus PROCOSS. his ipse LEGATOS AVG. PRO COSS. vel PRO PRAETORIBVS cum iure gladii et imperio militari praeficiebat. Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 504. Lips. *Excurs. M. ad Tacit. Annal. Lib. I.* Iam vero per tot praesides sibi obnoxios Augustum, quidquid collibitum esset, in orbe Romano instituere potuisse, nemo non animaduertit.

§. CLXXVII.

Praefectus Augustalis Aegypti et Iuridicus Alexandrinae ci-

Quum de Aegypto in fatis esse diceretur, eam, simul ac fasces Rom. ibi visi essent, pristinam libertatem recuperaturam: Cic. *ad diuers. Lib. I. epist.* 7. Trebell. Pollio *in Aemilian. cap.* 23. id in rem suam cal-

nitatis cur instituti.

callide vertit Augustus, prouinciamque illam rei annonariae caussa vnice necessariam, tamquam peculiarem sibi vindicauit, exclusisque eius aditu senatoribus, in illam misit virum equestrem sine fascibus, qui PRAEFECTVS AVGVSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal. Lib. II. cap.* 59. *et Lib. XII. cap.* 60. *Histor. Lib. I. cap.* 11. Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 554. Arrian. *Expedit. Alexandri M. Lib. III. cap.* 6. Sueton. *Tiber. cap.* 52. cuique adiungebatur IVRIDICVS ALEXANDRINAE CIVITATIS, cuius de officio singularis in Pandecte titulus exstat. *

* Falluntur, qui IVRIDICVM hunc soli Alexandriae ius dixisse, existimant. Erant enim *iuridici* praesides prouinciarum, quales in Italia loco *consularium* constituerat Marcus Antoninus imp. Iul. Capitol. *in Marc. cap.* 11. Hinc passim memorantur *iuridici per Flaminiam et Picenum* apud Gruter. *Inscript. pag.* 1093. *num.* 3. itemque *per Apuliam et Picenum, ibid. pag.* 465. *num.* 5. 6. denique et *iuridici Asturiae et Gallaeciae. Ibid. pag.* 463. Ita et *iuridicus Alexandrinae ciuitatis*, non soli huic ciuitati ius dicebat, sed uniuersae Aegypto vna cum praefecto Augustali praeerat, Cuiac. *Obseru. lib. XX. cap.* 31. et hinc IVRIDICVS PER AEGYPTVM vocatur apud Gruter. *Inscript. pag.* 372. *num.* 14. nec multo minor eius erat, quam praefecti Augustalis auctoritas, vt plane huic tamquam speculator adiunctus videatur, ne quid rerum nouarum posset moliri. Reines. *ad Inscr. Class. II. num.* 26. *p.* 271. Erat sane apud iuridicum legis actio, *l.* 1. *D. de offic. iurid.* aeque ac apud praefectum Augustalem. Tacit. *Annal. Lib. XII. cap.* 60. Non minus ac ille tutores dabat, quamuis ea facultas illis demum constitutione D. Marci data sit. *l.* 2. *D. eod.* §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Denique et contentiosa eos iuris dictione esse gauisos, vel ipsa argumento sunt vocabula *iuridici*, δικαιοδότης, *Romani iudicis*, et similia, quibus in iure nostro, nec non apud Strabonem et Sex. Rufum designantur.

§. CLXXVIII.

Augustus certis tantum ICtis dedit facultatem de iure respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam multum vtilitatis capere posset ex opera atque interpretatione IVRISCONSVLTORVM. Ut ergo et hos sibi haberet obnoxios, eorumque ope in euertendo praetoris regno, et iure per nouas interpretationes ad statum monarchicum inflectendo, uteretur *: primus facultatem de iure respondendi, olim omnibus communem (§. 157.) certis tantum exploratae fidei viris beneficii loco dedit, simulque necessitatem imposuit iudicibus, ne ab eorum sententia vmquam recederent. §. 8. *Inst. de iure nat. gent. et ciu. l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Genuinam hanc esse huius instituti caussam, et Vlricus Huber. *Auspic. domest. pag.* 178. ex parte vidit, et nos cum cura demonstrauimus in *Antiqu. Rom. Lib. I. tit.* 2. §. 39. Vnde veram huius instituti caussam vel non peruidit, vel dissimulauit Pomponius, dum id ab Augusto factum esse scribit, *vt maior* esset iuris auctoritas. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Solere sane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum caussis obtrudere, patet ex *d. l.* 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. iur.*

§. CLXXVIIII.

Cur Labeonem sibi conciliare non potuerit.

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, et C. ATEII CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 75. vtrumque quidem sibi conciliare studebat Augustus, sed laterem lauabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Iulio Caesari olim infensissimi filio *incorruptae libertatis viro*, vt idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 12. Quum ergo huic viro atrox insideret pristinae libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occasionem, odium aduersus principatum prodendi, eiusque παῤῥησίας *fiduciae loquendi* exempla supersunt apud Sueton. *Aug. cap.* 54. et Dion. Cass. *Lib. LIIII. pag.* 531. vt mirum non sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento adduci se passum, vt se Augusto addiceret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Ait Pomponius *noluisse Labeonem, quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, eum honorem suscipere.* At Tacitus *Annal. Lib. III. cap.* 75. refert, *Augustum accelerasse Ateio consulatum vt Labeonem Antistium iisdem artibus praecellentem, dignatione eius magistratus anteiret.* Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adspernatum esse, quod inter suffectos tantum esset designatus: ex hoc, Augustum illum neglexisse, ut Ateius illum dignitate anteiret: et hinc statim subiicit: *Labeoni, quod praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur.* Quae vero iniuria facta esset Labeoni, si ipse oblatam dignitatem vltro reiecisset? Rem ita concipio. Augustus, vt vtrumque sibi conciliaret, vtrique videtur obtulisse consulatum: quum vero Ateio, cuius obsequium ei magis probabatur, illum honorem accelerasset, id male habuit Labeonem, virum praetorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiauit, iniuriam interpretatus, quod Ateio esset posthabitus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium et Tacitum, quamuis nec improbabilis sit coniectura Bynkersh. in *Praeterm. ad h. l. pag.* 290. pro: *quo suffectus fieret* legentis: *quo suspectus fieret.*

§. CLXXX.

Cur Ateium sibi facilius habuerit obnoxium.

At tanto facilius sibi ad omne obsequium deuinxit C. ATEIVM CAPITONEM, *cuius obsequium*, ex Taciti iudicio non poterat non *dominantibus magis probari*: quum se ad seruilem paene adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. Lib. III. cap.* 70. et Sueton. *de illustr. grammat. cap.* 22. Eo ingenio consulatum meruit, quo tamquam suffectus anno V. C. 758. collega C. Vibio Postumo functus est. Gruter. *Inscript. pag.* 1082. *num.* 2. Huic ergo similibusque Augustus respondendi de iure facultatem dedit: ex eoque tempore responsa sua et scripta dare, et signare coeperunt, Seneca *de benef. Lib. VII. cap.* 16. quum antea neutrum fieri soleret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig iur.*

* Vtroque opus erat, vt iudices, et quid sibi responsum esset, et responsum illud a IC-to, cui respondendi ius sit, profectum esse, intelligerent. Ceterum libera re publica iudices adeo non adstricti erant responsis prudentum, vt ea saepe ab oratoribus dicendo euerterentur, teste Cicerone *pro Muraen. cap.* 13. qui et alibi id exemplo Crassi confirmat *pro A. Caecin. cap.* 18.

§. CLXXXI.

Scripta Labeonis.

LABEONEM quam plurimos ad iuris prudentiam instituisse, *et totum annum ita diuisisse, vt Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, et conscribendis libris operam daret* refert Pomponius, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* qui et quadringenta eum volumina reliquisse testatur. In his erant *Libri octo* ΠΕΙΘΑΝΩΝ *Probabilium*, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandecte supersunt. Scripsit et *libros* XXXX. POSTERIORVM, Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 10. quamuis in indice Florentino *decem* tantum laudentur, ex iisque vnicum ἀποσπασμάτιον *fragmentum* exstet in *l.* 42. *D. de liberal. causs.* * Memorantur etiam *liber primus* PRAETORIS VRBANI, *l.* 19. *D. de verb. signif.* et *liber tricesimus* PRAETORIS PEREGRINI, *l.* 9. § 4. *D. de dol. mal.* nec non libri EPISTOLARVM, *l.* 30. §. 1. *D. de vsurp. et vsucap.* de quo Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap.* 20. denique RESPONSA, quorum *librum XV.* laudat Vlpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. et Rom. tit.* 12. §. 7.

* Libros Πειθανῶν *Probabilium* in compendium redegit IVLIVS PAVLLVS, Perrenon *Animaduers. iur. Lib. II. cap.* 16. Bynkershoek *Obs. Lib. III. cap.* 6. Eamdem operam libris *Posteriorum* nauauit IAVOLENVS, qui et libros *ex Posterioribus Labeonis* scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs. Lib. V. cap.* 38. et Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. pag.* 50. *seqq.* Praeterea ad LABEONEM notarunt QVINTVS, *l.* 7. §. 7. *D. de dol. mal.* AVLVS, fortassis Cascellius, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. inst.* PROCVLVS, *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest. et* ARISTO, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. instit.* Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap. I. pag.* 18. *seqq.*

§. CLXXXII.

§. CLXXXII.

Eius bonarum artium studium.

Tantum vero abest, vt vir eximius vltra praetoris edictum sapere noluerit, vt et per reliquas sapientiae disciplinas bonasque artes viuidam circumtulerit indolem. Testem habemus non modo Pomponium, qui eum *et in ceteris operam sapientiae dedisse* obseruat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attic Lib. XIII. cap.* 10. *Labeo Antistius*, inquit, *iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, et consulentibus de iure publice responsitauit, ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit, et in grammaticam sese, atque dialecticam, litterasque antiquiores altioresque penetrauerat.* Nihil ergo prohibere existimo, quo minus *libros XV.* DE IVRE PONTIFICALI apud Festum *in Sistere*, *libros* DE DIIS ANIMALIBVS apud Seruium *in Virgil. Aeneid. Lib. III. v.* 168. eidem Labeoni nostro tribuamus, quamuis alii distinguendos existiment Labeones IC. et theologum. *

* Pro eodem vtrumque habent Bertrandus *de vit. ICtor. Lib. I. cap.* 7. et Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 20. Eosdem distinguendos putat Bynkershoekius *in Praetermiss. ad l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur. pag.* 292. Et sane memoratur a Macrobio CORNELIVS quidam LABEO, quem *libros Fastorum* et *librum de oraculo Apollinis Clarii* scripsisse ait: et hic fortassis posset dici Labeo theologus. Sed quum non sint libri hi iidem, quos a Festo et Seruio laudari animaduertimus: nihil obstat, quo minus et noster talia scripserit, aemulatus fortassis aemulum, Ateium Capitonem, cuius de libris eiusdem argumenti paullo post erit dicendi locus. Vid. Christ. Vaechtler. *litt. de Bynkershoekii Praetermiss. p.* 304. *sequ. edit. nou. in Opuscul. iur. histor.*

§. CLXXXIII.

Scripta Ateii Capitonis.

Nec C. ATEIVS CAPITO, quamuis magis immersus negotiis ciuilibus, calamo pepercit. Scripsit enim libros de IVRE PONTIFICIO, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 6. *libros* CONIECTANEORVM quam plurimos, quippe quorum ducentesimum

mum quinquagesimum nonum laudat Gell. *Noct. Att. Lib. XIIII. cap.* 7. librum de OFFICIO SENATORIO, id. *Lib. III. cap.* 10. et de IVRE SACRIFICIORVM apud Macrob. *Saturn. Lib. III. cap.* 10. nec non EPISTOLAS, ex quibus quaedam descripsit Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 12. Addimus, ex tot libris ICti maximi, et *principem in ciuitate locum*, teste Tacito *Annal. Lib. III. cap.* 75. *ciuilibus studiis adsequuti*, ne vnum quidem fragmentum in Pandecten relatum esse *, ipsumque Ateium inter viuos esse desiisse anno V. C. 775. Tacit. *ibid.*

* Videntur ergo Ateii Capitonis libri iam ante Triboniani tempora intercidisse. Nec inter ICtos qui illi denunciant testimonium, alii sunt, quam ei *σύγχρονος coaetaneus* Labeo, *l.* 79. §. 1. *D. de iur. dot. l.* 30. §. 6. *D. de legat.* 3. Proculus, *l.* 13. §. 1. *D. de seru. praed. urban.* Iauolenus, *l.* 39. §. 2. *D. de aur. arg. mund. legat.* Vlpianus, *l.* 29. *D. de rit. nuptiar.* denique Paullus, *l.* 2. §. 4. *D. de aqu. et aqu. pluu. arc.* Postremi, qui eius libros laudant, fuere Festus et Macrobius, vt adeo Ateii opera saltim ad saeculum vsque quintum inter hominum manus versata esse adpareat.

§. CLXXXIIII.

Alfenus Varus ICtus.

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, ICtos. Quamuis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* in ea tamen in primis eminuit C. vel, vt in Dionis Cassii *Laterculo Coss.* ad ann. 755. vocatur, P. ALFENVS (in nummis ALFINIVS) VARVS, elegantis ingenii et facundiae vere Augustae scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonae, Publio patre natum, diu exercuisse sutrinam, postremo clausa sutrina, se Romam contulisse, et audito Ser. Sulpicio, maximos in iure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. I. sat.* 3. *v.* 130.

Optimus est modulator, vt ALFENVS *vafer*, *omni*
Abiecto instrumento artis, *clausaque taberna*,
Sutor erat. *

Nos-

Nostrum consularem fuisse, et Pomponius obseruat, dubium tamen quo anno. Qui enim anno ab V. C. 754. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique fato functus, obseruante eodem Acrone, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob *ὁμωνυμίαν nominis communitatem* tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur. Nostro sane illa Horatiana et Acroniana vix quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus euicerunt Vaechtler. *in Act. erud. Lips. anno* 1711. *et* Eu. Otto *praefat. Tom. I. Thes. iur. ciu.* et postea *in Publ. Alfeno Varo, ab iniuriis veterum et recentiorum liberato*, inserto *Tomo V. Thesaur. Iur. ciu. pag.* 1629. *seqq.* Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui iam anno 710. decessit audiuerit, eum, qui anno 754. consul fuit, si Sulpicium decennio ante eius mortem audiuerit, et tunc saltim triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus eruda studia in forum propellebantur) octoginta quatuor annorum fuisse oporteret.

§. CLXXXV.

Eius scripta.

Scripsit ALFENVS *libros* XXXX DIGESTORVM, quos Iulius Paullus in epitomen contraxit: et COLLECTANEA, vel, vt aliae Gellii editiones habent, CONIECTANEA, quorum liber secundus laudatur *Noct. Attic. Lib. VI. cap.* 5. vbi et auctor *ICtus, Seruii Sulpicii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus* vocatur. Sed de his *coniectaneis* mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de ICto hoc eximio praeclare meriti sunt Henr. Brenkmannus libro elegante, quem *Pandectas iuris ciuilis auctoribus suis et libris restitutos* inscripsit, *Amst.* 1709. 8. et Eu. Otto *in P. Alfeno Varo ab iniuriis veterum et recentiorum liberato, Tomo V. Thes. iur. ciu. pag.* 1629. *seqq.*

§. CLXXXVI.

§. CLXXXVI.

Eorumdem temporum ICtus C. AVLVS OFILIVS iam Ciceronis aeuo inclaruit, qui eius meminit *ad diuers. Lib. VII. epist.* 21. *Συμφιλολογῶντα in eloquentiae studio sodalem* habuisse videtur T. Pomponium Atticum, *l.* 234. *D. de verb. signif.* Eius exemplo non ambiuit honores, sed in equestri ordine consenuit, quamuis Iulio Caesari familiarissimus, *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Scripsit de LEGIBVS VICESIMAE, nec non de IVRISDICTIONE, et AD EDICTVM PRAETORIS*, quae omnia laudantur a Pomponio. His adiiciendi *libri* ACTIONVM, *l.* 3. §. 5. *et* §. 8. *D. de penu leg. et libri* IVRIS PARTITI, *l.* 55. §. 1. 2. 4. 7. *D. de legat.* 3. Vxorem eius CLODIAM quindecies enixam, CXV. annos vixisse, obseruat Plin. *Hist. nat. Lib. VII. cap.* 48. quocum iungendus Valerius Max. *Lib. VIII. cap.* 13. Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 42.

Ofilius.

* Henr. Dodvellus in *Adpend. Praelect. Cambden. pag.* 780. Ofilium edictum perpetuum Iulii Caesaris auspiciis scripsisse, illudque opus postea decreto Caesaris firmatum esse, existimat. Sed id vix verosimile esse, quilibet animaduertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, vt Caesar id negotii dederit Ofilio, (quum de iure in ordinem redigendo eum cogitasse, satis constet) omnia tamen illa consilia eius fata turbasse, testis est Sueton. *Caes. cap.* 44. Si ergo edictum composuit, priuatis id factum est auspiciis: at inscriptio AD EDICTVM argumento est, eum magis notas vel scholia ad edictum scripsisse, quam edictum composuisse tale, quale postea iussu Hadriani edidisse nouimus Salvium Iulianum.

§. CLXXXVII.

Reliqui Ser. Sulpicii auditores, et Cartilius.

Hi sunt celebriores eorum temporum ICti. Nam non nisi nominibus noti sunt T. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, cuius tamen scripta aliquoties in Pandecte laudantur*, *l.* 40. §. 3. *D. de condit. et demonstr. l.* 5. §. 7. *D. commod. l.* 2. §. 6. *D. de aqua et aqu. pluu.* FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS

PACVVIVS, CINNA, qui citatur *l.* 6. D. *de rit. nupt.* et *l.* 40. §. 1. D. *de condit. et demonstrat.* et PVBLICIVS GELLIVS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recensentur. Addimus his, vti videtur συγχρονον *coaetaneum* CARTILIVM, bis laudatum in iure nostro, *l.* 5. §. 13. D. *commodat.* et *l.* 69. D. *de hered. inst.* cuius memoriam primus restituit Ant. Augustin. *Emend. Lib. III. cap.* 6. laudatus ideo a Cuiac. *Obs. Lib. I. cap.* 9.

* Refert Pomponius *l.* 2. §. 44. D. *de orig. iur.* Aufidium Namusam octo illustriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digessisse in centum quadraginta libros. Hos ipsos vero esse libros COLLECTANEORVM vel CONIECTANEORVM, quos ob locum Gellii *Noct. Attic. Lib. VI. cap.* 5. Alfeno Varo tribuunt (§. 185), acute coniicit Bynkersh. *Obseru. Lib. VIII. cap.* 1. vbi etiam ostendit, idem opus coniectaneorum laudari, quoties in Pandecte citentur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Vlpiano *l.* 1. §. 6. D. *de aqua et aqu. pluu. arc. l.* 6. D. *de dote praeleg. l.* 12. *pr.* D. *de instruct. vel instrum. leg.*

§. CLXXXVIII.

C. Trebatius Testa.

Multo celebrior tamen his omnibus C. TREBATIVS TESTA C. Iulio Caesari, M. Tullio Ciceroni, et postea Caesari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in iure profecerat. Cic. *ad diuers. Lib. VII. epist.* 8. In philosophia primum vel Stoicos, vel Academicos, postea Epicureos sectatus est, nisi potius Ciceronem *ibid. Lib. VII. epist.* 12. suo more iocatum esse dixeris *. Ceterum eum magnopere laudat Cicero *ibid. Lib. VII. epist.* 5. *eoque probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in iure ciuili, et singularem eius memoriam, summam scientiam esse*, testatur.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodat honorum neglectus, quem veritus Cicero *ad diuers. Lib. VII. epist.* 12. iocose scribit: *quid porro fiet populo Vlubrano, si tu*

tu statueris, πολιτευεσθαι publica obire munera non oportere! Nusquam sane legitur vel praeturam, vel consulatum gessisse: quum tamen ei in tanta Caesaris vtriusque gratia deesse non potuisset occasio capessendi rem publicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quamobrem nullos ad honores peruenerit, quam quod ex sectae suae formula nollet *πολιτευεσθαι rem publicam administrare.*

§. CLXXXVIIII.

De eo iudicium, eiusque scripta.

Hic serio et, vt ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex iocis, quibus ille cum Trebatio, vt cum amico, paullo liberius familiariusque vsus est collegisse Dan. Heinsium in *Diss. de Satyra Horatiana*, Trebatium illum obtusioris ingenii, ac paene dubiae sanitatis hominem fuisse: cuius sententiam refellit Nic. Hieron. Gundlingius in *Dissertatione de C. Trebatio Testa.* Inscripsit ei *Topica* sua Cicero; Horatius *vero Satyram I. Libri II. Sermonum*, eiusque consilio in rebus ad ius pertinentibus vsus est Caesar Augustus, ceu patet ex *pr. Inst. de codicill.* Ipse reliquit tum libros aliquot DE IVRE CIVILI, tum *libros VIIII.* DE RELIGIONIBVS, laudatos a Porphyrione Horatii scholiaste, et Macrobio *Saturn. Lib. III. cap.* 8.

§. CLXXXX.

A. Cascellius.

Iungimus huic A. CASCELLIVM Q. Mucii et Volcatii auditorem, beneficiorum tam memorem, vt prioris nepotem P. Mucium, in aui honorem iudicio supremo heredem reliquerit. *l.* 2. §. 45. D. *de orig. iur.* Laudem is sibi pepererat ICti eximii, ipsoque Trebatio eloquentioris, et iuris imprimis praediatorii tam periti*, vt ipse Q. Mucius, si quando de eo consuleretur, clientes ad hunc discipulum suum remitteret. Cic. *pro Balb. cap.* 20. Valer. Max. *Lib. VIII. cap.* 12. Obiit Quaestorius, senex et orbus, quas duas res sibi, natura dicaciori et faceto, magnam licentiam

praebere loquendi, fatebatur. Val. Max. *Lib. VI. cap. 2. exempl.* 12.

* *Iuris praediatorii*, cuius mentionem passim faciunt veteres, et de quo singulare caput olim in edicto exstitit, *l.* 54. *D. de iure dot.* hodie nec vola, nec vestigium exstat in iure nostro. Rem tamen expediuit Claudi Salmas. *de modo vsur. pag.* 739. *seq.* PRAES, teste Festo, erat *qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si praes esset, respondebat: praes.* Si plures pro eadem re e. g. pro eiusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRAEDES dicebantur. Ii, quorum bona publico fuerant obligata PRAEDIATI; ipsa bona publico obligata PRAEDIA; qui ea bona commissa emebant PRAEDIATORES adpellabantur. Ergo IVS PRAEDIATORIVM erat, quo quid iustum sit circa praediatos eorumque bona, tradebatur; LEX vero PRAEDIATORIA vel erat titulus edicti *de praediatoribus*, quem Caius ICtus singulari commentario illustrauerat, vel pactum illud, quod magistratus publico nomine cum praedibus inierant. Addantur viri docti ad Sueton. *Claud. cap.* 9.

§. CLXXXXI.

Eius facetiae et *Benedicta.*

De facetiis eius, quarum supra exemplum vidimus (§. 78.), consuli possunt Macrob. *Saturn. Lib. II. cap.* 6. Quintilian. *Instit. orat. Lib. VI. cap.* 4. et Scip. Gentil. *Parerg. Lib. I. cap.* 38. Scripsit quaedam, sed ex quibus iam Pomponii aetate *nihil exstitit**, *nisi vnus liber* BENEDICTORVM, *l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* per quae nihil aliud intelligi videtur, quam dicta faceta acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap.* 8. Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. §. 45. D. *de orig. iur. pag.* 281. *sequ. edit. nou.* Ita enim *benedicta* acceperunt rhetores, Seneca *Controuers. Lib. I. controu.* 4. *Auct. de causs. corrupt. eloqu. cap.* 34. Quintilian. *Instit. orat. Lib. VI. cap.* 4.

* Saepe tamen Cascellio denunciatur testimonium a Labeone, *l.* 29. *D. de legat.* 3. *l.* 6. §. 1. *D. de dote praeleg. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. vel ol. legat.* Celso, *l.* 158. *D. de verb. sign.* Inuoleno, *l.* 39. *pr.* §. 2. *D. de vulg. et pupill. substit. l.* 100. *D. de legat.* 3. *l.* 7. *pr. D. de trit. vin. vel ol. legat. l.* 26. §. 1. *D. de instr. et instr. leg. l.* 10. *D. de supell. leg.* Vlpiano, *l.* 1. §. 17. *D. de aqu. et aqu. pluu. arc. et l.* 1. §. 7. *D. quod vi aut clam.*

§. CLXXXXII.

Nec praetereundus denique est Q. AELIVS TVBERO, Q. Ligarii apud Iulium Caesarem accusator, qui ab A. Ofilio profecisse dicitur. De gente Aelia, ex qua ille oriundus fuit, adcuratius egit Rupertus *in Enchirid. Pomponii Lib. III. cap.* 4. *pag.* 169. In matrimonio habuit Seruii Sulpicii filiam, ipse postea auus maternus Cassii Longini futurus *, *l.* 2. §. 47. D. *de orig. iur.* Praeter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, consulem anno 742. Hunc enim Dio Cassius *in latereulo Coss.* quem *libro LIIII. pag.* 520. praemisit, vocat Κ. Αἴλιον, Κ. υἱ. Τυβέρωνα, *Q. Aelium, Q. F. Tuberonem*, quod ad nostrum, quippe L. *Filium*, pertinere non potest.

Q. Aelius Tubero.

* Cicero *pro Q. Ligar. cap.* 1. et postea saepius hunc Q. Tuberonem vocat *propinquum suum.* Quem locum interpretaturus *scholiastes*: *dicebatur*, inquit *Tubero sororem Ciceronis habuisse in matrimonio.* Aut ergo fama deceptus haec scripsit scholiastes, aut bis vxorem duxisse oportet Tuberonem.

§. CLXXXXIII.

Habitus est doctissimus publici priuatique iuris, libros que reliquit DE OFFICIO IVDICIS, Gell. *Noct. Attic. Lib. XIIII. cap.* 2. item AD OPPIVM, Gell. *Noct. Att. Lib. VII. cap.* 9. At *Historiarum libros XIIII.* quos eidem Tuberoni nostro tribuit Guil. Grotius *Vit. ICtor. Lib. I. cap.* 12. §. 5. L. potius Tuberoni patri tribuendos esse, existimat Voss. *de historic. Lat. Lib. I. cap.* 12. idque satis luculenter probat ex Cicer. *ad Q. fratr. Lib. I. epist.* 1. vbi ad fratrem scribens: *Quamquam*, inquit, *legatos habeas eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, de quibus honore, et dignitate, et aetate praestat* TVBERO: *quem ego arbi-*

Eius scripta.

tror

tror (*praesertim quum scribat* HISTORIAM) *multos ex suis annalibus deligere, quos possit et velit imitari* *. Ceterum, quamuis obseruatum sit a Pomponio, scripta Tuberonis nostri non adeo magnum plausum tulisse ob sermonem antiquum et obsoletum, quem tamquam cum Euandri matre loquuturus vbique adfectarit: *l.* 2. §. 46. *D. de orig. iur.* saepe tamen eum testem laudari animaduertimus a Labeone, *l.* 29. §. 4. *D. de legat.* 3. *l.* 7. *D. de trit. vin. vel. ol. legat.* Celso, *l.* 6. *D. de pecul. l.* 43. *D. de legat.* 3. *l.* 7. §. 1. 2. *D. de supell. leg.* Iauoleno, *l.* 77. *D. de contrah. emt. l.* 25. *D. de instr. et instr. leg.* Vlpiano, *l.* 2. *D. de vsu et hab. l.* 5. §. 3. 7. *D. de pecul. l.* 13. §. 30. *D. de act. emt. l.* 1. *pr. D. de aqu. et aqu. pluu. l.* 72. *pr. D. de verb. obl.* denique a Paullo, *l.* 32. §. 1. *D. de aur. arg. et mund. leg.*

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Aelii Tuberones, eiusdem quidem gentis cum Catis et Paetis, at diuersae plane familiae: licebit eos breui schemati includere, eademque opera supplere illud, quod dedit Christ. Ad. Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. III. cap.* 4. *pag.* 169.

L. AELIVS PAETVS TVBERO primus ita cognominatus, praetor vrbanus. De quo Val. Max. *Lib. V. cap.* 6. *et* 4. Plin. *Hist. nat. Lib. X. cap.* 18.

P. AELIVS TVBERO aedil. anno 551. Liu. *Lib. XXX. cap.* 29. praetor anno 552. Siciliam sortitus. Id. *cap.* 40. legatus anno 563. Idem *Lib. XXXVII. cap.* 55.

Q. AELIVS TVBERO tribunus pl. anno 559. Liu. *Lib. XXXIIII. cap.* 52. Triumuir anno 560. Liu. *Lib. XXXV. cap.* 9.

Q. AELIVS TVBERO L. Aemilii Paulli gener, de quo Plutarch. in *L. Aemilio Paullo.*

Q. AELIVS TVBERO, Stoicus et ICtus, de quo Val. Max. *Lib. VII. cap.* 5. Cic. *pro Muraen. cap.* 36. *de orat. Lib. III. cap.* 23.

P. AELIVS TVBERO, de quo Cic. *de oratore Lib. II. cap.* 84.

L. AELIVS TVBERO historicus, Q. Ciceronis legatus in Asia, postea pro praetore Africam sortitus, litore prohibitus a Q. Ligario et P. Atio Varo.

Q. AELIVS L. F. TVBERO ICtus, de quo hic agimus. Vxores, Ciceronis soror et Ser. Sulpicii filia.

Q. AELIVS Q. F. TVBERO cos. cum P. Fabio Maximo, anno V. C. 742. Dio Cass.

Filia nupta Cassio.

CASSIVS LONGINVS, ICtus, de quo infra.

§. CLXXXXIIII.

Sectarum origo.

Quum ergo tum Roma tantum ingeniorum praestantissimorum prouentum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris rei publicae liberae memoria, alii cum ATEIO CAPITONE scenae seruiui-

uirent, fructusque huius obsequii sui caperent vberrimos: non potuit non inter diuersarum partium ICtos aemulatio nasci, ex qua et discrepantia in interpretando iure respondendoque principia, et inde diuersas SECTAS pullulare omnino oportuit.

§. CLXXXXV.

Earum descriptio.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE et C. ATEIO CAPITONE Pomponius: *hi duo*, inquit, *primum veluti diuersas* SECTAS *fecerunt. Nam Ateius Capito in his, quae ei tradita fuerant, perseuerabat: Labeo ingenii qualitate, et fiducia doctrinae, qui et ceteris operis sapientiae operam dederat, plura innouare instituit* *. *l.* 2. §. 47. D. *de orig. iur.* De his vero ICtorum sectis cum cura egerunt Em. Merill. *Obs. Lib. I. cap.* 2. *sequ.* et Gottfrid. Mascouius *de sectis Sabin. et Proculian.* qui imprimis *cap.* 9. vestigia sectarum praecipua per vniuersum ius sagaci ingenio inuestigauit.

* Mirum profecto est, hos ICtos tam non modo inter se, sed et a se ipsis dissensisse, vt alia principia in re publica, alia in iuris prudentiae studio sequerentur. In re publica LABEO tantum abest vt noua probaret, *vt nihil ratum pensumque haberet, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 12. Contra ATEIVS CAPITO adcommodato dominantibus ingenio facile omnia, quae Augustus de nouo instituebat, probabat. (§. 179. *seqq.*) At in iuris prudentia LABEO nouator erat; ATEIVS ea, quae a maioribus tradita acceperat, mordicus tenebat. Sic saepe maximos etiam viros alio ingenio domi, alio in re publica esse animaduertimus.

§. CLXXXXVI.

Qualis Augusti successor Tiberius.

Talis sub Augusto fuit iuris prudentiae facies. Eius successor TIBERIVS, callidissimus princeps, non modo iisdem Augusti artibus, suscepto imperio, sollerter vsus est, sed et noua quaedam reperit, ad stabiliendam μοναρχίαν *unius dominationem* vel maxime comparata. Nam vt inter initia principatus *ciuilem admodum, ac*

paullo minus quam priuatum, egit Sueton. *Tiber. cap.* 26. adeo ut *cuncta per consules inciperet, tamquam vetere re publica, et ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione, proponeret:* Tacit. *Annal. Lib. I. cap.* 7. *ita paullatim principem exercuit praestititque* *. Sueton. *Tiber. cap.* 33.

* Mutationem hanc omnes historici obseruant: at ipsum tempus, quo Tiberius, veluti Circeo poculo inebriatus, semel simulque sui dissimillimus factus est, nec non caussam istius *μεταμορφώσεως metamorphoseos* adcuratius, quam alius quisquam, notauit Dio Cassius *Lib. LVII. pag.* 615. Postquam enim Germanici casum narrauit, statim pergit historicus πολιτικώτατος *maxime politicus*: Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ ἐφεδρεῦον ἀκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τἐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη, τά τε γὰρ ἄλλα ἀγρίως ἤρξε, καὶ ταῖς τῆς ἀσεβείας δίκαις, εἴ τις ὑχ ὅσον ἐς τὸν Ἄγυρσον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον, τήν τε μητέρα αὐτοῦ πράξας τι ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῆει: *Enimuero Tiberius, vbi iam nemo esset, qui principatui imminens, vitam eius obseruaret, quum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperauit crudeliter, violati numinis postulari iussit, non modo qui contra Augustum, sed etiam qui contra ipsum aut matrem quidquam egissent, loquutique essent incommodius.* Itaque tum demum suo omnia arbitrio agere coepit, quum remoto aemuli Germanici metu, se solum ex familia Augusta superesse animaduerteret, id est anno ab V. C. 772.

§. CLXXXXVII.

Vetere ritu sub eo lata Lex Iunia Norbana.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere ritu, missisque in suffragium centuriis vel tribubus, ferri passus est. Talis enim omnino est LEX IVNIA NORBANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, Latinorum coloniariorum numero habendis, Vlpian. *Fragm. tit.* 1. §. 10. Cai. *Inst. Lib. I. tit.* 1. §. 2. non libera adhuc re publica anno ab V. C. 671. *C. Iunio Norbano Balbo* et *L. Cornelio* coss. (quod in mentem nuper venit Hermanno Noordkerkio *Disquis. de lege Petron. pag.* 91. *): sed centum annis post, puta anno ab V. C. 771. *M. Iunio Silano* et *L. Iunio Norbano* coss.

lata, ceu contra Noorkerkium ostendit Io. Guil. Hoffmannus *de lege Iul. de adulter. cap.* 5. *pag.* 107.

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde fauorem libertatis, quem haec lex eo ipso prodiderit, dum eos qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltim esse voluerit, temporibus illis minus conuenire, existimauit. Denique ciues Romanos, in Latinas colonias missos, temporibus Augusti et Tiberii iam ciuitate donatos esse, obseruat, ex eoque colligit, legem Iuniam, si libertinos minus solemniter manumissos Latinis coloniariis exaequasset, eo ipso illos declarasse ciues Romanos. Quod quum absonum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, et libera adhuc re publica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus, quidni et fecerit Tiberius, maxime quum adhuc ipsum ciuilem admodum, et vix principem ageret? Sane sub eodem principe et legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est (§. 167.). Deinde potuit legislator fauere libertati, quamuis libertinos ad iura ciuitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios iam sub Augusto et Tiberio ciues fuisse. Ius enim Latii certis coloniis, immo totis prouinciis datum multo post Tiberii tempora, a iure ciuitatis Romanae diuersum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. I. cap.* 8. *p.* 47. ipse tamen lapsus memoria, dum *pag.* 46. legem nostram a Iunio Norbano sub Augusto latam esse statuit.

§. CLXXXXVIII.

Tiberius et reliqua Augusti instituta seruat.

Sed et reliqua Augusti instituta seruauit Tiberius. Nam et praefectorum vrbi et praetorio auxit potentiam *: et in prouinciis suo omnia arbitrio disposuit: et ICtorum celeberrimis, inter quos MASSVRIVM SABINVM nominat Pomponius, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.* facultatem de iure respondendi pro beneficio dedit.

* Patet hoc exemplo L. Aelii Seiani, quem ad annum 785. praefectum praetorio habuit, quem Dio Cass. *Lib. LVIII. pag.* 630. vocat μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) τὴν ἡγεμονίαν τότε λαβόντων, ἰσχύσαντα, *inter omnes, qui ante, aut post illum (excepto Plautiano) illam potestatem consequuti sint, ad summam potentiam euectum.* Et Tacit. *Annal. Lib.* *Lib. IIII. cap.* 2. Seianum non modo *vim praefecturae modicam antea intendisse* obseruat, sed et id factum esse monet, *facili Tiberio atque ita prono, vt socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret, colique per theatra et fora effigies eius, interque principia legionum sineret.* Conf. Sueton. *Tiber. cap.* 65.

§. CLXXXXVIIII.

Comitia tamen a populo ad patres transtulit.

Dominatum tamen non alia arte magis stabiliuit, quam comitiis primo statim imperii sui anno, SEX. POMPEIO et SEX. APVLEIO coss. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. Lib. I. cap.* 15. Nam ad eum diem etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen etiam studiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore et honores decernebantur a senatu, praeter consulatum, quem ipse princeps suo arbitrio dabat. Dio Cass. *Lib. LVIII.* Lips. *Excurs. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, senatum ius facere posse. *l.* 9. *D. de legib.* Senatum vero adeo sibi obnoxium habebat princeps, vt non temere quisquam in alia ire auderet, quam qua ire animaduerteret principem, maxime quum in curia non, vti in campo Martio, vel in foro, tabellis suffragia ferrentur, sed patres viua voce et discessione, vidente atque audiente principe, sententiam animi denudare cogerentur. Ita quaecumque vellet, statuebat Tiberius: quamuis ad minuendam inuidiam ea a senatu decerni fingeret *.

* Et haec erat vera huius consilii ratio. Nam quam Pomponius *l.* 2. §. 9. *D. de orig. iur.* reddit, *quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in vnum convenire*, ad obtentum pertinet, quo nouum hoc institutum excusabat princeps astutissimus. Ceterum quamuis initio illa mutatio circa comitia potissimum ad magistratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi suffragiis tulisse diximus: facile tamen est ad animaduertendum, expertem semel iuris suffragii populum aequo animo pati debuisse, vt et iura noua

per senatum, quotiescumque collibitum fuisset, principi statuerentur. Quod obseruans Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 60. *Tiberium vim principatus sibi firmantem, antiquitatis imaginem senatui praebuisse* ait.

§. CC.

Hinc iura noua SCtis constituta.

Ex eo tempore iam rarius leges prisco more rogabantur. Pleraque enim, quae pro legibus valere volebant principes, habita aut per quaestores candidatos recitata oratione, vel libello praelecto, patribus commendabant*. Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 25. Quo facto aliquot senatores dicebant sententiam, reliquis aut verbo adsentientibus, aut pedibus euntibus in partem alterutram. Quod pluribus placuerat, id pro lege erat, et SENATVSCONSVLTVM dicebatur. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap.* 12. Placere vero solebat tantum non omnibus, quod principi placuisset.

*LIBELLI SCto praemissi mentio fit *l.* 20. §. 6. *D. de hered. petit.* Multo frequentius tamen ORATIONIS, quam vel ipse habebat princeps, vel per quaestorem candidatum recitabat. *l.* 1. *D. de offic. quaest.* Tacit. *Annal. Lib. XVI. cap.* 27. Sueton. *Aug. cap.* 65. *Neron. cap.* 15. *Tit. cap.* 6. Quod quaestoris officium tanti videbatur, vt Cassiodorus *Varior. Lib. V. cap.* 4. et *Lib. VI. cap.* 5. magistratum illum vocare non dubitet *imaginem principis, et linguae regiae vocem.* Quum vero *orationem principis* plerumque *patrum consultum* sequeretur: Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 25. non mirum est, iura inuecta SCtis, orationibus principum sancita dici. *l. penult. D. ad SC. Tertull. l.* 8. *pr. D. de transact. l.* 10. *D. pro soc. l.* 60. *pr. D. de rit. nupt. l.* 32. *pr.* §. 1. *sequ. D. de donat. int. vir. et vxor. l.* 1. *l.* 7. C. *de praed. min. non alien. l. vn. C. Th. de cretion.* Vopisc. *Prob. cap.* 13. Talis oratio Claudii imperatoris, qua Galliae ius ciuitatis dedit, quamque et Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 24. recensuit, integra exstat Lugduni, quam ex tabula antiqua primus extulit Lips. *Excurs. A. ad Tacit. Annal. Lib. XI.* postea adcuratius descripsit exposuitque Iac. Sponius *dans la recherche des Antiquités et curiosités de la ville de Lyon, cap.* 8. *pag.* 170. *seqq.* Addi possunt de principum orationibus Christ. Otto a Boekeln *Diss. de orat. princip. in senatu*, et Schubart. *de fatis iurisprudent. Rom. Exerc. III. pag.* 575.

§. CCI.

§. CCI.

SC. Libonianum.

Hoc modo anno ab V. C. 769. *T. Statilio Tauro* et *L. Scribonio Libone*, (non *Statilio* et *Tauro*) coss. factum est SC. LIBONIANVM, quo poena legis Corneliae de falsis irrogatur et ei, *qui quid aliud quam testamentum, falsum sciens signarit, signariue curarit, falsas testationes faciendas, testamentaque falsa inuicem dicenda aut consignanda dolo malo curauerit**. *Pariat. legg. Mos. et Rom. tit.* 8. §. 7. *l.* 9. §. 3. *D. ad leg. Corn. de fals.* Iac. Cuiac. *Parat. C. tit. ad leg. Corn. de falsis.* Petrus Fab. *Semestr. Lib. I. cap* 25. *pag.* 143. Claud. Salmas. *ad ius Attic. cap.* 30. *pag.* 877.

* Postrema Pariatoris verba admodum obscura, dubiaeque lectionis sunt, adeo, vt ne Basilica quidem hic verba Graece versa exhibeant, sed eorum auctores sensum qualemcumque inde exsculpere contenti fuerint. Quidquid inter viros doctos ea de re disputatum est, reperies apud van Bynkersk. *Obseru. Lib. III. cap.* 18. et Schulting. *Iurisprudent. vet. anteiustin. pag.* 703.

§. CCII.

SCta Aurelianum et Claudianum.

Deinde anno ab V. C. 773. *M. Aurelio Cotta* et *M. Valerio Messalla* coss. senatus censuit, *vt si qui coierint ad occisionem innocentum, lege Cornelia de falsis tenerentur. Pariat. legg. Mos. et Rom. ibid.* Insequente anno 774. *Tiberio Aug. IIII.* et *Druso Nerone* iterum coss. SCto cautum, *vt damnatis vitae spatium ad diem decimum propagaretur.* * Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 51. Sueton. *Tiber. cap.* 75. Dio Cass. *Lib. LVII. pag.* 617. Seneca *de tranquill. Lib. I. cap.* 45.

* Occasionem huic SC. praebuit C. Lutorii Prisci equitis Romani fatum, qui ab accusatoribus impietatis accusatus ob carmen, quod in Germanici mortem conscripserat, et ob quod pecunia donatus fuerat a Tiberio, quasi id aegro Druso spe maioris praemii composuerit, a senatu capitis fuerat damnatus. Factum er-

ergo SC. vrgente Tiberio, *ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, eoque vitae spatium damnatis prorogaretur.* Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 51. Aegre enim id tulerat Tiberius, ἀχ ὅ τι ἐκεῖνος ἐκο λάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπὸ τῶν βουλευτῶν τῶν ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐθανατώθη : *non quod is supplicio esset adfectus, sed quod senatus aliquem sine sua sententia damnasset.* Dio Cass. *Lib. LVII. pag.* 617.

§. CCIII.

SCta Licinianum et Rubellianum.

Porro anno ab V. C. 780. *M. Licinio quintum* et *L. Calpurnio* coss. (non *Licinio* et *Tauro* coss.) a senatu decretum, *vt ex lege Cornelia de falsis condemnarentur, qui ob struendam aduocationem, testimoniaue, pecuniam acceperint pactiue fuerint, societatem coierint, aut aliquam delationem interposuerint.* Ita enim sententiam amplissimi ordinis exprimit *Pariator legg. Mos. et Rom. tit.* 8. §. 7. qui ibidem etiam alterius meminit SCti, biennio post *duobus Geminis* coss. facti, quo senatus eiusdem legis Corneliae poenae subiicit et illos, *qui ob venumdandum, vel denunciandum vel non denunciandum remittendumue testimonium pecuniam acceperint.**

* In textu Pariatoris sine sensu legitur: *ob venundandum vel denudandum non remittendumue testimonium.* Hinc de sanando loco admodum solliciti sunt viri doctissimi, Heraldus *de rer. iudicat. auctorit. Lib. I. cap.* 6. Salmas. *ad ius Att. cap.* 30. Hugo Grot. *Flor. spars. ad l. ult. C. de concuss.* et Bynkersh. *Obseru. Lib. III. cap.* 19. Nobis commodissimum sensum habere visa est, quam hic sequuti sumus, lectio.

§. CCIIII.

SC. Persicianum vel Pernicianum.

Eiusdem aetatis est SC. PERNICIANVM, vti vocat Vlpianus *Fragm. tit.* 16. §. 3. vel PERSICIANVM potius ex sententia Perizonii *de lege Vocon. pag.* 176. *sequ. edit. nou.* conditum sub Tiberio anno V. C. 787. *Paullo Fabio Persico* et *L. Vitellio Nepote* coss. Est hoc caput illud, *quod Papiae legi a Tiberio additum, cuique*

que a Claudio imp. obrogatum esse, scribit. Sueton. *Claud. cap.* 23. Eo SCto cautum fuerat, *vt sexagenariorum et quinquagenariarum nuptiae ne essent, ac proinde vir et vxor caelibatus poenis perpetuo tenerentur**. Qua de re plura diximus *in Commentar. ad legem Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap.* 3. §. 5.

* Sunt qui iam lege Iulia et Papia Poppaea, sexagenariis masculis, feminisque quinquagenariis, nuptiis interdictum fuisse, existimant : Ant. Augustin. *de legib. et SC. pag.* 1213. *Tom. II. Thesauri Graeu.* Iust. Lips. *Excurs. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Brison. *de iure connub. pag.* 160. et ipse Iac. Gothofredus *ad Leg. Pap. Popp. cap.* 2. et quidem ob locum Lactantii *Inst. diuin. Lib. I. cap.* 16. *et l.* 27. *C. de nupt.* Sed ex Vlpiani *Fragm. tit.* 16. §. 3. patet, legem Iuliam senes potius poenis celibatus liberasse, sub Tiberio vero additum esse per SC. Persicianum, vt perpetuis caelibatus poenis subiacerent, donec per Claudianum SC. et huic obrogatum, cautumque est, *vt qui maior sexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac si minor sexaginta annorum vxorem duxisset.* Apud Lactantium ergo et in *d. l.* 27. *C. de nupt.* SC. Pernicianum, quia ad legem Papiam factum est, cum lege ipsa confunditur. Quod saepe fieri, alibi pluribus exemplis ostendimus.

§. CCV.

Quaedam Tiberius etiam edictis constituit.

Quemadmodum vero iam sub Augusto, qui maxime ciuilis videri cupiebat, non pauca rescriptis edictisque constituta esse vidimus (§. 170.): ita multo minus dubitandum videtur, quin et TIBERIVS eadem vsus sit potestate. Eius sane constitutionum rescriptorumque mentio fit *l.* 28. *D. de hered. inst.* et *l.* 38. §. 10. *D. ad leg. Iul. de adult.* Neque tamen edicto, vti quibusdam visum, sed SCtis, in municipiis vel aboleuit, vel ad modum redegit ius moremque asylorum *. Sueton. *Tiber. cap.* 37. et Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 60.

* Suetonius Tiberium *omnem vim moremque asylorum, quae vsquam fuerint, abolevisse statuit.* Sed eum erroris, praeter commentatores, arguunt Marsham. *in Can. chronic. pag.* 356. et

et Spanhem. *de vsu et praest. numism. Tom. II. Diss. VIIII. pag.* 661. Et sane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebescente per Graecas vrbes licentia atque impunitate asyla statuendi, completa fuisse templa pessimis seruitiorum, eodemque subsidio obaeratos aduersum creditores, suspectosque capitalium criminum receptalatos. Addit, principem retulisse rem omnem ad senatum, ciuitatesque, quae id ius vsurparent, legatos mittere iussas. Auditis legatis, aliis populi Romani beneficium, aliis sociorum pacta, aliis regum, qui ante vim Romanam valuerint, decreta allegantibus facta esse SCta, *quibus multo cum honore, modus tamen praescriptus sit, iussumque, vt in templis aera figerentur, sacrandam ad memoriam, neu specie religionis in ambitionem delaberentur.* Tacit. *Annal. Lib. III. cap.* 63.

§. CCVI.

Inter ICtos sub Tiberio floruit Massurius Sabinus.

Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt ICti celeberrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam iure vindicat MASSVRIVS SABINVS, non ille apud Athenaeum *, quem cum nostro plerique confundunt, sed laudatus ab Arriano *Dissert. Epictet. IIII. cap.* 3. et Persio *Satyra V. v.* 88. *sequ.* Praeceptore ille vsus est Ateio Capitone, cuius ipse praecepta tam religiose tenuit, vt ab eo potissimum SABINIANORVM sectam nomen accepisse contendant **.

* Quamuis enim inter deipnosophistas et colloquutores apud Athenaeum fuerit *Massurius* quidam, isque ICtus, eumque hunc nostrum fuisse existiment viri doctissimi: Guil. Grot. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 1. et Rupertus *ad Pompon. Enchirid. Lib. III. cap.* 13. *sect.* 2. *pag.* 201. ratio tamen temporis, quo id conuiuium praebitum fingitur, vix patitur, vt calculum huic sententiae adiiciamus, nisi fingere velimus, Athenaeum tam fuisse absonum, vt inter homines diuersorum saeculorum conuiuium celebratum finxerit, id est, data opera voluerit nugari. Vid. Gerard. Io. Voss. *de hist. Lat. Lib. I. cap.* 21. et Car. Andr. Duker. *de Latinit. vet. ICtor. pag.* 158.

** Ita plerique, quos et ipsi aliquando sequuti sumus. Solus Iac. Gothofredus *in Manual. iur. pag.* 1253. *edit. nou. Opp.* SABINIANORVM nomen a Coelio Sabino, quem sub Vespasiano floruisse constat, arcessere maluit. Et sane quum sectatores nomina adsumere soleant a doctoribus eodem tempore florentibus: probabile est, opponendos sibi esse PROCVLVM et CASSIVM, qui sub Claudio et Nerone potissimum inclaruerunt, nec non PEGASVM et COEL. SABINVM, qui sub Vespasianis floruerunt. Immo huic sententiae ipse fauere videtur Pomponius, dum *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* scribit: *adpellatique sunt partim* CASSIANI, *partim* PROCVLEIANI, *quae origo a Capitone et Labeone coeperat.* Vbi sane *Proculeianos* non *Sabinianis*, sed *Cassianis* opponit.

§. CCVII.

Eius modicae facultates.

Facultatem de iure respondendi acceperat a Tiberio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtae supellectilis, vt fere ab auditoribus esset alendus. *l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.* Occurrit apud Gruter. *Inscript. pag.* 535. *nu.* 5. MASSVRIA M. F. MARCELLA, nupta veterano, quam filiam nostri fuisse putat Reines. *ad Inscript. pag.* 259. Quod si verum esset, et praenomen ICti nostri inde posset restitui, et videretur hoc forte argumentum paupertatis admodum firmum, quod filiam militi gregario nuptum dare non dubitauerit. Sed coniecturam hanc nou adeo probabilem esse, facile vnusquisque intelligit.

§. CCVIII.

Libri tres iuris ciuilis ab eo scripti.

Reliquit SABINVS noster opera praestantissima, inter quae *libri tres* IVRIS CIVILIS tantae admirationi fuerunt veteribus, vt non modo ICti, veluti ARISTO, *l.* 6. *D. de vsu et habit.* POMPONIVS, VLPIANVS, et PAVLLVS eos commentariis illustrarint, sed et plerique, qui ab eo tempore ad Hadrianum vsque floruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Iac. Gothofredo in *Quatuor fontibus iuris ciuilis* inuestigatum, in operibus suis sint sequuti *. Hub. Giphan. *Oeconom. iur. pag.* 120. Quin hi ipsi sunt libri, quos Arrian. *Diss. Epictet. IIII. cap.* 3. τὰς Μασσυρίε νόμες, *Massurii leges*; Persius vero *Sat. V. Massuri rubricam* adpellant.

* Non potuit sane posteros, praeter Sabini auctoritatem, quidquam mouere, vt eius ordinem sequerentur, quippe parum profecto concinnum. Ostendit enim Iac. Gothofredus *in Sabinianor. libr. serie et continent. Thesaur. iur. ciu. Thom. III. pag.* 250. eum *primo libro* egisse de successione testamentaria, adeoque de testamentis ordinandis, de heredum institutionibus et substitutionibus, hereditatis diuisione, adquisitione, et similibus quaestionibus, quae *libris Pandect. XXVIII. et seqq.* tractantur: *libro secundo* de bonorum possessionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum speciebus, de patria et dominica potestate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de tutelis et delictis, denique de adquirendo rerum dominio, adquirenda amittendaue possessione, solutionibus et donationibus: *libro tertio* et postremo de obligationibus contrahendis, de stipulationibus, nouationibus, fideiussionibus, acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, seruitutibus et rei vindicatione, et postremo de iudiciis, iure publico, captiuis et postliminio reuersis egit. Nulla hic reddi potest ordinis ratio, nullus in hac rerum iuridicarum farragine materiarum nexus deprehenditur, et tamen haec materiarum series placuit posteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poëtae: *O imitatores seruum pecus!*

§. CCVIIII.

Reliqua eius opera.

Ab A. Gellio. *Noct. Attic. Lib. III. cap.* 9. laudatur eius *liber* de INDIGENIS, vel potius, (quod ipsius loci inde adducti materia indicat, DE INDIGITAMENTIS Lips. *Elect. Lib. I. cap.* 7.*) FASTORVM libros laudat Macrob. *Saturn. Lib. I. cap.* 4. vt et libros MEMORIALIVM vel MEMORABILIVM opus historicum, Gellius *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 20. *Lib. V. cap.* 6. et *Lib. VI. cap.* 7. Macrob. *Saturn. Lib. III. cap.* 6. et Paullus *l.* 144. D. *de verb. signif.* Scripsit et quaedam AD EDICTVM, *l.* 18. D. *de operis libert. libros* ADSESSORIORVM, *l.* 12. D. *de pact. l.* 5. §. 8. D. *de iniur.* AD VITELLIVM, *l.* 45. D. *de legat.* 3. denique RESPONSA *l.* 4. D. *ad leg. Rhod. de iactu.* Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim Gell. *Noct. Attic. Lib. XI. cap.* 18. memorat librum de FVRTIS, eum non tam singulare opus, quam titulum librorum iuris ciuilis fuisse, arbitramur.

* INDIGITAMENTA erant *βιβλία ἱερατικὰ libri sacri*, quibus deorum nomina et sacrorum ritus veluti in indice comprehendebantur. Huius modi libros et alii scripserunt, veluti GRANIVS FLACCVS ICtus, Iulio Caesari *σύγχρονος coaetaneus* de quo supra (§. 17.) plura diximus. Eius enim *indigitamenta* laudat Censorin. *de die natal. cap.* 3. ex quibus permulta *in librum III. aduers. gentes* retulisse Arnobium, obseruat Lud. Carrio *Emendat. Lib. I. cap.* 4.

§. CCX.

M. Cocceius Nerua ICtus, Labeonis auditor.

Eorumdem temporum, at diuersae sectae, fuit M. COCCEIVS NERVA*, quem Labeonis fuisse auditorem, dissensionesque auxisse, testatur Pomponius *l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.* Tiberio fuit familiarissimus, quocum solus fere senatorum septem fere annos familiarissime vixit in Campania. Tacit. *Annal. Lib. IIII. cap.* 58. et *Lib. VI. cap.* 26. Functus est aquarum curatione, Frontin. *de aquaeduct. art.* 102. et consul fuit anno ab V. C. 775. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inscript. pag.* 187. *num.* 13. *pag.* 602. *num.* 4. Anno demum 786. vitam inedia finiit, tanta animi obstinatione, vt ne a Tiberio quidem se a proposito reuocari pateretur. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap.* 26. Reliquisse eum quaedam ingenii monimenta satis constat: *l.* 2. §. 28. *D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inscriptio quidem librorum hodie nota est.

* Vt tot Neruae, cum in historia iuris celebrati, recte distinguantur: eos in schemate vniuersa historia Romana, tum quodam hic lectoribus ob oculos ponere iuuabit.

M. COCCEIVS NERVA.

M. COCCEIVS M. F. NERVA, Golz. *Fast. pag.* 206. consul anno 717. cum L. Gellio Poplicola, ab Appiano perperam L. Cocceius vocatus.

M. COCCEIVS M. F. M. N. NERVA, ICtus noster, cos. anno 775. vitam anno 786. inedia finiuit.

M. COCCEIVS M. F. M. N. M. P. NERVA, ipse quoque ICtus, qui de vsucapionibus scripsit, consul suffectus anno ab V. C. 793. = SERGIA LAENATISA PLAVTILLA mater imp. Neruae Caes. Aug. memoratur in lapide apud Spon. *in Miscell. erud. antiqu. pag.* 268.

Imp. NERVA CAES. AVG. GERMANICVS caeso Domitiano ad imperium peruenit anno ab V. C. 848. decessit, adoptato M. Vlpio Traiano, anno 850. VI. Kal. Febr.

§. CCXI.

Status iuris sub C. Caligula Caesare.

Qui Tiberio successit C. CALIGVLA, nihil fere praeter externam speciem humani habuit: neque monstro illi et dedecori humani generis quidquam debet iuris prudentia. Tentauerat, reuocato more comitiorum suffragia reddere populo, Sueton. *Calig. cap.* 16. immo reddiderat, mox erepturus: Dio Cass. *Lib. LVIIII. pag.* 647. sed ICtis infensissimus, non modo C. Cassio Longino struxit insidias, Cassium cauere sortibus Antianis iussus, Sueton. *Cai. cap.* 57. Dio Cass. *Lib. LVIIII. extr. pag.* 612. verum etiam toti iuris peritorum ordini exitium minatus est, si recte intelligimus verba Suetonii *in eius vita, cap.* 34. *de iuris quoque consultis, quasi scientiae eorum omnem vsum aboliturus, saepe iactauit, se mehercle effecturum, ne quid respondere possint praeter eum* *.

* Vexatissimus locus, et a criticis non minus, quam librariis male habitus. Alii omitti iubent verba *praeter eum*, alii legi iubent *praeter aequum*, alii *praeter eccum*, alii *praeterea*, alii *praeter verum*, alii *praeter Deum*, alii *praeter te reum* nullo fere sensu. Qui viros doctos ad hunc locum legerit, affatim ineptiarum reperiet. Nobis adhuc placet Ios. Scaligeri interpretatio adlata a Casaubono: *in Caligula lege indubitate*: ne quis respondere possit, praeter eum. *Vox tyrannica, sed satis acuta: se sublaturum ICtos, ita vt ipsius voluntas sit pro iure: nemoque supersit, qui consulatur, praeter eum, hoc est, Caligulam. Quemadmodum enim in animo habebat Caligula omnia exemplaria Liuiana et Virgiliana abolere: ita etiam omnes ICtos, ut nemo superesset, qui de iure consuli et respondere posset, praeter eum, nempe Caligulam. Propterea subiicit Suetonius, quasi scientiae eorum omnem vsum abeliturus.*

§. CCXII.

Cur nusquam eius in iure fiat mentio.

Enimuero et breue fuit Caii istius imperium, nec illi tantum otii fuit in quotidiana ingluuie, vt de vlla re seria cogitaret. Praeterea acta illius omnia rescidit eius successor Claudius, teste Suet. *in Claud. cap.* 11. adeoque si quid forte constituerit noui, id postea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris rationem, cur in vniuerso iure nostro nihil omnino, quod Caligulae debeat originem, vsquam occurrat *.

* Si enim acta rescinderentur alicuius tyranni, plerumque simul eius memoria damnabatur, et tunc omnia, quae vel a damnato habebant nomen, vel ad conseruandam eius memoriam pertinebant, solebant aboleri. Detrahebantur ergo eorum statuae, et vel conflabantur, vel reuellebantur, vel capite saltim truncabantur. Hinc Iuuenal. *Sat. X. v.* 62.

Ar-

Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
Seianus, deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt vrceoli, pelues, sartago, patellae.

Exempla passim exstant apud Tacit. *Histor. Lib. III. cap.* 13. Herodian. *Histor. Lib. I. cap.* 14. *Lib. VII. cap.* 7. *Lib. VIII. cap.* 5. Iul. Capitolin. *Maximin. cap.* 23. *Gordian. cap.* 9. Euseb. *Hist. eccl. Lib. VIII. cap.* 13. Lactant. *de morib. persequut. cap.* 42. de quo more pluribus egerunt Iust. Lips. *Excurs. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Forner. *Rer. quotid. Lib. II. cap.* 17. *et* 18. Sed et reliquae imagines, et picturae damnati memoriam conseruaturae corrumpebantur, Herodian. *Histor. Lib. VII. cap.* 2. adeo, vt ne cusi quidem ab illis nummi valorem suum retinerent. Arrian. *Diss. Epictet. cap.* 5. Quare non mirum, si tam diri monstri nec leges, nec SCta, nec vlla alia instituta rata fuerint.

§. CCXIII.

Sub Claudio primum instituti Praetores fideicommissarii.

Multa contra noua reperit, multa emendauit non incallidus iuris, nec pessimis principibus adnumerandus TI. CLAVDIVS CAESAR. Primo enim quaedam circa magistratus mutauit, et *iuris dictionem de fideicommissis, quotannis et tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias, potestatibus delegauit.* Sueton. *Claud. cap.* 23. Et in vrbe quidem de fideicommissis ius dicebant duo praetores *, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* (non vnus, vti est in §. 1. *Inst. de fideic. hered.* siquidem vnum Traianus demum detraxit, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.*) qui PRAETORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscript. pag.* 393. *num.* 6. In prouinciis Claudius eam iuris dictionem praesidibus in perpetuum delegarat. Vlpian. *Fragm. tit.* 25. §. 12.

* Nec soli tamen. Ipse enim Vlpianus *ibid.* ait *Romae cognitionem* de fideicommissis *esse consulum, aut praetoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cuiacius *Obs. Lib. XXI. cap.* 34. ostendit, consules de maioribus, praetorem de minoribus summis ius dixisse, eoque refert locum Vlpiani *l.* 19. §. 1. *D. de iurisdict.* Res ipsa certa est ex Quintiliano *Inst. orat. Lib. III. cap.* 6. vbi ille *Non debes*, inquit, *apud praetorem petere fideicommissum, sed apud consules. Maior enim praetoria cognitione summa est.* Add. Schulting. *Iurisprud. vet. anteiustin. pag.* 662.

§. CCXIIII.

Tutorum datio ab eo coss. delegata.

Deinde satis notum est, eumdem imperatorem sanxisse, *vt pupillis extra ordinem * tutores a consulibus darentur.* Sueton. *Claud. cap.* 23. Quum enim antea ex lege Atilia in vrbe tutores dedissent praetores cum maiore parte tribunorum plebis, animaduertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegauit consulibus, tutores in posterum cum inquisitione daturis §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Id quod adhuc Plinii Secundi temporibus obtinuisse, ex *Epist. Lib. VIIII. epist.* 13. intelligimus.

* Quidquid alicui magistratuum praeter munia ordinaria demandabatur, quum alias id ex lege vel more maiorum ad eorum curationem non pertineret, id EXTRA ORDINEM, vel vt alibi *in Claud. cap.* 14. loquitur Suetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic prouincia aliquando dabatur, *extra ordinem*, Sueton. *Iul. cap.* 9. bellum alicui decernebatur *extra ordinem*, Id. *Aug. cap.* 3. itemque iudicia, Sueton. *Vesp. cap.* 10. animalia rariora adiecta publicabantur *extra ordinem*. Sueton. *Aug. cap.* 43. artium magistri, si quando etiam horis non consuetis dissererent, id *extra ordinem* facere dicebantur. Suet. *Claud. cap.* 6. Hinc et consulibus extra ordinem data est potestas tutores dandi, quod id alias ad coss. non pertineret.

§. CCXV.

SC. Claudianum de sexagenariorum nuptiis.

Permulta porro sub Claudio SCtis constituta sunt, quorum pleraque, quia in eius inciderunt consulatus, ab ipso CLAVDIANORVM nomen acceperunt *. De iis ex instituto egit Petr. Faber *Semestr. Lib. I. cap.* 25. In eo numero est SC. CLAVDIANVM, quo SCto Perniciano obrogatum, teste Sueton. *Claud. cap.* 23. cautumque est, vt qui maior sexaginta annis minorem quinquagenaria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset vxorem. Vlpian. *Fragm. tit.* 16. §. 3. Id. SC. illustrauimus in *Comment. nostro*

tro ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 3. §. 6.

* Neque tamen omnia SCta *Claudiana* Claudio imp. tribuenda sunt. *Claudianum* enim etiam vocatur edictum ad legem Corneliam de falsis factum, *l.* 14. §. 2. *l.* 15. *D. ad leg. Cornel. de fals.* quod tamen a Tiberio esse, eleganter demonstrauit Petr. Faber *Semestr. Lib. I. cap.* 25. *pag.* 143. Aliud eiusdem nominis SC. memoratur in *rubr. tit. D. de SC. Silan. et Claud.* quod tamen non sub Claudio nostro, sed Nerone imp. iterum et Calpurnio Pisone coss. factum esse, et ideo *Pisonianum* quoque vocari in *l.* 8. *D. eod.* ex Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap.* 32. discimus.

§. CCXVI.

SC. Claudianum de re nautica.

Est et aliud SC. CLAVDIANVM, quod ad rem nauticam pertinuit, cuius varia capita passim occurrunt, veluti, *vt si quis ex naufragio clauos, vel unum ex his abstulisset, omnium rerum nomine teneretur*, Vlpianus *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* itemque, *vt negotiatoribus certa lucra proponerentur, suscepto damno, si quid per tempestates accidisset: vt naues mercaturae caussa fabricantibus magna commoda constituerentur pro conditione cuiusque, ciuibus vacatio legis Papiae Poppaeae*, Latinis ius Quiritium feminis ius quatuor liberorum.* Sueton. *Claud. cap.* 18. *et* 19. Vlpian. *Fragm. tit.* 3. §. 1. 6. *l.* 3. *D. de vacat. et excus. muner. l.* 5. §. 3. *D. de iur. immunit.*

* Neque tamen eo priuilegio fruebantur senatores nauem fabricantes, *quod nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum liceret. l.* 3. *D. de vacat. et excus. muner.* At multo ante legem Iuliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat senatoribus, quo minus nauem aedificarent. Nam iam anno V. C. 584. *P. Cornelio* et *Ti. Sempronio* coss. Q. Claudius, tribunus pl. suasore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, *ne quis senator, quue senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quae plus, quam treceutarium amphorarum esset, haberet.* Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quaestus omnis patribus indecorus visus. Rem per summam contentionem actam memoriae prodidit Liuius *Lib. XXI. cap.* 63. Et ad hanc legem respicere videtur Cicero *in Verr. V. cap.* 18. *noli metuere, Hortensi, ne quaeram qui licuerit aedificare nauem senatori? Antiquae sunt istae leges, et mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant.* Sed antiquam illam et mortuam legem in vitam veluti reuocauit lex Iulia repetundarum.

§. CCXVII.

SCta. Claudiana de tutela mulierum et feminis seruili amore bacchantibus.

Porro nota est LEX CLAVDIA, id est, vt ego interpretor, SC. CLAVDIANVM, quo *tutela mulierum legitima sustinebatur.* Vlpian. *Fragm. tit.* 11. §. 8. de quo nos plura in *Comment. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap.* 11. §. 3. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAVDIANVM de muliere serui alieni amore bacchante, a domino serui in seruitutem vindicanda, quod Iustinianus sustulit. *pr. Inst. de success. subl. l. vn. C. de SC. Claud. toll.* Vid. Paull. *Sentent. recep. Lib. II. tit.* 21. §. 1. Tertullian. *ad vxor. Lib. II. cap.* 8. Conditum illud est anno V. C. 805. Tacit. *Annal. Lib. XII. cap.* 53. Cur vero illud Vespasiano tribuatur a Suetonio *Vespas. cap.* 11. disquirit Petr. Faber. *Semestr. Lib. I. cap.* 25. *

* Existimat enim vir doctissimus, Vespasianum huius SCti auctorem esse, sed consulem sub Claudio, non principem, ac proinde illud recte et Claudio et Vespasiano adscribi posse. Enimuero quum Suetonius eam sanctionem Vespasiano non tamquam priuato, sed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc ius sub Claudio constitutum a Vespasiano in vsum reuocatum esse contendunt. Et sane non raro auctores rem et ius ante iam ab aliis constitutum ei solent tribuere, qui obsoletum renouauit, ut pluribus exemplis probauit Frid. Brummer. *de lege Cincia, cap.* 7. Ceterum *huius relationis repertor* sub Claudio fuerat libertus famosissimus Pallas, cui ideo senatus praetoria insignia et centies quinquagies sestertium decreuit, fixo aere SC. quo libertinus sestertium ter millies possessor antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur. Tacit. *Annal. Lib. XII. cap.* 53. Exstat et hodie fragmentum SCti, quod pro merito exagitant Plin. maior. *Histor. nat. Lib. XXXV. cap. penult.* et Plin. minor *Lib. VIII. epist.* 6.

§. CCXVIII.

SCta Largianum aliaque sub Claudio facta.

Alia fuerunt SCta, quae tametsi Claudio imperante condita sint, nomen tamen ab eo non adsciuerunt. Sic primo statim imperii anno *Claudio* et *L. Licinio Caecina Largo* coss. factum est SC. LARGIANVM, quo cautum, *vt liberi manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum praeferrentur. l. vn. §. vlt. C. de Lat. lib. toll.* Sic et *Velleio Rufo* et *Osterio Scapula* coss. id est, anno ab V. C. 798. factum SC. de adsignandis libertis cuius ipsa verba legitima supersunt *l. 1. pr. D. de adsign. libert.* Duo porro SCta de aedificiis negotiationis caussa non diruendis integra exstant apud Iul. Capacium *Hist. Neapol. Lib. II. cap. 9.* et Reines. *Inscript. Class. VII. num. 11.* quorum alterum *Cn. Hosidio Geta* et *L. Vagellio* coss. suffectis, anno ab V. C. 799. alterum nouennio post sub Nerone conditum est, ex quo verba quaedam recitantur a Paullo *l. 52. D. de contrah. emt.*

§. CCXVIIII.

SC. Macedonianum.

Sed celeberrimum omnium est SC. MACEDONIANVM, Claudianis temporibus factum * anno ab V. C. 800. Tacit. *Annal. Lib. XI. cap. 13.* Claudius *lege lata*, (ita hic SC. vocatur vti supra §. 217. *lex Claudia*) *saeuitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias faenori darent.* Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, sed a Macedone, filiofamilias, *qui inter ceteras sceleris caussas, quas ei natura administrabat, etiam aes alienum adhibuerat*: eoque cautum est, *vt ne foeneratoribus, qui pecuniam filiofam. credidissent, etiam post mortem patris actio petitioque daretur. l. 1. D. ad SC. Macedon.* Theophil. *Paraphr. §. 7. Inst. quod cum eo, qui in al. pot. est, negot. gest. ess. dic.*

* Hoc quoque SC. Vespasiano attribuit Sueton. *Vespas. cap. 11. auctor senatui fuit, decernendi, ne filiorumfamilias foeneratoribus exigendi crediti ius vmquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.* Sed potest Vespasianus adhuc senator sub Claudio auctor fuisse senatui, vt improborum foeneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coerceret. Potest etiam ius, diris Neronis temporibus obsoletum, in vsum reuocasse. Quae enim legum vincula non perfringit foeneratorum audacia? Sane et post Vespasiani tempora, legem, licet vix restitutam, violare ausos esse homines improbos, colligi potest ex verbis Iuuenalis *Sat. III. v. 43.*

Funus promittere patris
Nec volo, nec possum.

§. CCXX.

Quaedam Claudius edictis constituit.

Quaedam porro CLAVDIVS, decessorum exemplo, etiam EDICTIS et RESCRIPTIS constituit. Ita enim sanxit, *vt exposita a dominis mancipia aegra et adfecta, libera essent, nec redirent in ditionem domini, si conualuissent. Quod si quis necare mallet, quam exponere, caedis crimine teneretur.* Sueton. *Claud. cap. 25.* Itemque, *vt curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet* *: *l. 8. D. de adopt.* nec non, *vt bonis paternis a fisco propter debita occupatis, peculium filiifamilias profecticium separaretur. l. 3. §. 4. D. de minor.* Porro, *vt, si per quaestionem nummariam praeiudicium statui videatur fieri, quaestio cessaret: l. 4. §. 1. D. ne de statu defunct.* denique, *ne feminae pro viris intercederent. l. 2. pr. D. ad SC. Vellei.*

* Obseruat hoc Modestinus, *d. l. 8.* Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamuis minorennes, recte se adrogandos dabant suo arbitrio, neque opus erat consensu curatorum, quia curator potissimum rei dabatur, adrogatio vero ad personam potius, quam eius res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio simul esset modus adquirendi vniuersalis, adeo vt et liberi, et bona omnia cum adrogato in potestatem ac dominium adrogatoris transirent, *pr. Inst. de adquis. per adrogat. l. 11. §. 2. D. de bon. possess. sec. tab. l. 15. D. de adopt.* ipsa iuris analogia id exigere videbatur Claudio, vt curatoris accederet consensus, vel, vti Modestinus loquitur, *auctoritas.*

§. CCXXI.

Status iuris sub Nerone.

Progredimur iam ad NERONEM CLAVDIVM CAESAREM, qui sicuti primo quinquennio humanissimi principis exemplum praebuerat, ita procedente tempore tam sui factus est dissimilis, ut in generis humani exitium natus videretur. De nouis quibusdam eius institutis Sueton. *Neron. cap.* 17. *Aduersus falsarios*, inquit, *tum primum repertum, ne tabulae, nisi ter pertusae, ac ter lino per foramina traiectae, obsignarentur. Cautum, vt in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur, ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet. Idem, ut litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent, praebente aerario gratuita: vtque rerum actu ab aerario caussae ad forum ac recuperatores transferrentur: et vt omnes adpellationes a iudicibus ad senatum fierent* *.

* De tabulas signandi modo litem inter Salmasium et Des. Heraldum intercessisse, nemo ignorat. Prior praeter ea, quae ea de re ad ius Atticum disseruit, singularem edidit diatriben *de modo subscribendi et signandi testamenta, et de veterum et hodiernorum sigillorum differentia*, contra *Desid. Heraldum*, *Lugd. Batau.* 1653. 8. Imprimis notandum Neronem noluisse, vt primum statim τετράδιον id est *quaternio*, seu prima cera nomen heredis contineret, quum antea moris fuisset, vt primae statim cerae linea prima testatoris, altera nomen heredis contineret. Vnde Horat. *Lib. II. Sat.* 5.

Quid prima secundo
Cera velit versu, solus multisne coheres,

id est, quis heres sit institutus. Acron et Porphyrio *ad h. l.* Quae de certa iustaque mercede aduocatorum a Nerone constituta esse dicuntur, potius Tiberio sunt tribuenda. Is enim *capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia*, Tacit. *Annal. Lib. XI. cap.* 7. quum contra Nero legis Cinciae sanctione in vsum reuocata, constituerit, *ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur.* Idem *Annal. Lib. XIII. cap.* 5. Memoria ergo hic lapsum Suetonium, ex instituto ostendit. Brummer. *de lege Cinc. cap.* 4. *et* 5. eiusque sententiae subscripsit Io. Ge. Graeu. *ad Sueton. Ner. cap.* 17.

De

De pecunia pro subselliis exigi solita, hodie omnia ignota sunt: reliqua notissima. De adpellationibus ad senatum magis perspicue Tacit. *Annal. Lib. XIIII. cap.* 28. *auxitque patrum honorem, statuendo, vt, qui a priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius bi, qui imperatorem adpellauere, nam antea vacuum id, solutumque poena fuerat.* Licebat ergo adpellare senatum, sed ita, vt certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, si in lite succubuisset.

§. CCXXII.

Quae his verbis describit Suetonius, iura noua, ea iura pleraque SCtis videntur inuecta. Quae enim de tabulis certo modo signandis refert, ea *ab amplissimo ordine decreta esse*, docet Paull. *Sentent. recept. Lib. V. tit.* 25. §. 6. * quamuis id SC. ad Tiberii tempora referendum putet Petr. Faber. *Semestr. Lib. I. cap.* 25. Certius est, alteram sanctionem, ne quis ipse sibi legatum adscriberet, sub Tiberio prodiisse. Est enim illa ex SC. LIBONIANO, de quo iam supra (§. 201.) diximus. Quum ergo et tertium Suetonii ἀμάρτημα μνημονικὸν *memoriae lapsum* de certa mercede aduocatorum paullo ante obseruauimus (§. 221. *): ex illo loco nos non adeo multum proficere posse, facile intelligimus.

SCta tamen, quibus haec constituta, pleraque ad alia tempora pertinent.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas testamentorum, sed ad *tabulas, quae publici priuatique contractus scripturam continent*, refert. Sed nec Suetonius in specie testamentorum, sed generatim tabularum meminit. Itaque non opus est, vt sub contractuum vocabulo et testamenta intelligamus, vti iubet Salmas. *de modo vsur. cap.* 11. siquidem eam vocabuli notionem iura non admittunt, *l.* 20. *D. de verbor. sign.* sed probabilius est SC. generatim hunc modum praescripsisse, in omnibus tabulis siue super negotiis inter viuos, siue super vltimis voluntatibus conficerentur, obseruandum. Guil. Goes. Not. *ad Sueton. ibid. Suetonius*, inquit, *de testamentis* (immo generatim de tabulis) *Paullus de contractibus loquitur: veruntamen quin vno eodemque SCto de his cautum sit, non ambigo: vt vni quod deest auctori, ex altero sit supplendum.*

§. CCXXIII.

SC. Caluitianum vel Calvisianum.

Magis certum est sub Nerone conditum esse SC. CALVITIANVM, vel, vti Perizon. *de lege Vocon. pag.* 182. legendum existimat, CALVISIANVM, cuius de auctore annoque natali omnia incerta sunt *. Eo cautum, *vt, quae quinquagenaria maior minori sexagenario nupserit, quique minor sexagenario maiorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos, mortua muliere, caduca fieret.* Vlpian. *Fragm. tit.* 16. §. 4. Quae ad illustrandum hoc SC. pertinent, iam occupauimus in *Comment. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 3.*

* Probabilius est, hoc SC. CALVISIANVM dictum esse, quam quod *Caluitianum* adpellatum sit, quia noti Caluisii, Caluitii vix in Romanorum scriptoribus ac monimentis occurrunt. Et sane sub Nerone reperio *Caluisium*, Agrippinae accusatorem apud Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap.* 19. paullo post relegatum a Nerone, teste eodem, *ibid. cap.* 22. et denique restitutum ex decreto Caesaris. Tac. *Annal. Lib. XIIII. cap.* 12. Sed hunc honores gessisse, vt ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sane anno ab V. C. 750. in *Fastis* celebrantur C. Caluisius Sabinus, et L. Passienus Rufus. *Monim. Ancyran.* apud Gronou. *in Memor. Cosson. pag.* 132. Viginti et nouem annis post, anno 779. consulatus honore fulsit C. Caluisius cum Cn. Cornelio Lentulo Getulico. Tacit. *Annal. Lib. IIII. cap.* 46. ex quorum sane liberis vel nepotibus aliquis sub Nerone inter coss. suffectos esse potuit, immo re vera fuit. P. enim *Caluisius* cos. anno 813. laudatur apud Grut. *Inscript. pag.* 64. *num.* 9.

§. CCXXIIII.

SC. Memmianum et Pisonianum vel Neronianum.

Certioris aetatis est SC. Memmianum, C. *Memmio Regulo* et *Verginio Rufo* coss. factum anno V. C. 815. quo cautum, *ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, et ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset* *. *l.* 51. §. 1. D. *de legat.* 2. *l.* 76. D. *de condit. et demonstr.* Tacit. *Annal. Lib. XV. cap.* 19. Quam sanctionem illustrauimus in *Comment. ad leg. Iul. et*

Pap. Popp. Lib. II. cap. 7. pag. 204. De PISONIANO quoque: quod ad illustrandum Silanianum factum, iam supra diximus (§. 215. *). Eo cautum fuerat, *vt, si quis a suis seruis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent*: Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap.* 32. *l.* 3. §. 16. D. *de SC. Silan. et Claud.* itemque, *vt si seruus obnoxius poenae venisset, quandoeumque in eum animaduerti oporteret, venditor pretium praestaret. l.* 8. *pr.* D. *eod.* Denique, *vt occisa vxore etiam de familia viri quaestio haberetur, idemque et iuxta vxoris familiam obseruaretur, si vir diceretur occisus.* Paull. *Sentent. recept. Lib. III. tit.* 5. §. 5. vbi hoc SC. NERONIANVM adpellatur.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac foecunditatis praemia, itemque poenas caelibatus orbitatisque statuerant: saepe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam iam pridem grauiter notauerat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Att. Lib. V. cap.* 19. *animaduertimus in oratione P. Scipionis, quam censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quae reprehendebat, quod contra maiorum instituta fierent, id etiam eum culpauisse, quod filius adoptiuus patri adoptatori inter praemia patrum prodesset.* Sed non videtur censorum seueritas par fuisse abolendae huic fraudi, nec alia ex eo tempore lex prodiisse, qua illa coerceretur. Saltim de Neronis temporibus Tacit. *Annal. Lib. XV. cap.* 19. *Percrebuerat*, inquit, *ea tempestate prauissimus mos, quum propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant.* De quo quum magna cum inuidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis posthabebantur: factum hoc est SC. ad quod saepius remittimur in iure nostro. Vid. M. Vertran. Maur. *de iure liberor. cap.* 43.

§. CCXXV.

SCta Turpillianum et Volusianum.

Sed et SC. TVRPILLIANVM *de abolitionibus et tergiuersationibus in iudiciis publicis*, de quo *l.* 2. D. *et l.* 2. C. *ad SC. Turpill. l.* 3. §. *ult.* D. *de praeuaricat.* iisdem temporibus factum est, anno ab V. C. 813.

813. *C. Caesonio Paeto* et *C. Petronio Turpilliano* coss. Denique VOLVSIANVM factum anno 808. *Q. Volusio Saturnino* et *P. Cornelio Scipione* coss. * quorum mentio fit apud Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap.* 25. Reines. *Inscript. Class. VII. num.* 11. *pag.* 476. Gruter. *Inscript. pag.* 9. *num.* 4. de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium et Reinesium (§. 218.), ex eoque verba quaedam laudantur *l.* 52. *D. de contr. emt.*

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius consul notus sit, vix dubitandum videtur, quin eiusdem aetatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino cos. nomen acceperit SC. VOLVSIANVM alterum, quo cautum fuerat, *vt qui improbe in alienam litem coiissent, ea lege, vt quod inde in rem alicuius redactum esset, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur. l. 6. D. ad leg. Iul. de vi priu.* Id SC. quo tempore factum sit, ignorare se fatetur Ant. Augustin. *de nomin. prob. ad pandect. cap.* 4. *pag.* 330. *Tom. I. Thes. iur. ciuil.*

§. CCXXVI.

SC. Trebellianum.

Neque tamen vllum est SC. eius temporis celebrius TREBELLIANO, quod *L. Annaeo Seneca* et *Trebellio Maximo* coss. suffectis, id est anno ab V. C. 814. die VIII. Kal. Sept. factum esse notimus *. §. 6. *Inst. de fideicomm. hered. l.* 1. §. 2. *D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis *Pandectis* atque *Institutionibus* notum est, eo SC. decreuisse amplissimum ordinem, *vt actiones, quae in heredem heredibusue dari soleant, eae neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his et in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur supremae defunctorum voluntates. l.* 1. *D. ad SC. Trebell.*

* Equidem Senecam cos. fuisse, negat Ausonius *in Gratiar. act. cap.* 387. sed ideo, vti obseruauit Vinetus, quod non fuisset cos. ordinarius. Alioquin enim hodie satis certum est, consulatum eius incidere in annum ab V. C. 814. Lips. *Vit. Senecae cap.* 4. Ceterum SC. hoc dictum initio esse *Annaeanum*, et Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul eius memoriam, *Trebelliani* nomen adsumsisse, suspicatur Theod. Marcil. *ad* §. 6. *Inst. de fideic. hered.* Sed coniectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annaeanum dictum esse comperio, partim, quod non semper SCta a consule maiore, sed ab eo potissimum, qui ad senatum retulerat, denominabantur.

§. CCXXVII.

ICti sub Caio Claudio et Nerone, Sempronius Proculus.

Vt iam porro et ad IVRISCONSVLTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floruerunt, progrediamur: inter eos sibi primum merito locum vindicat SEMPRONIVS PROCVLVS *, quem Neruae successisse, maximaeque fuisse auctoritatis, et plurimum potuisse, refert Pomponius, *l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.* addens, ab eo Labeonis familiam PROCVLEIANORVM nomen adsumsisse, quod post annum ab V. C. 786. quo viuere Nerua desiit, factum esse oportet. Scripserat EPISTOLARVM *libros* non octo, quot in Indice Florentino memorantur, sed multo plures, quum ex *vndecimo* quoque nonnulla decerpta videamus *l.* 69. *D. de contrah. emt. l.* 12. *D. praescript. verb. l.* 17. *D. de pact. dotal.* nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris sui ab aduersariorum stricturis vindicauit. *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest. l.* 69. *D. de condit. et demonstr.*

* Sunt qui PROCVLVM nostrum ex gente *Iulia* fuisse existimant, ob marmor in ruderibus aedium Proculi cuiusdam repertum, quod tamen Reines. *Inscript. Class. VI. num.* 122. *pag.* 459. non ad hunc ICtum nostrum, sed ad *L. Aradium Proculum*, pertinere censet, eaque occasione nostrum ex gente *Licinia* fuisse sibi videri, docet. At verosimilius est, eum nec *Licinium*, nec *Iulium*, sed SEMPRONIVM vocatum. Id enim no-

nomen ei diserte tribuitur *l.* 47. *D. de legat.* 2. Grot. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 2. §. 1. Euer. Otto *praefat. Thesaur. iur. Tom. I.* Et aliunde constat, *Proculorum* cognomine vsos esse Sempronios. Grut. *Inscript. pag.* 560. *num.* 9. De aetate etiam Proculi non eadem omnes sentiunt. Haud leuis sane error est Perrenonii *Animadu. Lib. II. cap.* 23. qui eum sub Iulio Caesare floruisse existimat. Nec minus errant, qui ad Proculum nostrum referunt, quae de Licinio Proculo praefecto praetorio sub Othone passim narrat Tacit. *Histor. Lib. I. cap.* 46. *et* 82. 87. *Lib. II. cap.* 39. 40. 41. 60. itemque, qui Martialem *Epigramm. Lib. I. epigr.* 7. de ICto nostro cecinisse putant:

Vade salutatum, pro me, liber: ire iuberis
Ad PROCVLI *nitidos, officiose, Lares.*

Si enim Proculo anno ab V. C. 786. Neruae succedenti XXX. tantum annos tribuamus (nec enim probabile est prius eum ad tantam celebritatem peruenire potuisse, vt sectae caput haberetur) sub Domitiano, sub quo Martialis scripsit, fuisset senex decrepitus, et alibi *Lib. XI. epigr.* 37. *v.* 8. eum diserte vocat *C. Iulium Proculum*, adeoque non magis noster est, quam qui a Tacito memoratur *Licinius Proculus*. Denique minime omnium ad nostrum pertinent rescripta Alexandri imp. *l.* 9. *C. ad leg. Iul. de adult.* et Gordiani, *l.* 7. *C. de accusat.* quamuis eum errorem errauerit Guido Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap.* 79. §. 10.

§. CCXXVIII.

C. Cassius Longinus.

Huic merito iungimus aequalem et aemulum C. CASSIVM LONGINVM, Q. Aelii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem (§. 191.) Consulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuisse obseruat Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* sed Quartino L. Naeuium Surdinum substituit Rupertus *in Pompon. Enchirid. Lib. III. cap.* 13. *sect.* 3. *pag.* 206. *edit. nou.* quod hoc par coss. occurrit in lapide apud Gruter. *Inscript. pag.* 1087. *num.* 4. * Praefecerat eum Asiae C. Caligula imp. mox occidi iusserat, sed frustra (§. 211.) Sub Claudio Syriae praefuit, et ad Euphratem castra habuit, Tacit. *Annal. Lib. XII. cap.* 11. eaque occasione illi et cum Iudaeis fuit negotium. Ioseph. *Antiqu. Iud. Lib. XX. cap.* 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit sententiam: Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap.* 11. at postremo

mo suspectus principi saeuissimo in Sardinia exsulauit Tac. *Annal. Lib. XVI. cap.* 7. *et* 9. Sueton. *Neron cap.* 37. inde tamen postea a Vespasiano reuocatus *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* Menag. *Amoen. iur. cap.* 43.

* Pro Quartino cos. quem in *Fastis* non reperiunt alii rescribunt *Q. Haterius*, alii *Surdinus*. Nam C. Cassius Longinus et L. Naeuius Surdinus coss. laudantur apud Gruterum *Inscript. pag.* 1087. *num.* 1. Sed quum notissimus sit *M. Vinicii* sub Tiberio consulatus, sub eoque cos. suffectus fuerit *C. Cassius Longinus*, eique collega tribuatur *L. Naeuius Surdinus*, quis quaeso dubitet, quin ex *Surdino* facile fingi potuerit *Quartinus*, maxime quum huc vsque nondum probatum sit, Vinicios *Quartinorum* cognomen tulisse? Maior sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Ceterum M. Vinicii, adeoque et Cassii nostri consulatum incidere in annum V. C. erae Varron. 783. ann. Christi XXX. luculenter ostendit Henr. Dodvell. *in Annal. Velleian.* §. 29. *pag.* 703. *sequ. edit. Burmann.*

§. CCXXVIIII.

Reliquerat *libros X.* aut plures IVRIS CIVILIS, *l.* 70. *pr. D. de vsufr.* NOTAS AD VITELLIVM *l.* 12. §. 27. *D. de instruct. et instrum. leg.* immo et AD VRSEIVM FEROCEM, *l.* 10. §. 5. *D. quib. mod. vsufruct. vel vs. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l.* 17. §. 1. *D. de vsufr.* et PRISCVS IAVOLENVS, *l.* 28. §. 1. *D. de statulib.* At multo maiorem sibi famam peperit propagatis ad posteritatem, et magis magisque perpolitis Massurii Sabini praeceptoris principiis. Vnde Massurium et Cassium coniungit Arrian. *Dissert. Epict. IIII. cap.* 3. Fuit enim *Scholae Cassianae princeps et parens*, vti vocatur a Plin. *epist. Lib. VII. epist.* 24. nouamque adeo lucem Ateii Capitonis familiae intulit, quae inde CASSIANORVM nomen adsciuit. *l.* 35. §. 3. *D. de mort. causs. don. l.* 18. *D. de furt.* Eius scripta et schola.

* Io. Bertrandum et Eberlium, qui CASSIVM ad VRSEIVM notasse scribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 4. et Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 43. Vrseium potius ad Cassium notasse, existimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus ICtis fuerit *notare apud Cassium*. Res eo redit, vter fuerit aetate prior. Prior vero sine dubio fuit *Vrseius Ferox*, cuius ex libris Cassium quaedam retulisse, testatur Vlpianus *l.* 1. §. 10. *D. quar. rer. act. non det.* Quidni ad eumdem notas scribere potuerit?

§. CCXXX.

Atilicinus et Cassius Longinus iunior.

Obscurioris famae sunt ATILICINVS et CASSIVS LONGINVS alter, cuius meminit Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* vbi, eum equestris ordinis fuisse, et ad praeturam peruenisse, scribit. ATILICINVS Proculo fuit aequalis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l.* 17. *D. de pact. dotal.* Hinc et Proculi partibus eum fuisse addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Neruae adsensus dicatur. *l.* 27. *pr. D. de pact. l.* 21. §. 9. *D. de recept. arbitr. l.* 5. §. 1. *D. de seruit. praed. rust. l.* 17. *D. de pecul. l.* 7. *pr. D. de condict. causs. dat. l.* 19. *D. mandat. l.* 19. *D. de legat.* 3. *l.* 16. *D. de liberat. leg. l.* 49. *pr. D. ad leg. Falcid. l.* 4. §. 8. *D. de doli mal. et met. except.*

§. CCXXXI.

Nerua filius.

M. COCCEIVS NERVA Marci illius, quem supra (§. 210.) descripsimus filius, imp. Nervae pater, ingenii praecocissimi fuit, quippe qui XVII. annorum adolescens, aut non multo maior, de iure responsitauit. * *l.* 1. §. 3. *D. de postul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. Lib. XV. cap.* 72. refert, Cocceium Neruam praetorem designatum, tanti fuisse apud Neronem, vt supra triumphalem in foro imaginem, apud palatium quoque eius effigiem statui iuberet. Libri eius DE VSVCAPIONIBVS laudantur a Papiniano *l.* 47. *D. de adquir. vel amitt. pos-*

possess. Saepissime vero, dissimulato librorum titulo, citatur a Caio, Pomponio, Venuleio, Vlpiano, Paullo, et quidem plerumque sub *Neruae filii* nomine. Proculeianum fuisse, et familia argumento est, et ex *l.* 3. §. 17. *D. de adqu. vel amitt. possess.* et *l.* 2. *D. de his, qui not. infam.* colligitur.

* Quum adolescens non *respondisse*, sed *responsitasse* de iure dicatur Nerua: Guil. Maranus et Mornacius suspicati sunt *responsitare* minus esse, quam respondere, quos exinde Choartius et Dionys. Gothofredus sunt sequuti. Sed quis ignorauit hoc naturae verborum frequentatiuorum refragari, quae notionem verbi augent potius et intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorum errorem notauit Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 2. Sane et Antistium Labeonem *consulentibus de iure publice* RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. Lib. XIII. cap.* 10. Et Cicero *de legib. Lib. I. cap.* 4. *summos fuisse*, ait, *in ciuitate viros, qui ius interpretari populo, et* RESPONSITARE *soliti sint.* Est ergo responsitare potius frequenter et adsidue respondere, ecque verbo procul dubio vsus est Vlpianus, vt Neruam adhuc adolescentem iam frequentissime de iure respondisse ostenderet.

§. CCXXXII.

Status iuris Rom. sub Galba, Othone, et Vitellio.

Qui Neroni successerunt principes tragici ac veluti intercalares GALBA, OTHO, et VITELLIVS inter fluctus ciuiles perpetuos et in tanta imperii breuitate vix quidquam noui iuris constituere potuerunt *. De VITELLIO tamen hic non praetermittendum, quod memoriae prodidit Tacit. *Histor. Lib. II. cap.* 9. *funesti ominis loco acceptum esse, quod maximum pontificatum adeptus, de caerimoniis publicis XV. Kal. Aug.* EDIXISSET, *antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus.* Ex eo enim patet, pontifices max. etiam sub sacerdotii sui auspicia edicta proposuisse de sacris et caerimoniis (§. 61.*) eumque vetustissimum morem ne his quidem temporibus exoleuisse. Iac. Guther. *de iure pontific. Lib. I. cap.* 12. Io. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. cap.* 4. §. 1.

* Idem

* Idem Tacitus *Histor. Lib. II. cap.* 62. refert, VITELLIVM *praemisso in vrbem edicto, mathematicos omnes Italia expulisse*, vel vti Sueton. *Vitell. cap.* 14. rem refert, *sanxisse vt intra Kal. Octobres vrbe Italiaque mathematici excederent*: astrologos vero proxima nocte aliud opposuisse edictum: BONVM FATCVM, *vt Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem nusquam ne esset.* Verumne fuerit istud augurium, illudque comprobarit exitus, disquirit Sauil. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, sed die XXI. Decembr. interiisse, luculenter demonstrauit Anton. Pagi. *Critic. Baron. ad ann. Christi.* 69. *n.* 8. *pag.* 62. *sequ. Tomo I.*

§. CCXXXIII.

Vespasianus multa iura constitutionibus inuexit.

Stabilius fuit VESPASIANORVM imperium qui proinde et plurima noua in iuris prudentiam inuexerunt. Sane enim T. FLAVIVS VESPASIANVS, cui ad hoc fastigium euecto senatus omnem potestatem, qua olim Augustus, Tiberius, et Claudius vsi essent, sanctione honorificentissima decreuerat, Tacit. *Histor. Lib. IIII. cap.* 3. Gruter. *Inscript. pag.* 242. plura constituit EDICTIS, veluti *ne plures quam tres legati a ciuitatibus mitterentur*: *l.* 4. §. 6. *de legation.* plura DECREVIT, ceu docet exemplum *l.* 7. *pr. D. de iur. patron.* plura RESCRIPTIS praecepit, veluti vt grammatici, medici, oratores, philosophi, a recipiendis hospitibus immunes essent. *l.* 8. §. 30. *D. de mun. et honor.**

* Rescriptum Vespasiani ad IIIIviros et decuriones Saborenses, adeoque sanctionem pragmaticam apud se exstare, scribit Ant. Augustin. *de nom. prop. Pandect. cap.* 3. *pag.* 264. *Tom. I. Thes. iur. ciuil.* quae an umquam lucem viderit, nescio. Non solum autem noua iura constituit hic imperator, sed et vetera pleraque restituit. Auctor enim est Sueton. *Vespas. cap.* 8. eum *aerearum tabularum tria millia, quae simul conflagrauerant, restituenda suscepisse, et vndique inuestigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum et vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint paene ab exordio vrbis SCta, plebiscita*, et similia.

§. CCXXXIIII.

§. CCXXXIIII.

SCta iis temporibus facta Pegasianum et Plancianum.

Idem tamen imperator veteris moris, de rebus alicuius momenti ad senatum referendi fuit seruantissimus. Hinc sub eo tot condita SENATVSCONSVLTA, inter quae eminet PEGASIANVM, *Pegaso* et *Pusione* coss. suffectis, incertum quo anno factum. Censuerat enim his coss. ordo amplissimus, *vt ei qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret.* Vlpian. *Fragment. tit.* 25. §. 14. Paull. *Sent. recept. Lib. IIII. tit.* 3. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Notum quoque est duplex SC. PLANCIANVM*, alterum de fideicommissis, quae personis incapacibus relinquerentur, *l.* 59. §. 1. *D. ad leg. Falcid.* alterum de agnoscendo partu. *l.* 3. *D. de agnosc. et alend. liber.*

* A quo Plancio haec SCta acceperint nomen, non adeo certum est. Testem tamen habeo Tacitum. *Histor. Lib. II. cap.* 63. M. PLANCIVM VARVM praetura functum esse sub Vespasiano. Idem procul dubio postea et consul factus. Proconsulem enim paullo post fuisse docet nummus apud Spon. *in Itinerar. sub fin.* in cuius antica caput Vespasiani cum eius nomine, additis litteris ΚΛΑΥΔΙΟΠΟΛ. *CLAVDIOPOL.* in postica fasciculus sex spicarum cum epigraphe: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ *SVB MARCO VARO PROCONSVLE.* Fuit ergo hic M. Plancius Varus procos. Ciliciae sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alii, quam viri consulares et praetorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. pag.* 504.

§. CCXXXV.

SC. de aedificiis non diruendis negotiationis caussa, et Vitrasianum.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno factum, de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, *l.* 2. *C. de aedif. priuat.* quale et sub Nerone factum esse supra (§. 225.) vidimus. Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANVM* *de ma-*

manumissis et pretio manumissionis, de quo *l.* 30. §. 6. *D. de fideicommissar. libert.*

* Est et hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii consulis siue ordinarii, siue suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*, legatus prouinciae Lugdunensis, ad quem rescripsit princeps *l.* 15. §. *fin. D. de excusat. tut.* cuiusque mentio fit apud Reines. *Inscript. Class. VIII. num.* 52. *pag.* 532. Sub Antoninis porro annis 919. et 929. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Seruilio Pudente, deinde cum M. Flauio Apro. Spon. *Miscell. erud. antiquit. pag.* 34. Gruter. *Inscrip. pag.* 30. *num.* 4. *et pag.* 31. *num.* 3. Maluas. *Marmor. Felsin. pag.* 253. Quare parum abest, vt hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino imp. quam sub Vespasiano factum, existimem.

§. CCXXXVI.

Alia sub Vespasiano circa ius mutata.

Ab eodem Vespasiano V. consule anno erae Dionysiacae LXXIIII. ultimum lustrum esse conditum, neque vmquam postea censum actum, obseruat Censorin. *de die natal. cap.* 18. Longo tamen interuallo repetitum censum egisse dicitur Decius imperator. Trebell. Pollio *in Valerianis*. Ex quo consequitur, vt et manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de orat. Lib. I. cap.* 40. Vlpian. *Fragm. tit.* 1 §. 8. *Fragment. regul. vet. ICt.* §. 17. tunc exoleuerit*. Eumdem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sueton. *Vespas. cap.* 10.

* Quamuis vero in locum huius manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacrosanctis ecclesiis: id tamen multo post, saeculo puta quarto, factum est a Constantino M. Sozom. *Hist. eccles. Lib. I. cap.* 9. *l.* 1. *et l.* 2. *C. de his, qui in eccles. manumitt.* Neque enim ad haec tempora pertinent manumissiones factae ἐπὶ τῷ βώμῳ *super aras* Graecis vsitatae, Suid. *in voce* Κράτης *Krates*, neque rasio libertinorum in templo Feroniae, de qua plura Brisson. *Antiq. sel. Lib. I. cap.* 11. Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. scen.* 1. *extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. dier. Lib. IIII. cap.* 20. denique manumissiones ἐν ταῖς ἐκκλησίαις *in comitiis*, quas Constantino hanc manumissionem introducenti ob oculos fuisse, existimat Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodos. Tomo I. pag.* 355.

§. CCXXXVII.

Status iuris sub Tito imp.

Non adeo multa sunt, quae TITO imperatori debeat iuris prudentia*, quippe inter ipsa imperii auspicia properantibus fatis extincto. Notari tamen meretur primum, eum de binis PRAETORIBVS FIDEICOMMISSARIIS vnum detraxisse: *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* deinde eumdem grauissimas leges opposuisse delatoribus, qui tum impune in corpora et bona innocentum grassabantur: Plin. *Panegyr. cap.* 35. Sueton. *in Tit. cap.* 8. Henr. Brenkmann. *de lege Remm. cap.* 18. *pag.* 1622. tum porro, Titum imp. esse auctorem praecipuum priuilegii, quod militibus testamentum condituris datum est. *l.* 1. *pr. D. de testam. milit.* Denique et constitutionis Titi imp. mentio fit *l.* 1. §. 3. *D. de iure fisci.*

* Immo iacturam haud leuem tunc fecit iuris prudentia, templo Capitolino cum vicinis templis iterum igne, quem terra erupisse ferunt, denuo consumtis. Dio Cass. vel potius Xiphilin. *Lib. LXVI. pag.* 756. Neque enim dubitandum, quin simul incendio illo perierint illa SCta, plebiscita, foedera, quae Vespasianus post prius incendium tanta industria restituit. (§. 233.) Sueton. *Vespas. cap.* 8.

§. CCXXXVIII.

Itemque sub Domitiano.

Sed et T. FLAVIVS DOMITIANVS imp. initio principatus sui non pauca satis praeclare constituit. Ex quibus vt hic pauca veluti per lancem saturam proferamus, ipse Sueton. *in Domit. cap.* 7. eum edixisse ait, *ne mares castrarentur**: et sequente *cap.* 8. *vt probrosis feminis nec lecticae vsus, nec ius capiendi legata hereditatesue esset*: porro, quod *cap.* 9. pluribus refert, *vt fiscales calumniae calumniantium poenis reprimerentur: vt rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, uniuersi discrimine liberarentur, nec repeterentur, nisi ante annum, eaque oc-*

casione, vt accusatori, qui caussam non teneret, exsilii poena esset. Denique et EDICTI Domitiani, *vt abolitiones ex SCto Turpilliano factae ad seruos capitalis criminis postulatos, non pertinerent*, mentio fit *l.* 2. §. 1. *D. de custod. et exhibit. reor.* quamuis id RESCRIPTVM vocet Paullus *l.* 16. *D. ad SC. Turpill.*

* Quamuis hoc a Domitiano non tam amore iusti et aequi, quam odio Titi fratris, qui seniuiris istis magnopere delectatus fuerat, constitutum esset, Xiphilin. *in Domitian. Lib. LXVII. pag.* 759. Philostrat. *Vit. Apollon. Tyan. VI.* 17. magno tamen omnium cum plausu excepta est illa Domitiani sanctio. Vt enim omittam laudes, quibus ideo principem prosequuntur Martial. *Lib. VI. epigr.* 2. *et Lib. VIII. epigr.* 7. nec non Ammian. Marcellin. *Lib. XVIII. cap.* 4. eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius *Lib. III. silua* 4.

Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare, nefas: gauisaque solos,
Quos genuit, natura videt.

At paullo post, sub Antoninis, iam iterum mos inoleuerat, vt in prouinciis impune exscinderentur mares, modo id Praesidum praescitu fieret. Iustin. Martyr *Apolog. II. pag.* 71. Hinc tam frequenter in vsum reuocata est haec prohibitio constitutionibus Neruae, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, vt facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog. *ad Ammian. Marcellin. pag.* 150. *edit. Gronou.*

§. CCXXXVIIII.

SCta sub eo principe facta.

SENATVSCONSVLTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est IVNIANVM, quo anno ab V. C. 836. *Domitiano* X. et *Appio Iunio Sabino* coss. cautum est, *vt qui per domini et serui, aut patroni et liberti collusionem, factum probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet, l.* 1. *D. de collus. deteg. l.* 2. *C. eod.* vbi hoc SC. vitiose pro *Iuniano Numianum* dicitur, et *l.* 8. *D. de in ius voc.* Sed vti adhuc principem egit haec constituens Domitianus: ita tyrannidem redolet SC. *Asprenate* et *Laterano* coss. anno ab V. C. 846. factum, quo *omnes philosophi vrbe et Italia exesse iussi sunt.** Gell. *Noct. Attic. Lib. XV. cap.* 11.

* Occasionem seuerissimae sanctioni praebuerat Iunius Rusticus, qui Paeti Thraseae et Heluidii Prisci laudes scribens, eos *sanctissimos viros* vocauerat. Adeo iis temporibus et virtutem laudare periculosum fuit. Sueton. *Domit. cap.* 10. Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, sed et Graecos, veluti Dionem Chrysostomum, qui hanc calamitatem suam commemorat *orat.* 40. Epictetum, Musonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Iunii Rustici propinquos et amicos, quam vere philosophicam familiam breui schemati inclusam dabo ex Reines. *Epist. ad Rupert.* 34. *pag.* 216. *et Epist.* 35. *pag.* 251. sed a nobis hinc inde suppleto. Subiungam etiam alteram Heluidiorum et Paetorum Thrasearum gentem, vt tot vtriusque sexus personae illustres, et incredibilem sapientiae famam consequutae semel simulque oculis obuersentur. Et Iuniorum quidem Rusticorum stemma tale est:

L. IVNIVS MAVRVS, Lar. Aug. Magister apud Gruter. *Inscript. pag.* 1068. *num.* 8.

Iunius

vxor II. vxor I.

POMPONIA GRATILLA vxor II. Aruleni Rustici, cui vidua nupsit. Relegata a Domitiano. Plin. *Epist. Lib. III. epist.* 11.

=N.=

IVNIVS ARVLENVS RVSTICVS, philosophus Stoicus a Domitiano interemtus. Suet. *Domit cap.* 10.

IVNIVS MAVRICVS exsul sub Domitiano. Plin. *Epist. I.* 5. *et* 14. *III.* 22.

IVNIA soror.

=Vettius Bolanus, legionis ductor. Tacit. *Annal. Lib. XV. cap.* 3. rexit Britanniam anno 821. Tac. *Histor. Lib. II. cap.* 65. *Agric. cap.* 8. *et* 16.

Assudius Curianus, Gratillae ex priore matrimonio filius, a matre exheredatus, Plinio herede instituto. Plinio *Epist. Lib. V. epist.* 11.

Q. IVNIVS RVSTICVS, cui rhetorem quaerit patruus, Iunius Mauricus. Plin. *Epist. Lib. II. epist.* 15. Cos. anno 872.

Fratres quidam Iunii Rustici, quorum meminit Plin. *Epist. Lib. II. epist.* 15. inter quos fortassis *Iunius Mauricianus* ICtus, de quo infra §. 309.

Iunia virgo, cui Plinius maritum invenit, Plin. *Epist. Lib. I. epist.* 14.

=Minucius Acilianus Brixiensis, trib. pleb. Praetor et senator. Plin. *Epist. Lib. I. epist.* 14.

M. Vettius Rusticus Bolanus cos. anno 863. Gruter *Inscript. pag.* 128. *num.* 5. *et pag.* 169. *num.* 7.

IVNIVS RVSTICVS, philosophus Stoicus, Marci Antonini imp. praeceptor, Iul. Capitol. *in Marc. cap.* 2. Cos. suffectus anno 915. Gruter. *Inscript. pag.* 181. *num.* 3. *praefectus vrbi et amicus imperatorum* vocatur a DD. fratribus *l.* 1. §. 3. *D. de adpellat.* idem vt videtur, qui Iustinum Martyrem capitis damnauit. *Acta S. Iustini philosophi et sociorum eius* apud Ruinart. *Act. martyr. sel. pag.* 58.

Alteram vero Heluidiorum et Paetorum familiam hoc schemate complectimur:

PAE-

PAETVS CAECINA, qui cum Scriboniano contra Claudium imp. fecerat Plin. *Epist. Lib. III. epist.* 10.

=ARRIA, virilis animi femina maritum in exsilium sequuta, cuius facta et mortem miratur Plin. *ibid.*

Filius mira pulcritudine et pari verecundia, qui viuo et simul aegrotante patre decessit. Plin. *Epist. Lib. III. cap.* 16.

Heluidius, qui inuito Vespasiano periit. Suet. *Vespas. cap.* 15.

ARRIA minor ob mariti fatum, mori cupide voluit, et in filiae Fanniae solatium precibus mariti a proposito reuocata. Tacit. *Annal. Lib. XVI. cap.* 34.

=PAETVS THRASEA, a Nerone mori coactus. Tac. *Annal. Lib. XVI. cap.* 34.

HELVIDIVS PRISCVS a Domitiano interemtus, de quo Tacit. *Agric. cap.* 2. Sueton. *Domitian. cap.* 10. Plin. *Epist. Lib. I. epist.* 5. *Lib. VIIII. epist.* 13.

=FANNIA, nouerca Heluidii. Plin. *Epist. VIIII.* 13. cum Arria et Gratilla relegata a Domitiano. Plin. *Epist. III.* 11.

HELVIDIVS filius, qui tempore Plinii solus supererat, domumque fulciebat. Plin. *Epist. Lib. IIII. epist.* 21.

Duae filiae, quas ambas vno tempore a partu decessisse, refert Plin. *Epist. Lib. VII. epist.* 21.

§. CCXXXX.

ICti sub Vespasianis, Coelius Sabinus.

Subiungimus more nostro seriem IVRISCONSVLTORVM, qui sub Vespasianis potissimum floruerunt. Horum veluti familiam duxit COELIVS SABINVS, aliis perperam CAECILIVS, qui ab Othone imp. cos. designatus in Kal. Iul. anni ab V. C. 821. eum honorem et

vo-

volente Vitellio gessit. Tacit. *Histor. Lib. I. cap. 77.* Plurimum potuit sub Vespasiano, *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* eodem die auspicante imperium, quo ipse magistratum inierat. Scripsit *librum* DE EDICTO AEDILIVM CVRVLIVM: Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 2. ex quo et illa, quae *Lib. VII. cap.* 4. de seruis pileatis venum prostantibus ex Coelio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuisse, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipso demum Coelio Sabino *Sabinianorum* nomen ortum videri, iam supra (§. 206. **) monuimus.

§. CCXXXXI.

Celsus pater. De CELSO patre nihil fere memoriae proditum reperimus, quam quod in Ducennii Veri consulis consilio fuerit. *l.* 29. D. *de legat.* 2. At quis fuerit ille Ducennius, plerique se scire fatentur iuxta cum ignarissimis. Et sane ne probabilis quidem videtur coniectura Ant. Augustini, qui libro *de nom. propr. Pandect. cap.* 3. *pag.* 259. C. Iuuentium Verum cos. vel Guil. Grotii, qui in *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 2. L. Ceionium Commodum; vel denique Abr. Vielingii, qui *in Iurisprud. restituta pag.* 194. L. Ceionium Verum sub eo nomine latitare existimant *. Neque an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro et non nisi omissa libri inscriptione, citatur in iure nostro, ita tamen, vt eum inter Proculi sectatores fuisse non obscuram videatur. *l.* 20. D. *de legat.* 2. *l.* 39. D. *mandat.*

* C. Iuuentius Verus cos. fuit anno ab V. C. 887. ad quem vix Celsus pater aetatem produxisse potuit. Reliqui quoque coss. a Grotio et Vielingio laudati Celso patre iuniores videntur. Nos ergo intelligimus DVCENNIVM GEMINVM consulem, cum Pompeio Paullino suffectum ex Kal. Iul. anni ab. V. C. 809. De his consulibus videndi Lydiatus *in Serie summ. magistr. pag.* 62. et Spon. *Miscell. erud. antiquit. pag.* 278. Is sane et Veri cognomen habere potuit. (Vid. *Syllog. I. opusc.* 5.) De eius praefectura vrbis Tacit. *Histor. Lib. I. cap.* 14.

§. CCXXXXII.

De PEGASO ICto celeberrimo, erudite disserit Aegid. Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 17. Patrem habuit trierarchum, cuius ex liburnae parasemo, quod Pegasus erat, ipse nomen accepit, vt refert Scholiastes Iuuenalis *ad Satyr. IIII.* vbi et id addit, *eum iuris studiis tantam memoriae gloriam meruisse, vt* LIBER *vulgo, non homo diceretur*: Eumdem porro *omni honore functum esse*, refert, *quum et prouinciis plurimis praefuerit, et vrbis curam administrarit.* Et sane de eius consulatu testem habemus Iustinianum §. 5. *Inst. de fideic. hered.* de praefectura vrbis Pomponium *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* et Iuuenalem *Sat. IIII. v.* 76. ex quibus testimoniis colligimus, eum semel sub Vespasiano, atque iterum sub Domitiano, vrbi praefuisse. Pegasus.

§. CCXXXXIII.

Proculeianos ab eximio hoc ICto PEGASIANORVM nomen adsumsisse, in vulgus notum est, quamuis id vocabulum in iure non occurrat. Videtur tamen ad illud adludere scholiastes Iuuenalis, dum *ibidem* scribit: *hinc est* PEGASIANVM *scilicet* IVS, *quod iurisperitus fuerit* *). Ex eius libris, si quos scripsit, nihil in *Pandectas* relatum est. At citatur tamen passim, talesque eius recensentur sententiae, vt eum cum Labeone, Proculo, Nerua plerumque sensisse, et dissensisse a Sabino, adpareat. *l.* 12. §. 3. *D. de instruct. et instrum. leg. l.* 7. §. 1. *D. de senator. l.* 30. *D. de pecul. l.* 27. *fin. D. de adquir. rer. domin. l.* 2. §. 4. *D. de his, qui not. infam. l.* 116. *D. de verb. signif.* Eius schola et scripta.

* Non

* Non praetermittenda hic ingeniosa, at mira tamen Iac. Hasaei sententia, qui in singulari *de Berytensi ICtorum academia* diatribe, *cap.* 3. §. 5. Pegasi placita iam a Vespasiani temporibus Beryti doceri solita esse, existimat, idque probat testimonio Iuuenalis *Sat. III. v.* 117.

Ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonii delapsa est pinna caballi.

Quae poetae verba ille hac παραφράσει paraphrasi explicat: *in illa ripa, ad quam Gorgonii caballi pinna, id est, Pegasiani iuris disciplina quasi pinna pegasi, delapsa est, qtia ius ex placitis sectae Pegasianae ibi docebatur.* Sed loqui ibi poetam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, caussamque iam perorauit Gottfridus Mascou. *de sectis Sabin. et Proculeian. cap.* 3. §. 5. *n.* 2. *pag.* 68. *seqq.*

§. CCXXXIIII.

Vrseius Ferox.

Circa eadem tempora floruisse, anteriores tamen aetate antecessisse videtur VRSEIVS FEROX, cuius permagnam et sereniorem fuisse famam, vel ex eo colligas, quod eius libros notis illustrarunt C. CASSIVS LONGINVS (§. 229. *) et IVLIANVS. Proculo tamen posterior fuit, cui aliquoties denunciat testimonium. *l.* 27. §. 1. *D. ad leg. Aquil. l.* 11. §. 2. *de aqu. et aqu. pluu. arc.* Ipse non modo a Iuliano, sed et a Cassio laudatur, ex eoque manifesto consequitur, vt eum sub Nerone et Vespasianis floruisse dicamus. Proculeianorum sua aetate acerrimus fuisse videtur, dignus quippe visus, in quem strictūras conficerent duo scholae Sabinianae decora, C. Cassius et Saluius Iulianus. *

* Quid scripserit, non minus *Vrseium* recenseat: ipsius tamen hodie ignoramus. Opus tamen eius non exiguum fuisse videtur. Quamuis enim *index Florentinus* Iuliani *libros* tantum *quatuor ad*

§. CCXXXV.

Fufidius.

FVFIDIVM ignotum antehac ICtum, primus ab oblitione vindicauit Iac. Cuiac. *Obs. Lib.* I. *cap.* 9. in eo tamen falsus, quod illum, libera adhuc republica floruisse existimauit *, quum Atilicinum Proculo σύγχρονον coae-

coaetaneum (§. 230.) laudet, *l.* 5. *de aur. arg. mund. leg.* recte id obseruante Grotio *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 4. Ceterum paucissimis *Pandectes* locis mentio fit huius Fufidii, ex iisque adparet, eum scripsisse libros QVAESTIONVM, quorum secundus laudatur *d. l.* 5. *D. de aur. arg. mund. leg.* Addantur *l.* 25. *D. de manumiss. vind. et l.* 29. *D. de rebus auctor. iudic. possid.*

* Nec magis solida est Ant. Augustini diuinatio, qui eumdem fuisse hunc Fufidium existimat cum illo L. Fufidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita sua scripsisse, quemque in aliquo patronorum numero fuisse, refert Cicero *in Brut. cap.* 29. Plin. *Hist. nat. Lib. XXX. cap.* 1. Ita Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. pat.* 244. sed eodem Grotii argumento refutandus Celebris fuit Fufidiorum familia, a qua et *lex Fufidia* nomen habuit. Passim etiam Fufidiorum fit mentio a Cicerone *Orat. in Pison. cap.* 35. Horatio *in Satyris*, et ab aliis.

§. CCXXXVI.

Plautius.

Sed et PLAVTII magnum inter ICtos eorum temporum nomen fuisse, vel ex eo patet, quod ad eius libros certatim notas scripserunt NERATIVS, IAVOLENVS, POMPONIVS, et PAVLLVS. Quum vero ipse CASSIVM et PROCVLVM laudet, *l.* 8. *D. de aur. arg. mund. leg. l.* 43. *D. de condit. et demonstr.* et vicissim laudetur a NERATIO, *l.* 5. *D. de seruit. praed. rustic.* certissimum profecto est, eum Vespasianorum temporibus vixisse. *

* *Plautii* celeberrimi fuerunt sub Claudio et Nerone Augustis, in primis *A. Plautius*, qui primus e consularibus Britanniae praefuit, Tacit. *Agric. cap.* 14. atque inde ouans rediit. Tac. *Annal. Lib. XIII. cap.* 32. Nec magis notus *Plautius*, qui inter Messalinae adulteros nominatus, ob patrui Auli procul dubio merita, id flagitium impune tulit. Tac. *Annal. Lib. XI. cap.* 30. *et* 36. Denique omnium celeberrimus *Plautius Lateranus*, qui a Nerone mori iussus, incredibile constantis atque intrepidi animi specimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. Lib. XV. cap.* 60. et Arriano *Diss. Epictet. Lib. I. cap.* 1. Postremo huic liberi fuerunt superstites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teste Tacito *ibid.* Sed eodem tempore et alii celebrantur Plautii, quorum adcuratius stemma confecit Reines. *Epistol.*

ad Rupert. 32. *pag.* 106. Verosimile itaque est, virorum istorum aliquem Plautii nostri vel parentem, vel fratrem fuisse.

§. CCXXXXVII.

Octauenus.

Proximus est OCTAVENVS, de quo, quod dicamus fere nihil est, nisi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano, et Vlpiano saepius testimonium denuncietur *, adeoque et ipse sub Vespasianis videatur floruisse. Grot. *Vit. ICtor Lib. II.* cap. 5. Idem suspicatur, eum quaedam AD EDICTVM, nec non AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM, in quibus illustrandis eo tempore ICti praecipue exercebant ingenia, scripsisse. Quod posterius ex *l.* 32. *D. qui et a quib. manumiss. liber. non fiunt*, colligit: quamuis rem non adeo expeditam esse, obseruauerim *in Commentar. Ad leg. Iul. et Pap. Lib. I. cap.* 1. §. 4.

* Laudatur hic ICtus etiam ab auctore *fragmenti veteris ICti*, quod a Petro Pithoeo primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Iuris prudentiae veteri et anteiustinianeae* inseruit, et quidem §. 12. *pag.* 806. vbi tamen falso vocatur OCTAVIANVS. Ceterum ex hoc ipso fragmento saltim id discimus, quod Octauenus hic meminerit legis Iuniae Norbanae, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat.

§. CCXXXXVIII.

Valerius Seuerus.

Denique et VALERII SEVERI scripta memorantur a Iuliano, *l.* 30. *D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, ICtum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Grotius *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 5. dum Hadrianum imp. *l.* 3. §. 2. *D. de testam.* ad hunc ipsum VALERIVM rescripsisse, existimat, quum ibi non *Seuerus*, sed *Verus Valerius* nominetur, et nominis istius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum est, quod idem coniicit Grotius, *Valerium* hunc esse illum *Seuerum*, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. epist.* 6. 18. *Lib. IIII. epist.* 28. *Lib. V. epist.* 1. *Lib. VI.*

VI. epist. 27. *et Lib. VIII. epist.* 22. Nam nec Valerii nomen exstat apud Plinium, et, si exstaret, illud eo tempore tam multis commune fuit, vt nihil certi ex eo colligere liceret *.

* Plures eo tempore passim occurrunt VALERII SEVERI, et quidem milites aeque, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inscript. pag.* 49. *num.* 4. *pag.* 566. *num.* 6. *pag.* 745. *num.* 6. *pag.* 1077. *num.* 7. Periculosum ergo est, in tanta *Valeriorum* et *Seuerorum* ὁμωνυμία *aequiuocatione* certi quid statuere velle.

§. CCXXXXVIIII.

Status iuris sub Nerua.

Haec de Vespasianorum temporibus. Eorum successor M. COCCEIVS NERVA imp. ICti filius et nepos, licet breue habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam iuris prudentiam contulit. Primus PRAETOREM FISCALEM, qui inter fiscum et priuatos ius diceret, constituit, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* et militibus testamenta condituris, plenissimam indulgentiam dedit *. *l.* 1. *D. de testam. milit.* Primus deinde quaestionem de statu defunctorum, elapso a morte quinquennio, vetuit: *l.* 4. *pr. D. ne de statu def.* quin et primus ciuitatibus omnibus, quae sub imperio Romano essent, legata relinqui permisit. Vlpian. *Fragm. tit.* 24. §. 8. LEGIS quoque AGRARIAE a D. Nerua latae mentio fit *l.* 1. *D. de term. mot.* sed ea procul dubio SC. tantum fuit. Vlr. Obrecht. *de legib. agrar. cap.* 5.

* Idem et filiisfamilias militantibus testandi dedit facultatem, de iis saltim rebus, quas in expeditione adquisiuissent. Id Traianus postea firmauit, militibusque, licet in patria potestate constitutis, eam potestatem ratam esse voluit. Hadrianus vero eam vlterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inst. quib. non est perm. fac. testam.*

§. CCL.

Status iuris sub Traiano SC. Rubrianum.

Neruae successit TRAIANVS, *Optimi* cognomine ornatus a senatu, laudatusque tantum non ab omnibus eo-

eorum temporum scriptoribus. Quemadmodum ciuilitatis laudem in omnibus rebus adfectauit: ita seruauit id institutum, vt de praecipuis ad senatum referret. Argumento sunt tot SCta, sub eius imperio condita, inter quae primum est RVBRIANVM, factum anno 853. *Rubrio Gallo* et *C. Coelio Hispone* coss. ex Kal. Iul. suffectis. Grut. *Inscript. pag.* 464. *num.* 1. quo cautum, *vt, si hi, a quibus libertatem praestari oporteret, euocati a praetore non adessent, neque vlla iusta caussa impedirentur; praetor vero, caussa cognita, libertatem deberi pronunciasset, eorum status eodem iure seruaretur, ac si directo manumissi essent.* * Ita enim hoc SC. describitur *l.* 26. §. 7. *sequ. l.* 28. *l.* 33. *l.* 36. D. *de fideic. libert. l.* 3. §. 3. D. *de legit. tut.*

* In *l.* 29. D. *de fideic. libert.* Paullus addit: *si quis, posteaquam in ea caussa esse coeperit, vt ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit, eum quidem, cuius interim seruus fuerit, manumittere cogi, neque hic distingui, iusta an non iusta caussa adsit: omnino enim* LIBERTATEM EI SERVARI. Postrema verba Merill. *Obseru. Lib. VI. cap.* 24. mutanda censet, rescribendumque putat; *omnimodo enim et* LIBERTVS *seruatur.* Qua in re sequitur Graecos, praefatus, *non temere quidem se adsentiri Graecorum interpretationibus, quibus vis Latini sermonis, et potissimum verborum ad ius ciuile pertinentium haud satis perspecta fuerit: hic tamen rationem facere, vt eorum lectionem tueri malit.* At quae ratio? Quod in ipso SCto ita exprimitur: *eorum status seruatur*, id Paullus reddit: *ei libertas seruatur.* Et quis ita loquitur: *libertus seruatur?*

§. CCLI.

SC. Dasumianum.

Paullo post prodiit SC. DASVMIANVM. Illud enim non multo post *Rubrianum* et *Articuleianum* factum esse, obseruauit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. cap.* 4. *pag.* 325. Eo cautum *, vt si ex iusta *etiam caussa abesset, qui fideicommissariam libertatem deberet, et hoc pronunciatum esset, perinde libertas competeret, atque, si, vt oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset.* Ita Marcianus *l.* 51. §. 4.

D. de fideic. libert. Itemque, *vt, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque caussa debere pronunciatum fuerit, et eum eosue abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, vt oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset. l.* 51. §. 6. D. *eod.*

* Noui ergo quid Rubriano adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob verba: *si adesse noluerit* quaerebatur, quaenam sit caussa absentiae, iustane an iniusta? si iniusta, seruus manumittebatur, sed fiduciarius iura patronatus amittebat. Sin iusta, libertas seruabatur, sed iura patronatus sua esse putabat SC. Dasumianum. *L.* 36. D. *de fideic. libert.* Merill. *Obseru. Lib. VI. cap.* 24.

§. CCLII.

SC. Articuleianum, et lex Vectibulici.

SC. ARTICVLEIANO *Traiano IIII. et Sex. Articuleio Paeto* coss. anno ab V. C. 851. facto cautum est, *vt quicumque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, praeses eius prouinciae ea de re cognosceret, quamuis heres non esset eius prouinciae. l.* 51. §. 7. D. *de fideicomm. libert.* Inter SCta haud procul dubio etiam fuit illa LEX VECTIBVLICI, quae libertis municipiorum iura ciuitatis concessit, *l.* 1. *vt. C. de seru. reip. manum.* quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror *.

* Municipia olim seruos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. *l.* 123. *pr. D. de regul. iur. l.* 3. *C. de vind. lib.* Postea id permissum quidem est municipiis: at manumissi non cives erant, sed ex lege Aelia Sentia tantum in libertate morari dicebantur. Vlpian. *Fragm. tit.* 1. §. 12. Quum porro lex Iunia Norbana omnes, quos lex Aelia Sentia in libertate morari patiebatur, Latinae conditionis esse iuberet: idem ius et municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent iuris ciuitatis. Quamobrem parum solida est Hermanni Noordkerkii sum quidem est municipiis: at obseruatio, legem illam Vectibulici multo antiquiorem esse temporibus Liberii existimantis. *Dissert. de lege Petron. pag.* 98. Potius hanc legem, quodcumque verum eius nomen fuerit, latam esse oportet inter annum 771 quo lex Iunia Norbana lata est, et

et annum v. c. 881. quo lex Vectibulici etiam ad prouincias prolata est. *l. vlt. C. de seru. reip. manumitt.* Quum vero monstrum nominis sit illud Vectibulici, anno vero v. c. 863. consul cum *L. Calpurnio Pisone* fuerit VETTIVS RVSTICVS BOLANVS, Gruter. *Inscript. pag.* 66. *num.* 2. *pag.* 128. *num.* 5. *et pag.* 163. *num.* 7. non dubitamus, quin scribendum sit: *lex Vettia* vel *Vectia Bolani.*

§. CCLIII.

SC. ἀνώνυμον *anonymum* de actione subsidiaria aduersus magistratus.

Denique SCti, quo *actio subsidiaria aduersus magistratus municipales tutorum nominatores, si administrationis tempore non fuerint soluendo, nec ex cautione fideiussoris solidum exigi possit, indemnitatis nomine introducta est*, mentio fit in constitutione DIOCLETIANI et MAXIMIANI AVG. *l. 5. C. de magistr. conuen.* Id vero auctore Traiano factum esse, et hac ipsa lege exprimitur, et aliunde satis notum est.

§. CCLIIII.

Rescripta et edicta Traiani.

Multa tamen etiam Traianus non adhibito in consilium senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS constituit. Et illorum quidem quam plurima memorantur in iure nostro: magis tamen notatu digna sunt EDICTA, veluti *de iis, qui se ipsi detulerint, parte quadam eorum, quae contra leges ceperint, donandis.* * *l.* 13. *pr.* §. 1. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 42. *l.* 49. *D. de iur. fisc. l.* 5. §. 10. *D. de his, quae vt indign.* Quod BENEFICIVM D. TRAIANI, quod in iure nostro vocatur, caput tantum fuisse videtur EDICTI seuerissimi, *quo delatorum calumnias compescuit.* Plin. *Panegir. cap.* 34. Sed et de stateris adulterinis, *l.* 6. §. 1. *D. de extr. cogn.* nec non de pollicitationibus, quaedam edixisse dicitur princeps optimus. *l.* 14. *D. de pollicitat.*

* Haec sui ipsius delatio ad caduca, quae fiscus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Iulia caducaria praemia constituta essent delatoribus, quae deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. cap.* 10. id vero lucrum plures moueret, vt per calumniam bona quae-

quaeuis, tamquam caduca deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Traianus, vt ipsis possessoribus liceret se ipsos deferre, illudque tunc lucrum maius caperent, quam alioquin delatoribus vel quadruplatoribus cedebat, nempe dimidiam. *l.* 13. *pr. D. de iur. fisc.* Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre: se ipsos deferre poterant etiam feminae, et adolescentuli, in pupillari aetate constituti, *l.* 16. *D. eod.* modo se ipsos tantum deferrent, non alios. Id enim tam rigide exigebant interpretes, vt ne illud quidem, quod seruo fuerat relictum, a domino deferri paterentur. *l.* 13. §. 8. *D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres eius, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus iusto datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte praeuentus non potuerit. *l.* 13. §. 5. 6. *D. eod.* Plura, quae ad hoc edictum illustrandum pertinent, obseruauimus *in Commentar. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. III. cap.* 10. §. 3.

§. CCLV.

ICti sub Nerua et Traiano. P. Iuuentius Celsus.

Proximum est, vt et IVRISCONSVLTORVM, qui sub Nerua et Traiano potissimum floruerunt, breuem recensum instituamus. Horum princeps, P. IVVENTIVS CELSVS, qui ex rationibus nostris anno ab v. c. 820. aut non multo post natus *, et puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, iuris prudentiam a patre edoctus est, *l.* 20. *D. de legat.* 3. cuius exemplo et Proculi sectae se addixit. Cuiac. *Obs. Lib. VIII. cap.* 35. *Lib. XXVII. cap.* 12. Mascou. *de sect. Sabin. et Proculei. cap.* 3. §. 7. *pag.* 75. Attamen veritatis quam sectae studiosior, aliquando a Labeone, Nerua, ipsoque patre dissensit, *l.* 25. *pr. D. de furt. l.* 29. *D. de euict. l.* 3. §. 6. *D. de condict. cass. dat.* ac Sabino et Cassio adsentiri non dubitauit, *l.* 65. §. 3. *D. de legat.* 3. *l.* 6. *D. de condict. ob turp. causs.*

* Rationes autem ita subducimus. Iuuentii nostri praetura incidit in aetatem Plinii. Et hic quidem refert, eum praetorem Vareni, repetundarum a Bithynis grauiter altercatum esse cum Licinio Nepote, de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi

nis postulati, in senatu dixerat. Plin. *Lib. VI. epist.* 5. Ea causa acta est anno ab v. c. 854. quia tunc M'. *Acilium Rufum*, cos. designatum, primum sententiam dixisse, alibi obseruat Plin. *Lib. V. epist.* 20. qui eo anno consul suffectus fuit. Quumque ex eodem constet Plinio, *Lib. VII. epist.* 16. leges annarias tunc adhuc religiose fuisse obseruatas, annum vero praeturae legitimum eo tempore fuisse aetatis trigesimum quartum, nemo ignoret: natum esse oportet Celsum nostrum circa annum 820. vel aliquot annis prius aut posterius, quia aliquot anni aliquando vel iure liberorum, vel beneficio principis remittebantur. *Annal. Lib. II. cap.* 51. *l.* 2. *D. de minorib. Comment. nost. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap.* 6. §. 3.

§. CCLVI.

Eius honores.

Cum Nerua, qui imperio postea potitus est, aliisque coniurauerat aduersus Domitianum, sed nominatus inter coniuratos, eo periculo se callide expediuerat, dum persuaserat principi, se expertem esse eius criminis, et liberaliter ei fuerat pollicitus, se ipsum indagaturum sceleris socios, argumentaque coniurationis perspicua suggesturum: ita vero dimissus, rem ad caedem vsque Domitiani extraxerat. Dio Cass. *Lib. LXVII. pag.* 765. Philostr. *Vit. Apoll. Tyan. VII.* 3. Hoc facinus illi, caeso Domitiano, magno procul dubio adiumento fuit ad honores consequendos. Praeturam enim anno ab v. c. 854. Plin. *Lib. VI. epist.* 5. consulatum priorem nescio quo anno posteriorem anno ab v. c. 881. collega Marcello gessit: Noris. *de epoch. Syro-Macedon. pag.* 498. quin et inter Hadriani amicos et consiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. cap.* 18. extremis eius annis; vti videtur, fato functus *, Vid. *Syllog. I. opusc. Exerc.* XIII. *pag.* 529. *edit. nou.*

* Non ergo confundendus est noster cum filio eiusdem nominis, qui sub Antoninis imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti Augusti, quo petierat, vt coniugis et filii reliquias feretro fictili liceret inferre III. Non. Nouembres *Antio* et *Opimiano* coss. ordinariis, id est, anno ab v. c. 907. subscripsit. Is libellus cum P. IVVENTII PROMAGISTRI subscriptione integer exstat in lapide apud Gruter. *pag.* 687. eumque perperam ad ICtum nostrum retulerunt Grot. *Vit. ICtor. Lib. II.*

cap. 3. et Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap.* 20. quum eum, tunc fere nonagenarium, promagistri negotiosissimum officium obiisse, ne verosimile quidem videatur.

§. CCLVII.

Nec non scripta.

Scripsit EPISTOLAS, quarum *librum XI.* laudat Vlpianus *l.* 3. *D. de minorib.* nec non QVAESTIONVM *libros* saltim XVIIII.* *l.* 1. *D. de reb. cred. l.* 9. §. 2. *D. de hered. instit. l.* 19. *D. de aur. arg. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum *liber VII.* laudatur *l.* 19. §. 6. *D. de aur. arg. mund.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in *Pandectas* retulit, quam ex DIGESTORVM libris *XXXVIIII.* vt illi soli ea aetate adhuc exstitisse videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. *in Vit. ICtor. cap.* 58. qui Celso nostro INSTITVTIONVM *libros XX.* nec non IAN. VINC. GRAVINA, qui ei librum DE VSVCAPIONIBVS tribuit, in eoque illum crebram patris sui mentionem facere addit, quum CELSI *patris* vix semel ac iterum mentio fiat in toto *Pandectarum* opere.

* Quales fuerint scripti a veteribus ICtis QVAESTIONVM libri (tales enim praeter nostrum et Africanus, Maecianus, Ceruidius Scaeuola, Tertullianus, Papinianus, Callistratus, et Iulius Paullus reliquerunt) ostenderunt Iac. Cuiac. *in Tract. I. in African.* Bynkershoek. *ad l. lecta cap.* 1. *pag.* 6. et Eu. Otto *in Papinian. cap.* 12. *pag.* 361. *seqq. edit. nou.* Nimirum quum saepe ICti incidirent in problemata iuris: ea, publice tractata, editis quaestionum libris euulgabant ICti, rationesque, cur eae decisiones placuerint, diligentius atque exquisitius, quam in *Responsorum libris*, explicabant. Ex quo simul intelligitur, cur inscriptionem QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM operi suo praefixerit Ceruidius Scaeuola.

§. CCLVIII.

Neratius Priscus.

Σύγχρονος *Coaetaneus* P. Iuuentio Celso, eiusque condiscipulus, (siquidem vterque Celso patri in schola

Proculeiana successit, *l.* 2. §. *vlt. D.* de *orig. iur.*) fuit NERATIVS PRISCVS *, vir omnibus probatissimus, et doctrina moribusque eximius, et tam carus Traiano imperatori, vt hic non modo consiliis eius vteretur, *l.* 5. *D. si a parent. quis manumiss.* sed et ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. *Hadr. cap.* 4. Consul fuit, collega Annio Vero, *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* posteaque et inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. *Hadr. cap.* 18. sub quo principe et decessisse illum, opinor.

* In veteris ICti *fragmento Regularum* apud Schulting. vocatur NERATIVS PROCLVS. Sed aut *Priscus* rescribendum, quod Pithoeo placuit, aut et PROCVLVS, quod ego malim. Ceterum, quum apud VIpian. *Fragm. tit.* 11. §. 28. PRISCVS dicatur inter Proculeianos et Cassianos in quaestione de pubertate ita se medium gessisse, vt amborum sententiam coniungeret, incertum est, nosterne sit intelligendus, an Iauolenus, quia vterque et eiusdem cognominis, et maximae auctoritatis fuerit. Schulting. *Iuris prud. vet. anteiustin. pag.* 604.

§. CCLVIIII.

Eius scripta.

Plura reliquerat ingenii monimenta, veluti REGVLARVM *libros XV.* MEMBRANARVM *libros VII.* RESPONSORVM *libros III.* quae sola in Indice Florentino memorantur. At praeter haec opera laudantur etiam *libri* EPISTOLARVM *, *l.* 12. §. 35. *D. de instr. et instr. leg. libri* EX PLAVTIO, *l.* 5. *D. de serv. praed. rustic. libri* DE NVPTIIS apud Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. cap.* 4. Edidit etiam NOTAS AD FVLCINIVM, *l.* 43. *D. de mort. causs. donat.* quemadmodum et AD NERATIVM *Notarum libros IIII.* reliquerat Iulius Paullus. Ceterum et Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 3. §. 8. *pag.* 76.

* Vi-

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam et Plinius, quas *Lib. II. epist.* 13. *Lib. VI. epist.* 8. *et Lib. VII. epist.* 8. *et* 19. ad Priscum dedit epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLAE tamen, quales Proculus, Celsus, Neratius, aliique veteres ICti reliquerunt, non tam ad familiares amoris caussa et de negotiis priuatis, quam ad ICtos de quaestionibus iuris dubiis, vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptae videntur.

§. CCLX.

T. Aristo.

Iisdem temporibus inclaruit T. ARISTO, aequalis Celso et Neratio, quibuscum illi et litterarum commercium intercessit. *l.* 19. §. 2. *D. locat. l.* 3. *pr. D. quae res pign. vel hypoth. l.* 29. §. 1. *D. de statulib.* Ex quo tamen non consequitur, eum Proculeianis esse adnumerandum; a Pegasi sane opinione suam seiungit sententiam *l.* 19. *D. de hered. instit.* Amicissimus fuit Plinio, qui *Lib. I. epist.* 22. illi pertinaciter aegrotanti, tamquam iam mortuo, tanta facundia parentauit, vt simul veram perfecti ICti imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluisse videatur *.

* Primo generatim laudat eius grauitatem, sanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffusam esse ait, *vt sibi non vnus homo, sed litterae ipsae, omnesque bonae artes, in vno homine summum periculum adire videantur.* Deinde imprimis eruditionis iuridicae ambitum ita circumscribit: *quam peritus ille et priuati iuris et publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est.* Laudat porro eius in sermonibus fidem, in respondendo circumspectam tarditatem, frugalitatem in victu et cultu, magnitudinem animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoae alumnum describit, quamuis enim non sectetur gymnasia et porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectet, sed in toga negotiisque versetur, multosque aduocatione, plures consilio iuuet: non tamen facile quemquam eorum, qui sapientiae studium habitu corporis praeferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum castitate, pietate, iustitia, forti-

titudine, patientia in morbo pertinacissimo, etiam primo loco cedere: quin iam sibi paucisque aliis aperuisse eum consilium, sponte exeundi e vita, si medici morbum insuperabilem esse renunciarent. Quae omnia argumento sunt, Aristonem more saeculi philosophiam Stoicam cum adcuratiore iuris peritia, omniumque bonarum artium scientia coniunxisse.

§. CCLXI.

Eius scripta.

De scriptis Aristonis, quod mireris, nihil Plinius. Ex iure tamen nostro patet, illum notasse AD CASSIVM, *l.* 7. §. 3. *l.* 17. *D. de usufr.* AD SABINVM, *l.* 6. *D. de usu et habitat. l.* 3. §. 1. *D. de penu leg.* nec non AD LIBROS POSTERIORVM LABEONIS, *l.* 17. §. *vlt. D. de hered. instit.* Librum porro illius DE FVRTIS laudat Gell. *Noct. Att. Lib. XI. cap.* 18. et collectionem DECRETORVM FRONTINIANORVM * Pomponius *l. ult. D. de adquir. vel amitt. possess.* An et RESPONSA, et DIGESTA scripserit, (quod ex *l.* 8. §. 5. *D. si seru. vind.* et *l.* 44. *D. solut. matr.* colligunt) alii viderint.

* At quid DECRETA FRONTINIANA? Id hodie nemo facile dixerit. Videtur tamen quidam vel *Frontinus*, vel *Fronto* in iuris dictione sua multa seuere ac prudenter decreuisse, quae deinde digna visa Aristoni, quae animaduersionibus suis illustraret. Ceterum ad *Frontonem* quemdam rescribit Traianus. *l.* 5. *D. de poen.* et M. Cornelius Fronto consul fuit anno ab v. c. 852. idem fortassis cum priore. Sed alii quoque circa eadem tempora passim memorantur *Frontones* et *Frontini*, quos recenset Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. pag.* 272. 353. 361. 377. 379. *et* 399.

§. CCLXII.

Arrianus, Seruilius, Viuianus.

Minus celebres ea aetate fuerunt ARRIANVS, SERVILIVS, et VIVIANVS. ARRIANVM Guil. Grotius eumdem esse suspicatur cum illo, ad quem litteras dedit Plin. *Lib. I. epist.* 2. *Lib. II. epist.* 11. *et* 12. *Lib. IIII. epist.* 8. et alibi. Sed id incertum. Certius multo est, eum scripsisse libros DE INTERDICTIS, qui ci-

citantur *l.* 11. *D. de hered. petit.* SERVILIVS a solo Terentio Clemente laudatur, et ita quidem, vt eum Proculo posteriorem fuisse adpareat *, *l.* 10. *D. de iur. patron.* Postremus VIVIANVS laudatus subinde a Ceruidio Scaeuola, Pomponio, Vlpiano, Paullo, ipse aliquando Sabino, Cassio, et Proculo testimonium denunciat. Quaedam scripsisse videtur AD EDICTVM, ad quae deinde notas edidit Pomponius. *l.* 17. §. 4. *D. commodat.*

* Ex quo manifestum est, quamuis pro *Seruilius* plerique codices MSSC. habeant SERVIVS, hic tamen intelligi non posse Seruium Sulpicium. Quandoquidem tamen ICti veteres raro citarunt obscurioris famae homines: elegans profecto est coniectura Bynkersh. *Obseru. Lib. V. cap.* 23. pro *Seruilio* rescribentis *Ceruidium*, puta Scaeuolam, et qui per aetatem et laudari a Terentio Clemente, et laudare Proculum potuit.

§. CCLXIII.

Minucius Natalis.

De aetate serenioris famae ICti MINVCII NATALIS eo minus dubitare licet, quod ad eum rescripsisse dicitur Traianus, *l.* 9. *D. de fer.* Cuiac. *Obseru. Lib. VII. cap.* 2. et ita quidem, vt eum tunc Proconsulem fuisse adpareat, quippe cuius de officio ibi Vlpianus disseruit. Firmant hanc coniecturam marmora apud Gruter. *Inscript. pag.* 49. *num.* 6. et *pag.* 59. *num.* 8. in quorum altero PROCOS. LIBYAE; in altero LEG. AVG. PRO PR. PROVINCIAE MOESIAE INFERIORIS vocatur *. Sabinianum se suo indicio prodit. *l.* 61. *D. de rei vindic. l.* 22. *D. de reb. cred. l.* 6. §. 4. *D. de act. emt.* Cuiac. *Obseru. Lib. X. cap.* 4. Quid vero scripserit, hodie fere nescimus, quamuis eius libros, qualescumque fuerint, notis a IVLIANO illustratos esse, satis constet.

* Ex eadem inscriptione patet, et Augurem fuisse. Tota enim Minucio huic praenomen fuisse ita se habet: *Lucio*, itemque eum et consulem,

HER-

HERCVLI
TIBVRT. VICT.
ET CETERIS DIS
PRAET † TIBVRT.
L. MINVCIVS
COS. AVGVR
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE
MOESIAE INFER.
VOTIS SVSCE.

† Appianus rectius legit PENAT.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo indicio deprehenditur.

§. CCLXIIII.

An et Caluisius.

CALVISII cuiusdam nomen ICtorum catalogo ideo inseruit Guil. Grot. *in Vit. ICt. Lib. II. cap.* 5. quod Plinius Secundus *Lib. V. epist.* 7. Caluisio cuidam dat negotium, decurionum Comensium ordinem docendi, quid iustum sit circa legata municipio relicta. Sed quum talia, vt non dicam cuiuis ex triuio, saltim mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim ICtum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANAE, cuius originem ad eumdem referre non dubitet Grotius.

§. CCLXV.

Laelius Felix.

Meliore iure hic locum damus LAELIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l.* 3. D. *si pars hered. pet.* Scripsit AD MVCIVM, ex quo libro quaedam decerpsit Gell. *Noct. Attic. Lib. XV. cap.* 27. Nec aliunde esse videntur, quae ab eo αὐτόπτῃ *oculato testi* scripta esse dicuntur de muliere Alexandrina, quinque simul vtero gestante. * *d. l.* 3. D. *si. pars hered. pet.* Ceterum Laelii Felicis testimonio vtitur etiam Paullus *l.* 43. D. *de hered. pet.*

* Eamdem historiam narrant etiam Caius *l.* 7. *D. de reb. dub.* Iulianus *l.* 36. *D. de solut.* Phlegon *de mirabilib. cap.* 29. et Iul. Capitolin. *Antonin. Pio cap.* 9. Sed circumstantiis tam discrepantibus, vt ambiguus haereas, idemne, an diuersa narrent. Totam rem cum cura expenderunt Rigalt. *ad Tertullian. de anima, cap.* 17. *pag.* 81. et Car. Hannibal Fabrott. *Exercit. select. II.*

§. CCLXVI.

Sub Hadriano maximam mutationem subiit iuris prudentia.

Progredimur ad HADRIANVM imperatorem, sub quo nouam vesuti faciem induisse iuris prudentiam, inter omnes constat. Iuuenis adhuc, quum futuri sollicitus Virgilianas sortes consuleret, sors exiit illud *Aeneid. Lib. VI. v.* 809.

Quis procul ille autem, ramis insignis oliuae
Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBVS urbem
Fundabit.

teste Spartiano *in Hadr. cap.* 2. Quam sortem, probante euentu, Hadrianus in publica priuataque vita Numam imitari studuit. Aurel. Victor. *Schotti cap.* 14. Dodvell. *Praelect. Cambden. VII. pag.* 295. *sequ.* In eo tamen praecipue se ad Numae exemplum composuit, quod legibus armauit rem publicam, quod in eo laudant Latin. Pacat. *Panegyr. cap.* 11. Oros. *Lib. VII. cap.* 13. Io. Sarisber. *Nugar. curial. Lib. VIII. cap.* 19.

§. CCLXVII.

Eius auspiciis conditum edictum perpetuum.

Sic primus condi iussit *Edictum perpetuum*, quum praetores ad eius vsque tempora edicto singulis fere annis, noui quid adstruxissent *. Falluntur enim, qui Paullo Diacono credentes, eam laudem Antonino Pio tribuunt, vel decepti loco Aurelii Victoris male sano, Didio Iuliano edictum illud deberi, contendunt, veluti Garro *ad l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* et Hugo Grot. *Flor. spars. pag.* 87. Hadriani vero auspiciis

ciis hunc laborem suscepisse SALVIVM IVLIANVM, testantur Eutrop. *Lib. VIII. cap.* 9. et ipse Iustinianus *Constit. Graec. de confirmat. Digestor.* §. 18.

* Durasse hunc morem ad Hadriani vsque tempora, probari potest luculento loco *l.* 6. §. 1. *D. de custod. et exhibit. reor.* vbi Marcianus: *sed et caput*, inquit, *mandatorum exstat, quo D. Pius, quum prouinciae Asiae praeerat*, SVB EDICTO PROPOSVIT, *vt irenarchae, quum adprehenderint latrones, interrogent eos de sociis et receptatoribus*, cetera. Asiam autem eum, multo ante quam ab Hadriano esset adoptatus, rexisse sub Hadriano, patet ex Iulio Capitol. *in Anton. Pio cap.* 3. Si ergo procoss. tunc adhuc edicta sub auspicia magistratus sui proposuerunt: quidni et praetores?

§. CCLXVIII.

Quo anno. Auctor est Eusebius *Chron. n.* 2147. illo Abrahami anno in lucem prodisse edictum perpetuum: qui annus inchoandus est a Kal. Octobr. anni ab V. C. 884. erae Dionys. 130. Quum vero sequente demum anno Hadrianus celebrarit quindecennalia, quae vt plurimum illustrium legum promulgatione solebant celebrari: Ant. Pagi *Dissert. hypat. Part. II. cap.* 4. §. 3. *pag.* 123. genuina publicati edicti perpetui era incidere videtur in annum erae Dionys. 131. quo *Ser. Octauius Laenas Pontianus* et *M. Anton. Rufinus* consules fuerunt *. Ant. Pagi *Critic. Baron. Tom. I. pag.* 127. Tillemont. *Histor. imp. Tom. II. part.* 11. *pag.* 408.

* Errant ergo tum Baronius, qui edictum anno erae Dionys. 134. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui *in Hadriano legislator. pag.* 189. eram illam figit in anno 132. Nos Eusebium. eo tutius sequi videmur, quo certius constat, illum antiquiora pleraque ex Iulio Africano exscripsisse: hunc vero chronologiam suam perduxisse ad annum erae Dionys. 221. adeoque nonaginta circiter annis abfuisse ab illis Hadriani temporibus. Georg. Syncell. *Chron. pag.* 212. Quis vero dubitet, quin tum adhuc exstiterint incorrupta monimenta, ex quibus genuinum publicati edicti perpetui annum eruere potuerit scriptor diligentissimus?

§. CCLXVIIII.

Auctor eius Saluius Iulianus.

Composuisse illud edictum perpetuum SALVIVM IVLIANVM, ICtum celeberrimum, non modo Eusebius et Eutropius obseruant, verum etiam Iustinianus *l.* 2. §. 18. *C. de vet. iur. enucl.* et *l.* 10. *C. de condict. indeb.* vbi *summae auctoritatis homo*, et EDICTI PERPETVI ORDINATOR adpellatur. Quum vero et alii tum floruerint ICti eximii, et Iuliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potissimum id negotii datum sit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum praeturam gesserit, eumque adeo in edicto scribendo laborare oportuerit *. Idque et inde colligimus, quod Iulianus tralatitiis edictis quaedam noua, veluti *de coniungendis cum emancipato liberis eius*, addidit: *l.* 3. *D. de coniung. cum emanc. liber.* quod non nisi a praetore fieri potuisse, nouimus.

* Ipse sane praeturae suae meminit Iulianus *l.* 5. *D. de manum. vind.* ea vero per temporis rationes commode incidere potuit in hunc annum erae Dionys. 131. Vix credibile est, sine aemulatione ICtorum, maxime diuersae sectae deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile praeuidere potuerint illi, hominem pleraque sectae suae placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem haec esse potuit, vt negotium id delegaretur ei, qui esset praetor in hunc annum designatus. Ita enim non erat quod Proculeiani irascerentur Iuliano, qui sorte magis, quam principis iudicio, Spartam hanc nactus videbatur.

§. CCLXX.

In quonam constiterit Iuliani opera.

Quamuis autem in eo potissimum constiterit Saluii Iuliani opera, vt ius, *quod varie inconditeque a praetoribus* adhuc *promebatur*, IN ORDINEM COMPONERET, Aurel. Victor *Schotti cap.* 19. ORDINARET, *l.* 10. *C. de condict. indeb.* et CONDERET *: *l.* 2. §. 18. *C. de vet. iur. enucl.* certissimum tamen est, eumdem non modo quaedam de nouo adiecisse, *l.* 3. *D. de*

coniung. cum emanc. liber. vel omisisse, tamquam quae vsu iam exoleuissent, e. g. edictum *de fluminibus retandis* apud Gell. *Noct. Attic. Lib. XI. cap.* 17. sed et aliqua immutasse, vti obseruatur ab edicti interpretibus, *l.* 1. *D. quod met. causs. l.* 1. §. 1. *D. commod.* quin et sectae suae seruientem, quaedam Sabinianorum placita edicto inseruisse, et Proculeianorum hoc modo explosisse sententias, *l.* 1. §. 1. *D. de iur. fisci.*

* Talia veterum praetorum edicta eo tempore adhuc permulta exstabant, maxime in bibliotheca Vlpia, in qua integrum eorum volumen reperit euoluitque paullo post Gellius, ceu ipse testatur *Lib. XI. cap.* 17. Bibliotheca ista, collecta a Traiano, et legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monimentorum collectionibus refertissima, initio in templo Traiani stetit, et postea in thermas Diocletianas transfata est, vbi se illa vsum esse testatur Vopisc. *in Tacit. cap.* 8. *et in Aurelian. cap.* 8. Vocatam esse hanc bibliothecam *Athenaica*, ex codice Palatino Trebellii Pollionis *de triginta tyrann. cap.* 10. obseruat Claud. Salmas. *ad Script. histor. Aug. pag.* 302. Sed impressi plerique ibi pro *athenaicis* habent *archiua.*

§. CCLXXI.

Edictum perpetuum oratione principis et SCto firmatum.

Ceterum hoc edictum adeo se probauit et Hadriano imp. et senatui, vt ille ORATIONE, quae in *constit. Graeca de confirm. Digest.* §. 18. λόγος τῦ Ἁδριανῦ ἐν κοινῷ διεξελθὼν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης *oratio Hadriani in senatu veteris Romae recitata* adpellatur*, hic SCto in principis sententiam facto istud ratum haberet. Id SC. postea ipsi edicto loco praefationis praemissum esse, ex *l.* 102. *pr. D. de reg. iur.* luculenter coniecit Iac. Gothofred. *in Commentar. ad reg. iur. pag.* 1009. *edit. nou.*

* Ex hac oratione principis integram sententiam seruauit Iustinianus *d.* §. 18. quae et ab ipso Iuliano repetitur in *l.* 12. *D. de legib.* et ab eo aliisque quoque ICtis, mutatis tantum verbis, saepe inculcata est, in *l.* 10. *l.* 11. *et l.* 13. *D. eod.* puta, vt *si quid praeter id, quod iam ordinatum sit, emerserit, conueniens sit, eos, qui in magistratu sint, conuri decidere, et remedium imponere secundum eorum, quae iam ordinata sint, consequentiam.*

§. CCLXXII.

Eius auctoritas.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Iuliano conditum, pro norma iuris dictionis perpetua atque immutabili fuit, dictumque est κατ' ἐξοχὴν *per excellentiam* EDICTVM, *l.* 1. *l.* 2. *C. de success. edict.* EDICTVM PERPETVVM, Gell. *Noct. Attic. Lib. X. cap.* 15. Eutrop. *VIII.* 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ *PERPETVA SANCTIO*, Paean. *Metaphr. Eutrop. ibid.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn.* EDICTI PERPETVI AVCTORITAS, *l.* 3. *de edend.* IVRIS AVCTORITAS, *l.* 10. *C. Gregor. de pact.* EDICTI PERPETVI CVRSVS, *l.* 6. *C. qui admitt. ad bonor. possess.* FORMA CONSTITVTA, *l.* 1. *C. de inoffic. test.* FORMA IVRIS, *l.* 1. *C. si tut. vel curat. interu.* FORMA IVRISDICTIONIS*, *l.* 5. §. 1. *D. vt legat. seu fideic. causs.* IVRISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his, quae vi metusue causs.* PERPETVA IVRISDICTIO, *l.* 2. *C. de restit. mil.* INDVBITATVM IVS, *l.* 2. *C. Gregor. de pact. et transact.* IVRIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod.* LEX, *l.* 1. §. 2. *D. vnde cogn.* denique IVS PERPETVVM, *l.* 5. *C. de adpellat.*

* Apud Graecos primum inualuerat, vt edicta qualiacumque τύποι *typi* seu *signa* vocarentur, hinc τύπος ἐπαρχικὸς *edictum praefectorium* quasi *typus* aut *signum praefectorium*, *Nou. CLXVI. in rubr. Nou. CLXVII. sequ. in rubric.* θεῖος τύπος *typus* seu *edictum imperatoris*, *Nou. CLXII.* γενικὸς τύπος *typus generalis* seu *generale edictum.* Id postea Latino FORMA expresserunt, cui adeo adsueuerunt ICti, vt *formas* vel τύπους *typos* vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum, *l.* 31. *D. de administr. l.* 10. *D. de pact. l.* 14. *D. de alim. et cibar. leg. l.* 1. *C. de iure domin. l.* 23. *C. de excusat.* Sic et *formam oraculi sui* principes vocabant constitutionem suam. *l.* 1. *C. Th. de rei vind.* Immo et sententia ad legis vel constitutionis praescriptum lata *forma* vocabatur, *l.* 11. *C. Th. de bon. proscript.* et τέλειον ἐπιθεῖναι τύπον *ultimum typum* seu *signum imponere* est *sententiam definitiuam ferre. Nou. XXIIII. cap.* 5.

§. CCLXXIII.

Edicto ne principes quidem derogare audebant.

Immo tantum abest, vt magistratibus, publicato iam edicto perpetuo, noui quid edictis suis sancire liceret, vt ipsi principes passim profiterentur, non esse vlli permittendum, iuris dictionis formam mutare, vel iuri publico derogare, *l.* 13. *C. de testam.* absurdum esse, edicti perpetui negligi formam, *l.* 2. *C. de condit. insert.* eoque nomine frustra supplicari, *l.* 2. *C. de success. edict.* et temere desiderari poenam, edicto perpetuo praestitutam vlli concedi, *l.* 2. *C. de in ius voc.* frustra denique remedium a principe quaeri, vbi supplicem ratio iuris impugnet. *l.* 1. *C. Hermog. de calumn.* Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus *l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non* *. Donell. *Commentar. Lib. XXVIII. cap.* 6. *pag.* 437.

* Id tamen cum grano salis accipiendum. Potest in edicto ad factum adplicando non minus labi iudex, ac in adplicando alio iure. Et si ex tali adplicatione peruersa oritur grauamen, ob quod superiorem iudicem adpellare licet: quidni etiam, si edictum perperam facto sit adplicatum? Verba Paulli *d. l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non.* ita se habent: *item si ex perpetuo edicto aliquid decernatur*, ID QVO MINVS FIAT, *non permittitur adpellare.* Sensus ergo est, si quis adpellatione sua impedire velit, quo minus secundum edictum decernatur, eo fortassis obtentu, quod illud edicti caput exoleuerit, eius non recipiendam esse adpellationem, quum perpetua sit atque indubia edicti auctoritas.

§. CCLXXIIII.

Edictum prouinciale idem cum vrbano.

Memoratur etiam in iure nostro EDICTVM PROVINCIALE perpetuum quod Henr. Dodvellus ab eodem Hadriano; Ezech. Spanhemius sub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum praetorio vnum idemque fuit, idque nomen tulit in prouinciis, quum in vrbe *praetorium*, *vrbanum*, itemque *vrbicum* adpellaretur *. Sane et seriem vel ordinem eumdem fuisse in edictis vrbano et prouinciali, obseruauit Iac. Gothofredus *in Serie edicti perpet.* et Caius, qui edictum prouinciale luculento commentario illustrauit, promiscue vtitur formulis: AIT PROCOS. et AIT PRAETOR. *l.* 4. *D. quod quisque iur. l.* 1. §. 2. *D. quod cuiusc. vniuers. nom.*

* Quum iam libera re publica praesides pleraque edicti vrbani capita in sua edicta prouincialia transferrent (§. 80. *): ad quid opus fuisset singulari edicto prouinciali sub imperatoribus? Accedit, quod Aristides *Orat. in Romam pag.* 395. *edit. Guil. Canteri*, quum paullo ante *pag.* 390. meminisset δεσμῶν καὶ τάξεων ἀφύκτων ἅπασιν ἐπισταθέντων, *legum et* ORDINIS PERPETVI *omnibus traditi*, statim pergit: οὐδὲ γὰρ δεῖ νῦν περιόντα γῆς γράφειν, οὐδ', ὡς ἕκαστοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμεῖν. ἀλλ' ὑμεῖς ἅπασι περίοντα κοινοὶ γεγόνατε, ἀναπετάσαντες ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὰς πύλας καὶ παρασχόντες ἐξουσίαν ἁψάπτας πάντων τῶν θέλοντας γίνεσθαι, NOMOTΣ KOINOTΣ ἅπασι τάξαντες: *nulla nunc terrae descriptione opus est, nec singulorum leges recensere quidquam attinet, postquam vos communes omnium orbis exploratores exstitistis, totiusque terrae portis apertis, vnicuique, quod vellet inspiciendi facultatem dedistis*, COMMVNESque OMNIBVS LEGES *tulistis.* Qui νόμοι ἅπασι κοινοὶ id est *communes omnibus leges* non alii sunt, quam edictum perpetuum prouinciis cum vrbe commune, ceu ipse haec verba accepit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. cap.* 7. *pag.* 285. Recte ergo Ant. Pagi *Critic. Baron. Tom. I. pag.* 127. scribit: *edicto perpetuo omnes ciuitates Romanae vrbis leges sequi iussae sint*: quamuis vir doctissimus, dum istud edictum et hodie exstare existimat, illa opinione sua omnino fallatur.

§. CCLXXV.

Qui restituere conati sint edictum perpetuum.

Quum vero praeclarus ille Romanae iuris prudentiae fundus temporum iniuria iam pridem perierit: de restituendo illo iam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctissimi, quamuis non eodem omnes successu. EGVINARIVS BARO *in Manualibus iuris*, nec ordinis a Iuliano obseruati, vllam rationem habuit, et iudice Iac. Gothofredo *in Manual. iur. pag.* 1258. *edit. nou.*

nou. sciens saepe ea edicta confinxit, quae numquam fuerunt, sed quae sunt ex ICtorum placitis, moribus Romanorum, antiquis legibus, vel etiam nouis principum constitutionibus. Maiore religione edicti perpetui reliquias collegit GVIL. RANCHINVS, quamuis et ipse non ad genuinum, qui praetori placuerat, ordinem, sed secundum seriem titulorum Pandectarum, capita edicti disposuerit.

§. CCLXXVI.

Qui eiusdem oeconomiam vel ordinem ostenderint.

Quandoquidem tamen haud parum interest studiosi iuris, ordinem seriemque edicti perpetui non ignotum esse: primum HVB. GIPHANIVS *in Oeconomia iuris* illum non infeliciter ostendit: deinde et PETR. PITENIVS, IC. Florentinus, scripsit librum *de oeconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum visum, at laudatum Io. Alb. Fabricio *Biblioth. Lat. Vol. III. pag.* 788. Denique omnium industriam superauit Iac. Gothofredus, edita et *Quatuor fontibus iuris ciuilis* inserta tabula, quam *seriem edicti perpetui* inscripsit*.

* At hi omnes tamen spicilegium satis magnum reliquerunt aliorum industriae. Nos ipsi in schedis habemus EDICTVM PERPETVVM, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potissimum nobis proposuimus: *primum*, vt historiam edictorum et edicti perpetui demus quam adcuratissimam: *alterum*, vt ipsum edictum non modo ordini atque integritati suae, quoad eius fieri potest, restituamus, sed et omnia probationibus luculentissimis firmemus: *tertium*, vt fragmenta veterum ICtorum, qui edictum perpetuum commentariis suis illustrarunt, omnia suis quaeque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum speciem in clarissima luce collocemus. Vtinam demum colophonem imponere liceret laborioso operi! Sperarem, iuris prudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis accessurum. Sed haec Deo curae erunt. †

† *Prodiit postea iste* Heineccii *labor* an. 1738.

§. CCLXXVII.

Quam mutationem edictum perpetuum in iuris prudentiae studio attulerit.

Neque hic praetermittendum videtur, edictum perpetuum in ipso etiam iuris studio mutationem haud exiguam attulisse. Quum enim antea a legibus XII. tabularum auspicarentur iuris prudentiam: tunc eam ab edicto exordiebantur, si credimus Gothofredo *in Man. iur.* quod tamen iam Ciceronis temporibus fieri coepisse, supra a nobis obseruatum est (§. 74 *). Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque ICtorum illustrandis potissimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad edictum plerique scripserunt, eiusque ordinem in operibus suis tantum non omnibus sunt sequuti*. Hub. Giphan. *Oecon. iur. pag.* 120. Eu. Otto *in Papiniano cap.* 12. §. 7. *pag.* 410. *edit. nou.*

* Sunt qui et sectas, condito edicto perpetuo, paullatim interiise existimant. Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 7. Sed id non adeo liquido probatur. Quaedam Iulianum ex Sabinianorum sententia edixisse, ipsi supra (§. 270.) ex *l.* 1. §. 1. *D. de iur. fisci.* ostendimus. Sed pauciora haec fortassis fuerunt, quam vt inde sectis immineret periculum. Et fuerunt sane etiam post Hadriani tempora ICti, alterutri rectae addictiores: adeoque probabilius est, principum interpretationibus ac decisionibus paullatim factum esse, vt ICti secum inuicem in gratiam redirent.

§. CCLXXVIII.

An et Aedilitium edictum perpetuum exstiterit.

Iisdem temporibus etiam EDICTVM AEDILITIVM perpetuum conditum esse, suspicatur Henr. Dodvellus, sed sine auctore: nec admodum probabilis est haec viri doctissimi diuinatio. Primo enim quaedam edicti aedilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Const. tanta*, §. 5. *de confirm. Digest. Const. omnem reip.* §. 4. *ad Antecess.* Cur vero quaeso, id factum fuisset, si singulare exstitisset, aut ex Hadriani sententia conficiendum fuisset edictum Aedilitium perpetuum?

tuum? * Deinde iam eo tempore euiluerat aedilium curulium iuris dictio, vt de eorum officio nec titulus singularis exstet in *Pandectis*, nec liber singularis ICti vllius exstiterit, quum tamen de multo minoribus magistratibus iustis libris egerint. Papiniani enim librum ἀσυνομικῶν *aedilitiorum* ad aediles municipales pertinuisse, obseruauit Eu. Otto *in Papinian. cap.* 12. §. 5. *pag.* 398. *seqq. edit. nou.*

* Pleraque veteris edicti aedilitii capita, quorum supra (§. 77. *seqq.*) quaedam ex antiquitatis parietinis eruimus, iam illo tempore ab vsu recesserant. Tria vero, quae adhuc in foro vsum aliquem habebant, (§. 76.), tanti non visa sunt, vt inde nouum systema vel edictum aedilitium perpetuum contexeret, sed ea edicto praetorio inseri iussit. Hinc quamuis insequentis saeculi scriptores, CAIVS, VLPIANVS, et PAVLLVS *binos* quisque *libros* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM scripserint: in iis tamen non alia, quam quae in *Pandectis* memorantur, capita interpretati sunt, vt facile adpareat, eos non tam ad singulare aliquod edictum aedilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de aedilitio edicto*, qui inter postremos edicti erat, scripsisse. Eu. Otto *de tutel. viar. Lib. III. cap. 2. pag.* 429.

§. CCLXXVIIII.

Aduocatus fisci institutus, restitutaque ICtis facultas de iure respondendi.

In eo etiam noui quid inuexit Hadrianus, quod primus ille FISCO ADVOCATVM dedit. Spartian. *Hadrian. cap.* 20. Idem ICtis pristinam libertatem de iure respondendi restituit. Qua de re Pomponius: *optimus*, inquit, *princeps Hadrianus, quum ab eo viri praetorii peterent, vt sibi liceret respondere, rescripsit iis: hoc non* PETI, sed PRAESTARI *solere*, et ideo, si quis fiduciam sui haberet, delectari se, populo ad respondendum se praepararet. l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.*

* Ex his verbis patet, iam paullo ante Hadrianum paullatim exoleuisse illud Augusti institutum, de quo supra (§. 178. *seqq.*) plura diximus. At ex interuallo tamen illud multo post Hadrianum in vsum coepisse reuocari, patet exemplo Innocentii ICti, apud Eunapium *in vita Chrysanthi pag.* 286. qui respondendi de iure facultatem a principe impetrasse dicitur. A Seueri imp. temporibus id fieri iterum coepisse, suspicatur Henr. Dodvellus *Praelect. Cambden. VIIII. §. 11. pag.* 350.

§. CCLXXX.

Quid circa constitutiones innouatum.

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITVTIONIBVS noua iura dabat Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Augusti de intercessionibus mulierum, *l.* 12. *D. ad SC. Velleian.* Tiberii, de iis, qui sibi legatum ipsi adscripserint, Petr. Faber *Semestr. Lib. I. cap.* 25. *pag.* 143. Claudii de naviculariis apud Sueton. *Claud. cap.* 18. *sequ. l.* 3. §. 3. *D. de iur. immunit. l.* 3. *D. de vacat. et excus. mun.* iuncta *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* vel ea, quae decreuerat senatus, principum edictis confirmarentur et publicarentur: Tacit. *Annal. Lib. VI. cap.* 12. Symmach. *Lib. X. epist.* 21. Maran. *Paratitl. Pandect. Lib. I. tit.* 3. *pag.* 59. *edit. nou.* Ant. Dadin. Altaserra *Recitat. quotid. pag.* 182. et Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. cap.* 6. *pag.* 113. ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum edictis suis constituere coeperunt*.

* Hadrianus id eo faciebat frequentius, quo rarius toto fere imperii sui tempore Romae erat, quippe per vniuersum terrarum orbem peregrinatus. Spartian. *Hadr. cap.* 12. Hinc et rarius consulebat senatum, et suo pleraque arbitrio rescriptis constituebat, adeo, vt ab eius potissimum temporibus increbuisse videatur parcemia? εἰκεῖ τε ἡ Ῥώμη, ὅπου ποθ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ: *Roma est, vbi imperator est.* Herodian. *Histor. Lib. I. cap.* 6.

§. CCLXXXI.

Noua iura ab Hadriano constituta.

Itaque Hadrianus non modo, vt vtamur verbis Tertulliani *Apologet. cap.* 4. quotidie *totam illam veterem ac squallentem siluam legum nouis principalium rescriptorum et edictorum securibus truncabat, caede-*

batque: sed et noua constituebat iura, veluti de adquisitione thesauri, Spartian. *Hadr. cap.* 18. §. 39. *Inst. de rer. divis.* de bonis damnatorum, Spartian. *ibid. et l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. §. 2. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *l.* 14. *D. alim. et cib. leg.* Em. Merill. *Obs. Lib. III. cap.* 16. de tempore luctus, Gell. *Noct. Attic. Lib. III. cap.* 16. de beneficio diuisionis inter plures confideiussores *, *l.* 26. *sequ. D. de fideiuss.* de muliere vulgari et quaestuaria a milite herede non instituenda, *l.* 41. §. 1. *D. de test. mil.* de iis, qui testari aliquem prohibuerint, hereditate a fisco priuandis, *l.* 1. *pr. D. si quis aliqu. test. proh.* de possessione ventri danda, *l.* 3. §. 3. *D. de ventr. in poss. mitt.* de funeribus et sepulcris, *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. viol.* de poena perpetui carceris non irroganda, *l.* 35. *D. de poen.* de iis, qui spadones, vel thlibias faciunt, puniendis, *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *D. ad legem. Cornel. de sicar.* de parricidiis, *l.* 9. *pr. D. ad leg. Pompei. de parricid.* de termino moto, *l.* 2. *D. de term. mot.* aliisque iuris capitibus, de quibus accuratius Ren. Botterau *in Hadriano legislatore.*

* Hoc ius epistola D. Hadriani inuectum esse, satis patet ex §. 4. *Inst. de fideiuss. l.* 26. *D. eod. et l. vlt. C. de constit. pec.* Vix autem prodierat illa epistola, quum in edictum perpetuum referretur a Iuliano: Paull. *Sentent. recept. Lib. I. tit.* 20. §. 1. vt mirum non sit, beneficium hoc diuisionis ex edicto repeti a Paullo, quod alioquin ex epistola Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cuiacium eius auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non possit, vt ab Antonino sit, quod iam in edicto perpetuo locum inuenit. Neque Cuiacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. fideiuss.* vbi Antoninus non ius nouum constituit, sed iam constitutum certae speciei adplicat.

Eius decreta, interloquutiones, edicta.

§. CCLXXXII.

Sed et DECRETORVM Hadriani passim fit mentio: *l.* 28. D. *de inofic. test. l.* 23. §. 2. *D. de liberal. causs.* et INTERLOQVVTIONES eiusdem plures complectitur Dositheі, grammatici Graeci, elegans *Sententiarum et Epistolarum* libellus, editus a Melch. Coldasto, ac deinde ab Ant. Schultingio *Iurisprudentiae veteri anteiustinianeae* insertus *pag.* 855. *sequ.* EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione aboleuit Iustinianus *l.* 3. *C. de edict. D. Hadr. toll.* de quo adcurate Iac. Cuiacius *in Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione nauium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* et de poena eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati euaserint *: *l.* 28. §. 13. *D. de poen.* denique de masculorum feminarumque lauacris separandis. Spartian. *Hadrian. cap.* 18.

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus et Frugi Crassus. Et quamuis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, vt homines occideret: tantum tamen erat clementiae studium, vt neutrum eorum laederet. Crassum tamen postea egressum insula Caesaris procurator, dubium an iussu domini, occiderat, Spartian. *Hadr. cap.* 5. Id occasionem dedisse huic edicto, quo relegatus, si insula excesserit, deportari, deportatus capitis damnari iubetur, coniicit Ren. Botterau *in Hadriano legislat. pag.* 138. qui hoc edictum anno ab v. c. 870. *T. Vipsanio* et *Aproniano* coss. prodiisse existimat. Vbi obiter monemus, coss. eo anno non fuisse *T. Vipsanium et Apronianum*, sed *T. Vipsanium Apronianum* et *Quintium Nigrum*. Gruter. *Inscript. pag.* 578. *num.* 1. *pag.* 1008. *num.* 7. et *pag.* 1009. *num.* 2.

§. CCLXXXIII.

SCta sub Hadriano facta.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATVSCONSVLTA. Vt enim iam non dicam de illo, quo anno v. c. 885. edictum perpetuum firmatum esse monuimus (§. 271.): passim commemorantur et alia, veluti factum anno v. c. 879. *Neratio Fusco* et *Annio Vero* coss. de eo, qui seruum castrandum dederit: *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendo partu: *l.* 3. §. 1. *D. de agnosc. et al. li-*

liber. itemque de legatis vel fideicommissis ciuitatibus relictis. Vlpian. *Fragm. tit.* 24. §. 28. quod non videtur ab Aproniano diuersum*: Schulting. *Iuris prud. vet. anteiustin. pag.* 635. porro de fideicommisso quod seruo cum libertate relinquitur: *l.* 83. *D. de hered. instit.* de adpellatione a senatu non recipienda: *l.* 1. §. 2. *D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Traiani relinquenda. *l.* 15. §. 1. *D. de iur. fisci.*

* Sub Hadriano prodiisse hoc SC. vel inde patet, quod eius notitiam habuit Iulianus, *l.* 27. *pr. D. ad SC. Trebell.* Et sane sub Hadriano, anno ab v. c. 869. consul fuit *T. Vipsanius Apronianus*, cuius paullo ante (§. 282.*) meminimus, et anno 875. *C. Ventidius Apronianus*, cuius mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscript. pag.* 1079. *num.* 10. et *pag.* 1082. *num.* 16. a quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla saltim ratio est, cur cum τῷ πάνυ *celeb.* Cuiacio, *in Not. ad Vlpian. Fragm. tit.* 24. §. 28. et *in Iulianum ad l.* 27. *D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l.* 20. *D. de reb. dub.* non de legatis ciuitatibus, sed collegiis relictis agat, et his a Marco imp. concedi potuerit, quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis.

§. CCLXXXIIII.

SCta Iuuentiana ἀνώνυμον *anonymum* et Tertullianum.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo IVVENTIANA anno ab v. c. 881. *P. Iuuentio Celso* et *Iulio Balbo* coss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, et pecunia ex hereditate redacta, quod integrum superest *l.* 20. §. 6. *sequ. l.* 25. D. *de hered. petit.* * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra (§. 252), ad prouincias est prolata, memoratur *l. vlt. C. de seru. reipubl. manumitt.* Nec praetermittendum SC. quo uxoris ciuis Romanae partus, ciuis Rom. declaratur, apud Vlpian. *Fragm. tit.* 3. §. 8. et TERTVLLIANVM, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum ius habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano fac-

factum esse, docemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cuiacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiquit. Roman. Lib. III. tit.* 3.

* Quamtiuis pretii est hoc SC. ex quo adparet, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quaedam tamen in mendo videntur cubare, in primis imperatoris titulus, quem iam emendare coepit Petrus Pithoeus *Aduers. Lib. II. cap.* 15. De consulibus, qui ibi memorantur, vid. Henr. Noris. *de Epocb. Syro-Maced. pag.* 498. Libelli seu orationis huic SC. praemissae pars quaedam superest. in *l.* 22. et l. 40. *D. de hered. petit.* Denique notandum, IVNII RVSTICI, cuius distracta hereditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. 239.*) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum, quibus rhetorem inuenire rogatus est Plinius *Lib. II. epist.* 15.

§. CCLXXXV.

ICti sub Hadriano, Priscus Iauolenus.

Progredimur ad illorum temporum IVRISCONSVLTOS, inter quos PRISCVS IAVOLENVS * primum omnino locum meretur. Fuit Coelii Sabini auditor, dignusque in schola Sabiniana successor, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* quamuis et ipse aliquando a Cassio Longino dissentiat, *l.* 54. D. *de condit. et demonstr. l.* 39. *D. de statulib.* et aliquando Labeonis et Proculi sententiam amplectatur. *l.* 57. *D. loc. cond. l.* 32. *D. de pact. dot. l.* 90. D. *de furt. l.* 11. D. *de hered. instit. l.* 64. *D. de donat. inter vir. et vxor. l.* 62. *D. de adquir. vel amitt. hered.* Quanto cum plausu docuerit iuris prudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia, Saluii Iuliani, Aburni Valentis, et Tusciani, se ab illo potissimum formata perpolitaque esse gloriarentur. *l.* 2. §. *vlt.* D. *de orig. iur.*

* *Prisci* cognomen noster cum Neratiis, Fulciniis, Flauiis, Aeliis, Corneliis, Lutoriis, aliisque commune habuit. Non aeque obuium *Iauolenorum*, vel vt in Pandectis Florentinis scribitur, *Iabolenorum* nomen. Aliquorum tamen notitiam ex Gruteri *Inscript. pag.* 48. *num.* 9. *pag.* 53. *num.* 15. *pag.* 790. *num.* 1. et Thom. Reines. *Inscript. Class. XIIII. num.* 194. ha-

habemus. Dicti sunt, si quid video, ἀπο τῦ ἰαύειν, a *commorando*, vnde ἰαυδρὸς, *diuersorium commoratio*. Potuit inde formari *Iauolus*, et ex hoc *Iauolenus*, quemadmodum ex Octauio *Octauenus*.

§. CCLXXXVI.

Eius honores et aetas.

Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Iulianus, qui eum ex praetura Africam et Syriam rexisse, et seruos apud se ipsum manumisisse testatur *l.* 5. *D. de manum. vind.* Postea et de iure respondit diligentissime, et consiliis adhibitus est, ipso fatente Plinio *Lib. VI. epist.* 15. qui tamen illi iniquior, eum senem dubiae sanitatis fuisse, scribit *. Decessit vel extremis Traiani, vel primis Hadriani annis. Saltim non verosimile est, eum ad Antonini tempora vitam produxisse, quod tamen decepti loco corrupto Iulii Capitolini *in Antonino Pio cap.* 12. colligunt Rutil. *Vit. ICtor. cap.* 57. §. 1. Bertrand. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 9. §. 1. et Rupertus *ad Enchirid. Pomp. Lib. III. cap.* 13 *sect.* 4. *pag.* 210. *edit. nou.*

* Miratur nonnemo, me hanc calumniam in historia iuris paullo timidius profligasse. Sed id feceram apertius, antequam illa historia iuris prodiisset, in *Programmate de Saluio Iuliano*, vbi *pag.* 810. *Syllog. I. opusc.* ita scripseramus: *Plinius refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iauolenum. Hunc vero honoris caussa interrogatum*: PRISCE, IVBES? *respondisse*: EGO VERO NON IVBEO. *Male id habuit Plinium, qui ideo in Iauolenum inuectus*: cogita, *inquit*, qui risus hominum? qui loci? Est omnino Priscus dubiae sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum et notabile fuit. *Ob id parum abest, quin horum Iauolenum pro insano traducant. At quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iauoleni dicto? Et quid mirum, si senex occupatissimus, pertaesus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insanium senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multo ante perstrinxerat Iuuenalis? Sat. I. v.* 2. *sequ.* et *Sat. III. v.* 8.

§. CCLXXXVII.

§. CCLXXXVII.

Eiusde m scripta.

Scripsit EX CASSIO *libros XV.* in quibus pleraque magni huius scholae suae auctoris sententias partim mascule defendit, partim mitigauit, *l.* 21. §. 2. *D. de adquir. vel amitt. poss. l.* 36. §. 2. *D. mand.* vel quo erat candore animi, refellit. *l.* 54. *D. de condit. et demonstr.* EPISTOLARVM *libros XIIII.* AD PLAVTIVM *libros V.* in quibus eum verba Plautii fere integra retulisse, et raro, praeterquam in *l.* 34. *D. de stipul. seruor.* iudicium suum interposuisse, obseruant. Denique *libros* EX POSTERIORIBVS LABEONIS et LIBRORVM LABEONIS epitomen, quae opera quomodo distinguenda sint, ostendit iam Em. Merill. *Obseru. Lib. V. cap.* 38.

§. CCLXXXVIII.

Saluius Iulianus.

De SALVIO IVLIANO, celeberrimo horum temporum ICto, nuper singulari *Programmate* egimus. Fuit is non Mediolanensis Insuber, sed Hadrumetinus Afer: Spartian. *Iulian. cap.* 1. Floruit sub Hadriano, Pio, et diuis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vocatur, *l.* 17. *D. de iure patron.* et Sabinianorum post Iauolenum duxit familiam. Non modo praeturam, sed et bis consulatum, et praeterea praefecturam vrbi gessit, Spartian. *ibid. l.* 5. *D. de manum. vind.* et in omnium, sub quibus floruit, principum consilio fuit. Spartian. *Hadrian. cap.* 18. Iul. Capitolin. *Antonin. cap.* 12. *l.* 17. *D. de iure patron.* Posteros eius, inter quos et Didius Iulianus Augustus, in tabula genealogica * exhibuimus *in dict. Programm. de Saluio Iuliano, Syllog. I. opusc. Exerc. XXIIII. pag.* 803. *edit. nou.*

* Tale schema genealogicum primus confecit Isaac. Casaubonus *Not. ad Scriptor. histor. Aug. pag.* 110. postea id lapidum auxilio emendauit Thom. Reines. *Lect. var. Lib. III. cap.* 2. *pag.* 34. ab eoque acceptum *Animaduersionibus suis in Pompon. Enchirid. Lib. III. cap.* 3. *sect.* 4. *pag.* 215. *edit. nou.* inseruit Rupertus. Quum vero et in hoc permulta vel perperam dicta, vel omissa esse, in eodem *progr. pag.* 802. ostenderimus: pleniorem et adcuratiorem tabulam et nos concinnare ausi sumus, quam hoc loco etiam exstare operae pretium fuerit.

DI-

DIDIVS SEVERVS Insuber Mediolanensis.

SALVIVS IVLIANVS Hadrumetinus Afer, IC. bis cos. et praef. vrbi, edicti perpetui conditor.

DIDIVS SEVERVS.

M. SALVIVS IVLIANVS, Dioni male Σέβηρος *Seruius*, cos. anno V. C. 927. praefectus praetorio, occisus a Commodo circa ann. v.c.941.

L. VIBIVS VARVS.

NVMIVS. — VIBIA SALVIA VARA, de qua. Gruter. *pag.* 459. *num.* 2. — PETRONIVS DIDIVS. — AEMILIA CLARA.

SALVIVS IVLIANVS, cuius pudicitiae insidias struxit Commodus, cui desponsata fuerat Tarunteii Paterni, IC. et praef. praetorio filia.

M. NVMIVS ALBINVS bis consul anno 998. et 1015. praef. vrbi anno 1009.

NVMIA VARA.

L. DIDIVS PROCVLVS ob adoptionem, ROSCIVS. Gruter. *Inscript. pag.* 459. *num.* 2.

M. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS Aug. natus a. v. c. 890. ad imperium euectus, in eoque occisus a 945.

VXOR MANLIA SCANTILLA.

NVMIVS SECVNDVS. Reines. *Inscr. Class. VI. num.* 132.

PROCVLVS ROSCIVS IVLIANVS, de quo Gruter. *pag.* 18. *num.* 10.

BASSA, de qua marmor apud Gruter. *Inscript. pag.* 18. *num.* 2.

DIDIA CLARA Aug. destinata Didii Proculi filio, nupta Cornelio Repentino, praefecto vrbi.

Filii, de quibus idem marmor.

Filii, de quibus idem marmor.

§. CCLXXXVIII.

Eius scripta. Praeter edictum perpetuum, cuius illum conditorem fuisse, paullo ante diximus, scripsit *libros LXXXX.** DIGESTORVM, ad edicti perpetui seriem compositos, et notis illustratos ab Vlpio Marcello, Ceruidio Scaeuola,

Iulio Paullo, et Iunio Mauriciano, quibus Africanum, licet parum adcurate, iunxit Guil. Grot. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 6. deinde *libros VI.* AD MINVCIVM, *libros IIII.* AD VRSEIVM FEROCEM, *librum singularem* DE AMBIGVITATIBVS, Stoicorum exemplo scriptum, quorum multos exstitisse libros περὶ τῶν ἀπόρων et περὶ ἀμφιβολιῶν, *de dubiis et ambiguitatibus*, patet ex Diog. Laërt. *Lib. VII. segm.* 178. *et* 193. Quos vero Bertrandus addidit libros AD EDICTVM et DE DOTALI PRAEDIO, eos numquam exstitisse probauimus in dict. *programm. de Saluio Iuliano*, *pag.* 814. et 817. *Syllog. I. opusc. edit. nou.*

* Equidem librum LXXXXIIII. DIGESTORVM laudari videmus *l.* 32. *D. de legib.* Sed in codice Florentino scriptum fuisse *lib. LXXXIIII.* quartumque X. ab alia manu accessisse, *αὐτόπτης testis oculatus* testatur Theodor. Laur. Gronouius *Emendat. Pandect. cap.* 25. *pag.* 71. *edit. nou.* Errant igitur, qui cum Haloandro, Bertrando, et Angelo Politiano opus hoc libris vel LXXXXVIIII. vel C. constitisse putant: quod et Hub. Giphanium *in Oecon. iur. pag.* 128. suspicatum esse animaduerto.

§. CCLXXXX.

Aburnus Valens, et Tuscianus.

ABVRNVS (non ALBVRNIVS, ABVRBINVS, EBVRNIVS, vid. Bynkersh. *Praetermiss. pag.* 294. *edit. nou.*) VALENS, Iuliano σύγχρονος *coaetaneus* et cum illo in Antonini Pii consilio fuit, Iulius Capitolin. *Antonin. cap.* 12. ex quo loco simul colligimus, eum Iuliano paullo fuisse iuniorem, quippe cuius etiam auctoritate vtitur *l.* 33. *D. de minor.* Scripsit *libros VII.* FIDEICOMMISSORVM, totidemque saltim, si non plures, ACTIONVM. Sabinianis eum accenset Mascou. *de sect. Sabin. et Proculei. cap.* 2. §. 5. *num.* 3. *pag.* 53. quippe Iauoleni discipulum. Iungimus illi condiscipulum TVSCIANVM, de quo omnia incerta sunt, quia eius praeter Pomponium *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* veterum nemo omnino meminit *.

*Re-

* Refertur a Pomponio inter Iauoleni successores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tusciani*, nec librorum eius vsquam fiat mentio: fuerunt, qui nomen ei mutarent, et pro *Tusciano* modo *Fuscianum*, modo *Maecianum*, modo *Viuianum* vocarent. At probum est nomen, et vere Romanum, ceu patet ex *l.* 18. *D. mand.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscium Fuscianum*, Numidiae legatum, cui rescripsit Antoninus imp. *l.* 7. *D. de legat. praest.*

§. CCLXXXXI.

Status iuris sub Antonino Pio. Eius constitutiones.

Progredimur ad ANTONINVM imp. sub quo eadem omnia, ac sub Hadriano, obseruamus. RESCRIPTA eius in *Pandectis* aeque, ac *Codice*, tam multa laudantur, vt eorum recensum instituere, taediosum videretur. DECRETORVM exempla sunt in *l.* 3. *D. de his, quae in testam. del. l.* 11. *pr. D. de legat.* 2. *l.* 35. *D. ad SC. Trebell. l.* 1. §. 3. *D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod in eo ipsa sententiae verba seruata animaduertimus. Denique nec EDICTA desunt, quippe quorum vestigia exstant in *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Iul. peculat. l.* 11. *D. de muner. et honor.*

§. CCLXXXXII.

An et SCta sub eo condita.

Quumque *imperatorium fastigium eum ad summam ciuilitatem deduxisse*, testetur Iul. Capitolin. *in Antonin. cap.* 6. non dubitamus, quin et senatum consuluerit de rebus praecipuis, adeoque et SCta sub eo condita sint, quamuis eorum hodie vix exstet memoria. TERTVLLIANVM enim et APRONIANVM, quae sub Antonino Pio condita esse putat Cuiacius*, ad Hadriani potius tempora referenda esse, ostendimus. Quid? quod iam paullo rarius imperatores iura noua hoc ritu constituere coepisse videantur, facilius id per edicta fieri, experientia iam pridem edocti.

*Mul-

* Multa, quae Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere solet Cuiacius, eo obtentu, quod et Pius adoptionis iure Hadriani nomen tulerit. Id quod quidem verissimum est, quum in vetustis monimentis saepe legamus: IMP. CAES. D. HADRIANI F. T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS PIVS AVG. Reines. *Inscript. Class. II. num.* 9. 10. 11. 75. et *Class. III. num.* 21. *sequ.* Sed vix tamen reperies exemplum, vt simplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic obseruationi locus esse videtur, sicubi aliquid Hadriano sine addito tribuitur.

§. CCLXXXXIII.

Iura noua ab eo inuecta.

Ceterum multa Antoninum de iure sanxisse, obseruat Iul. Capitolin. *Antonin. cap.* 12. eoque refert, *quod mortuos intra vrbem sepeliri vetuerit*, quod tamen iam Hadrianum sanxisse nouimus. *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. violat.* Adde, quod primus adoptionem impuberum certis conditionibus concessit: Vlpian. *Fragm. tit. VIII.* §. 5. §. 3. *Inst. l.* 17. *D. l.* 7. *C. de adopt.* quod actionem subsidiariam ab Hadriano aduersus magistratus datam, et aduersus eorum heredes dedit: *l.* 6. *D. de magistr. conuen.* quod inter personas coniunctas donationem et sine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: *l.* 4. *C. Th. de donat.* Paull. *Sentent. recept. Lib. IIII. tit.* 1. §. 11. Brummer. *ad leg. Cinc. cap.* 15. §. 2. *sequ. pag.* 251. *sequ.* quod donatorem ultra vetuit conueniri, quam quantum facere posset: *l.* 20. *l.* 41. §. *vlt. D. de re iudic. l.* 28. *D. de reg. iur.* denique quod donationes inter virum et vxorem, constante matrimonio honoris caussa factas, sustinuerit*, *l.* 42. *D. de donat. inter vir. et vxor.* et huius generis alia.

* Quamuis enim alioquin certum sit, SC. de donationibus inter virum et uxorem prohibendis demum sub Antonino Caracalla factum esse: *l.* 3. *D. de donat. inter vir. et vxor.* aetas tamen Caii, cuius est fragmentum istud *l.* 42. *D. eod.* vix patitur, vt in ea Antoninum Caracallam intelligamus. Sed salua res est. Et ante Caracallam irritas visas esse donationes istas, ex ipsa huius principis oratione intelligimus. *l.* 3. *pr. D. eod.*

§. CCLXXXXIIII.

§. CCLXXXXIIII.

Eius rescriptum de lege Rhodia.

Addo, Antonini pii temporibus, LEGEM RHODIAM in orbe Romano tantae fuisse auctoritatis, vt Eudaemoni Nicomediensi, direptum se a publicanis, querenti rescripserit princeps: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κριθήσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντίεται: *ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis praescripta est, iudicetur, quatenus nulla nostrarum legum aduersatur, l.* 9. *D. de lege Rhod. de iact.* ad quam legem multa egregia scripserunt cum alii, tum FRANC. BALDVINVS, IAC. GOTHOFREDVS, et CORN. VAN BYNKERSHOECK.

§. CCLXXXXV.

Quid de legibus Rhodiis hodie exstantibus sit sentiendum.

Exstat eo pertinens Graeca legum nauticarum farrago, apud Leunclau. *Iur. Graeco-Rom. Tomo II. pag.* 265. Ex eius praefatione vel *auctoritate*, vti ibi vocatur, Iac. Gothofredus *Dissert. de imperio mar. cap.* 8. *pag.* 88. *edit. nou.* probare nititur, legem Rhodiam primum sub Claudio, anno v. c. 805. *Q. Aterio Antonino* et *D. Iunio Silano* coss. receptam; deinde a Vespasiano, Traiano, Antonino Pio, quin et postea a Pertinace et Seuero imperatoribus, firmatam esse. Enimuero vt ipsam congeriem illam, quae legum Rhodiarum homine superbit, esurientis cuiusdam Graeculi commentum esse, praeclare demonstrauit Bynkershoek. *ad l.* ἀξίωσις *auctoritas cap.* 5. ita et nullius fidei est, quae illi praemittitur, auctoritas *.

* Primum ei historia refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam esse scribit sub Tiberio Claudio δημαρχικῆς ἐξουσίας λβ: *tribuniciae potestatis anno* 32. At siue Tiberium imp. intelligas, sub eo nullum reperies Antoninum cos. siue Claudium, hic vix ad annum XIIII. tribuniciae potestatis vitam produxit. Deinde manifestum est, auctorem istius auc-

auctoritatis, quisquis fuerit, pleraque exscripsisse ex *l.* 9. *D. ad leg. Rhod.* idque tam imprudenter fecisse, vt ne glossema quidem illud: *τοῦτο δὲ ἀυτὸ καὶ θεώτατος Αὔγυστος ἐκρινεν: hoc ipsum et D. Augustus constituit,* omiserit. Fucum ergo fecit viris doctis, quisquis illas leges nauticas in lucem protrusit, mirumque est, Iac. Gothofredum, cui alioquin nasus rhinocerotis erat, id non olfecisse.

§. CCLXXXXVI.

Lex Rhodia quae et quo tempore a Romanis recepta.

Quidquid ergo de lege RHODIA pro certo adfirmari potest, eo redit. Rhodii, *populus nauticus*, teste Floro *Lib. II. cap.* 7. et diu θαλασσοκρατῶν, seu *maris dominus*, vti obseruat Eusebius *in Chron. num.* 1100. leges de rebus nauticis tulerat aequissimas, adeo, vt et Cic. *Orat. pro lege Manil. cap.* 18. eas mirifice laudet, et θαυμασὴν ἐυνομίαν περὶ τὰ ναυτικὰ, *admirandam legum optimarum circa rem nauticam constitutionem*, maxime miretur Strabo *Geogr. Lib. XIIII. pag.* 448. Ex his Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de iactu *, receperant Romani, et quidem non demum sub Claudio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non modo OFILIVS, LABEO et SABINVS, sed et SER. SVLPICIVS, qui libertati patriae non fuit superstes, secundum legem Rhodiam de iactu responderunt, eamque suo more illustrarunt. *l.* 2. *pr.* §. 3. *l.* 4. *pr. et* §. 1. *D. ad leg. Rhod. de iact.*

* Hinc nec in *Pandectis* fragmenta vlla, nisi quae ad hoc caput pertinent, occurrunt: nec Paullus *Sentent. recept. Lib. II. tit.* 6. vbi ex instituto legem Rhodiam interpretatur, de re alia, quam de iactu disputat. Attamen et de exercitoria actione quaedam ex lege Rhodia *in Pandectas* translata, et a Romanis adoptata esse, suspicatur Nic. Rigalt. *Obseru. ad Tertull. aduers. Marcion. Lib. III. cap.* 6. *p.* 99. Cuius tamen coniecturae suae, quas ille rationes habuerit, scire me fateor iuxta cum ignarissimis.

§. CCLXXXXVII.

§. CCLXXXXVII.

Status iuris sub Marco Aurelio Antonino imp.

Ab Antonini Pii excessu primum MARCVS et LVCIVS Caesares, qui in iure nostro DIVI FRATRES appellantur, postea superstes M. AVRELIVS ANTONINVS ob philosophiae studium celeberrimus *, solus, ac demum idem cum COMMODO filio imperauit. Hoc quoque tempore constitutiones fere innumerae prodierunt, in *Pandectis* aeque ac *Codice* vel superstites, vel laudatae, quas illustrauit Io. Ortuinus Vestenbergius in commentario, quem *D. Marcum* inscripsit, ediditque *Lugd. Bat.* 1736. 4. Nos, quae tunc in iuris prudentia nouata sunt, paucis consectabimur.

* Non minus tamen iuris prudentiam, quam philosophiam excoluerat princeps optimus, de quo Iulius Capitolinus *in Marc. cap.* 3. *Studuit et iuri, audiens L. Volusium Maecianum, tantumque laboris et operis studiis impendit, vt corpus adficeret, atque in eo solo pueritia eius reprehenderetur.* Et hunc Maecianum, praeceptorem (non Marcianum) ipse celebrare videtur *libro I. ad seips.* §. 6. Non mirum ergo, principem in iure constituendo, emendando, dicundoque sagacissimum fuisse, quum non ab vnius alteriusue consilio penderet, sed ipse ciuilem illam sapientiam probe a puero imbibisset. Hinc Aristides *Orat. in regem pag.* 109. *Tom. I. edit. Canteri*: Ὁ δὲ τὸ μὲν δίκαιον ἀκριβῶς οἶδεν, ὡς ἀὐτὸς νομοθέτης ὢν, καὶ ἐυρετὴς ἀὐτῷ: *ipse ius exacte nouit, quippe qui eius auctor sit, et legis lator.* Et paucis interiectis, laudans iustitiae studium, summa humanitate temperatum: Τοῦτο δὲ ἄριστον, inquit, ὅτι ὐκ ἐις ἑτέρας ὁρῶν ἐρμηνέας, ὅτω λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἀὐτὸς ἔχων ἐκ παιδείας τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἐμπειρίαν προσειληφώς: ὥστε μήτι τῶν γεγραμμένων διαφεύγειν ἀὐτόν· ὅτω τὰς κρίσεις ποιεῖται περὶ πάντων: *cuius est rei caussa, quod ille non ab aliis interpretibus iuris cognitionem accipiat, sed ad eam, in qua institutus est, rerum praeclarissimarum scientiam adiuncta legum experientia, sic, vt nihil eum scripti iuris effugiat, ita demum de rebus omnibus iudicat.*

§. CCLXXXXVIII.

Orationes vel SCta DD. fratrum, et Marci Antonini.

Primum ergo multa hi quoque imperatores SCtis vel ORATIONIBVS suis constituerunt. Exstitit enim Diuorum Fratrum oratio, qua et cum inquisitione datus tutor satis-

tisdare iubebatur, si vnus administrare vellet. *l.* 19. §. 1. *D. de testam. tutel.* Celebrantur etiam Diui Marci orationes de feriis et dilationibus, *l.* 1. §. 2. *l.* 7. *D. de fer.* Iul. Capitolin. *Marc. cap.* 10. de transactione super alimentis **: l.* 8. *D. de transact.* de fugitiuis, etiam per Caesaris, senatorum, et paganorum praedia inuestigandis: *l.* 3. *D. de fugit.* de quatuor mensium vsuris socio soluendis, qui cessantibus sociis insulam restituerit: *l.* 52. §. 10. *D. pro soc.* de senatoris filia, libertino nupta: *l.* 16. *D. de rit. nupt.* de libertinis libertinorum tutoribus: *l.* 1. §. 4. *D. de excusat. tut. l.* 44. *pr. D. eod.* Iulius Capitolin. *Marc. cap.* 11. denique de testamento eius, qui damnatus prouocauit. *l.* 6. §. 9. *D. de iniust. rupt. irr. fact. testam.*

* Iulius Capitolinus *Marc. cap.* 11. generatim: *de alimentis* inquit *publicis multa prudenter inuenit.* Annon et de priuatis? Celeberrima sane illa oratio principis de alimentis *l.* 8. *D. de transact.* non ad alimenta publica, sed testamento relicta, adeoque priuata, pertinet. Et hinc Is. Casaubonus *in Notis ad script. hist. aug. pag.* 66. rescribendum existimat: *de alimentis publicis priuatisque.* Ceterum ad publica alimenta recte referas, quae idem Iulius Capitolinus *in Marc. cap.* 7. refert: *filiam suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc coniunctionem pueros et puellas nouorum hominum frumentariae perceptioni adscribi praeceperunt.*

§. CCLXXXVIIII.

Aliu eorundem SCta.

Eiusdem MARCI sunt orationes et SCta de tacita hypotheca eius, qui quid ad reficiendas aedes credidit: *l.* 1. *D. in quib. causs. pign.* de quaestione status, morte finienda: *l.* 1. §. 3. *D. ne de statu defunct.* de collusione intra quinquennium detecta: *l.* 2. *pr.* §. 4. *D. de collus. deteg.* Iul. Capitolin. *Marc. cap.* 10. de confessis et iudicatis: *l.* 56. *D. de re iud. l.* 6. §. 2. *D. de confess.* de expilatoribus hereditatum: *l.* 1. *D. expil. hered.* denique de temporibus interponendae adpellationis: *l.* 1. §. 7. *D. quando adpell.*

§. CCC.

Nec non ad Marci et Commodi orationes condita.

Quin et MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, et SCta eas consequuta, passim occurrunt, veluti de nuptiis senatorum *: *l.* 16. *D. de sponsal.* nec non de pupilla vxore a tutore, eiusue filio, non ducenda. *l.* 20. *l.* 60. *D. de ritu nupt.* Omnium tamen celeberrima sunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANVM (§. 282. *sequ.*) ad collegia et corpora prolatum est, *l.* 20. *D. de reb. dub.* altero ORPHITIANO liberi ad maternam admissi sunt hereditatem. *l.* 1. *l. penult. D. de SC. Tertull. et Orphit.* Conditum illud est anno ab V. C. 930. *Vettio Rufo* et *Cornelio Scipione Orphito* coss. de quibus Henr. Noris. *in Epist. consular. pag.* 462. Praemissae vero huic SCto Marci et Commodi imperatorum orationis meminit Vlpianus *Fragm. tit.* 26. §. 7.

* In *l.* 20. *D. de ritu nupt.* inscriptio legis talis est: PAVLVS *libro singulari ad orationem D. Seueri et Commodi.* Sed haec nihili esse, facile vnusquisque animaduertit. Numquam enim cum Seuero imperauit Commodus, sed cum M. Antonino patre, cuius hic nomen reponendum esse, recte obseruat Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. pag.* 289. Nam hoc nomen habet etiam inscriptio *l.* 60. *D. de ritu nupt.*

§. CCCI.

Noua a Marco reperta.

Quamuis vero a Iulio Capitol. *in Marc. cap.* 11. obseruatum sit, Marcum imp. *ius magis vetus restituisse, quam nouum fecisse*: plurima tamen etiam noua ab eo profecta animaduertimus, veluti, quod PRAETOREM TVTELAREM primus fecit. §. 3. *Inst. de Atil. tut.* Iul. Capitol. *in Marc. cap.* 10. Ios. Castalio *Lect. var. Lib. VI. cap.* 4. itemque, quod quum antea non nisi ex lege Laetoria, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam curatores darentur *: adultos omnes curatores accipere iusserit, non redditis caussis: Iul. Capitolin. *in Marc. cap.* 10. nec non, quod calumniis quadruplatorum intercesse-

serit, adposita falsis delatoribus nota, vicesimamque hereditatum temperarit. Iul. Capitolin. *ibid. cap.* 11.

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animaduertimus, ac si ex lege Laetoria adolescentibus tantum lasciuis ac dementibus curatores dati sint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim constat, legem illam omnibus adolescentibus petentibus curatores dari iussisse, caussa cognita. Sensus ergo potius est: quum antea non nisi tria curatorum genera nota essent, vnum eorum, qui adolescentibus petentibus ex lege Laetoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furiosi ex legibus XII. tabularum accipiebant; Marcum imp. haec eatenus mutasse, vt adulti omnes curatores acciperent, etiam caussa non cognita. Vid. *Elementa nostra iur. ciu. sec. ordin. Inst. adornat.* §. 256. *seq.*

§. CCCII.

Status iuris Rom. sub Commodo imp.

Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINVS COMMODVS: tamen et is, vbi solus rerum potitus est, quaedam ad iuris prudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim eius laudantur *l.* 10. *D. de in lit. iur. l.* 2. *D. ad SC. Silan. l.* 6. *D. si cui plus, quam per leg. Falc. l.* 31. *D. de iur. fisci.* DECRETI mentio fit *l.* 26. *D. de probat. et praesumt.* EDICTORVM denique *l.* 6. §. 1. *D. de agnosc. et alend. liber.* Notum quoque est SC. IVNCIANVM, sub eodem imp. factum anno ab V. C. 935. *Aemilio Iunco* et *Iulio Seuero* coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo *l.* 28. §. 4. *l.* 51. §. 8. *D. de fideic. libert.*

* Varie admodum hi coss. suffecti nominantur. Aemilius Lampridio *in Commod. cap.* 4. vocatur *Iunctus*, eiusque collega *Atilius Seuerus*, quos a Commodo in exsilium actos refert. At coss. alter in *l.* 28. §. 4. *D. de fideic. libert. Iulius Seuerus*, in aliis Fastis *A. Hibius Seuerus* dicitur. Sed facile ex *Atilius* scribarum oscitatione fieri potuit *A. Hibius*, vel *Iulius*.

§. CCCIII.

Status iuris Rom. sub Pertinace et Iuliano.

Occiso Commodo HELVIVS PERTINAX, et huic mox nefarie obtruncato DIDIVS IVLIANVS, Saluii Iuliani pronepos, (§. 288. *) successit. Vtrique in tam breui imperio vix licuit multa de iure constituere. Memorantur tamen quaedam Heluii Pertinacis CONSTITVTIONES, veluti vna de fideicommissariis libertatibus, occupata a fisco hereditate, dandis: *l.* 12. §. 2. *D. de fideic. libert.* nec non Graeca altera, de immunitate ob XVI. liberorum numerum, aliasque caussas concedenda, *l.* 5. §. 2. *et* §. 13. *D. de iur. immunit.*

§. CCCIIII.

Quaedam Pertinacis constitutiones et orationes.

In Codicem quoque repetitae praelectionis relatas esse video eius CONSTITVTIONES de filio, qui patremfamilias mentitus mutuam sumsit pecuniam. *l.* 1. *C. de SC. Macedon.* et de seruo oppignorato, ad deinde herede instituto. *l.* 2. *C. de seru. necess. her. inst.* Sed et ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. *Inst. quibus mod. test. infirm.* Iul. Capitolin. *in Pertin. cap.* 7. IVLIANI, quamuis iurisconsultissimi principis * nihil, quod sciam, in iure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, rescripsisse dicitur Marcus imperator. *l.* 20. §. 9. *D. qui testam. fac. poss.*

* Imperatorem hunc *Iulianum iuris peritum* vocat Euseb. *in Chronic. num.* 2209. immo et aliis Graecis scriptoribus νομοθέτης *legislator* est: sed vereor, ne hi aeque, ac Aurelius Victor, eum cum Saluio Iuliano pronuo confundant. De Eusebio tamen id suspicari vix licet, quia ipse alibi in *Chronico* meminit Saluii Iuliani, qui sub Hadriano composuerit edictum perpetuum, adeoque hunc cum Didio Iuliano confundere non potuit.

§. CCCV.

ICti qui sub Antoninis huc vsque floruerunt. Sex. Caecilius Africanus.

Sed omittendi etiam non sunt IVRISCONSVLTI, qui sub Antoninis ad haec vsque tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CAECILIVS AFRICANVS. Eumdem enim cum Africano esse *Sex.* illum *Caecilium*, qui *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. et al. liber.* memoratur, et quem Gell. *Noct. Attic. Lib. XI. cap.* 15. cum Fauorino de

XII. tabularum legibus disputasse refert, contra Ant. Augustinum, Labittum, et Menagium ostenderunt Cuiac. *Tractat. I. in African. init. Obseru. Lib. VII. cap.* 2. et Reinold. *ad l.* 23. *D. de reg. iur. pag.* 9. *

* Fundus rei est *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. et al. liber.* vbi Iulianus *Sex. Caecilio Africano* respondisse dicitur. Quum ergo et tempus conueniat, nec inauditum, sed frequentissimum sit, iuris consultum iuris consulto respondere, maxime seniorem et senioris famae iuniori, praeceptorem discipulo: nulla profecto ratio est, cur elegantem illam coniecturam Cuiacii reiicere velimus, quamuis eam pro certa obtrudere, ne ipse quidem fortassis Cuiacius voluerit.

§. CCCVI.

Eius aetas, secta, scripta.

Fuit Africanus Iuliano σύγχρονος *coaetaneus*, sed eo paullo aetate minor, quippe qui sub Antoninis potissimum floruit. Saltim ante Seueri et Antonini Caracallae tempora eum vixisse ex *l.* 109. *D. de legat.* 1. acute, suo more collegit Cuiac. *Recitat. ad African. Tractat.* I. Sabinianum eum fuisse, et eius quidem sectae subtilissimum, nemo negauerit. At apud eumdem Iuliani, vti apud Pythagoraeos Pythagorae, auctoritatem sine ratione valuisse, quod eidem Cuiacio, Menagio, et Guil. Grotio visum est, nullo idoneo argumento probatur. Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 4. §. 3. Scripsit *libros nouem* QVAESTIONVM *, et fortassis *libros saltim XX.* EPISTOLARVM, quae laudari videntur *l.* 39. *pr. D. de legat.* 1.

* In his QVAESTIONVM libris tam subtiliter de difficillimis iuris quaestionibus disputauit Africanus, vt iam olim in prouerbium iuerit quotidianum interpretum dicterium: *Africani lex, id est difficilis.* At nodos illos se vindice dignissimos existimauit ὁ ἄνω *cel.* Cuiacius, qui scriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, sed et se ipsum longe superauit.

§. CCCVII.

Terentius Clemens et Vinidius Verus.

Minus celebres sunt TERENTIVS CLEMENS et VINIDIVS VERVS. Et ille quidem discipulus, vti videtur, et

ct sectator Iuliani fuit, quippe quem ipse *suum* vocat *l.* 6. *D. de vulg. et pupill. subst.* auctorque fuit *librorum XX.* AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM, ex quibus plurima in *Digestis* fragmenta, alibi a nobis curatius exposita, supersunt. Hic inter Antonini Pii consiliarios fuit, Iul. Capitolin. *in Antonin. cap.* 12. et a Maeciano, Vlpiano, et Paullo aliquoties, quamuis non expressis librorum titulis, laudatur. *l.* 32. §. 4. *D. ad leg. Falcid. l.* 7. §. 18. *D. de pact. l.* 2. *D. si ex nox. causs. agat.*

§. CCCVIII.

Iunius Mauricianus, Tarruntenus Paternus, et Papirius Iustus.

IVNIVS MAVRICIANVS, qui aetatem suam ipse perspicue indicat, *l.* 57. *D. de legat.* 2. auctor fuit *librorum sex* AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM, et saltim *duorum* DE POENIS. *l.* 3. *de edendo.* TARVNTENVS PATERNVS sub Commodo imp. praefectus praetorio occubuit, *Excerpta Peiresc. pag.* 724. Lamprid. *in Commod. cap.* 4. relictis *libris IIII.* DE RE MILITARI *. Denique PAPIRIVS IVSTVS collector *librorum XX.* CONSTITVTIONVM, vti fragmenta eius operis pleraque ostendunt, sub Marco potissimum Antonino et Commodo scripsisse videtur. Vid. *l.* 60. *D. de pact.*

* Sunt duo priores iuris consulti omnino notabiles. IVNIVS MAVRICIANVS procul dubio adoptiuus fuit *Iunii Maurici*, fratris *Iunii Aruleni Rustici*, quorum stemma supra (§. 239. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. epist.* 15. mentionem faciat plurium filiorum istius Iunii Aruleni Rustici; vnus eorum a patruo *Iunio Maurico* adoptatus, Iunii Mauriciani nomen videtur adsciuisse. TARVNTENVM PATERNVM sub Alexandro demum Seuero imp. vixisse existimat Guido Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap.* 79. non alio motus argumento, quam quod hic imperator *Paterno* cuidam rescribit *l.* 2. *C. de magistrat. conuen.* Sed quum et iis temporibus, et multo post permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenset Reines. *Inscript. pag.* 38. nulla ratio est, cur ibi Tarruntenum Paternum nostrum intelligamus. Accedit, quod iam illo tempore homines iuris rerumque militarium periti ad praefecturam praetorianam adspirarent. Nostrum vero tamquam *diligentissimum iuris militaris adsectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. cap.* 8.

§. CCCVIIII.

§. CCCVIIII.

Sex. Pomponii aetas.

SEX. POMPONIVS unus, non duo, in iure nostro celebrari videtur*, de eoque nos ex instituto egimus in *Praefatione Opusculis ad historiam iuris, et maxime ad Pomponii Encliridion illustrandum pertinentibus*, praemissa, *Halae* 1735. 4. Vixisse eum Iuliani temporibus, vel inde patet, quod et a Iuliano laudatur *l.* 6. §. 6. 7. 8. *D. de negot. gest. l.* 63. §. 9. D. *pro soc.* et ipse Iulianum et Aburnum Valentem laudat. *l.* 2. §. 8. *D. de orig. iur.* Vitam saltim ad Diuorum Fratrum, quos vocant, tempora produxit, quippe qui alicubi *Antoninum Pium* diuum vocat. *l. penult. D. de pollicit.* Contra nusquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne *Vlpii Marcelli* quidem, ceu quidam ex *l.* 10. *D. de castr. pecul.* colligunt. Verba enim illa non Pomponii esse, sed Triboniani quamdam Vlpii Marcelli notam ad Pomponium referentis, obseruauit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. pag.* 121. Erroris ergo manifesti rei sunt, qui eum sub Alexandro demum vixisse contendunt, veluti Bernard. Rutil. *Vit. ICtor. cap.* 73. et Io. Bentrandus *de iurisperit. Lib. I. cap.* 11. Vterque enim deceptus est loco Lampridii *in Alex. cap.* 48. quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. *ad hist. aug. script. pag.* 242.

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. pag.* 92. *et* 255. quem deinde cum alii, tum et Guil. Grot. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 5. sequuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur Eu. Otto *Praefat. Tomi I. Thesaur. iur. ciuil.* At rationes omnes, quas diligenter collegit Grotius, *in praefatione ad laudata Opuscula, pag.* 10. *sequ.* excussimus. Vrgent praecipue, Pomponium in *l.* 41. *D. de hered. inst.* ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, et in *l.* 32. *D. de legat. I.* legi: *quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant.* Sed vti in posteriore textu SEXTVS ille alius esse potest IC. quam Pomponius, et ille ipse fortassis, qui *l.* 44. *pr. D. solut. matr. l.* 30. §. 6. *D. de adquir. hered. et l.* 1. §. 27. *D. ad SC. Silan.* ita admodum dubium est, an *l.* 41. *D. de hered. inst.* sit Pomponii, ac non potius Iuliani, *et liber. XII.* *Lect. var.* Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. vid. Reinold. *Orat. de Pompon. pag.* 12. *sequ.*

§. CCCX.

Eius philosophia et secta.

Praeter iuris prudentiam, eorum temporum more et philosophiam videtur excoluisse, cuius vestigia deprehendimus in *l.* 121. *D. de verb. signif.* iuncto Seneca *de benef. Lib. VII. cap.* 10. et *l.* 30. *pr. D. de vsurp. et vsucap.* vbi diuisio corporum interiorem philosophiam redolet, ceu obseruarunt Cuiac. *Obs. Lib. XV. cap.* 33. et Guil. Forner. *Select. Lib. II. cap.* 27. De secta inter viros doctos non satis conuenit, aliis eum iuris consultis neutrarum partium, quos erciscundos adpellitant, adnumerantibus, Mascou. *de sectis Sabin. et Procul. cap.* 8. §. 4. *pag.* 130. aliis eum inter Proculeianos referentibus. Christ. Otto a Boekelen *de diuers. famil. vet. ICtor. cap.* 6. *

* *Proculeianum* ideo fuisse contendunt, quod Labeonis definitionem probet: *l.* 22. §. 1. *D. quando dies leg. ced.* eiusque sententiam tueatur adversus Trebatium: *l.* 21. *pr. D. de hered. instit.* Proculo testimonium denunciet, *l.* 16. §. 2. *D. de euict. l.* 12. *pr. D. de legat.* 2. itemque eius et Pegasi, Celsi, Atilicini, Aristonis, et Neratii sententias probet: *l.* 28. *D. de adquir. rer. dem. l.* 43. §. 2. *D. de legat.* 2. *l.* 29. *D. de euict. l.* 14. *D. de verb. obl. l.* 48. *pr. D. de legat.* 1. *l. ult. D. de adqu. vel omitt. her. l.* 21. *l.* 72. *D. ad SC. Trebell. l.* 8. §. 2. *D. de liberat. leg. l.* 3. *D. pro suo. l.* 45. *D. de legat.* 1. At idem Pomponius non modo Sabino et Cassio aliquando suffragatur, *l.* 6. *D. de condit. et demonstr. l.* 6. *D. de stipul. seru.* et eorum dicta benigniore interpretatione iuuat, *l.* 3. §. 1. *D. de iur. et facti ignor.* sed et passim eorum auctoritate vtitur, *l.* 34. §. 2. *D. de fideic. libert.* et id plerumque agit, ut dissidentes iuris consultos ad concordiam reducat, veluti Proculum et Sabinum, *l.* 14. *D. de condit. et demonstrat.* nec non Proculeianos et Sabinianos, *l.* 26. §. 2. *D. de legat.* 2. Qui vero ita rationes componit iuris consultus, eum si quis sectarium esse clamet: nae is, quid sit sectae studium, mihi omnino videtur ignorare.

§. CCCXI.

§. CCCXI.

Eius scripta.

Scripsit hic iuris consultus, inter πολυγράφους *eos, qui multa scripserunt* iure referendus, ENCHIRIDION duplex, quorum unum *singularis* fuit *liber*, *l.* 2. *D. de orig. iur. l.* 2. *D. de iust. et iur. l.* 239. *D. de uerb. sign.* alterum ex *duobus libris* constitit: *l.* 5. *D. de grad. et adfin. l.* 13. *D. de tutel. l.* 107. *D. de solut. et liberat.* EPISTOLARVM *libros XX.* FIDEICOMMISSORVM *libros V.* LECTIONVM AD Q. MVCIVM *libros XXXVIIII.* AD PLAVTIVM *libros VII.* REGVLARVM *librum singularem.* AD SABINVM *libros XXXV.* SENATVSCONSVLTORVM *libros V.* VARIARVM LECTIONVM *libros* non XV. vt est in indice Florentino, sed saltim *vltra XXXX.* * *l.* 8. §. 6. *D. si seru. vind.* DIGESTORVM *libros V.* DE STIPVLATIONIBVS *libros VIII.* denique AD EDICTVM *libros LXXXIII.* ex quibus fragmenta in *Pandectis* quam plurima supersunt.

* Hunc titulum inter *inscriptionum festiuitates, quas plerique vtriusque linguae scriptores in libris suis fecisse ait*, refert Gell. *Noct. Att. praefat.* Ait. enim, *alios libros suos* MVSARVM *inscripsisse*, *alios* SILVARVM, *illum* ΠΕΠΛΟΥ *PEPLI bunc* ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ *CORNVCOPIAE*, *alium* ΚΗΡΙΟΥ *FAVI partim* ΛΕΙΜΩΝΟΣ *PRATI, quemdam* LECTIONIS SVAE, *alium* ANTIQVARVM LECTIONVM. Vbi Gellius manifesto ridere voluit titulos librorum argutiores atque exquisitiores. Sed iam Salmasius recte monuit, multos titulos eo referre Gellium, qui nihil habeant, quod ad *festiuitates inscriptionum* iure referri possit. Quid enim festiuitatis inest inscriptionibus *antiquarum lectionum*, *epistolarum moralium*, *epistolicarum quaestionum*, *historiae naturalis*, quas omnes Gellius in hanc classem retulit? Quis non titulum NOCTIVM ATTICARVM, quem se Gellius tamquam simplicissimum libro suo praescripsisse, ait, facilius facetis nugis comparet, quam titulum *antiquarum* vel *variarum lectionum*? Sed videtur Gellius hic sine iudicio imitatus Plinium *in praefat. Hist. natural.*

§. CCCXII.

Cuius iurisconsultus.

CAIVS, elegantis ingenii iuris consultus, vulgo GAIVS, certissime vixit sub Hadriano, ceu patet ex *l.* 7. *pr. D.*

de reb. dub. certissime etiam superstes fuit Antonino Pio, quia M. Antoninum imperatorem *sacratissimum principem suum* vocat *l.* 9. *D. ad SC. Tertull.* An vero ad Antonini Caracallae tempora aduixerit, quod Iac. Raeuardo *Coniect. Lib. III. cap.* 19. et nuper Franc. Car. Conradi (*Act. erud. Lips. a.* 1727. *mense Februar.*) visum est, merito in medio relinquimus, tanto certiores, falli eos opinione sua, qui Caium nostrum, quem familiaritatis iure suum vocat Pomponius, *l.* 39. *D. de stipulat. seruor.* vel ad Diocletiani, vel ad ipsius Iustiniani tempora vitam produxisse existimant, quum ab Hadriani excessu ad Diocletiani imperium centum et quadraginta septem; ad Iustinianei imperii auspicia trecenti octoginta nouem anni sint circumacti *.

* Caium Diocletiani tempora attigisse, suspicatus est Marcilius *ad* §. 6. *proem. Instit.* Eumdem Iustiniano σύγχρονον *coaetaneum* et Christianum fuisse, ex *d.* §. 6. *prooem. Inst.* §. 5. *Inst. de publ. iudic.* et *Constit. omnem reip.* §. 1. *ad Antecess.* collegerunt Ant. Vacca et Hotomannus, non alio persuasi argumento, quam quod eum *Caium suum* vocare non dubitarit Iustinianus. At praeterquam quod nihil Christiani praeferunt Caii fragmenta, quodque vtrique huic sententiae rationes chronologicae manifesto refragantur: aliae rationes esse potuerunt Triboniano, (nam Iustinianum ibi stilo suo vsum, vix credibile est) cur Caium *suum* vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potissimum exscripsit in conscribendis Institutionibus. Vid. Eu. Otto *Praef. Tomi I. Thesaur. iur. ciu. pag.* 19.

§. CCCXIII.

Eius scripta.

Ceterum CAIVS quoque a sectae studio satis alienus iure erciscundis accensetur, Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 8. §. 3. *pag.* 127. modestiam eius satis superque demonstrantibus tot eius fragmentis, quae in *Digesta* retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, vt lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum et Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 43. id modo obseruantes, eum quaedam scripsisse, in

quibus reliquorum iuris consultorum vix quisquam exercuerat ingenium, veluti DOTALITIORVM *librum singularem*, AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libros II.* AD EDICTVM PROVINCIALE *libros XXXII.* AD LEGES XII. TAB. *libros VI.* et similia. INSTITVTIONVM et extra *Pandectas* extare fragmenta bene longa, sed ab Aniano passim interpolata, nemo ignorat.*

* Ex iis duo fragmenta insignia de ritu mancipationis, et in iure cessione, qui in Anianea editione hodie non exstant, seruauit Boeth. *Lib. III. Commentar. in Topic. Ciceron.* quae tota exhibet Ant. Schulting. *in Iurisprudent. vetere anteiustin. pag.* 50. *seqq. et pag.* 84. *seqq.* Sed eadem in Cyri *Commentario ad tit. C. de vsuc. transform.* multo integriora reperit Bynkershoek. *de reb. mancipi, cap.* 1. *pag.* 107. Is vero haec descripta esse ait a Petro Iacobo de Rauani, qui dicat *se ea vidisse in libro Institutionum Caii.* Quae si vera sunt, (fidem autem Petri Iacobi de Rauani in dubium cur vocare velimus, nullam omnino rationem video) Caii Institutiones saeculo XIIII. quo ille Rauani vixit, adhuc integriores, quam est Aniani editio, extitisse oportet.

§. CCCXIIII.

L. Volusius Maecianus.

L. VOLVSIVM MAECIANVM sub Antonino Pio et Diuis Fratribus vixisse, et in eorum principum consilio fuisse, ex Iul. Capitolin. *in Pio cap.* 12. *l.* 42. *et l.* 47. *D. de fideic. libert.* denique ex *l.* 17. *D. de iur. patron.* patet. Marcum imp. instituerat in iuris prudentia, teste eodem Iulio Capitol. *in Marc. cap.* 3. Vid. Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap.* 5. Vitam etiam ad Marci imperium produxit, sub quo tamquam Alexandrinae ciuitatis iuridicus, in Auidii Cassii tumultu periit, et quidem seditionis Cassianae conscius, teste Volcat. Gallic. *in Auid. Cass. cap.* 7. id est anno erae Dionysiacae 175. in quem hunc tumultum incidere ostendit Ant. Pagi *Critic. Baron. Tom. I. pag.* 168. *seqq.*

§. CCCXV.

Sabinianum eum fuisse, et Iuliani adseclam, ipse in fragmentis suis satis prodidit. Scripsit FIDEICOMMISSORVM seu QVAESTIONVM DE FIDEICOMMISSIS *libros sedecim.* Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap.* 5. PVBLICORVM *libros XIIII.* a quibus diuersum fuisse librum EX LEGE RHODIA, vel AD LEGEM RHODIAM * suspicamur, quamuis aliud visum sit Iac. Gothofredo *de imper. mar. cap.* 2. Vid. Bynkershoek. *ad l.* 9. *D. ad leg. Rhod. cap.* 1. Porro *libri* QVAESTIONVM meminit Papinianus, *l.* 86. *D. de adquir. vel omitt. hered.* qui tamen an a *libris quaestionum de fideicommissis* diuersus sit, alii viderint. Denique notus est *libellus* Maeciani DE ASSE, a Io. Fridr. Gronouio post opus *de pecunia veterum*, et a Io. Ge. Graeuio *Thesaur. antiqu. Rom. Tomo XI.* editus, et iuris studiosis etiam atque etiam commendatus a Iac. Cuiacio *ad l.* 21. §. 2. *D. de ann. legat.*

Eius secta et scripta.

* In Florentina est: *ex lege Rhodia*, apud Haloandrum: *ad legem Rhodiam.* Sed non erat, quod hic aliquid mutaret Haloander. Ita enim, notante Bynkershoekio, et aliae in iure nostro librorum inscriptiones se habent. Nec absurdus est titulus, ex quo colligitur, Maeciani librum fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, fortassis quae magis in vsu erant, et ad iactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegerit tantum, vel notis suis illustrarit. Vid. Bynkershoekii *Opusc. min. pag.* 269. *edit. nou.*

§. CCCXVI.

Q. Cervidius Scaeuola.

Proximus est Q. CERVIDIVS SCAEVOLA, *auctor iuris consultorum prudentissimus*, *l.* 3. *C. Th. de testam.* et Marco Antonino a consiliis, Iul. Capitol. *in Marc. cap.* 2. vel hoc ipso maximam laudem consequutus, quod Seuerum imp. et Papinianum iuris consultum formauit. Iul. Capitolin. *in Caracall. cap.* 8. Miscellionibus vel erciscundis eum adnumerat Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 8. §. 5. quippe adeo fluctuantem inter diuersas scholae vtriusque sententias,

vt Bertrando Proculeianus; Ottoni a Boekelen *de famil. ICtor. cap.* 5. Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis et variationis, sed et προσωποληψίας *personarum respectus* caussa male audire.*

* Nam in *l.* 14. *D. de transact.* eum ingenuitatis et candoris laudem non seruasse, et in gratiam alicuius vel odium a iure recessisse statuit Ger. Noodt *Probabil. Lib. II. cap.* 2. *pag.* 36. et *de pact. et transact. cap.* 22. *pag.* 546. Variationes quoque eiusdem notant Cuiac. *Obs. Lib. IIII. cap.* 1. Merill. *Obseru. Lib. I. cap.* 9. et Noodt. *Obs. Lib. II. cap.* 18. vbi et stilum eius abruptum et hiulcum, ac proinde maxime obscurum notari animaduertimus, de quo etiam conquerunt Guil. Budaeus *Adnot. ad Pandect. pag.* 76. *sequ.* Franc. Duaren. *Disput. anniuers. I.* 50. Petr. de Toullieu *Diss. de anantapodotis in iure occurrentibus*, et Eu. Otto. *in Papiniano cap.* 11. §. 3. *pag.* 313. Sed vt de stilo Scaeuolae facile transegerim: ita reliqua, quae Scaeuolae exprobrantur, iam ab aliis satis profligata sunt.

§. CCCXVII.

Eius scripta.

Scripsit DIGESTORVM *libros XXXX.* et quidem post excessum Marci Antonini imperatoris, ceu ex *l.* 39. *D. de legat.* 3. obseruauit Ger. Noodt *de foenor. et vsur. Lib. III. cap.* 6. *pag.* 244. DE QVAESTIONE FAMILIAE *librum singularem*: QVAESTIONVM *libros XX.* QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM *librum singularem*: REGVLARVM *libros IIII.* RESPONSORVM *libros VI.* in quibus eum saepe repetere, quae iam dixerat in *Quaestionibus*, obseruat Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap.* 10. OPΩN *Definitionum librum singularem*: denique *Notas* IN IVLIANVM et MARCELLVM.

§. CCCXVIII.

Vlpius Marcellus.

Superest VLPIVS MARCELLVS, vir toga sagoque celeberrimus, quem in consilio Antonini Pii fuisse, testatur Iul. Capitolin. *in Antonin. Pio cap.* 12. Floruit et sub Marco, *l.* 19. *D. de testam. tut.* sub quo

non quidem praefectus praetorio, vti existimat Bertrandus *de Iuris perit. Lib. I. cap.* 17. sed legatus pro praetore Pannoniae inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inscript. pag.* 100. *num.* 4.

VIRTVTI
ET.
HONORI. L.
VLPIVS. MARCELLVS
LEG. AVG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub Commodo in Britanniam cum imperio missus, non modo incredibilia continentiae, frugalitatis, et vigilantiae specimina edidit*, sed rem ibi praeclare gessit, vt parum abesset, quin a saeuissimo principe virtutis caussa occideretur. Dio Cass. *Lib. LXXII. pag.* 820. et *Excerpt. Peiresc. pag.* 724.

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Excerptis Peirescianis* legitur, excerpi. Ait, legatum illum in Britannia tam alienum fuisse a sordibus et corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate: tam autem vigilantem, vt per totam noctem vigilare videretur. Vt vero et ceteros comites somno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri solebant, quotidie vesperi perscripsisse, et mandasse suis, vt alias aliis, atque aliis horis perferret ad diuersos. Quamquam etiam a natura ad domandum somnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adiuuisse abstinentia, modico tantum vsum cibo, et vt pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam aduehi curasse, non quod pane eius regionis vesci non posset, sed vt eo minus ob vetustatem panis comederet, gingiuis ob eius siccitatem saepe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Vlpius noster vocatur ἀνὴρ μέτριος καὶ εὐσελὴς ὤν, *vir modestus et frugi*, ὁ τε ἐπολέμει ὑφηλότερόν καὶ φρονηματώδης, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδωρότατος ὤν, *sublimis et elati animi, quoties bellum gereret, et pecunia non corruptibilis.* Habes ergo priscae disciplinae ac continentiae hominem, dignumque, qui non sub Commodo, sed melioribus rei publicae temporibus vixisset.

§. CCCXVIIII.

§. CCCXVIIII.

Eius secta et scripta.

Proculeianorum suo tempore fuit acerrimus, Merill. *Obseru. Lib. I. cap.* 28. *Lib. VIII. cap.* 18. Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 5. §. 4. *pag.* 90. vt Vlpiano aliisque id haud leue veritatis argumentum esset, si Iuliano adstipularetur Vlpius Marcellus. Cuiac. *Obs. Lib. XIIII. cap.* 35. Menag. *Amoenit. iur. cap.* 24. Mireris, homini negotioso, et saepius in castris, quam in museo, moranti tantum fuisse otii, vt aliquid de iure scriberet. Et tamen praeter NOTAS AD IVLIANVM et POMPONIVM reliquit DIGESTORVM *libros XXXI.* AD LEGES Iuliam et Papiam *libros VI.* DE OFFICIO PRAESIDIS *librum singularem*: DE OFFICIO CONSVLIS *libros* saltim *V.* PVBLICORVM *libros II. et librum singularem* RESPONSORVM *.

* Addit Iac. Curtius Εἰκασῶν *Verosimilium Lib. I. cap.* 38. NOTAS AD PAPINIANVM, quarum mentionem fieri ait *l. 7. D. ad leg. Iul. de adult.* Marcellum saltim laudasse ait Papinianum, *l. 1. D. ad SC. Turpillian.* Quum vero multo antiquiorem Papiniano Scaeuolam ad Marcellum notasse constet: *l. 11. §. 6. D. de donat. int. vir. et vxor.* laudatus Curtius duos floruisse *Marcellos* iuris consultos, existimat: *Vlpium* alterum, de quo hic agimus, alterum *C. Quintillium.* Sed potuisset Curtius non errare. Qui enim ad Papinianum scripsit, eumque laudauit, non est MARCELLVS, sed AEL. MARCIANVS, Vlpiani aequalis. Adeoque ad illorum temporum iuris consultos non pertinet ille *C. Quintillius.*

§. CCCXX.

Status iuris sub Septimio Seuero.

Redimus ad imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Iuliano, aemulisque C. Pescennio Nigro, et D. Clodio Septimio Albino remotis, imperium arripuit L. SEPTIMIVS SEVERVS Africanus, princeps non solum Graecis Latinisque litteris eruditissimus, sed et iuris Romani peritissimus, auditor quippe Q. Ceruidii Scaeuolae, et Papiniani condiscipulus (§. 316.), et hinc fisci aduocatione ante imperium functus. Spartian. *Septim. Seu. cap.* 1. *et* 2. Huius potissimum condiscipuli sui Papiniani vsus consilio, iura constituit aequitatis, moderationis clementiaeque plenissima, vt ab Aurelio Victore *legum conditor longe aequabilium* adpelletur. Eu. Otto *Papinian. cap. XIIII.* §. 3. *pag.* 496. *edit. nou.* Odio tamen decessoris Didii Iuliani, *Saluii Iuliani decreta iussit aboleri, neque obtinuit.* Spartian. *Seuer. cap.* 17. Quod nos de edicto Iuliani perpetuo intelligendum esse arbitramur *.

* Sunt, qui haec de Didii Iuliani decretis intelligunt, quia et hic intercalaris veluti princeps Saluii nomen tulerit. Thomas. *Naeu. iurisprud. anteiustin. pag.* 85. Sed *de Saluii scriptis*, non de imperatoris alicuius actis loqui Spartianum, ex Aurelio victore, eamdem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, vbi de Septimio nostro agit: *Saluii* inquit *nomen, atque eius* SCRIPTA *factaque aboleri iubet, quod vnum effici nequiuit.* Iam quid, quaeso, scripsisse nouimus Didium, tam eximium, vt id perire nollet senatus? Et quid intererat senatus, Didii principis sibi exosi et hostis a se iudicati, memoriam et acta non aboleri, vt in hoc vno principi asperrimo dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Saluii Iuliani scriptis priuatim editis accipiamus Spartianum et Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur senatus voluntati principis seueri, et adcuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Seuerum, exsecratum Iulianorum nomen, conditum a Saluio Iuliano edictum perpetuum voluisse abolere, senatu tamen ob eximiam eius operis praestantiam auctoritatemque grauiter obnitente.

§. CCCXXI.

Iura a Seuero constituta.

Inter Seueri instituta et sequentia fuerunt: quod praefecturam vrbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam euexit potentiam: *l. 1. D. de offic. praef. vrb. l. 8. §. 5. D. de poen. l. 6. §. 1. D. de interd. et releg.* quod oratione sua anno ab v. c. 948. *Q. Flauio Tertullo* et *Flauio Clemente* coss. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l. 1. §. 1. D. de reb.*

reb. eor. qui sub tutel. vel cur. quod legem Iuliam de adulteriis in vsum reuocauit *: Dio Cass. *apud* Xiphil. *Lib. LXXVI. pag.* 869. quod quaedam circa leges Iuliam et Papiam Poppaeam mutauit : Tertull. *Apologet. cap.* 4. quod cum Antonino Caracalla filio, imperii socio, SCto anno ab v. c. 959. *M. Numio Albino* et *Fuluio Aemiliano* coss. facto, donationes inter virum et vxorem de nouo prohibuit : *l.* 32. *pr. D. de donat. int. vir. et vxor.* Recensum vero tot constitutionum, quae in *Pandecte* aeque ac *Codice*, vtramque paginam faciunt, hic a nobis institui, chartae angustia vix patitur.

* Debemus hanc notitiam Dioni qui de Seuero imp. refert, eum criminari solitum incontinentes, ὡς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νομοθετῆσαί τινα, *ob eamque caussam et de moechis leges tulisse*, ex quibus deinde quam plurimi in ius rapti sint. Addit: Τρισχιλίας γοῦν ὑπαλλήλων εὗρον ἐν τῷ πίνακι ἐγγεγραμμένας, innuens, *se consulem tria millia moechorum in tabulis accusatorum reperisse.* Incidit vero Cassii illius consulatus in annum Christi 291. quo iam paene ante centum annos leges istas seuerissimas tulerat Seuerus, ex eoque iam satis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quum Seuerus eam legem ferret. Ceterum ex eo simul reddi poterit ratio, cur *de adulteriis* et ad legem Iuliam de illis eo tempore certatim scripserint PAPINIANVS, VLPIANVS, PAVLLVS, et alii.

§. CCCXXII.

Status iuris sub Caracalla.

Qui exstincto patre, et Geta fratre occiso, solus imperauit, ANTONINVS CARACALLA, non minus, quam pater, ius variis nouis institutis locupletauit. Nam vt iam non dicam de celeberrima constitutione *l.* 17. D. *de statu hom.* qua ius ciuitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicauit *, quam Antonino nostro auctoritate Dionis Cassii *in Excerpt. Peirisc. pag.* 744. vindicat Ezech. Spanhem. *in Orbe Romano*: tot aliae eius constitutiones in *Codice* et *Pandectis*, immo et in *Codicis Gregoriani* et Paulli *Sententiarum receptarum* reliquiis suspersunt, vt reliquorum imperatorum paene omnium constitutiones numero superare videantur.

* Origo ergo huius iuris hodie extra omnem dubitationis aleam posita est, quamuis et nostris temporibus non desint viri eruditissimi, qui et Antonini Pii hac in re partes aliquas fuisse, adeoque vel constitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in vsum reuocatam esse, vel distinctione inter ius ciuitatis *indultum* et *imperatum* rem expediri posse existimant. Io. Petr. a Ludewig in *Diss. de peregrinitate, albinagio, et vvildfangiatu, cap.* 9. §. 3. *pag.* 98. *sequ.* Et sane fauent huic sententiae partim locus insignis *Nouellae LXXVIII. cap.* 5. partim nummus Antonini Pii imp. apud Mediobarbi Biragi, cuius in postica coronae inscriptum: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIVM. At si dicendum, quod res est, nec Iustiniani est tanta in rebus historicis auctoritas, vt ea in re errare nos potuisse videatur : et elogium istud tribui posse Antonino Pio, si vel maxime auctor non sit constitutionis famosissimae, quam *l.* 17. *D. de stat. hom.* laudari animaduertimus, iam ipse ostendit Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. cap.* 1. *pag.* 208. quippe qui non modo viros bene de re publica meritos frequentius iure ciuitatis donarit, sed et cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium istud beneficium communicarit Gruter. *Inscript. pag.* 408. *num.* 1.

§. CCCXXIII.

Itemque sub Opilio Macrino.

ELAGABALVS, monstrum illud hominis, qui occiso Caracalla, victoque aemulo *M. Opilio Aurelio Seuero Macrino*, imperio potitus est, non plus ad iuris prudentiam amplificandam contulit, quam hic Opilius, vt scribit Iul. Capitol. *in Macrin. cap.* 13. *iuris non incallidus*, et teste Herodiano *Histor. Lib. IIII. cap.* 12. peritus νόμων ἐπιστήμης *legum scientiae.* Equidem Opilium istum *omnia rescripta veterum principum tollere statuisse*, refert *eodem loco* Iulius Capitolinus, *nefas esse dicentem, leges videri Commodi et Caracallae, hominum imperitorum voluntates, quum Traianus numquam libellis responderit, ne ad alias caussas facta* proferrentur, quae viderentur ad gratiam composita.* Sed

breuitas imperii vix bimestris vetuit illum spes inchoare longas.

* FACTA hic sunt rescripta, vti Graecis πραγματικαὶ *pragmaticae* vel πραγματικοὶ τύποι *pragmatica signa* seu *edicta*. Iac. Gothofred. *ad Codic. Theodos. Tom. I. pag.* 25. Hinc PAVLLI *libri Sententiarum et* FACTORVM *sex*. Ceterum quamuis id consilium Macrini plerique damnent: tantum tamen abest, vt videatur reprehendendum, vt prudentissimo instituto rescriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum est, quam quod et Valentinianus Senior imperator talia rescripta cassa esse iussit. *l.* 6. *C. de vectigal.*

§. CCCXXIIII.

Nec non sub Elagabalo.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandecte* occurrit, quamuis quaedam eius constitutiones exstent *l. vn. C. Gregor. de patr. potest. et l.* 8. *C. de negot. gest.* quas Elagabali esse, ex subscriptionibus docent Henricus Norisius *Epist. consular. pag.* 471. et Ant. Pagi *Crit. Baron. Tom. I. pag.* 203. Obiter tamen monemus, Elagabali origines, et familiam ex *Pandectis* non modo illustrari, verum etiam suppleri posse *.

* Fuisse ELAGABALVM filium Varii Marcelli et Iuliae Soaemidis, ex eorum temporum historicis satis notum est. Sed in iure nostro passim memorantur alii eius cognati, quos hac tabula repraesentare iuuabit, maxime quum quaedam videantur emendanda, quae parum adcurate tradidit Reines. *Epist. ad Rupert.* 69. *pag.* 611.

N.

N. e. familia IVLIORVM.

IVLIVS AGRIPPA primipilaris, de quo *l.* 38. *D. de legat.* 3. patruus magnus Iuliae Domnae, quam legem non intellexere Cuiac. *Obs. Lib. III. cap.* 18. et Menagius *Amoen. iur. ciu. cap.* 25.

N. filia, de qua *l.* 38. *D. de legat.* 3.

N. Neptis, de qua eadem *l.* 38.

IVLIVS AGRIPPINVS, cui rescripsit Antoninus imp. anno 961. *Pariator. LL. Mos. et Rom. Tit. X.* §. 4.

N. Iulii Agrippae frater.

BASSIANVS, sacerdos Dei solis. Sex. Aurel. Victor. *in Caracalla et Elagab.*

IVLIA DOMNA Aug. nupta Septimio Seuero imperatori.

IVLIA MOESA ex Apamea Syriae, teste Dione, vel ex Emesa, vti existimat Herod. *Hist. Lib. V. cap.* 4.

ANTONINVS BASSIANVS CARACALLA, imp.

P SEPTIMIVS GETA, a fratre occisus.

Filiolus vna cum matre in Liparam insulam relegatus, teste Dione.

IVLIA SOOEMIS, nupta *Vario Marcello.*

IVLIA MAMMAEA, nupta *Gessio Marciano.*

ELAGABALVS, imp.

ALEXANDER imperator.

§. CCCXXV.

Et sub Alexandro Imp.

Successit his M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER, Elagabali consobrinus, continentissimae disciplinae princeps, et qui non pauca constitutionibus suis emendauit. Praefectorum vrbi, et praetorio potentiam maxime auxit, et illis quatuordecim ROMAE CVRATORES addidit ex consularibus, quos audire negotia cum praefecto vrbis iussit, ita vt omnes, aut magna pars, adessent, quando acta fierent. Lamprid. *in Alex. cap.* 33. His senatoriam addidit dignitatem, vt VIRI CLARIS-

RISSIMI essent, et dicerentur, idque ideo, ne quis qui senator non esset, de senatore Romano iudicaret. Lamprid. *ibid. cap.* 21. Quin et edicta eorum, condito licet iam pridem edicto perpetuo, seruari voluit. *l. 2. C. de offic. praef. praet. Orient. et Illyr.*

§. CCCXXVI.

Denique sub Maximino, Maximo et Balbino, Gordiano et Philippo.

MAXIMINVS porro, Alexandri percussor, quod a scelere auspicatus fuerat, imperium tam breue habuit, vt non multum potuerit de iure nouo constituendo cogitare. Habemus tamen duas eius constitutiones: *l. 13. C. de pact. et l. 6. C. de iure dot.* quum oppositorum illi principum, MAXIMI et BALBINI nullae omnino exstent. Plurimae contra supersunt GORDIANI tertii, sub quo reuirescere potuisset imperium, si vixisset diutius: nec non percussoris eius PHILIPPI, Arabis, quamuis plerisque horum omnium epistolis, vetera magis iura speciebus obuenientibus adplicari, quam noui quid sanciri, animaduertamus. *

* Et hoc ipsum argumento est, Philippum illum imp. sceleratissimum hominem, non fuisse Christianum. Fieri enim non potuisset, quin de emendando iure, abolendisque, quae paganam superstitionem sapiebant, serio cogitasset, eiusque rei vestigia in eius constitutionibus exstarent, si pio Christianorum coetui sese adiunxisset. Praeterea ludi saeculares, publice editi, sacraque sollemnia et superstitiosissima eo anno curata, cum religione Christiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Christianismo sententiam iam pridem profligarunt viri doctissimi, in quorum numero sunt Conr. Sam. Schurzfleisch. *Diss. de Philippis augg.* §. 3. *sequ.* et Cellar. *de primo principe Christiano.*

§. CCCXXVII.

ICti huc vsque florentes. Papiniani origo.

Superest, vt et IVRISCONSVLTOS, qui a Commodi excessu ad haec vsque tempora floruerunt, paucis persequamur. Eorum facile princeps fuit AEMILIVS PAPINIANVS, quem vulgo Italum, Hostilii Papiniani et Eugeniae Gracilis filium fingunt, ob lapidem, descriptum a Gruter. *Inscript. pag.* 348. *num.* 8. Sed nihil veri ei lapidi inesse, ad quem tot viri docti offenderunt, praeclare ostendit Eu. Otto *in Papin. cap.* 3. qui eumdem potius Syrophoenicem, et Iuliae Domnae cognatum fuisse suspicatur. *

* Fundamentum huius coniecturae est locus Spartiani *in Caracall. cap.* 8. vbi Papinianum *amicissimum fuisse*, ait, *Seuero imperatori, et vt alii loquuntur, adfinem etiam per secundam vxorem.* At secunda Seueri vxor erat Iulia Domna, cuius schema genealogicum supra (§. 324.*) exhibuimus, ac proinde eius cognatum fuisse oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum studiosissima, adeo vt Philostratus *in vit. Sophist. II.* 30. *pag.* 622. Iuliam Domnam vocet τὴν φιλόσοφον *philosophan*, et Antoninum Caracallam τὸν τῆς φιλοσόφου παῖδα Ἰουλίας, *Philosophae Iuliae filium.* Eam enim lectionem contra Ios. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reynes. *Var. Lib. II. cap.* 12. et Gottfrid. Olear. *in not. ad Philostr. pag.* 622. De doctrina Iuliae Domnae videndus etiam Aegid. Menag. *de mulier. philos. cap.* 16.

§. CCCXXVIII.

Eius doctrina.

In iuris prudentia praeceptorem habuit Ceruidium Scaeuolam: Spartian. *Caracall. cap.* 8. in eaque arte adeo profecit, vt omnes longo post se interuallo reliquerit. Zosim. *Hist. Lib. I. cap.* 9. Hinc passim vocatur *iuris asylum et doctrinae legalis thesaurus*, Spartian. *in Seuer. cap.* 21. ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν *iuris consultorum excellentissimus*, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. Lib. VI. cap.* 5. *acutissimi ingenii vir*, et merito ante alios excellens, *l.* 30. *C. de fideicomm.* et vix vmquam a veteribus sine elogio nominatus*: tanto maior profecto, quanto minus in aliorum verba iurauerat, interciscundos, quos vocant, praecipuus. Vid. Eu. Otto *in Papin. cap.* 11. §. 6.

* Eius vero auctoritas tum in scholis iuridicis, tum in foro maxima fuit. In illis tertio cursus iuridici anno studiosi PAPINIANISTARVM nomen, non sine caerimoniarum adparatu ad-

sur-

sumebant. *Const. omnem reip.* §. 1. 4. *ad antecessor.* In hoc inter ICtos, quorum scriptis Theodosius iunior vim iuris scripti attribuerat, Papiniano non solum primus locus datus, sed et id concessum est, vt paribus ICtorum suffragiis, ea pars vinceret, cui suffragaretur Papinianus. *l. vn. C. Th. de respons. prud.* et ibi Iac. Gothofredus.

§. CCCXXVIIII.

Honores et scripta illius.

Quamuis vero vir ingenii eminentissimi innumeris paene negotiis distringeretur, quippe sub Marco imp. aduocatus fisci, Spartian. *Caracall. cap.* 8. sub Seuero libellorum magister, *l.* 12. *D. de distract. pign.* ac paullo post praefectus praetorio, Xiphilin. *Lib. LXXVI. pag.* 865. et Caracallae ac Getae fratrum, totiusque imperii tutor: Zosim. *Histor. Lib. I. cap.* 9. non tamen impediri se passus est, quo minus libros praestantissimos scriberet, veluti *libros XXXVII.* QVAESTIONVM, *libros XVIIII.* RESPONSORVM, *libros II.* DEFINITIONVM, porro DE ADVLTERIIS tum *libros II.* in quibus singula legis Iuliae capita ordine exposuit, tum alium *singularem*, de exercitione huius publici iudicii. *l.* 11. *D. ad leg. Iul. de adult.* Eu. Otto *in Papinian. cap.* 12. §. 4. *pag.* 388. *sequ. edit. nou.* denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, *ASTYNOMICON* seu *AEDILITIORVM* quo Aedilium municipalium officia Graece explicauit. *l. vn. D. de via publ.* Otto *Papin. cap.* 4. §. 3. Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap.* 8 §. 6. *n.* 2. *

* Papinianum in libris suis aliquando variasse, eiusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Iac. Cuiac. *Obs. Lib. II. cap.* 37. Merill. *Obs. Lib. I. cap.* 9. Idem Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap.* 10. notat Papinianum, Scaeuolae praeceptoris exemplo, saepe repetere in libris RESPONSORVM, quae iam in libris QVAESTIONVM scripserit. Sed non sane nouum est, in vno libro auctorem adcuratius exsequi illa, quae strictius in alio exposuerat.

§. CCCXXX.

§. CCCXXX.

Mors Papiniani.

Sed tantum sidus exstinxit Antonini Caracallae furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non posset, ipse flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate mouit, simul ac peruenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* sed et paullo post, parricidium in Geta admissum defendere recusantem, vna cum filio, quaestorio viro, nefarie interemit: quamuis ea de re non parum discrepent veterum historicorum sententiae. Saltim Papinianum tum non triginta sex, sed septuaginta aut plures annos natum fuisse, ostendit Otto *in Papinian. cap.* 16. §. 9. *

* Ex quo patet, quam absonum sit, quod Gruter. *Inscript. pag.* 348. *num.* 8. exhibet Papiniani monimentum:

AEMILIO. PAVLLO. PAPINIANO
PRAEF. PRAET. IVR. CONS.
QVI. VIX. ANN. XXXVI. M. IIII. D. X.
HOSTILIVS. PAPINIANVS
EVGENIA. GRACILIS
TVRBATO. ORDINE. IN SENIO
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERVNT.

Sed impostura haec aeque manifesta est, ac illud, quod vrnae argenteae inscriptum est, elogium apud Boldon. *in Diss. praelim. Epigr. fol.* 2. illi Gruteriano simillimum, nisi quod in hoc EVGENIA GRACILII VXOR vocatur. Sed caussam iam perorarunt M. Aurel. Galuan. *de vsufr. cap.* 13. *n.* 11. Reines. *praef. Inscr. pag.* 5. et Otto *in Papin. cap.* 16. §. 10. *pag.* 651. *seqq.*

§. CCCXXXI.

Tertullianus.

Progredimur ad TERTVLLIANVM, de quo praecipue quaeritur, sitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTVLLIANO, qui inter Latinos ecclesiae patres primum locum tenet? Nam et hunc Eusebius *Hist. eccl. Lib. II. cap.* 2. τὸν Ῥωμαίων νόμων ἐπιστημονέστατα ἄνδρα, virum

rum ius Romanum adcurate doctum adpellat, et ipsa patris istius opera magnam vbique iuris peritiam produnt. Hinc eundem esse ICtum nostrum et Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Augustin. de *nom. propr. Pand. pag.* 139. Cuiac. *Obseru. Lib. VII. cap.* 2. Radulph. Forner. *Rer. quotid. Lib. VI. cap.* 5. Guil. Grot. *Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 9. Sed si nihil aliud huic sententiae opponi posset: ipsum dicendi genus a tumore patris ecclesiastici diuersissimum, satis euinceret, diuersos hos fuisse Tertullianos, quamuis et iuris prudentiae laude, et ipsa aetate suppares*. Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 12.

* Fatetur id et Guil. Caue *Antiqu. patr. Tom. I. pag.* 396. Sed sublestum est, quo vtitur argumentum, a diuersitate nominum desumtum. ICtum enim nostrum TERTYLLIANVM, patrem ecclesiasticum TERTVLLIANVM dictum esse, ait: quasi non eadem essent haec nomina, nec sexcenta exstarent exempla permutationis litterarum. Sane quum Graeci dixerint *Sylla* pro *Sulla*, *Tyllius* pro *Tullius*, Latini *Suria* pro *Syria*: quidni et eodem iure scripserint *Tertyllianus* et *Tertullianus*? Immo et pater ecclesiae Τερτυλλιανὸς *Tertyllianos* vocatur ab Eusebio *Hist. eccl. Lib. II. cap.* 2.

§. CCCXXXII.

Eius aetas et scripta.

Vterque tamen, vt dixi, eodem tempore floruit? Vlpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur *l.* 30. §. 6. *D. de adqu. vel amitt. possess.* posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse diximus, ceu colligi potest ex *l.* 2. §. 44. D. *ad SC. Tertull.* Scripsit *libros VIII.* QVAESTIONVM, et DE PECVLIO CASTRENSI *librum singularem*, ex quo tria fragmenta supersunt in *Pandecte*, *l.* 23. *D. de test. mil. l.* 33. *D. eod. et l.* 44. *D. de castr. pecul.*

§. CCCXXXIII.

Claudius Tryphoninus et Arrius Menander.

Minus celebres sunt CLAVDIVS TRYPHONINVS, Papiniani aequalis, quocum et cum MESSIO, nescio quo, in

in Seueri et Antonini consilio fuit*, *l.* 50. *D. de iur. fisc.* et praeter NOTAS AD SCAEVOLAM, ab Ant. Dadino Alteserra illustratas, *Tolos.* 1679. *libros* non XXVI. vti putat Grot. *in Vit. ICtor. Lib. II. cap.* 9. sed XXI. tantum, DISPVTATIONVM scripsit: nec non ARRIVS MENANDER, Antonino Caracallae a consiliis, et hinc a tutela excusatus, *l.* 11. §. 2. *D. de minor.* quem libros IIII. MILITARIVM, seu de RE MILITARI reliquisse nouimus.

* Est haec obseruatio Cuiacii *Obs. Lib. VII. cap.* 2. eaque firmatur. ex *l.* 78. §. 4. *fin. D. de iure dot.* vbi ipse Tryphoninus se *in auditorio* aliquid *dixisse* refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in iure celebratur. *l.* 40. *D. de reb. cred. l.* 97. *D. de adquir. vel omitt. hered.* Praeterea ad Claudium Tryphoninum anno erae Dionys. 213. rescripsit Antoninus Caracalla *l.* 1. *C. de Iudaeis et caelic.* ex quo loco eum Syriae tum praesidem fuisse colligit Guido Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap.* 79.

§. CCCXXXIIII.

Sex. Pedius Puteolanus, Pactumeius, Fronto, et alii.

Incertae aetatis sunt SEX. PEDIVS, qui AD EDICTVM, tum PRAETORIVM, tum AEDILICIVM notasse, *librumque* DE STIPVLATIONIBVS scripsisse videtur: *l.* 2. §. 6. *D. de bon. possess. l.* 6. *D. de reb. cred.* nec non PVTEOLANVS, auctor ADVERSARIORVM, *l.* 12. *D. de pact.* PACTVMEIVS CLEMENS, citatus a Pomponio *l.* 21. §. 1. *D. de statulib.* PAPIRIVS FRONTO, cuius RESPONSA laudat Callistratus, *l.* 4. *fin. D. ad leg. Rhod. de iact. l.* 220. §. 1. *D. de verb. signif.* FVRIVS ANTHIANVS, auctor *librorum V.* AD EDICTVM*: denique CLAVDIVS et Q. SATVRNINI, et RVTILIVS MAXIMVS, de quibus tantum non omnia incerta sunt.

* Hic FVRII ANTHIANI commentarius ne Triboniani quidem aetate integer videtur exstitisse. Ex solo enim *libro I.* fragmenta non nisi tria in *Pandecten* relata sunt. *l.* 62. *D. de pact. l.* 40. *D. de dolo mal. l.* 80. *D. de rei vind.* Praeterea auc-

auctorem habeo Laur. Theod. Gronouium *Emend. Pandect. cap.* 25. *pag.* 82. *edit. nou.* in Indice Florentino non, sicut in Taurelliana, legi μέρος ἑδδόμη βιβλία πέντε *pars edicti libri quinque*, sed μέρος ἑδδόμη βιβλίων πέντε *pars edicti librorum quinque.*

§. CCCXXXV.

Domitii Vlpiani natales et honores.

A Papiniani celebritate parum abfuit DOMITIVS VLPIANVS, Tyrius Syrophoenix *, *l.* 1. *pr. D. de cens.* qui Romae iam sub Seuero et Antonino inclarescere coepit, quo tempore inter Papiniani adsessores, scriniorumque magister, postea ab Elagabalo vel dignitatibus priuatus, vel in exsilium missus, Lamprid. *Elagab. cap.* 16. hinc inter Alexandri consiliarios et praefectus annonae fuit Lamprid. *in Alex. cap.* 26. *l.* 4. *C. de contrah. stipulat.* Denique sub eodem principe ad summum praefecturae praetorianae fastigium adspirauit, ἐπιγγάμων καὶ ὡς περ κοινωνὸς τῆς ἀρχῆς, *inspector et quasi particeps imperii*, vti vocatur a Zosimo *Histor. Lib. I. cap.* 11.

* Sunt, qui ideo Hebraismos quosdam in Vlpiani stilo deprehendere sibi videntur. Sed quamuis loquutiones quasdam sibi peculiares habuerit, ceu recte obseruauit Car. Andr. Dukerus *de Latinitat. vet. ICtor. pag.* 322. *et* 392. nihil tamen in eius *fragmentis* occurrere, quod Hebraismum redoleat, singulari programmate *de Hebraismis Vlpiani* ostendimus, *Francof.* 1730. Multo certius est, plurimos Hellenismos magnamque stribiliginem eius stilo inesse: quod non mirandum in homine semigraeco, et qui cadente iam Latinitate scripsit. Erudite de eius stilo disserit Bynkershoek. *Obs. Lib. VIII. cap.* 15. vbi et *l.* 22. §. 7. 8. *D. solut. matr.* quam Cuiac. *ad l.* 1. *C. de dignit.* et Donellus *Comment. iur. ciu. Lib. VIII. tit.* 2. ob impurissimam Latinitatem non ab Vlpiani, sed Triboniani, manu esse existimant, adcuratius expendit.

§. CCCXXXVI.

Eius mors.

Quamuis vero tanta cum prudentia amplissimis muneribus fungeretur, vt dicere non vereatur Lamprid. *in Alex. cap.* 51. *ideo Alexandrum summum imperatorem fuisse, quod Vlpiani potissimum consiliis rexerit rem publicam*, ac proinde principi suo esset carissimus, a quo non modo vt amicus, sed et parentis fere loco honorabatur: *l.* 4. *C. de contrah. stipul. et l.* 24. *C. locat. cond.* a militibus tamen praetorianis, eius seueritatem perosis, in ipso paene imperatoris gremio est interemtus *. Zosim. *Histor. Lib. I. cap.* 11. Xiphilin. *Lib. LXXX. pag.* 917.

* Auctor est Lamprid. *in Alex. cap.* 51. Alexandrum *Vlpianum pro tutore habuisse, primum repugnante matre, deinde gratias agente, eumque saepe a militum ira obiecto purpurae summae defendisse.* Purpura enim sacrosancta habebatur et inuiolabilis. Et hinc patet, cur et postrema vice, quum vrgeretur a militibus, in palatium et veluti in gremium principis, tamquam in portum confugerit. Ceterum caussa odii a Xiphilino memoratur reformatio morum, sub Elagabalo corruptissimorum, quam Vlpianus urgebat; occisis simul Flauiano et Chresto, et quidem ἵνα αὐτὸς διαδέξηται, *vt illis succederet.* Male id habuit Epagathum, hominem libertinum, sed potentem, qui non desiit sollicitare praetorianos ad seditionem, donec obtruncata magna ciuium parte, iniectoque vrbi igne, Vlpianum etiam occiderent. At non impune id facinus tulit Epagathus, primum in Aegyptum sub honoris specie missus, quia periculum erat, ne a praesente sumtum supplicium milites ad nouum tumultum incitaret, inde vero mox in Cretam reuocatus, capitisque ibi, prout meruerat, damnatus. Refert haec omnia auctor σύγχρονος *coaetaneus* Dio, a Xiphilino excerptus *Lib. LXXX. pag.* 917. quum reliqui scriptores paene omnia confundant, immo quidam sub Elagabalo obtruncatum esse Vlpianum perperam scribant.

§. CCCXXXVII.

Eiusdem iuris prudentia.

In iuris prudentia id, quod summum est, erat adsequutus, νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι καὶ τὸ μέλλον εὐσόχως συνιδεῖν δυνάμενος, *iuris consultus praestantissimus, qui et res presentes recte disponere, et futura callide prospicere poterat.* Zosim. *Histor. Lib. I. cap.* 11. Nulli sectae mancipatus, modo Sabino et Cassio, modo Labeoni et reliquis Proculeianis suffragatur, ideoque erciscundis accensendus, ex sententia Mascouii *de sectis Sabin. et Procul. cap.* 8. §. 7. *n.* 2. quamuis eum paullo addictio-

rem Proculo fuisse existimet Eu. Otto *in Papinian. cap.* 13. §. 9. *pag.* 469. *edit. nou.* qui et §. 7. *pag.* 456. *seqq.* obseruasse sibi visus est, eum saepe perstringere Papinianum, etiam vbi id minime mereatur, et §. 8. eumdem argutari aliquando *, et cauillis vti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendisse.

* Eumdem Vlpianum verborum nouatorem esse, obseruat Iac. Gothofredus, *Animadu. cap.* 8. Sed fallitur vir doctus, dum sequutus Cuiacium *Obseru. Lib. XXIIII. cap.* 39. ICtum nostrum confundit cum Vlpiano sophista, quem κειτόκειτον *Keitoukeiton* vel κειταιτόκειτον *Keitaipoukeiton* ob familiarem illi interrogationem: *πῦ κεῖται pou keitai, vbi hoc habetur?* dictum, et ob κενοφωνίαν *inania verba* saepe irrisum esse, refert Athenaeus *Deipnosoph. III.* 18. Diuersus vero hic non minus est a nostro, quam Vlpianus, Demosthenis scholiastes, quamuis et ipse Tyrius Syrophoenix fuerit. Vid. Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. IIII.* 20. 6. *pag.* 632.

§. CCCXXXVIII.

Opera Vlpiani maiora.

Fragmenta ex scriptis Vlpiani plura, quam ex vllius veteris ICti, in *Pandectis* supersunt. Scripsit enim plurima, partim maiora opera, partim mole exigua. In illorum numero sunt DIGESTORVM *libri* saltim *XXXX.* AD EDICTVM *libri LXXXIII.* AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM *libri XX.* AD SABINVM *libri LI.* AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS *libri V.* DE ADPELLATIONIBVS *libri IIII.* DE CENSIBVS *libri VI.* DISPVTATIONVM *libri X.* FIDEICOMMISSORVM *libri VI.* OPINIONVM *libri VI.* INSTITVTIONVM *libri II.* AD LEGEM AELIAM SENTIAM *libri saltim IIII.* PANDECTARVM *libri X.* REGVLARVM *libri VII.* RESPONSORVM *libri II.* PROTRIBVNALIVM *libri X.* quorum de argumento videndus Cuiac. *Obs. Lib. VII. cap.* 23. DE OFFICIO COS. *libri III.* DE OFFICIO PROCOS. *libri X.* denique AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libri II.* *

* Hos

* Hos libros saepenumero in *Glossis* Philoxeni, non adscripto Vlpiani nomine, citari obseruat Cuiac. *Obs. Lib. X. cap.* 34. Quumque Lactant. *Inst. diu. Lib. V. cap.* 11. §. 19. referat, *Domitium libro VII. de officio procos.* (ita enim legendum est, non *libris VII.* Cuiac. *Obs. Lib. X. cap.* 34. Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap.* 12.) multa principum rescripta contra Christianos collegisse: quaerunt eruditi, an de Vlpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, et nuper ex instituto Petrus de Toullieu: sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum aequum fuisse, et aliunde patet. *l.* 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.* Et scripsit Vlpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l.* 4. *pr. l.* 6. §. 3. *D. de offic. procos. l.* 6. *D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quaeso, in pagano odium aduersus Christianos susceptum miretur? Conf. Bynkershoek. *Obs. Lib. V. cap.* 23. *de relig. peregr. Diss. I. pag.* 241.

§. CCCXXXVIIII.

Et minora.

Inter minora Vlpiani opuscula sunt DE OFFICIO QVAESTORIS *libri siue II. siue vnus.* Merill. *Obseru. Lib. II. cap.* 30. nec non libri singulares DE OFFICIO CONSVLARIVM, CVRATORIS REIP. PRAEFECTI VIGILVM, PRAEFECTI VRBI, PRAETORIS TVTELARIS, itemque DE EXCVSATIONIBVS, et DE SPONSALIBVS. Accedunt NOTAE, quibus varia veterum ICtorum, veluti ARISTONIS, PAPINIANI, et MARCELLI opera vel illustrauit, vel reprehendit *.

* Notas Vlpiani ad Papinianum saepe fuisse *παρασημειώσεις tales quibus ipsum reprehenderet*, obseruat Eu. Otto *in Papinian. cap.* 13. §. 6. *sequ.* Idem de Notis in Marcellum statuit Merill. *Obseru. Lib. I. cap.* 28. Quum enim Marcellus notas scripsisset ad Iulianum, in quibus eius sententias quacumque ratione cauillauerat ac reprehenderat, Merillius credit, Vlpianum Marcello indignatum, par pari retulisse. Sed coniectura haec est, quam in *l.* 14. *D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum praesidii reperire facile vnusquisque animaduertet.

§. CCCXXXX.

Iulii Paulli patria et honores.

Suppar aetate eiusdemque vir dignitatis fuit IVLIVS PAVLLVS, quem Bartachinus et alii Patauinum; Io. Bertran-

trandus Tyrium; Hotomannus et Marcilius Graeculum; Laur. Pignorius *opusculo singulari* et *Epist. symbolic. Lib. I. cap.* 41. Romanum fuisse contendunt, argumentis parum idoneis subnixi. Eosdem fere, ac Vlpianus, honores gessit, quippe Seueri consiliarius, *l. vlt. D. de iur. fisc. l.* 97. *D. de adquir. hered.* nec non Antonini Caracallae, *l.* 38. *D. de minor.* ab Elagabalo in exsilium actus *, patriaeque redditus ab Alexandro imp. Aurel. Victor. *cap.* 24. Fuit etiam inter Papiniani adsessores, *l.* 40. *D. de reb. cred.* demum sub Alexandro praefectus praetorio. Lamprid. *Alex. cap.* 26.

* Eius rei non meminit Lamprid. *in Elagabal. cap.* 16. sed Vlpianum tantum ab imperatore, vt virum bonum, remotum esse, refert. Hinc vereor, ne hic duos ICtos confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum imp. generum habuisse videtur Paullus noster, data ei in matrimonium parum auspicatum filia, IVLIA CORNELIA PAVLLA, quam *γυναῖκα εὐγενεστάτην*, *illustrissimam feminam* vocat Herodian. *Histor. Lib. V. cap.* 6. cuiusque nummos exhibet Vaillant. *Numism. imp. pag.* 137. *et* 263.

§. CCCXXXXI.

Eius iuris prudentia.

Hic quoque *iuris peritissimus* a Lampridio *in Alex. cap.* 68. et cum Scaeuola et Vlpiano *legum peritorum coryphaeus* a Modestino *l.* 13. §. 2. *D. de excusat.* adpellatur. Sabinianum eum fuisse, credit. Eu. Otto *in Papinian. cap.* 13. §. 9. erciscundis accenset Mascou. *de sectis Sabin. et Procul. cap.* 8. §. 8. *n.* 2. Id vero omnes fere obseruant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Iuris prud. Mucian. pag.* 562. *Tom. I. Iuris prud. Rom. et Attic.* Petr. Faber *ad l.* 145. *D. de reg. iur.* Eu. Otto *ibid. pag.* 466. *sequ.* Mascou. *ibid. pag.* 144. et ab Vlpiano in primis et Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Obseru. Lib. I. cap.* 33. quamuis, quae de Vlpiani et Paulli aemulatione vulgo iactantur, non adeo certa videantur Bynkershoekio *ad l. lecta*, *cap.* 13. *pag.* 89. Denique subtilitatum

tum studiosissimum, vt subinde *σκοτεινὸν tenebrosum* et obscurum eum vocat Duaren. *ad l.* 132. D. *de verb. sign.* suscipiente et hic eius patrocinium Bynkershoekio *ibid. pag.* 55.

§. CCCXXXXII.

Eius opera.

Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exscribere taedet *. Fuit enim noster ICtorum *πολυγραφώτατος qui multa scripserunt praecipuus.* Obseruasse ergo hic tantum iuuabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice isto reperiri, sed in eo desiderari *libros II.* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM, *libros* saltim *quinque* EPITOMARVM, seu EPITOMATORVM ALFENI DIGESTORVM, DE IVRE FISCI tum *libros II.* tum *librum singularem*, DE CENSIBVS *libros IIII. libellos* item *singulares* DE LIBERALI CAVSSA, DE ARTICVLIS LIBERALIS CAVSSAE, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM, DE COGNITIONIBVS, DE CONCEPTIONE FORMVLARVM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FVSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORVM, DE OFEICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANVM, et DE VARIIS LECTIONIBVS. Denique NOTAS ad IVLIANVM, SCAEVOLAM, et PAPINIANI tum *Quaestiones*, tum *Responsa.*

* Exstiterunt PAVLLI opera et opuscula vltra nonaginta, quorum tamen quaedam breuissima fuisse videntur. Habuit sane vir doctus *librum* PAVLLI *de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuisse, quam *l.* 10. *D. de grad. et adfin.* testatur Cuiac. *Obs. Lib. VI. cap.* 40. Quales fuerint PAVLLI *libri Decretorum*, disquirunt Cuiac. *Obs. Lib. II. cap.* 26. et Merill. *Obs. Lib. II. cap.* 26. quales *libri ad Plautium et ad Labeonis libros πιθανῶν probabilium* Bynkershoek. *Obs. Lib. II. cap.* 18. *Lib. III. cap.* 6. *et* 12. qui alibi et *de libris Quaestionum* disserit *ad l. lecta*, *cap.* 1. §. 3. Ad Paulli *libros Manualium* librum Differentiarum singularem edidit Em. Merillius *Paris.* 1638, 8. Denique Paullum non *de septemuiralibus*, sed *de centumuiralibus iudiciis* scripsisse, iam alii obseruarunt, Io. Frid. Gronou. *Obs. Lib.*

Lib. IIII. cap. 2. Ita plura monere liceret de PAVLLI libris, nisi admoneret promissae breuitatis fides, quando omnia transcursu dicenda sint.

§. CCCXXXXIII.

Callistratus.

Iisdem temporibus et CALLISTRATVS floruit, quippe qui Seuerum et Antoninum Caracallam imperatores suos vocat, *l.* 2. *D. de iur. fisc. l.* 38. *D. de legib. l.* 3. §. *vlt. D. de offic. proc. Caes.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis et consiliariis Alexandri Seueri adnumeratur, tam corruptus est, vt ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONVM vel de COGNITIONIBVS *libros sex*, EDICTI MONITORII *libros totidem*, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, obseruaui, INSTITVTIONVM *libros tres*, DE IVRIBVS FISCI ET POPVLI *libros quatuor*, denique *libros II.* QVAESTIONVM.

§. CCCXXXXIIII.

Aelius Marcianus.

Sed et AELIVS MARCIANVS Alexandri Seueri tempora attigit *, Iac. Gothofr. *de cenotaph. pag.* 331. *Tom. III. Thesaur. iur. ciu.* quippe qui Antoninum Caracallam diuum vocat, *l.* 11. §. 3. 4. *D. de muner. et honor.* et ab Alexandro imp. rescripto videtur honoratus. *l.* 4. *C. ne de statu def.* Fuit et ipse adsessor, siue Papiniani, siue Vlpiani, *l.* 1. *fin. D. ne de statu def.* et quod ad iuris prudentiae studia attinet, inter ICtos erciscundos refertur ab Eu. Ottone *in Papinian. cap.* 13. §. 9. *pag.* 469.

* Diuersus itaque est ab eo *Aelio Marciano*, non *Aurelio*, vti est apud *Pariatorem legum Mosaic. et Rom. tit.* 3. §. 3. qui sub *D.* Pio Baeticae proconsul fuit, et ad quem huius principis rescriptum extat §. 2. *Inst. et l.* 2. *D. de his qui sunt sui vel al. iur.* Quum ergo et ICtus noster AELIVS vocetur §. 1. *Inst. de leg. Aquil.* probabile est, hunc illius filium fuisse. Ad eumdem ICtum nostrum pertinere videtur rescriptum Alexandri Seueri, *l.* 6. *C. de procurat.* immo et Gordiani fortassis, *l.* 4. *C. de fide instrum.*

§. CCCXXXXV.

§. CCCXXXXV.

Eius scripta.

Scripsit DE ADPELLATIONIBVS *libros II.* INSTITVTIONVM *libros XVI.* in quibus, obseruante Iac. Gothofredo de *Cenotaph. pag.* 330. *Tomo III. Thesaur. iur. ciu.* id potissimum, quod in ipsis obtinuit rerum argumentis, diligentius proposuit: REGVLARVM *libros V.* PVBLICORVM *libros II.* DIGESTORVM *libros VII.* porro *libros singulares* DE DELATORIBVS, AD HYPOTHECARIAM FORMVLAM, et ad SC. TVRPILLIANVM: denique NOTAS AD PAPINIANI *libros de adulteriis*, quas eum non interpretationis, sed reprehensionis caussa scripsisse, post Franc. Raguellum *ad l.* 1. *C. de vet. iur. enucl.* obseruat Eu. Otto *in Papinian. cap.* 13. §. 6. *et* 9. *pag.* 450. *et* 470. *edit. nou.*

§. CCCXXXXVI.

Florentinus Venuleius Saturninus, et Licinius Rufinus.

Nullum quoque dubium est, quin eiusdem aetatis fuerit FLORENTINVS, cuius exstiterunt INSTITVTIONVM *libri XII.* stilo non vulgari scripti. Videtur hic idem esse Florentinus, cui rescripsit Alexander imp. *l.* 8. *C. de inoffic. test.* Nec aliorum temporum fuit VENVLEIVS SATVRNINVS, cui rescripsisse videmus et Caracallam, *l.* 1. *C. quib. non obiic. long. temp. praescript.* et Alexandrum *l.* 1. *C. de excusat. veteran.* Reliquit is ACTIONVM *libros X.* DISPVTATIONVM *libros VII.* INTERDICTORVM *libros VI.* DE OFFICIO PROCOS. *libros IIII.* DE POENIS PAGANORVM *librum singularem*, PVBLICORVM *libros II.* et STIPVLATIONVM *libros XVIIII.* Σύγχρονον *coaetaneum* his fuisse LICINIVM RVFINVM, vel id argumento est, quod cum Paullo instituit litterarum commercium *l.* 4. D. *quib. ad libert. proclam. non lic.* Scripsit REGVLARVM *libros saltim XIII.* si recte se habet inscriptio *l.* 34. *D. de re iud.* De aliis eius operibus nihil compertum habemus *.

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGVM MOSAICARVM ET ROMANARVM a Petro Pithoeo primum editam *anno* 1572. et postea saepius, et praecipue in Antonii Schultingii *Iurisprud. vet. anteiustin. pag.* 727. *seqq.* recusam: sed non alio argumento, quam quod Io. Tilius narrare solitus sit Petro Pithoeo, habuisse se aliquando eius operis fragmenta pauca, quae ipse LICINIO RVFINO tribuerit. Quamuis vero ipse Pithoeus nescire se fateatur, cur ita senserit Tilius: aliis tamen illa Tilii coniectura tam visa est probabilis, vt ideo Licinium Christianum fuisse censerent, non modo Io. Bertrandus, sed et ipse Cuiac. *Obseru. Lib. VII. cap.* 2. Vid. Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 7. Enimuero quum hic *Pariator legum Mos. et Roman.* non modo ex *Codice Hermogeniano* et *Gregoriano*, verum etiam ex ipso *Theodosiano* constitutiones quasdam descripserit: *vid. tit.* 5. §. 3. oportuit illum saltim non ante Theodosii iunioris tempora, et annum 435. quo *Codex Theodosianus* prodiit, vixisse. Immo sunt argumenta, quae auctorem illum saeculo demum sexto animum ad scribendum adpulisse persuadent. Vid. Iac. Gothofr. *proleg. Cod. Theod. cap.* 3. *Lib. II. cap.* 2. §. 10. *pag.* 1262. *edit. nou. et Manual. iur.* Manifestum itaque est, operis istius fragmenta Licinio Rufo saeculi tertii ICto absurdissime tribui.

§. CCCXXXXVII.

Aemilius Macer.

Eamdem aetatem prodidit AEMILIVS MACER, dum non modo Vlpianum et Paullum saepius citat, *l.* 68. *D. ad leg. Falcid. l.* 13. *D. de re milit.* sed et Alexandrum Seuerum suum imp. vocat. *l.* 1. *D. si pendent. adpellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l.* 3. *C. de calumn.* Guid. Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap.* 79. Reliquit *libros II.* MILITARIVM, totidemque PVBLICORVM *; *libros* item DE OFFICIO PRAESIDIS, EIKOΣTΩN *VICESIMORVM* seu DE VICESIMA HEREDITATIS et DE ADPELLATIONIBVS. Perperam ipsi tribuitur opus OPNIΘOΓONIAΣ *de AVIVM ORIGINE* cuius Diomed. *Lib. I.* meminit. Illud enim alii Aemilio Macro, aeui Augustei poetae deberi, ostendit Broukhus. *ad Tibull. Lib. II. eleg.* 6.

* PVBLICORVM *libros* praeter AEmilium Macrum nostrum scripserunt Marcianus, Venuleius, et Volusius Maecianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAVLLI *de publicis iudiciis*, ex quo libello decerptae sunt *l.* 6. *D. de praeuaricat. l.* 8. *D. de publ. iud. l.* 7. *D. ad leg. Corn. de sicar. l.* 9. *D. ad leg. Iul. peculat.* Sane, si inter se conferas omnia fragmenta, quae ex tot auctorum *libris publicorum* in *Pandectas* relata sunt, ne vnum quidem, quod non ad crimina publicaque iudicia pertineat, reperies.

§. CCCXXXXVIII.

Herennius Modestinus.

HERENNIVM MODESTINVM ab Vlpiano esse eruditum, satis constat ex *l.* 52. §. 20. *D. de furt.* quamuis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro imp. anno v. c. 996. cum Faltone Restitutiano controuersiam, decem et octo annos inter magistros fontium et fullones agitatam, decidit*. Fabrett. *Inscript. pag.* 278. Post Alexandri excessum Maximinum iuniorem in iuris prudentia instituit. Iul. Capitolin. *Maximin. iun. cap.* 1. Porro de iure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo *non contemnendae auctoritatis iuris consultus* vocatur. *l.* 5. *C. ad exhib.* Legalia se Graecorum voce enarrasse, ipse profitetur in *l.* 1. *D. de excus.* At in Latinis quoque eius operibus Graecismos passim reperit Merill. *Obs. Lib. III. cap.* 33. Aequitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat Brenkmannus *in Modestin. Heuremat. cap.* 1. §. 18

* Prolixum est illud marmor ad aggerem Seruii pone ecclesiam S. Antonii abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquae vsum sine pensione exigerent, Aelium Florianum magistrum existimasse, debere fullones probare, *hoc ex sacra auctoritate descendere, vt pensiones non penderentur.* Replicasse porro fullones, *se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate obseruari, et hodie; et ex eo tempore, ex quo Augustus rem publicam obtinere coeperit, vsque in hodiernum diem numquam haec loca pensiones pensitasse.* Demum sententia pro fullonibus lata, et pensiones exigi prohibitum est. ACTVM IIII. IDVS MAR. ANN... VO. VICTORIAM PERCEPIMVS. LITIGATVM EST EX ALEXANDRI AVG. II ET MARCELLI II. COS. IN PEREGRINI ET AEMILIANI COS. DIES, id est, ab anno Christi 226. ad annum 244.

§. CCCXXXXVIIII.

Eius scripta.

Scripsit Modestinus praeter HEVREMATICA, a Ioanne Schiltero et Henr. Brenkmanno illustrata, de quorum materia praeter laudatos scriptores Iac. Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap.* 32. et Merill. *Obs. Lib. VII. cap.* 34. DIFFERENTIARVM *libros VIIII.* EXCVSATIONVM *libros VI.* Graece adornatos, quorum fragmenta erudite exposuit Ant. Augustinus: porro REGVLARVM *libros X.* RESPONSORVM *libros XVIIII.* PANDECTARVM *libros XII.* quos definitiones tantum complexos esse putat Merill. *Obs. Lib. VIII. cap.* 32. DE POENIS *libros IIII.* AD Q. MVCIVM *libros saltim XXXI.* denique et *libros singulares* DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBVS ENVCLEATIS, quos de nouo enucleauit Io. Florens Riuinus, *Diss. edita Lips.* 1727. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANVMISSIONIBVS, DE PRAESCRIPTIONIBVS, DE RITV NVPTIARVM, et DE TESTAMENTIS*.

* Eidem Modestino periochas, Virgilii Maronis libris praemissas tribuunt Scip. Gentil. *Parerg. Lib. II. cap.* 31. ipseque Io. Alb. Fabricius *Biblioth. Lat. Vol. I. cap.* 12. *pag.* 207. Sed eas grammatici cuiusdam inferioris aeui esse, cum ipsae illae periochae produnt, tum praefatio, in qua se Nasonem vocat ille Modestinus. Vid. *Catalecta Virgil. pag.* 143. *edit. Scalig.*

§. CCCL.

Ex eo obmutuerunt ICtorum oracula.

Ex eo tempore fere obmutuerunt ICtorum oracula, cessim et retro paullatim collabente iuris prudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cuius modi haud pauci memorantur, nudam docendi profitendique prouinciam Beryti, Romae, ac Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione vlla locupletarunt iuris prudentiam. Iac. Gothofred. *Manual. iur. Lib. I. cap. 7. pag.* 1252. *edit. nou.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AVRELII ARCADII CHARISII, et vti quibusdam videtur, IVLII AQVILAE ingenia, quae et lucubrationibus suis sibi famam pepererunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his vlla ex parte esse comparandos.

§. CCCLI.

Status iuris Rom. sub insequentibus imp.

Sed et, qui Gordianum et Philippos sequuti sunt, imperatores vel breue habuerunt imperium, vel inter arma et perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESII TRAIANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI et C. VALENTIS HOSTILIANI VOLVSIANI, P. LICINII VALERIANI et P. LICINII GALLIENI, M. AVRELII CLAVDII, L. DOMITII AVRELIANI, M. AVRELII PROBI, M. AVRELII CARI, et M. AVRELII CARINI, qui ab anno erae Dionys. 249. ad annum 284. imperarunt*: sed earum plerisque non tam noui quid constitui, quam iura constituta speciebus obuenientibus adplicari, animaduertimus.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, et ad suos quamque annos et coss. retulit Petr. Reland. *in Fast. consular. pag.* 210. *seqq.* Et DECII quidem constitutiones reperies *l.* 2. *C. de hered. act. l.* 2. *C. vbi causs. stat. l.* 3. *C. de adquir. vel amitt. poss. l.* 9. *C. de iur. dot. l.* 4. *C. de iure delib. l.* 3. *C. de legitim. her. l.* 3. *C. de donat.* Rescriptum GALLI et VOLVSIANI, *l.* 16. *C. de negot. gest.* VALERIANI et GALLIENI, *l.* 2. *C. de aduoc. fisc. l.* 6. *C. de restit. mil. l.* 3. *C. de testib. l.* 13. *C. de testam. mil. l.* 5. *C. de testam. l.* 14. *C. de fideicomm. l.* 11. *C. de transact. l.* 2. *C. de inoff. test. l.* 2. *C. quemadm. test. aperiantur. l.* 15. *C. de fideic. l.* 16. *C. ad leg. Iul. de adult.* et alias plurimas. CLAVDII, *l.* 6. *C. de seru. et aqu. l.* 2. *C. de diuers. rescript.* AVRELIANI, *l.* 1. *C. de his qui ven. aet. impetr.* PROBI, *l.* 2. *C. de reuoc. don. l.* 1. *C. vt nem. lic. sine iud. auct. sign. reb. l.* 4. *C. de donat.* CARI denique et CARINI, *l.* 9. *C. de rei vind. l.* 4. *C. de test. l.* 6. *l.* 7. *C. de praed. et al. reb. min. non al. l.* 16. *D. de fideic. l.* 4. *C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l.* 4. *C. de calumniat. l.* 2. *C. de recept. arb. l.* 6. *C. de sent.*

sent. et interloquut. l. 5. C. quand. prob. non est necess. CARINI et NVMERIANI, *l 19. C. ex quib. causs. infam. irrog. l. 17. C. de inoff. test. l. 2. C. de diuid. tutel. l. 5. C. de donat. l. 3. C. de reuoc. donat. l. 9. C. ad leg. Corn. de fals.*

§. CCCLII.

In primis sub Diocletiano, et collegis ac successoribus

Soli ergo DIOCLETIANVS, MAXIMIANVS, et reliqui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus et emendarunt veterem iuris prudentiam, et noua non pauca sanxerunt. Quamuis enim vtriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Christiani, quos detestanda illa laniena offenderat: fatendum tamen est, DIOCLETIANVM saltim, si ab illa truculentia aduersus Christianos discesseris, non male meritum esse de re publica, et multis eam institutis praeclaris ornasse. At eius vestigiis non insiterunt GALERIVS, MAXIMIANVS, et reliqui collegae, quorum sub principatu *exstinctam esse eloquentiam, caussidicos sublatos, iuris consultos aut necatos, aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. persequut. cap.* 22.

CA-

CAPVT V.

DE STATV IVRIS ROM. A CONSTANT. M. AD IVSTINIANVM IMP.

§. CCCLIII.

Constantinus M. plurima in iure innouauit.

EX quo Christianae veritatis lumen in orbe Romano resplenduit, eoque collustratus CONSTANTINVS M. paganam superstitionem deseruit, (quod initio saeculi quarti factum esse nouimus): hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in iuris prudentia mutauit Constantinus M. * quae adcurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus *in Constantino M.* tum *Halae anno 1727.* 8. tum nuper *Tomo. I. Iuris prud. Romanae et Atticae pag.* 569. *seqq.* recuso, quocum iungendus Iac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodos.* in quo Constantini leges vtramque facere paginam nouimus.

* Iure ergo inter praecipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINVS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. cap.* 38. *quod nouas leges regendis moribus, et frangendis vitiis constituerit, veterum calumniosas ambages rescinderit, haeque captandae simplicitatis laqueos perdiderint.* Similia obseruant Euseb. *in vit. Constant. M. Lib. II. cap.* 30. *et auctor incertus panegyrici, Constantino Aug. dicti, cap.* 4. Laurentius Patarolus *in Notis ad veterum auct. orat. panegyric. pag.* 299. huc refert elegantem Constantini nummum, in quo sistitur ara, cui insidet noctua, ex transuerso hastile quoddam, e cuius vna parte clypeus, ex altera cassis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim haec symbola Mineruae, adeoque sapientiae, in primis legislatoriae.

§. CCCLIIII.

Exempla nouorum iurium a Con-

Ad haec iura noua, Constantini M. edictis inuecta, merito retuleris, quod ecclesiis per vltimam voluntatem,

stantino M. repertorum.

tem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permisit: *l.* 1. *C. de sacrosanct. eccl.* quod ludos gladiatorios sustulit: *l. vn. C. de gladiat.* quod artium professores immunitate donauit: *l.* 6. *C. de profess. et medic.* quod diem solis rite, nec tamen tam superstitiose celebrari voluit, vt agricolis non indulgerentur operae necessariae: *l.* 3. *C. de fer.* quod seruos bouesque aratores pignori capi; *l.* 7. *C. quae res pign. obl. poss.* concubinasque plures vna haberi vetuit *: *l. vn. C. de concubin.* denique quod liberos non nisi sanguinolentos ob famem distrahi passus est, *l.* 1. *C. de patr. qui lib. distrax.* quamuis et eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit. *l.* 1, *et l.* 2. *C. Th. de alim. quae par. ex pub. pet. deb.*

* Sunt qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, et qui plures leges saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, et satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinatus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap.* 4.

§. CCCLV.

Alia eius generis exempla.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, vt fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l.* 1. *C. de bon. matern.* quamuis ideo peculium aduentitium non inuexisse Constantinus, sed multo prius imperatores liberis tale ius concessisse videantur *. Sed et equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit. *l.* 1. *C. de curs. publ.* Denique et tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur. *l.* 20. *C. de administr. tut.*

* Est haec obseruatio ICti eximii, M. Aurel. Galuani, *de vsufr. cap.* 7. *pag.* 57. Hic enim docet, primum ICtos introduxisse differentiam dotis profectitiae et aduentitiae. *l.* 5. *D. de iure dot.* Vlpian. *Fragm. tit.* 6. §. 3. Sic primum coepisse filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem aduentitiam. Deinde Hadrianum imp. filio concessisse facultatem statim repetendi a patre fideicommissum, quod ipse dissipare coepisset, *l.* 50. *D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit aduentitium, quia profectitium non videretur, quod a patre inuito et coacto proueniret. *l.* 5. §. 9. *D. de iure dot.* Mox ICtos, argumento huius constitutionis induxisse, vt si pater institutus, et rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad additionem et restitutionem. *l.* 16. §. 11. *D. ad SC. Trebellian.* Sed et Antoninum Pium rescripsisse, vt filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate. *l.* 52. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc ius filii ad bona materna; *l.* 1. *C. de bon. mat.* Theodosium et Valentinianum ad lucra nuptialia; *l.* 1. *C. de bon. quae lib.* Leonem et Anthemium ad lucra sponsalitia; *l.* 5. *C. eod.* denique Iustinianum ad omnia aduentitia porrexisse. l. 6. *C. eod.*

§. CCCLVI.

Iterum alia.

Praeterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad urbana etiam praedia produxit *: *l.* 22. *C. de adm. tut.* et nouas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l.* 25. *C. de donat.* de diuisione paterna a liberis seruanda, *l. vlt. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus et sororibus germanis, et consanguineis non concedenda, nisi instituta turpi persona, *l.* 27. *C. de inoffic. test.* de testibus iure iurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l.* 9. *C. de testib.* de carcere in poenam non habendo, *l.* 1. *C. de custod. reor.* pluresque eiusdem generis alias.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRAETOREM, qui ideo CONSTANTINIANVS vocatur in *l. vlt. C. de praed. et al. reb. min.* cuiusque in eo constitit officium, vt in distractione rerum minorum decretum caussa cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas interponere hunc praetorem iussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendae sint, quamuis necessaria esset haec distractio. Vid. Balduin. *in Constant. M. pag.* 642. *Tom. I. Iuris prud. Rom. et Attic.*

§. CCCLVII.

Sub eo floruit Hermogenianus ICtus.

Reuixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana iuris prudentia: et hinc post tantum temporis interuallum ICti quidam tunc doctrinae laude florere coeperunt, quorum veluti coryphaeus fuit HERMOGENIANVS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimae Aniciorum genti arcto cognationis vinculo coniuncta, de qua docte disserit Reines. *ad Inscrip. pag.* 70. ICtum nostrum et post Constantinum, et sub eius liberis floruisse, ex eo intelligimus, quod *l.* 17. *D. de min.* meminit praefectorum praetorio, a quibus adpellari non possit: quod priuilegium de non adpellando praefectis anno demum Christi 331. datum est. *l.* 16. *C. Th. de adpellat.* Itaque non mirandum, eum non semel nouis ac parum Latinis vocabulis vsum esse. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. cap.* 1. Bynkershoek. *Obs. Lib. VI. cap.* 21. Eumdem adhuc immersum fuisse paganis superstitionibus, nos ex ea ipsa *l.* 60. *D. de donat. int. vir. et vxor.* ex qua eum Christianum fuisse, probare voluit Bertrandus, probamus. Scripsit EPITOMATORVM IVRIS *libros VI.* * quorum ordinem ipse indicat *l.* 2. *D. de statu hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORVM, ob inscriptionem *l.* 14. *D. ad SC. Trebell.* Sed mendosam esse illam inscriptionem, et prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis iuris*, reliqua ex Vlpiani *libris fideicommissorum* esse desumta, ostendit Cuiac. *Obseru. Lib. II. cap.* 27. vbi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum iuris* non fuisse IVLIANI *Digestorum* epitomen, sed institutiones vel compendium iuris.

§. CCCLVIII.

Et Aurelius Arcadius Charisius.

Eiusdem aetatis fuisse AVRELIVM ARCADIVM CHARISIVM, ex *l. vn.* §. 1. *D. de offic. praef. praet.* colligimus, vbi itidem praefectorum praetorio, a quibus prouocare non liceat, meminit: quod ius sub Constantino demum inductum esse, paullo ante monuimus. Vnde perperam Guido Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap.* 79. eum sub Caro, Carino, et Numeriano, nec non sub Diocletiano floruisse, contendit *. Christianum illum fuisse, censet Cuiac. *Obs. Lib. VII. cap.* 2. sed non reddita vlla, qua in hanc opinionem adductus sit, ratione. Sex sane fragmenta, quae in *Pandectis* ex eius libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptionibus discimus, eum magistri libellorum officio esse functum, et reliquisse *libros singulares* DE TESTIBVS *l.* 1. *l.* 21. *l.* 25. *D. de test. l.* 10. *D. de quaest.* DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO, *l. vn. D. de offic. praef. praet.* et denique DE MVNERIBVS CIVILIBVS, *l.* 18. *D. de muner. et honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini, et Numeriani, *l.* 4. *C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani et Maximiani, augustorum, *l.* 1. *C. ne rustic. ad vll. obs.* et *l.* 27. *C. de pact.* Sed Carus et Carinus in *d. l.* 4. *C. de calumn.* ad ARCADIVM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures vsos esse, constat. Is vero, ad quem *l.* 27. *C. de pact.* missa est, ARCADIVS non CHARISIVS, sed CHRESIMVS adpellatur, nec facile quis audiuerit Pancirolum, *de clar. leg. interpr. Lib. I. cap.* 2. *pag.* 12. pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio.* In *l.* 1. *C. ne rustic. ad vll. obs.* ne *Arcadii* quidem vllius fit mentio.

§. CCCLVIIII.

An et Iulius Aquila.

Quod ad IVLIVM AQVILAM ICtum attinet, eius familiam iam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic imp. in matrimonio habuit IVLIAM AQVILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cuius nummi exstant apud Patinum *Numism. imp. pag* 270. De ICti nostri aetate multa disputant eruditi, quae veluti in nucleo exhibet Eu. Otto *in Praefat. Thesaur. iur. ciu. Tom. I. pag.* 17. Id vnum certum est, eum re-

liquisse *librum* RESPONSORVM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D. de administr. et peric. tut.* et *l.* 12. *D. de suspect. tutor. et curator.*

§. CCCLX.

Schola iuridica Berytensis.

Lacertos tum mouere coepisse Romanam iuris prudentiam, argumento est SCHOLA IVRIDICA, quae tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano coepit, puta BERYTENSIS. Ea et insequentibus saeculis adeo in deliciis fuit imperatoribus, vt aliis locis, quam Beryti, Romae, et Constantinopoli ius publice docere prohiberent, et quum Alexandriae * et Caesareae nonnulli scholas iuridicas aperirent, eas claudi iuberet Iustinianus imp. *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.*

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo vt olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriae vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII. cap.* 16. *Medicinae autem, cuius in hac vita nostra nec parca, nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, vt licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriae se dixerit eruditum.* Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomia*, et Iulianus Aug. *Epist.* 46. Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriae in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis suae scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam nauigasse, vt a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Liban. *Lib. IIII. epist.* 95. et Theodorit. *Epist.* 224. Zach. Mitylen. *pag.* 179. Vid. Vales. *ad Ammian. Marcell. pag.* 267. Noluit ergo Iustinianus Alexandrinos et scholam iuridicam habere, qui iam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Iustiniani edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christi 533. quindecim annis post, anno 548. de se scribit Agathias *Lib. II. pag.* 48. ἐτύγχανον γὰρ αὐτῇ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῶν νόμων: *commorabar enim ibi* (Alexandriae) *tum temporis legalium studiorum caussa.*

§. CCCLXI.

Eius laudes et fata saeculis tertio et quarto.

Scholam istam iam saeculo tertio coepisse, supra monuimus. Vt vero paullo adcuratius inquiramus in eius origines, hic obseruasse iuuauit, non sub Diocletiano demum (vti Strauchius *de Beryto*, *cap.* 4. §. 15. censuit), sed haud paullo prius, illam iuris Romani studiis floruisse. Nam Gregorius Thaumaturgus, iam anno 248. ad episcopatum Neocaesariensem euectus, in *Orat. panegyr. pag.* 186. *sequ.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πῶς, καὶ τῶν νόμων τούτων πεπαιδευμένην παιδευτήριον, *vrbem plane Romanam, et legum Romanarum schola ornatam.* Nec minus, eodem saeculo, huius scholae cum laude meminerunt Diocletianus et Maximianus augusti, *l.* 1. *C. qui aet. vel profess. excus.* Saeculo insequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum iuuenum concursus, vt Libanius *Orat. XXVI.* inuidiae percitus oestro adolescentes, abdicato eloquentiae studio Berytum, ad hauriendam iuris disciplinam contendere queratur. Enimuero hoc ipso saeculo, IIII. triste huic scholae fatum incubuit, vrbe horribili terrae motu concussa, maximamque partem subuersa, anno erae Christianae 349. Cedren. *Annal. pag.* 246.

§. CCCLXII.

Nec non saeculis quinto et sexto.

Sed mox tamen reuiruit schola celeberrima. Nam insequente saeculo Nonus *in Dionys. Lib. XXXXI. extr.* mirifice laudat legum studium, quod Beryti feruerat: et Zacharias Mitylen. *de opific. mundi pag.* 164. eandem vrbem vocat μητέρα τῶν νόμων *matrem legum*, quemadmodum saeculo sexto a Iustiniano *ciuitas legum veneranda et splendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur. *Const. tanta.* §. 9. *de conf. Dig.* et *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Auditorum magnificentiam laudant *Geographus a Iac. Gothofredo primum editus, pag.* 256. *edit. Gronou.* et Zachar. Mitylen. *ibid.*

ibid. pag. 166. * Legum professores tempore Iustiniani ibi celebrabantur DOROTHEVS, ANATOLIVS, SALAMINIVS, et THEOPHILVS, quorum opera princeps in componendo Corpore iuris vsus est. Denique de petulantia studiosorum in nouitiis initiandis videnda *Constit. omnem reip.* §. 9. *ad Antecess.* et Strauch. *de Beryto, cap.* 5. §. 1. *sequ.*

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam nos inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus. Et Noni quidem de Beryto haec verba sunt: *Lib. XXXXI. v.* 389. *sequ.*

Σκῆπτρον ὅλης Ἀυγούστος ὅτε χθονὸς ἡνιοχεύσει,
ὤμῃ μὲν Ζαθέῃ δωρήσεται αὐσόνιος Ζεύς.
Κοιρανίην, βερόη δὲ χαρίζεται ἠνία δεσμῶν.

Sceptrum totius Augustus quando terrae gubernabit,
Romae quidem diuinae dabit Ausonius Iupiter
Imperium: Beroae vero indulget fraena legum.

Geographus, a Gothofredo editus, *pag.* 256. *Tum Berytus ciuitas valde deliciosa, et auditoria legum habens, per quam omnia iudicia Romanorum. Inde enim viri docti in omnem orbem terrarum adsedent iudicibus, et scientes leges custodiunt prouincias, quibus mittuntur legum ordinationes.* At prolixissimus est Zacharias, qui fingit, se hospitem in auditorium Berytense, quod ipse *pag.* 165. τὸ τέμενος τῦ θεῦ, *fanum Dei* adpellitat, inductum, qui conspecta illa augusta basilica, exclamarit: *O peritiam artificis, mi anime! O praeclarum spectaculum! Quae forma! quam apta quamque elegans coagmentatio augustae Dei domus! vtque tanta magnitudo decem columnis sustinetur! Vtque vna ex materia politae omnes! Vt eumdem inter se adspectum formamque retinent! Candidae omnes et leues, candore et laeuitate valde admodum praenitent renidentque, figuram eamdem et speciem ostendunt! At pictoris lineas vt admiror! et varia, et periucunda spectacula! omnis generis picturae lumina, colorum gratiam et venustatem, et insignem nitorem!* Vbi Casp. Barth. *in Not. pag.* 250. *Videtur*, inquit, *templum intelligere, dicatum auditoriis legalibus, vbi scholae iuridicae, ex quibus auditoriis viros doctos in omnem terrarum orbem depromtos scribit Chorographus incertus: παιδευτήριον τῶν νόμων iuris schola Gregorio Thaumaturgo.*

§. CCCLXIII.

Interitus huius scholae miserabilis.

At vrbem florentem, et ad inuidiam vsque felicem, anno Iustiniani XX. terrae motus subruit, et magnam studiosorum multitudinem vna ruina inuoluit, vt praeter vrbis pauimenta nihil superesset. Et quamuis Antecessores superstites scholam Sidonem transferrent, et ciues interim nihil facerent reliqui, vt vrbem instaurarent: eam tamen e ruinis prodeuntem noua excepit calamitas, incendium maximum, quo vrbs antiquissima, Phoeniciae post Tyrum metropolis, et colonia iuris Italici splendidissima tota in cineres consedit. Quae fusius narrat Agathias *Hist. Iustin. Lib. II. pag.* 47. vbi vrbem illam vocat τὴν καλλίστην, τὸ φοινίκων τέ ὡς ἐγκαλλώπισμα, *pulcherrimam, et totius Phoeniciae ocellum*, ᾗ τοῦτο πάτριον καὶ, ὥσπερ γέρας τι μέγιστον, τὸ νόμων αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεῖα *cui hoc patrium, et veluti maxima honoris praerogatiua fuerit, quod scholae iuridicae ei essent dicatae* *.

* Exstant in hanc Beryti ἅλωσιν *expugnationem* seu *excidium* elegantia Epigrammata Graeca in *Antholog. Lib. I. cap.* 68. *ep.* 19. quorum primum adscribere iuuabit:

Ἀ δ' ἐγὼ ἁ τλάμων ἁ πόλις, πόλις, ἁ μέμιγα νεκρῶις
Ἐννάέταις κεῖμαι ἁ παναποθλάτα.
Ἦφαιστός μ' ἐδάμασσε μέλα κλόνον ἐννοσιγαίω.
Φεῦ, ἀπὸ τοσσαλίᾶ κάλλεος εἰμὶ κόνις.
Ἀλλὰ παραστείχοντες ἐμὰν σοναχήσατε μοῖραν,
Σπήσατε Βηρυτῷ δάκρυα καὶ φθιμένᾳ.

Heu nimium infelix vrbs, non vrbs, lumine cassis
Fusa solo, en iaceo mixta cadaueribus.
Nec sat erat me Neptuni sensisse tridentem:
Mulciberis cladem hanc addidit ira nouam.
Haec, mihi quae pridem fuerat pulcherrima forma,
Eheu iam tenui puluere versa iacet.
Vos, quibus hac iter est, nostrae miserescite sortis:
Beryto et lacrymas post sua fata date.

§. CCCLXIIII.

Constantinus quaedam et in re publica innouauit.

Sed vt ad Constantinum M. reuertamur, is non modo in iuris prudentia, vt supra diximus plura innouauit, verum etiam in republica, toto orbe Romano nouo instituto in quatuor dioeceses vel praefecturas praetorianas descripto, Zosim. *Histor. Lib. II. cap.*

cap. 33. de quibus eruditissime post Auctorem *Notitiae imperii orientis et occidentis* a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratae, erudite egit Philippus Berier. *libris* Πιθανῶν *Probabilium* in *Thesaur. iur. ciu. Tom. IIII. pag.* 789. *seqq.* recusis, *diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, et episcoporum Romanorum ambitioni viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progrederentur, muniuit, et barbaris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, nouaque sibi imperia quaerendi in praestantissimis Romanorum prouinciis *. Zosim. *Histor. Lib. II. cap.* 34.

* Sunt tamen, quae pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animaduertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurimi incolerent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, et Romae plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vitio vertat Constantino, dum in oriente, quam in occidente, sedem imperii constituere maluit? Et quod commodius imperii domicilium eligere potuisset, quam Byzantium, speculam Europae, Asiae, et Africae tutissimam? Si consiliis non respondit euentus: id magis receptae iam imperii diuisioni, quam translationi sedis imperii, videtur tribuendum.

§. CCCLXV.

Iudicium de Constantino M.

Est hoc fatum Constantini M. vt plerasque eius actiones perstringant Zosimus, Iulianus, ὁ Παραβάτης *Apostata* immo et recentiorum scriptorum Christianorum quam plurimi. Contra eum laudibus in coelum euehunt Eusebius *in Vita*, et scriptores Christiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare soleat in calamum, et paganos Constantino ob sacrorum suorum euersionem infensos; Christianos eumdem ob munificentiam et patrocinium sibi praestitum admiratos esse, verosimile est: ita ii demum Ioue aequo iudicare videntur de hoc principe, qui nec naeuos eius dissimulant, et iustum pretium statuunt eius virtutibus, meritisque in rem Christianam plane eximiis.

§. CCCLXVI.

ICtis eorum temporum, quorum plerique deorum cultui adhuc dediti fuisse videntur, nihil magis in Constantino M. displicuit, quam quod iuris prudentiam, cui adsueti fuerant, innumeris quotidie constitutionibus emendaret, nouamque ei veluti faciem daret. Hinc metuentes constitutionum, quae ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam: operam dederunt, vt illae colligerentur in certos CODICES, et sic earum memoria ad posteros conseruaretur. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. cap.* 1.

Codices confieri tum coeperint.

* Ita κατ' ἐξοχὴν *eximie* vocabantur libri, in quibus constitutiones principum colligebantur, eosque quadratae formae fuisse, ostendit Schulting. *Iuris prud. vet. anteiustin. pag.* 377. Huius modi collectiones iam pridem plures exstabant, veluti IVLII PAVLLI *imperialium constitutionum libri sex*, *l.* 113. *D. de condit. et demonstr.* PAPIRII IVSTI *Constitutionum libri viginti*, ex quibus codices suos facile locupletare potuerunt GREGORIVS et HERMOGENIANVS, de quibus mox.

§. CCCLXVII.

Codex Gregorianus qualis fuerit.

Prior tale opus confecisse videtur siue GREGORIVS, siue GREGORIANVS *, nescio quis, qui principum anteriorum ab Hadriano ad Constantinum M. rescripta collegit, et sub certos redegit titulos. Sane quae supersunt fragmenta, licet paucissima, consistunt in constitutionibus Antoninorum, Seueri et Caracallae, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani et Gallieni, Cari, Carini et Numeriani, denique Diocletiani et collegarum, vt male Cuiac. *princ. Paratitl. Cod.* existimet, Gregorium vltra Valeriani et Gallieni tempora non processisse.

* De auctore huius Codicis fere omnia incerta sunt, adeo vt dubium sit, GREGORIVS an GREGORIANVS fuerit adpellatus. Posteriore enim sub nomine citari videtur ab Augustino *ad Pallent. Lib. II. cap.* 8. et a *Pariat. legg. Mos. et Rom. tit.*

1. §. 8. *seqq. tit.* 3. §. 4. *tit.* 6. §. 4. *tit.* 10. §. 8. *tit.* 15. §. 3. At quum tamen vbique subaudire liceat substantiuum *Codex*, et sub Constantino M. quidam floruerit GREGORIVS, praefectus praetorio circa annum Christi 336. *l.* 3. *C. Th. de ann. et tribut. l.* 2. *C. Th. de contrab. emt. l.* 1. *C. Iustin. de natural. lib.* non poenitenda sane est coniectura Iac. Gothofredi *Proleg. Cod. Theodos. cap.* 1. hunc ipsum Gregorium huius Codicis auctorem fuisse. Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente et Gratiano imp. scripsisse censuit *de clar. leg. interpretib. Lib. I. cap.* 66. nullo idoneo fundamento nititur.

§. CCCLXVIII.

Eius Codicis auctoritas et fragmenta.

Quamuis vero priuato GREGORII consilio instituta primum fuerit haec collectio, magnam tamen et in foro eius fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento *legi vnicae C. Th. de respons. prud.* subiecto *, vbi interpres, siue is ANIANVS, siue alius sit: *Gregorianum vero*, inquit, *et Hermogenianum ideo lex ista praeteriit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum et edictis.* Reliquias huius Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum et Cuiacium nobis exhibuit Ant. Schulting. in *Iurisprudent. vet. anteiust. pag.* 682. *seqq.*

* Nec minus idem probari potest ex *Const. summa reip.* §. 3. *de Iust. Cod. confirm.* vbi imperator: *vt sciant omnes, tam litigatores, quam disertissimi aduocati, nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus* TRIBVS CODICIBVS, *quorum iam mentio facta est, vel ex iis, quae Nouellae constitutiones ad praesens tempus vocabantur*, (sunt hae Nouellae Codici Theodosiano a Iac. Gothofredo subiectae,) *in cognitialibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse est vti, falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint.* Quid vero attinebat vsum et horum Codicum in foro sub poena falsi inhibere, si numquam auctoritatem in foro habuissent?

§. CCCLXVIIII.

Codicis Hermogeniani auctor.

Gregoriano Codice non multo posterior fuisse videtur HERMOGENIANVS, Reinesius *ad Inscript. pag.* 70. qui notissimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANVM

ICtum inter Alexandri Seueri consiliarios fuisse existimabat, non poterat sane, quin hunc Codicem scriptum esse, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, praefecto vrbi anno Christi 365. vel eius certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI ICti, aetatem in Constantini M. tempora omnino incidere, iam supra (§. 357.) ostenderimus: nihil sane impedit, quo minus eum huius Codicis auctorem esse potuisse statuamus cum Ant. Augustino et Iac. Gothofredo *.

* Dicimus, illum auctorem esse potuisse, fuisse pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim per ea tempora plures Hermogenes et Hermogeniani: quorum posteri sunt *Hermogenes Ponticus*, praef. praet. orient. anno 358. defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XVIIII. cap.* 12. et *Lib. XXI. cap.* 7. *Q. Clodius Hermogenianus Olybrius*, praef. praet. et vrb. anno 365. cos. anno 379. *l.* 2. *C. de haered. l.* 1. *C. de sport. et sumt. l.* 4. *C. quemadm. test. aper.* Grut. *Inscript. pag.* 353. *num.* 2. Reines. *Inscript. Class. XX. num* 371. *Anicius Hermogenianus Olybrius*, cos. anno 395. *l.* 24. *et* 25. *C. de nauicul. l.* 41. *C. de transact.* Gruter. *Inscript. pag.* 352. *num.* 5. 6. *pag.* 353. *num.* 1. *pag.* 450. *num.* 2. *et* 3. *Clodius Hermog. Caesarius*, cos. anno 397. et praef. praet. *l.* 2. *C. de alluu. C. Clodius Hermog. Olybrius*, Grut. *Inscript. pag.* 392. *num.* 5. consularis Tusciae et Valeriae. *l.* 72. *C. Th. de decur.* Horum, eorumque maiorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit diuinare, et quam paene ἐκ τῶν ἀδυνάτων *impossibile* verum Codicis huius auctorem eruere, nemo non intelligit.

§. CCCLXX.

An tres eius editiones.

Tres eius codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri, *in praefat. oper. paschalis.* Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis paschalis, eorum textum metricum in prosam tranferre non dubitarit: *cognoscant*, inquit, *Hermogenianum, doctissimum iuris latorem, tres editiones sui operis confecisse.* Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI *Epitomatis iuris,*

quam de Codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio reddi posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones, quae antea eius diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus.

§. CCCLXXI.

Eius materia et fragmenta.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani et collegarum eius, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quae supersunt, Diocletiani et collegarum nomina praeferunt *, quamuis quaedam horum constitutiones iam fuerint in Codice Gregoriano, sed paullulum diuersae. Huius quoque codicis reliquias nouissime debemus Ant. Schultingio, qui eas cum doctissimis adnotatiunculis suis edidit *in Iurisprudent. vet. anteiustin. pag.* 709. *seqq.* Aliam tamen constitutionem, quae in his fragmentis non habetur, seruarunt Graeci iuris interpretes, de qua Cuiacius *Obs. Lib. XII. cap.* 35.

* Tres tantum primae constitutiones nomen AVRELII aug. praeferunt. Iam Plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante et post Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AVRELIVS VICTORINVS et L. AVRELIVS VICTORINVS, M. AVRELIVS MARIVS, M. AVRELIVS CLAVDIVS, M. AVRELIVS QVINTILLVS, M. AVRELIVS TACITVS, M. AVRELIVS PROBVS, M. AVRELIVS CARVS, M. AVRELIVS CARINVS, M. AVRELIVS NVMERIANVS: sed laudatissimus Schultingius ostendit, has quoque constitutiones esse Diocletiani et Maximiani augustorum, quod ambo apud Gruter. *Inscript. pag.* 259. et alibi passim vocentur AVRELII.

§. CCCLXXII.

Status iuris sub Constantini M. liberis.

Sub Constantini liberis, immo et post illos ad THEODOSIVM iuniorem, eadem per omnia, quae sub Constantino M. fuit iuris prudentiae facies. Nam et sequentes imperatores Christiani id fere agebant constitutionibus suis, vt ius Romanum non modo ad maiorem simplicitatem, sed et, quod Eusebius *Vit. Constantin. Lib. IIII. cap.* 26. de Constantino M. praedicat, ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον, *ad maiorem sanctitatem* traducerent. Sic exempli gratia Constantinus iunior iuris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus, radicitus amputauit: *l.* 1. *C. de form. et impetr. act. subl.* idemque cum fratribus permulta sanxit, ad euertendas paganorum superstitiones, coërcendos Iudaeos, et prouehendam religionem Christianam comparata *.

* Tales sunt sanctiones Constantii, Iudaeis alioquin parum aequi, ne Iudaei mulieres e gynaeceo principis in turpitudinis suae consortium ducerent: *l.* 6. *C. Th. de Iud.* vt ex Christiano Iudaei effecti bona fisco vindicarentur: *l.* 7. *C. Th. eod.* Iudaeus ne Christianum haberet mancipium: *l.* 2. *C. Th. l.* 1. *C. Iust. ne Christ. mancip.* Sozom. *Hist. eccles. Lib. III. cap.* 16. Constantis porro et Constantii constitutiones, vt cessaret superstitio, templa occluderentur, et sacrificiorum aboleretur insania, *l.* 2. *et* 4. 5. 6. *C. Th. de pagan.* templis tamen extra moenia parceretur, *l.* 3. *C. Th. eod.* vt episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis et lustrali collatione immunes essent. l. 8. *C. Th. l.* 1. *C. Iustin. de episc. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. 14. 15. *sequ. C. Th. eod.* vt a foro saeculari sint exemti. *l.* 12. *C. Th. de episc.*

§. CCCLXXIII.

Sub Iuliano imp.

Qui viuo Constantio imperium extorsit, IVLIANVS, ad pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Christianorum odium constituit. Nam et templa deorum aperuit, et profanos ritus vbique instaurauit: Ammian. Marcell. *Lib. XXII. cap.* 7. Christianis quoque honorum aditum interclusit, Sozom. *Hist. eccles. Lib. V. cap.* 15. Greg. Nazianz. *Orat. I.* et eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Hist. eccles. Lib. III. cap.* 16. quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. cap.* 15. inclemens visum. Cetera princeps grauis et eruditus, permulta praeclare constituit, (Petr. Cunaei *praefat. ad Iuliani Caesares,*) vt plerasque eius constitutiones in codicem suum recipere non dubitarit Theodosius Iunior *.

* Ali-

* Aliquando tamen merito desideres compilatorum iudicium, qui plures Iuliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo et manifesto impias, in codicem illum receperunt. Iac. Gothofr. *Prolegom. Cod. Theodos. cap.* 2 *pag.* 188. Et sane quis in Codice, fori Christiani vsibus destinato, ferat, *l.* 4. *et l.* 5. *C. Th. de sepulcr. viol.* quae omnem paene veterum superstitionem de religione deorum manium, reliquiis non contrectandis, aggeribus consecratis, de funeribus oculos hominum infaustis adspectibus incestantibus, vt ad deos et templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni sibi non duxerunt, Constantini M. et Valentiniani constitutiones de licito haruspicinae vsu illi iuris corpori inserere: *l.* 1. *C. Th. de pagan. l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Th. de malef. et mathem.* quid eos prohibuisset, Iuliani sanctiones eiusdem furfuris in opus suum referre?

§. CCCLXXIIII.

Misera iuris prudentiae conditio.

Ceterum quam misera sub hoc principe fuerit iuris prudentiae conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane ICtus alicuius nominis illud tempus illustrauit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum studio, et illud libertinis et infimae plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegyr. XI. cap.* 20. *iuris*, inquit, *ciuilis scientia, quae Manlios, Scaeuolas, Seruios in amplissimum gradum dignitatis euexerat*, LIBERTORVM *artificium dicebatur.* Nec probabile est, intra paucos annos, quibus rerum potitus est Iulianus, ita reflo-ruisse iuris prudentiam, vt aliter sese res habere coeperit.

§. CCCLXXV.

Status iuris sub Iuliani successoribus ad Theodosium M.

Cito transiit haec nubecula, quod praedixerat Athanasius apud Socrat. *Hist. eccles. Lib. III. cap.* 14. ac proinde Constantini M. vestigiis postea strenue institerunt IOVIANVS, VALENTINIANVS, VALENS, GRATIANVS, et THEODOSIVS M. quorum plurimae existant constitutiones, ad eumdem finem comparatae, quem Constantino M. ob oculos fuisse, paullo ante obseruauimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, τὸν τῶν

πραγμάτων ὄγκον ἀ φέροντος *rerum molem non sustinentis*, vti de eo iudicat Zosimus *Histor. Lib. IIII. cap.* 4. qui, vt Arianis consuleret, libertatem omnibus dedit, suum in colenda religione iudicium sequi*: quod edictum singulari *oratione de religionibus*, quae Latine tantum exstat, collaudauit Themistius, *pag.* 155. *Oper. edit. Harduini.* THEODOSIVS M. quantum dederit operae, vt omnes antiqui iuris ambages, si quae superessent, tolleret, bonisque legibus armaret rem publicam; patet ex Socrate *Hist. eccl. Lib. V. cap.* 18. ipsaeque eius constitutiones, quas se singulari commentario illustraturum promiserat FRANC. BALDVINVS, satis euincunt.

* Neque enim, quod conscientiae libertati faueret, huius modi proposuerat edictum, sed vt Ariani sui tanto securius in orbe Romano agerent. Vnde ipse postea Valens grauis fuit catholicis. Io. Antiochen. *in Excerpt. Peiresc. pag.* 847. Ὁ δὲ Οὐάλης τῆς Ἀρείᾳ δόξης μεταποιούμενος μέγιστον ἐκίνει κα[ὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν διώγμων, ὡς πολλοὺς μὲν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναιρεῖσθαι, πολλοὺς δὲ καὶ ἐξορίαις ὑποβάλλεσθαι, καὶ αὐ[τὸς δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ἐμφωλεύοντας τῶν ἰδίων σηκῶν ἀπελαύνεσθαι: *sed Valens, Ariana infectus labe, grauissimam in Christianos persequutionem excitauit, adeo, vt multi iudicum sententia damnati interirent, multi in exsilium truderentur: nec pauci ex iis, qui in eremo abditi erant, e casis suis pellerentur.* Res ad saeuiorem spectabat lanienam, nisi Christianorum patrocinium suscepisset paganus ille Themistius. Socrat. *Hist. eccl. Lib. IIII. cap.* 3. Sozomen. *Hist. eccl. Lib. VI. cap.* 36. Orationem tamen, quam tunc habuit Themistius, intercidisse, aduersus Antonium Pagi ostendit Fabric. *Biblioth. Graec. V.* 18. *Tom. VIII. pag.* 10. Similes Valentiniani constitutiones de libertate conscientiae exstant *l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Th. de malef. et mathem.*

§. CCCLXXVI.

Iuris prudentiae moles et misera facies.

Interim nimia illa imperatorum diligentia factum est, vt in immensam paene molem excresceret iuris prudentia. Nam praeter tot ICtorum opera, quorum haud exigua erat in foro auctoritas, quorumque duo paene millia sua adhuc aetate exstitisse, testatur Iustinianus, *l.* 2. §. 1. *C. de vet. iure enucl.* tam immen-

mensa erat constitutionum veterum nouarumque silua, vt Eunapius *in vita Aedesii, pag.* 72. ius ciuile ἄχθος καμήλων πολλῶν *multorum camelorum onus* vocaret, et nullum paene erectius ingenium isti se labyrintho committere auderet.

* Egregiis veterum testimoniis hoc probauit Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. cap.* 1. *pag.* 185. Mamertini querelam, quae ad tempora Iuliani et anteriora pertinet, iam supra (§. 374.) audiuimus. Sub finem saeculi quarti, Asterius episc. Amasen. *Homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. cod.* 271. meminit seruli Scythae, a ciue Antiocheno emti, qui ius professus sit (ἄνδρος νόμων ἀφῶν διδάσκαλος, quem se ipsum ius docentem audiuisse, profitetur. At nemo eorum temporum iuris peritos, illorumque ignorantiam, fastum, et caninum optimos quosque adlatrandi studium elegantius descripsit Ammiano Marcellino *Lib. XXX. cap.* 4. qui locus prolixior est, quam vt hic locum inueniat.

§. CCCLXXVII.

Theodosii II. et Valentiniani Constitutio de responsis prudentum.

Remedium huic malo reperisse sibi videbantur THEODOSIVS iunior et VALENTINIANVS, edita anno 426. constitutione, qua Papiniani, Paulli, Caii, Vlpiani ac Modestini opera, quaeque hi quinque viri ex aliorum veterum ICtorum libris in suos transtulissent, exceptis Vlpiani et Paulli notis ad Papinianum, nec non secundo loco Scaeuolae, Sabini, Iuliani et Marcelli scripta, si prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, sola in foro citari permiserant, ita vt plurium sententiae vincerent pauciorum, et si par sit ita sentientium numerus, eorum praeferretur sententia, cui adstipuletur Papinianus. *l. vn.* C. *Th. de respons. prud.* Sed quum parum prudentiae legislatoriae prae se ferat haec sanctio *: eam ex codice suo merito exsulare iussit Iustinianus.

* At ita non iusti ac aequi habebatur ratio, sed auctoritatis, et plurium dissentientium non ponderabantur, sed numerabantur sententiae. Quum ergo prudenter obseruauerit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. cap.* 4. *iuris scientiam repugnantium sibi legum*

gum aboleuisse dissidia: actum procul dubio fuit de iuris prudentia publicata hac constitutione. Et hinc ad pristinam perfectionem neminem eorum temporum peruenisse animaduertimus, quamuis in constituendis iuris peritis, qui ius ciuile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodosius ille iunior. *l. vlt. C. Th. de stud. liber. vrb. Rom. et Constantinop. l. vn. C. Th. de professor. qui in vrb. Constantinop. docentes ex lege meruer. comitiu.*

§. CCCLXXVIII.

Codex Theodosianus.

Idem THEODOSIVS iunior anno 438. constitutiones principum ad certum modum redigere studuit: et hinc, quotquot a Constantino M. ad id vsque tempus prodierant sanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHVS eunuchus, expraefectus et consul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l.* 6. C. *Th. de collation. donatar. l.* 5. C. *Th. de his, qui ad eccles. confug.* Marcellin. *Com. in Chron. ad ann.* 448. *pag.* 41. *edit. Scalig.* Suid. *Tom. I. pag.* 227. *pag.* 899. *Tom. II. pag.* 175. *Tom. III. pag.* 135. *edit. Kuster.* familiam duxit, digessit in codicem, qui ab ipso THEODOSIANVS adpellatur, Isidor. Hispal. *Orig. Lib. V. cap.* 1. eumque postea singulari nouella Constitutione, quae inter Theodosianas prima est, confirmauit. Iac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theodos. cap.* 3. *pag.* 189. Hunc Codicem luculentis Iac. Gothofredi commentariis illustratum post eximii huius ICti obitum edidit Ant. Maruillius *Lugd.* 1668. *fol. Tomis VI.* quae editio Lipsiae nuper repetita, collato Vurzburgensi codice antiquissimo, emendatior prodire coepit.

* Prosper Aquitanic. *in Chronico Part. I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum*: quod Iac. Gothofredus *Prolegom. cap.* 1. *pag.* 184. interpretatur de principibus Christianis, quia ipsa Christiana religio illis temporibus lex catholica, *l.* 1. *C. Th. de haeret.* lex Christiana, *l.* 16. *C. Th. de episc.* lex sanctissima, *l.* 5. *C. Th. eod.* lex superna, *l.* 49. *fin. C. Th. de decurion.* lex venerabilis vel veneranda, *l.* 7. *l.* 13. *C. Th. de Iudaeis*, vocata sit. Sed quis hoc sensu *legitimum principem* vocet Iulianum, cuius tamen constitutiones vtramque in hoc Codice paginam faciunt? Potius

tius ergo *principes legitimi* opponuntur tyrannis, quorum tum plurimi imperium per bina saecula adfectarunt, veluti sub Constantino M. *Maxentius*, *Licinius*, *Valens*, *Martinianus*, *Calocaerus*: sub eius filiis *Magnentius* Francus, *Vetranio*, *Decentius*, *Nepotianus*, *Siluanus*: sub Valentiniano et Valente *Procopius*, *Marcellus* Protector, *Valentinianus*, *Firmus* Maurus: sub Theodosio M. *Theodorus*, *Maximus*, *Victor*, *Eugenius*; sub eius filiis *Stilicho*, *Eucherius*, *Marcus*, *Gratianus*, *Constantinus et Constans*, *Gerontius*, *Maximus*, *Iouinus*, *Sebastianus*, *Sarus*, *Fl. Priscus Attalus*, *Heraclianus*, *Sabinus*, *Gildo*, *Plinto*, *Iouinianus* et *Sallustius*; de quibus ceteris scriptoribus adcuratius egit Christ. Ad. Rupert. *Obseru. in Synops. Besoldi cap.* 15. *pag.* 388. 390. *sequ. pag.* 403. *sequ. pag.* 410. *sequ. pag.* 415. *sequ.* Quum ergo constitutionum ab his nominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio: ille leges *legitimorum* dumtaxat *principum* sinu suo complecti dicebatur.

§. CCCLXXVIIII.

Nouellae Theodosii II. et succesorum.

Quum vero perfecto hoc codice subinde nouellae prodirent constitutiones non modo ipsius THEODOSII II. sed et VALENTINIANI III. MARTIANI, MAIORIANI, SEVERI, LEONIS, et ANTHEMII, eas Nouellas primum edidit Petr. Pithoeus *Paris.* 1571. vnde eius opera *anno* 1609. edita migrarunt, sub titulo: *Nouellae constitutiones imperatorum Iustiniano anteriorum, nunc primum in vnum corpus collectae, et iunctim editae*, cum notulis marginalibus publici iuris fecit Conr. Rittershusius IC. Altorphinus, *Francof.* 1615. 8. postea easdem Codici suo Theodosiano, veluti mantissam, subiecit Iac. Gothofredus *.

* Promiserat Leonardus Adami, Volsinensis auctor, scripta *Historia Arcadica*, seu Academiae Arcadum, cuius ipse socius erat, famam consequutus, se has Nouellas nec non Papiniani *Responsa* multo auctiora atque emendatiora ex vetustissimo codice MSC. Ottoboniano editurum, simulque in lucem protracturum quinque nouellas adhuc ineditas. Sed mors, quae virum doctissimum anno 1719. die VIII. Ianuarii rei publicae litterariae eripuit, omnia eius consilia, in primis, quae de edendo Libanio et Iornande ceperat, turbauit.

§. CCCLXXX.

Scholae iuridicae Romana et Constantinopolitana.

Maximi porro iure meritoque faciendum et THEODOSII II. studium, quod bonas litteras, et in his iuris prudentiam quoque, prouehere conabatur. Huic enim praecipue originem ac natales debent SCHOLAE *Romana* et *Constantinopolitana*, in quibus praeter tres oratores, decem grammaticos, quinque sophistas, et vnum philosophum duo constituti fuerant professores, *qui iuris et legum voluntatem panderent*, *l. vn. C. de stud. lib. Romae et Const.* quosque post viginti annorum stipendia, comitiua primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO iuris perito *. *l. vn. C. Th. de profess. qui in vrb. Constantinop. docent. ex leg. mer. comit.* Add. Herm. Conringii singularem, qui *l. vn. C. de stud. liberal.* illustrauit, commentarium. Ceterum quantus ex eo tempore concursus cupidae legum iuuentutis factus sit Romam, quam Sidonius Apollin. *Lib. I. epist. 6. legum domicilium* vocat, insequente exemplo pluribus exemplis docebimus. Vid. Sauaro *ad Sidon. ibid.* Franc. Iuret. *ad Simmach. Lib. VIIII. epist.* 83. Alteserr. *Rer. Aquitann. Lib. III. cap.* 5.

* Mentionem haec lex facit quorumdam eius temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitiuae ornantur, veluti *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in* Ελλαδιος *Elladios*, Socrates *Hist. eccles. Lib. V. cap.* 16. *Syriani*, grammatici Latini, *Theophili* sophistae, *Martini* et *Maximi*, praecipue iuris periti LEONTII, cuius alibi nusquam, quod sciamus, fit mentio, nisi quod ex *l.* 3. *C. Th. de frum. vrb. Constant. l.* 8. *C. Th. de princ. agent.* et *l. vlt. C. Th. de haeret.* constet, decennio post editam *l. vn. C. Th. de professor. qui in vrb. Constantinop. docent. Leontium* quemdam praefectum vrbi Constantinopoli fuisse. Potest hic sane noster, quia *Themistium*, sophistam, et alios artium professores, ad hanc dignitatem adspirasse, nouimus. Gothofr. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. pag.* 114.

§. CCCLXXXI.

Status iuris Rom. sub Theodosii II. successoribus ad Iustinianum.

Et talis quidem fuit iuris prudentiae facies sub imperatoribus Christianis etiam insequentibus usque ad magnum illum iuris Romani restitutorem, IVSTINIANVM. Quae enim in *Codice* nostro exstant, constitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS, Isaurici, ANASTASII, et IVSTINI, Thracis, ita sunt comparatae, vt multa a maioribus constituta iis aboleantur. Nam et tutelam mulierum perpetuam iisdem fere cessasse temporibus, nouimus. Vid. Eu. Otton. *Dissert. de perp. mul. tut.* Attamen et quaedam prudenter immutata esse, fatendum est, veluti dum *ab Anastasio* emancipationis veteris necessitas sublata, et a Leone vetus rigor aduersus plus iusto petentes mitigatus est. §. 33. *Inst. de act.*

CAPVT VI.

DE COMPOSITIONE IVRIS IVSTINIANEI, EIVSQVE IN ORIENTE ET OCCIDENTE VSV ET FATIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. CCCLXXXII.

Iustiniani imp. res praeclare gestae.

PRogredimur ad postremam iuris prudentiae Romanae periodum, quam a IVSTINIANI imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Taurisini, et Biglenizae filius *, antea *Vprauda* dictus, per Iustinum auunculum peruenit ad imperium, iam misere a barbaris laceratum. Et tamen iste, vt vere ac iure gloriatur, *princ. proem. Instit.* et armis condecorauit, et legibus armauit rem publicam. Nam et Persas compescuit, et victis Vandalis, Africam iterum fecit prouinciam, et Gothorum in Italia et Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandal. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Iustin.* et Io. Petr. a Ludvig. *in Iustiniano, cap.* 8.

* Quum lecturis IVSTINIANI historiam, non possint non omnia quodam modo obscura esse, nisi perspectam habeant vniuersam imperatoris familiam: licebit eius agnatos, cognatos, adfines, vna tabula comprehendere, ne operam supra tot ICtis nauatam tanto imperatori denegare velle videamur.

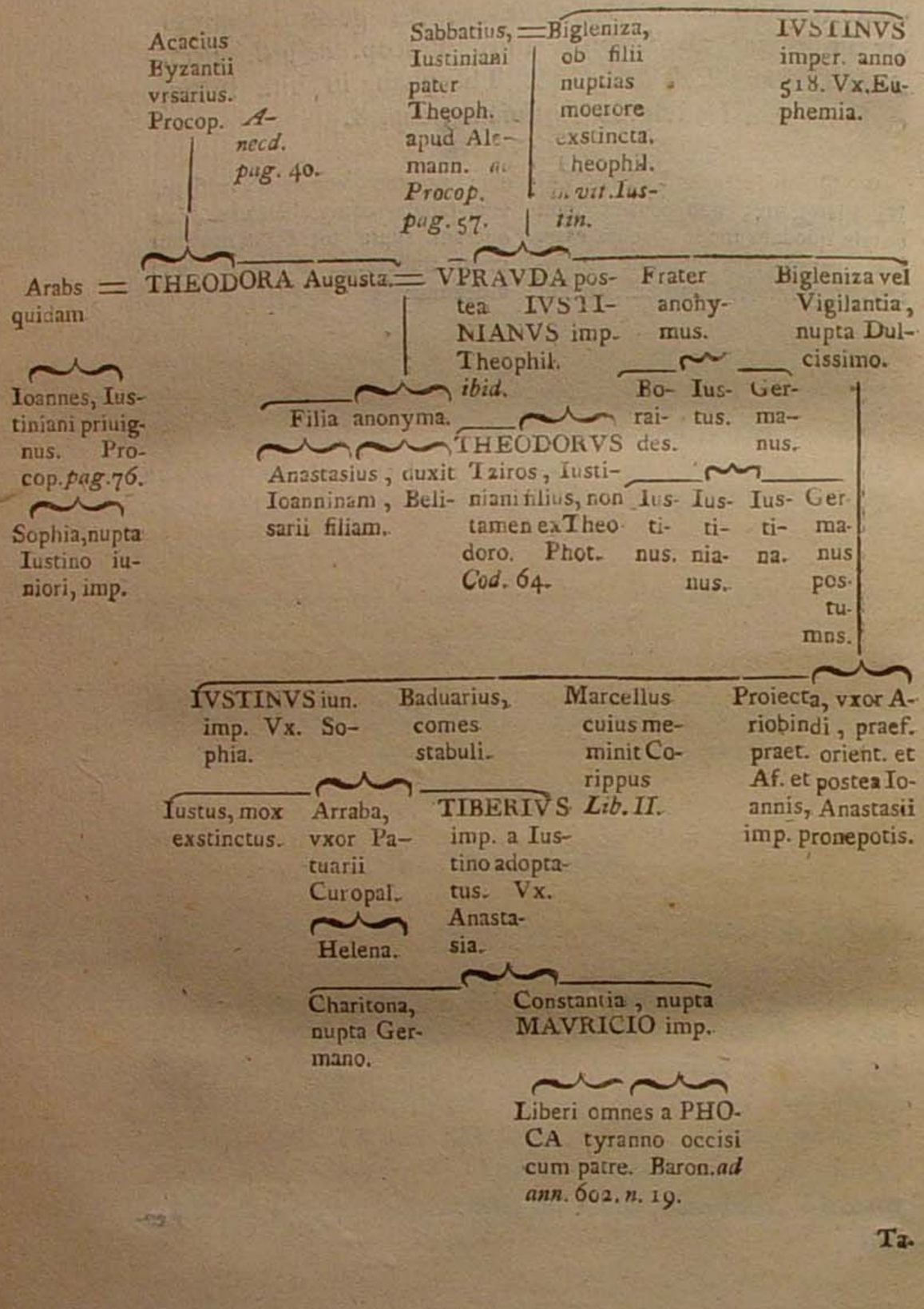

Ta-

Talis fuit IVSTINIANI familia, barbara et modica origine, sed per integrum fere saeculum magno hominum illustrium prouentu insignis. Stemmata iam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. pag.* 67. Car. du Fresne *in Byzantin. pag.* 97. 98. 99. Io. Petr. a Ludevig. *in Iustiniano. cap. VIII. pag.* 131. Sed spero, nostrum paullo plenius visum iri. Ne tamen dissimulem, vnde profecerim, fateor me hic potissimum sequutum esse Christ. Adam. Rupertum, de vniuersa Iustiniani familia praeclare meritum *in Obseru. in Synops. Besoldi min. cap.* 15. *pag.* 467. *sequ.*

§. CCCLXXXIII.

Anceps eius fama ob libros Procopii.

Et tamen iunctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum, faciunt permulti, eiusque vitia et naeuos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam vt et ipsum, et Theodoram vxorem, et Tribonianum, administrum, et totam eius aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PROCOPII ἀνέκδοτα *anecdota* primum a Nic. Alemanno *Lugd.* 1623. *edita*, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus IVSTINIANVM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum aduersus Iustinianum *, tum aduersus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, iam ostenderunt cum GABR. TRIVORIVS in *Obseruatione apologetica*, et Io. CHIFLETIVS *in Dissertatione apologetica de iuris utriusque architectis*, quos libellos *Tomo I. Thesauri iuris ciuilis* insertos animaduertimus, tum THOM. RIVIVS in *Defensione Iustiniani*, edita *Francof.* 1628. 8. Io. EICHELIVS in *Animaduersionibus ad Procopium*, *Helmst.* 1654. 4. CHRISTOPH. AD. RVPERTVS *in Obseru. ad Besoldum*, *pag.* 465. *seqq.* et nouissime Io. Petr. a Ludevig in *Iustiniano*, reconditae doctrinae opere, et suum apud posteros quoque pretium habituro, excuso *Halae* 1731. 4.

* Quid tuto credas homini, in reliquis libris Iustinianum laudibus velut in caelum euehenti, in *Anecdotis* vero eumdem traducenti tamquam hominem fatuum, et omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut insigni adulatori, si priora falsa sunt, aut si

si posteriora, calumniatori turpissimo? Quid tuto credas homini, qui eas saepe criminationes profert, quas ipse procul dubio falsissimas esse non ignorauit? Tales sane sunt fabulae, quas de artibus Theodorae daemoniacis, et *pag.* 57. de Iustiniano ex incubo daemone concepto narrat. Et tamen non haec tantum facile credunt viri docti, sed et illas maledicentissimi scriptoris calumnias augent calumniis, veluti quod fuerit ἀναλφάβητος *omnino illiteratus*, quod a pietate Christiana alienum se ostenderit, quae aliaque ἐγκλήματα *convicia* solide a principe illo depulit Conr. Sam. Schurzfl. *Diss. de Iustiniano orthodoxo.*

§. CCCLXXXIIII.

Eius patria.

Natus est IVSTINIANVS, si Zonarae fides, anno erae Dionys. 482. V. Id. Maiis. Patriam habuit Taurisium, quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, et a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadriturritam vocauit. Quum vero Archidae, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, et illi, basilicis palatiisque ornatae, et nouo vocabulo *Iustinianae primae*, ad metropoleos dignitatem euectae, nutricationis officium altrici patriae rependit. Procop. *de aedific. Iustin. pag.* 167. *sequ.* Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei *Bederinam* patriam tribuunt cum Agathia *, *Histor. Lib. V. pag.* 307.

* *Bederinam* regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur Io. Petr. a Ludewig. *in Iustin. cap.* 8. §. 1. *pag.* 127. cuius et elegans illa coniectura est, idem esse *Taurisii* et *Ochridae* vel *Achridae* nomen, illud Latinum a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, quasi *Ochsenried*. Enimuero Procopius Bederinam praesidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, potestque adeo credi, locum Iustiniani natalem promiscue modo ab arce *Bederinam*, modo ab oppido, quod prima eius incunabula vidit, *Taurisium* dictum esse.

§. CCCLXXXV.

Quomodo et quando ad imperium peruenerit.

Iustini imp. auunculi ope primum anno 521. ad consulatum, deinde ad patriciatum et comitiuam domesticorum, hinc porro ad nobilissimatum, ac demum ad augustum fastigium peruenit, viuo adhuc auuncu-

lo anno Christi 527. Kal. Apr. Zonar. *Annal. Lib. XIIII. pag.* 60. Euagr. *Hist. eccl. Lib. IIII. cap.* 9. Procop. *Anecdot. pag.* 37. Mortuo quatuor mensibus post Iustino, ipse solus rerum potitus annos imperauit XXXVIII. caesisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque vrbibus, et legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit anno 565. die XIIII. Nouembr. *Chron. Alexandr. ad h. ann.* dignus profecto, cuius aetas in meliora tempora incidisset.

§. CCCLXXXVI.

Consilium eius de iure in ordinem digerendo.

Quum animaduerteret princeps, miserrimam esse iuris prudentiae faciem, de vniuerso iure Romano in concinniorem ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitauit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset, magnis profecto sumtibus in palatio aluit viros iuris peritia illis temporibus celeberrimos, et partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant IOANNES, qui excellentissimus exquaestor sacri palatii, consularis, atque patricius; PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis, atque patricius; BASILIDES, vir excellentissimus expraefectus praetorio orientis, ac patricius; THOMAS, vir gloriosissimus, quaestor sacri palatii, et exconsul; LEONTIVS, expraefectus praetorio, partim antecessores scholae Constantinopolitanae et Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILVS, CRATINVS, DOROTHEVS, ANATOLIVS, THEODORVS, ISIDORVS, THALELAEVS, SALAMINIVS, CONSTANTINVS; partim caussarum patronos disertissimos, veluti STEPHANVM, MENNAM, PROSDOCIVM, EVTOLMIVM, TIMOTHEVM, LEONIDEM, LEONTIVM, PLATONEM, IACOBVM, IOANNEM, DIOSCVRVM, et PRAESENTINVM. Hi enim omnes recensentur * *l.* 2. §. 9. 11. *l.* 3. §. 9. *C. de vet. iur. enucl. Const. haec quae necessario* §. 1. *de nouo cod. fac. Const. summa reip.* Quos viros ad id adhibuerit.

§. 2. *de Iustin. Cod. confirm. Const. cordi nobis* §. 2. *de emend. Cod. Iustin. et* §. 3. *prooem. Instit.*

* Sunt in his quidam viri docti, aliunde quoque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecdot. pag.* 111. vbi eum vocat ἄνδρα δικαίως τὸ ἀκρότατον ἐπιμελητὴν γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρεύον, *virum aequi iustique obseruantissimum, in eoque munere ab omni quaestu purum et vacuum.* BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers.* vocat *virum mansuetudine et aequitate inter patricios clarum.* In primis de ANATOLIO ipse Iustinianus *Const. Tanta*, §. 9. *de confirm. Dig.* non id modo obseruat, *eum virum illustrem, magistrum, et apud Berutienses iuris interpretem constitutum esse*, sed et addit, *eumdem ab* ANTIQVA STIRPE LEGITIMA *procedere, quum pater eius* LEONTIVS, *et auus* EVDOXIVS, *post* PATRICIVM, *inclytae recordationis quaestorium, et Antecessorem, et* LEONTIVM, *virum gloriosissimum, praefectorium, consularem, atque* PATRICIVM, *filium eius, optimam sui memoriam in legibus reliquerint.* Ex quo loco patet, similem hanc familiam fuisse genti Muciae, quam iuris prudentiam, tamquam gentilitium bonum sibi retinuisse, supra obseruauimus.

§. CCCLXXXVII.

Iis praefecit Tribonianum, virum honoribus variis unctum.

Sed horum omnium non modo ἐργοδιώκτης, *exactor operis*, sed et antesignanus fuit TRIBONIANVS, vel, vti plerique codices eum vocant, TRIBVNIANVS, gente Pamphylius, patre vsus Macedoniano, Procop. *de bello Pers. pag.* 263. qui postea virtute et doctrina viam sibi ad summos in palatio et re publica honores muniuit, quippe *vir magnificus, magister* scilicet officiorum, (Guther. *de offic. dom. Aug. Lib. II. cap.* 20. *Lib. III. cap.* 10. Cassiodor. *Var. Lib I. cap* 12. 13. *Lib. VI. cap.* 6.) *exquaestor sacri palatii*, §. 3. *Inst. prooem.* itemque *exconsul, Const. omnem reip.* §. 2. *ad Antecessor. et Const. Tanta* §. 9. *de confirm. Digest.* Quos titulos Triboniani egregie illustrat Christ. Gottl. Schvarz. *in Schol. philol. ad prooem. Iustin. cap.* 2. *pag.* 37. *seqq.* *

* Certum est, Tribonianum plebis exutum eam tamen mox ob seditionem Victorianorum recepisse: Procop. *de bello Pers.* quaestura S. Palatii in gratiam *Lib. I. cap.* 24. Nam ei vita demum

num functo in quaestura successisse Iunilium Afrum, tradit Procop. *in Anecdot. cap.* 20. Aldobrandinus tamen et Schuarzius, exquaestorem tunc dictum esse quaestorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ ὑπάτων *exconsul*, vel *ex consule* non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus coss. tum ordinariis, tum suffectis, tum honorariis eminentior. Vid. Schvarz. *ibid. pag.* 39. *sequ.*

§. CCCLXXXVIII.

Huius quoque viri vita, non minus ac ipsius IVSTINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius *de vit. philosoph. pag.* 63. illum vocat ἕλληνα καὶ ἄθεον *paganum et atheum*: Suidas *in* Τριβωνιανὸς, ἕλληνα, καὶ ἄθεον, ἀλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως, *paganum et impium, et a Christianorum fide prorsus alienum*, immo et κόλακά τε καὶ ἀπατεῶνα, *adulatorem et impostorem*, quippe quem persuasisse aiunt Iustiniano, eum non moriturum, sed viuum in coelum raptum iri. Procop. Ἀνεκδότ. *Anecdot. pag.* 63. Addunt alii auarum fuisse hominem, et ius venale habuisse. Sed vti ipsae dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum praeclusa, calumnia vero de adulatione ista tam absurda est, vt nemo eam vel probabilem saltim sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterue detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium *. Varia de eo iudicia.

* Tantum sane abest, vt Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Iustiniani peruenire, vt diserte testetur Cedrenus *Annal. pag.* 366. illum διωγμὸν κατὰ ἑλλήνων καὶ πάσης αἱρέσεως, *persequutionem paganismi et omnium haereseon* mouisse, δεσποτείας μόνης ὀρθοδόξης πολιτεύεσθαι, *lege lata, vt soli orthodoxi rem publicam gererent.* Mendacium porro de Iustiniano in coelum rapiendo tam est putidum, vt aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruisse Iustinianum oporteret, si vel ille ausus esset tam proterue illudere principi, vel hic se eo modo ludibrio haberi passus esset. Denique si largiamur, opum adpetentiorem fuisse Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuisse: an inde sequitur, vt ei et iura venalia fuisse dicamus? Sane ipse Procop. *de bello Persico*

Lib. I. Tribonianum vocat *virum moribus et disciplina omnium artium nulli secundum*, et paullo post ei iam fatis functo, hoc perhibet testimonium: *eum virum multis post magistratum viuentem annis, morbo decessisse, nihilque a quoquam ingratum esse passum, quum natura mitis et humanus fuerit, iisque moribus simul et doctrina singulari vnicum auaritiae morbum obscurarit.* An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, et qui virtutem post nummos habuit?

§. CCCLXXXVIIII.

Primo confectus Codex Iustinianeus.

Capto semel illo consilio iuris in meliorem ordinem redigendi, IVSTINIANVS primum anno erae Christianae 528. decem viris, inter quos et TRIBONIANVS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exstabant, Codicibus constitutiones utiliores seligerent, easque, resectis praefationibus, et mutatis, quae eorum temporum foro minus concinna viderentur, vna cum iis, quae ipse adhuc edidisset, in XII. libros, et sub certis titulis digererent. *Const. Haec, quae necessario, de nou. Cod. fac.* Eum insequente anno absolutum IVSTINIANEVM vocauit *, Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. cap.* 25. Ioann. Antiochen. *pag.* 183. editaque anno 529. d. VII. Id. Apr. constitutione, publicauit, et suppressis tribus istis Codicibus, solum istum in foro pro norma haberi iussit. *Const. summam reip.* §. 3. *et* 5. *de Iustin. Cod. fac.*

* Est et hoc inter ea, quae in Iustiniano reprehendit Procop. Ἀνεκδότ. *Anecdot. pag.* 46. quod omnia a suo nomine dici voluerit. Ἀρχάς τε μενέσας ἀνέρει· τὰς δὲ ἀρχάσας ἐφίστη τοῖς πράγμασι, τὰς τε νόμους, καὶ τῶν στρατιωτῶν τὰς καταλόγους· ταῦτὸ τοῦτο ἐποίει, ὃ τῷ δικαίῳ ἴκων, οὐδὲ τῷ ξυμφέρον ἐς τοῦτο ἰὼν μένος, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα νεωτερά τε, καὶ αὐτῷ ἐπώνυμα εἴη. ἦν δὲ τι καὶ μεταβαλεῖν ἐν τῷ παραυτίκα ἴσχυεν, ἀλλὰ τούτῳ γε τὴν ἐπωνυμίαν τὴν αὐτοῦ ἔθετο: *nam statis magistratuum formis* LEGVMQVE *et militarium ordinum abrogatis, alias inuexit, non iure, non publico commodo adductus, sed vt omnia noua, et de* SVO NOMINE *dicerentur. Rei cuius statim abolendae copia non fuisset, saltim* SVVM *indidit* VOCABVLVM. Et sunt sane magistratus noui, quos a se institutos *Iustinianeos* vocauit, veluti Pisidiae praetor Iustinianeus, *Nouell. XXIIII. cap.* 4. comes Phrygiae Pacatianae Iustinianeus, *ibid.* comes primae Galatiae Iustinianeus, *ibid.* comes Lycaoniae Iustinianeus, *Nouell. XXV. cap. I.* praetor Thraciae Iustinianeus, *Nouell. XXVI. cap.* 2. comes Iustinianeus Isauriae, *Nou. XXVII. cap.* 1. Immo et moderatores, et Procoss. et quaestores Iustinianei passim occurrunt in *Nouellis XXVIII. CH. XXX. XXXXI.* Ita et verum est, eum ex Vandalis legisse milites, quos *Iustinianeos stationarios* vocauit. Procop. *de bell. Vandal. Lib. II.* Denique recte obseruarunt Alemannus et alii, Iustinianum vrbes, oppida, portus, litteras, libros, scholares, et diadema de suo nomine vocari voluisse. Sed quid his omnibus inest criminis? An minus licuerit Iustiniano magistratus quosdam vocare *Iustinianeos*, quam Augusto *legatos Augusti* et *praefectos augustales*? An fas fuerit Traiano, Hadriano, Constantino, Gratiano condere Traianopolin, Hadrianopolin, Constantinopolin, Gratianopolin, Iustiniano id nefas fuerit? Et quis quaeso ignorat basilicam Iuliam, menses Iulium et Augustum, thermas Diocletianas, bibliothecam Vlpiam, et similia, quae ab imperatoribus nomen tulisse, nemo vmquam sanus reprehendit?

§. CCCLXXXX.

Deinde Pandectae vel Digesta.

Deinde, quum maximum solidioris iuris prudentiae thesaurum in veterum ICtorum scriptis reconditum esse, non ignoraret, et haec tamen etiam manibus hominum fere excidissent: anno erae Christianae 530. die XVIII. Kal. Ian. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Const. Tanta* §. 17. *de confirm. Dig.*) conquiri, et periochas, quae in foro vsum praestarent, inde decerptas, et aliquando, si ita videretur, interpolatas mutatasque in quinquaginta libros, certosque titulos colligi iussit Perfecerunt id opus TRIBONIANVS aliique XVII. viri, quos ei adiunxerat Iustinianus, intra triennium, quum initio illis decennium ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Iustinianus DIGESTA vel PANDECTAS, veterum exemplo*, adpellauit, *quod omnes disputationes et decisiones in se haberet legitimas, et quod vndique esset collectum, in sinus suos recepisset. l.* 2. §. 1. *C. de vet. iur. enucl.* Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. cap.* 25.

*Fa-

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis IVLIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI et CERVIDII SCAEVOLAE, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non VLPIANI et MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *pandecte*, vti ex Apicio *de re culin. Lib. IIII. pag.* 103. patet, repositorium, quo varia condimenta et bellaria coenis inferebantur. Vnde et totum artis suae librum *pandecten* inscripsit. ICtis huius modi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Obseru. Lib. VII. cap.* 34. immo et Gell. *in praefat.* Imitati hanc figuram Hebraeorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כל בו *Col bo* id est *omnia in eo*, quod omnia scitu digna sinu suo complectantur. Huber. *Praelect. ad Pandect. prooem.* §. 2.

§. CCCLXXXXI.

Ordo in Pandectis obseruatus.

Hoc opus, quod ipse Iustinianus in septem partes diuiserat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animaduertimus: nec tamen per omnia. Nam et praemissa quaedam sunt de iure in genere, de statu hominum, de rerum diuisionibus et de magistratibus, quae in Edicto locum non habuerunt: et quaedam, quae primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus in postremum locum *Pandectarum* reiecta, et quaedam interiecta de hypothecis, de euictionibus, de eo quod falso tutore auctore gestum fuerit, quae vel omnino non vel alio loco edicti occurrerunt: et denique sub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, iure publico, quorum nullum in Edicto vestigium notamus. Ceterum, ne denuo corrumperetur opus magno studio elaboratum, Iustinianus et illud per notas scribi vetuit *, *l.* 2. §. 22. *C. de vet. iur. enucl.* et a ICtis non alios libros in illud scribi voluit, quam PARATITLA, *l.* 2. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.* quae quid fuerint, docet Aeg. Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 15. et Ian. a Costa *Praef. Summar. Lib. I. Decretal.*

* In exemplari Florentino, *Emendat. Lib. I. cap.* 1. talia obseruante id Ant. Augustino passim occurrunt. Quamuis enim id negarit Ang. Politian. *epist. X.* 4. et *Miscellan. XXXXI.* ἀυτόπτης *oculatus testis* tamen Henr. Brenkmannus obseruauit, reperiri ibi xȷ pro καὶ, I. pro *primo*, EDM. pro *edictum*, Ū pro *quinto*, VIIIO pro *octauo*, ŭ pro *us*, vt iam non dicamus de variis monogrammatibus et contignationibus litterarum, quae typis tam facile, quam calamo exprimi non possunt: de quibus consuli debet Brenkmannus *Histor. Pandect. Lib. II. cap.* 3. *pag.* 117. *sequ.* Viderint ergo, qui hunc librum ipsius Iustiniani temporibus scriptum existimant, an sententiam satis probabilem tueantur.

§. CCCLXXXXII.

Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris TRIBONIANO, THEOPHILO, et DOROTHEO negotium dedit imperator, vt IVSTITVTIONVM *libros quatuor* ex veterum ICtorum compendiis *, et CAII potissimum Institutionibus adornarent, vt illae essent totius legitimae scientiae prima elementa *prooem. Inst.* §. 2. *et* 6. Eum libellum, quamuis post *Pandectas*, vti diximus, conditum, prius tamen, quam illas, Iustinianus publicauit XI. Kal. Dec. anno erae Dionys. 533. eique plenissimum constitutionum suarum robur accommodauit. §. 6. *prooem. Instit.* Institutiones confectae.

* Sic multa *Institutionum* loca totidem paene verbis decerpta videmus ex *Institutionibus* VLPIANI, FLORENTINI, MAECIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo et ex maioribus libris veterum ICtorum, veluti VLPIANI *regulis* et *libris ad Sabinum*, PAVLLI *libris ad Edictum*, PAPINIANI *responsis*, et similibus. Vnde optime meriti sunt de studiosa iuuentute, qui in editionibus singulis paragraphis adscripserunt loca *Digestorum*, ex quibus expressi sunt. Id quod nouissime praestitum animaduertimus ab Euerardo Ottone.

§. CCCLXXXXIII.

Publicatio totius Corporis iuris.

Paullo post, XVII. Kal. Ian. anni 533. totum hoc Corpus iuris, adeoque et DIGESTA, constitutionibus binis, Latina altera, altera Graeca, confirmatum et a III. Kal. Ian. in foro valere, et in scholis Romana, Constantinopolitana, et Beritensi praelegi

gi iussum est, praescripta simul Antecessoribus methodo, qua per quinque istos annos, quos iuris disciplinae dare solebant iuuenes, vterentur, quin et nominibus paullo honestioribus, quibus singulis annis iuris studiosi vocarentur, inuentis *. *Const. omnem reip.* §. 1. *et* 2. *ad Antecess.*

* Primo anno, quo *Institutiones* et *πρῶτα prima Digestorum* audiebant, pro DVPONDIIS vocabantur IVSTINIANI NOVI, vel vti ex codice suo MSC. eleganter emendat Christ. Gottl. Schvarz. *Diss. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manauerint.* §. 16. *pag.* 46. IVSTINIANISTAE: secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digestorum* partem, vna cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommissis, EDICTALIVM nomen adsumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digestorum* parte (has enim Iustinianus alternis vicibus praelegi iusserat), nec non degustatis doctrinis de hypothecis, vsuris, edicto aedilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digestorum* opus dispersis, PAPINIANISTARVM nomen non sine sollemnitate accipiebant. His vbi quarto anno accesserant reliquae *Pandectarum* partes, non HIRCI, vti in Accursiano exemplari absurde legitur, sed LYTAE: denique quinto anno, postquam et *Codicem* sibi familiarem reddiderant, non LORITAE, nec COLORITAE, vti denuo apud Accursium est, nec COLOBITAE, vti Constant. Landus *in Exercit. pag.* 1391. *Tom. III. Thesaur. iur. ciu.* emendat, sed PROLYTAE vocabantur.

§. CCCLXXXXIIII.

Quinquaginta decisiones edictae.

Obseruauerat interea Iustinianus, quasdam dissensiones veterum ICtorum, ortas ex diuersis sectarum principiis, superesse. Itaque illas veterum altercationes, Lampadio et Oreste consulibus, et duobus insequentibus annis, id est anno 530. et sequentibus, editis QVINQVAGINTA DECISIONIBVS composuit, quas Decisiones postea in varias particulas discerptas, Codici repetitae praelectionis, de quo mox dicendi erit locus, inseruit *. *Constit. Cordi nobis.* §. 1. *de Cod. emend.*

* *De Fastorum Romanorum formula* POST CONSVLATVM, quam permultae decisiones Iustinianeae praeferunt, singulari, eaque pererudita dissertatione egit Christ. Gottl. Schvarzius, edita *Altorfi* 1735. Plures, quam quinquaginta, in *Codice* nostro occurrunt Decisiones, his ipsis annis editae. Sed Em. Merillius, qui has Decisiones, cum cura collectas, luculento commentario illustrauit, in *prolegomenis* ostendit, vnam saepe decisionem in plures particulas dissectam esse a noui Codicis architectis. Praeter Emundum Merillium similis labor exercuit Io. Strauchium, ICtum Ienensem, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non imposuit. Praeterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Decisiones L. a secundo ad nonum librum Codicis. Antu.* 1661. *fol.* et Dominici Bassi *rediuiuus ingenii partus, seu quinquaginta Decisiones D. Iustiniani, Vienn.* 1708. 4.

§. CCCLXXXXV.

Itemque Codex repetitae praelectionis.

Sed paullo post idem deprehendit imperator, primo *nouellas suas tam decisiones, quam constitutiones, quae post priorem Codicem latae fuerant, extra corpus Codicis diuagari*: deinde *quasdam earum, ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem, vel emendationem desiderare. Const. Cordi nobis.* §. 2. *de emend. Cod.* Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, vt Codicem Iustinianeum refingerent, et praeter quinquaginta decisiones etiam nouas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi insererent, quasdam etiam ad rem non facientes omitterent. * Hunc CODICEM REPETITAE PRAELECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice, edidit publicauitque XVI. Kal. Dec. anno 534. *Ead. Const.* §. 4. *de emend. Cod.*

* Plures sane constitutiones, quas in Codice suo fulgere ait Iustinianus, in nouo illo ac recognito Codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat.* §. 7. *Inst. de legit. succ. agnat.* §. 24. *et* 27. *Inst. de action.* Fieri tamen potuit, vt constitutiones quaedam Codici quidem insertae fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Graece scriptae erant, intercide. rint. Plures sane, quae in Basilicis supersunt, passim restituit Cuiacius.

§. CCCLXXXXVI.

Nouellae constitutiones postea editae.

Quum porro Iustinianus, condito Corpore iuris, diu adhuc imperaret, non mirum est, eum nouis subinde emergentibus quaestionibus, plures promulgasse nouellas constitutiones, quarum plerasque Graece scriptas esse, nouimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quae *nouellarum* nomine *constitutionum* significetur, relaturum, promiserat Iustinianus, *Const. Cordi nobis* §. 4. *de emend. cod.* quin et praestitisse eum, quod promiserat, testantur Io. Antiochen. *in Iustiniano, pag.* 168. Agath. *Lib. V. pag.* 140. et Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. cap.* 25. quippe qui Iustinianum *nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnum volumen redactas*, CODICEM NOVELLARVM *vocari sanxisse*, scribit.

§. CCCLXXXXVII.

Earum collectio et versio Latina.

Et volumen sane istud, ipsius Iustiniani collectum auspiciis, non diuersum videtur ab illo, quod hodie pars Corporis iuris est, quodque in NOVEM COLLATIONES distinctum esse, animaduertimus, quamuis alicubi laciniis quibusdam auctum veluti sub finem, vbi eparchica quaedam sub nomine Nouellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie versionem Latinam, antiquam illam quidem, quippe qua iam Gregorius M. Papa vsus videtur *Lib. XI. epist.* 53. aliquando et satis adcuratam, obseruante Cuiacio *Obs. Lib. VIII. cap.* 40. sed barbaram tamen, et hinc inde obscurissimam*.

* At quum ipsas constitutiones Graecas iam editas habeamus ab Haloandro, Heruagio, Scrisugero, Russardo: Graecarum litterarum non imperiti inde facile genuinum sensum haurient. Quin notum est, *nouam e Graeco textu versionem* adornasse Io. Fridr. Homberch zu Vaclr, quae prodiit *Marburgi* 1717. 4. Sed textum tamen in foro non alium, quam illum semibarbarum, receptum esse, recte obseruat *auctoritate iur. ciu. Lib. I. cap.* 4. §. 16. Alb. Gentil. *de libr. iur. ciuil. cap.* 7. et Arthur. Duckius *de*

§. CCCLXXXXVIII.

Naeui, quos in hoc corpore Iustinianeo obseruant.

Hoc est praeclarum illud iuris ciuilis corpus, quod per tot saecula gentibus sagacissimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitissimus quisque hodie calamum impune stringit, dum alii ipsorum auctorum imperitiam ac stupiditatem accusant, alii meras antinomias et contradictiones somniant, alii in methodum, stilum, et librorum ordinem ac numerum inuehuntur: alii ipsum ius Romanum iniquitatis arguunt. Quin sunt, qui et minima in Iustiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus sit, *l.* 1. §. 2. *C. de vet. iur. enucl.* quod *Codicem* a suo nomine IVSTINIANEVM dixerit, quod *Pandectas* in septem, ac non plures paucioresue partes, *Institutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, distinxerit: quod nobis reliquerit ius iniquum, incertum, et male cohaerens, et quae sunt huius generis alia. Longa enim est ea fabula, quam mira industria perpolire studuerunt FRANC. HOTOMANNVS in *Antitriboniano*, FRANC. BALDVINVS in *Iustiniano*, FRANC. MAESTERTIVS *de iustitia legum Romanarum*, BERN. AVTVMNVS in *Censura Gallica iuris Rom.* vt non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHAEO, Io. IAC. VISSENBACHIO *, et recentioribus, qui in hoc mustaceo laureolam quaerunt, quam plurimis.

* Iuuenis hic scripsit *Emblemata Triboniani*, a praeceptore Antonio Mathaeo, incredibili Triboniani odio imbutus: eumque libellum homini pauperi et peregrino in Belgio viam ad famam et fortunam muniuisse aiunt. Sed recte Bynkershoekius *praef. ad Obseru. Tom. II. Quum et ipse olim in hunc librum incidissem, et miratus, et indignatus sum, quod eo opusculo dicatur auctor sibi viam parasse ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur praestitisse, quam quod, vt est in prouerbio, bircum mulgentibus cribrum supposuerit. Exhibuit sesquicentum fere emblemata, sed ex aliis maximam partem descripta, quae enim ex suo ipsius ingenio profecta sunt, vix numerum faciunt.*

ciunt. Saepe etiam in libello inseruit πάρεργα ἔργῳ μείζονα, extranea ipso opere maiora, *vt solent, qui primum quid scriptitant eruditionis ostentandae gratia: sed et ea πάρεργα* extranea *non minus aliis auctoribus debentur, quam ipsa emblemata, vt obseruabis, si vel eos ipsos locos excutias, quos ipse adducit.* Vnde laudandus Io. Vybo, IC. Belga, qui singulari libello hic recuso, caussam Triboniani aduersus hunc emblematum consarcinatorem erudite egit, *Vltraiecti* 1729.

§. CCCLXXXVIIII.

Iudicium de illis.

Sed, qui ipse olim in ea haeresi fui, quo magis in iure profeci, eo magis ab illa abhorrere coepi. Credo equidem, ipsum Iustinianum hominem se agnouisse, nihilque humani a se putasse alienum. Fateor, non incidisse eum in tempora, quae opus quoddam Daedaleum, et quouis Phidiae signo perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quae tanto supercilio notant censores quidam, vitio creati, proba esse expertus sum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam praeclare dilutas esse animaduerti, vt caussa perorata videatur *.

* Prae ceteris commendari merentur Vlrici Huberi *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio, Zachario Hubero, et recusum Amstelod. 1724. 4. nec non virorum illustrium, Henr. et Sam. de Cocceiis opera plerague, in quibus haec calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quae aliis desperata visa sunt, felicissima industria explicarunt, et, quae pugnantia habita, ita reuocarunt in concordiam, vt immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior iuris prudentia cordi est.

§. CCCC.

Graece versi libri iuris.

Iam vero porro quaeritur, quae fata iuris huius Iustinianei tum in oriente, tum in occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in oriente vbique statim receptum sit, tum in foro, tum in scholis iuridicis. Quum vero iudices et antecessores plerique parum gnari essent linguae Latinae *: ipsis Iustiniani tem-

temporibus libri iuris in Graecam linguam transferri paullatim coeperunt.

* Rem praeclare exposuit Car. du Fresne *in praef. Glossar. Lat.* §. 12. *pag.* 10. vbi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam nouae Romae seruari voluisse, hinc eum locis ac regionibus vrbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, aedificiorum, monetarum Latinas fecisse, constitutiones eius ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, vt lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur. *l.* 3. *C. de stud. liber.* Vsum ergo istius linguae in oriente mansisse aliquem, sed curialem fere et palatinum, immo et forensem, donec a Theodosii temporibus contingeret, vt Graeculi, dum vtrumque colerent sermonem, neutro recte vterentur, quod deinde exemplo praefatiunculae et versiculorum Theodosii M. temporibus scriptorum, et Antonini *Itinerario* in codice regio praemissorum, nec non pentastichi Latini obelisco Constantinopolitano inscripti, in quibus mera barbaries. Et sane si iam sub Theodosio M. gliscere coepit barbaries, quis de Latinitate orientalium sub Iustiniano meliora speraret?

§. CCCCI.

In primis Institutiones.

Et INSTITVTIONVM quidem elegantem paraphrasin debemus THEOPHILO, quem Iustiniani temporibus floruisse, docent loca, vbi de Iustiniano vtitur verbis: ἡμετέρου βασιλέα, *imperatorem nostrum*, §. 1. *Inst. de vsuc.* θειοτάτῳ ἡμῶν δεσπότῃ, *religiosissimi imperatoris nostri*, §. 12. *Inst. eod.* ἐφοίτησε τῇ ἡμετέρᾳ βασιλέως διάταξις, ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε: *extat et principis nostri constitutio, quam nuper emisit*: itemque ἐυσεβεστάτη ἡμῶν δεσποίνη, *religiosissima domina nostra*, §. *vlt. Inst. eod.* Quae quum ex Latino *Institutionum* textu non sint, manifesto probant, auctorem Iustiniani temporibus scripsisse * Gundlingian. *Part. II. obs.* 2. Nec obscure aetatem suam ipse indicare videtur Theophilus in *Paraphrasi* §. 4. 5. *Inst. de SC. Tertull.* §. 10. *Inst. de except.* Vid. Io. Henr. Mylii *Historia Theophili, cap.* 3. §. 4. Vnde nihil prohibet, quo minus eumdem

dem dicamus, cum Theophilo, Antecessore Constantinopolitano, cuius in componendo corpore iuris opera vsus est Iustinianus. Prodiit haec *Paraphrasis*, post editionem VIGLII ZVICHEMI *Basil.* 1534. *fol.* et *Lou.* 1536. 4. et IAC. CVRTII *Lugd.* 1581. cum animaduersionibus CAR. ANNIB. FABROTTI *Paris.* 1638. et 1657. 4.

* Fallitur ergo Cuiacius, qui Theophilizen vocat hunc paraphrasten, et eum Accursio iuniorem facit, in *Recit. ad tit. Inst. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte se habeant. Illud vnum mirandum, viuo Iustiniano id sibi sumsisse Theophilum, vt vberiorem scriberet *Institutionum paraphrasin*, quum Iustinianus versiones tantum καθ' ὁδὸν *ad litteram* permiserit. *l.* 2. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.*

§. CCCCII.

Itemque Digesta et Codex.

Eamdem opera *Pandectis* praestitit THALELAEVS, et ipse Iustiniano, vt videtur σύγχρονος *coetaneus* cuius versio Graeca *Pandectarum* saepissime in libris βασιλικῶν *regalium* laudatur. Quin et versiones STEPHANI εἰς πλάτος *lata*, CYRILLI κατ' ἐπιτομὴν *per compendium* DOROTHEI κατὰ μέσην τάξιν *mediocris* laudat Matth. Blastares *pag.* 370. apud Fabric. *Bibl. Graec. Tom. XII. pag.* 370. et Ios. Mar. Suares. *Notit. Basil.* §. 19. sed et *Codicem* Graece siue a Thalelaeo, siue ab aliis, versum exstitisse ferunt, eumque sibi visum esse adfirmabat Marqu. Freherus Suares. *ibid.* §. 20.

§. CCCCIII.

Iuliani patricii versio Latina Nouellarum.

Denique vice versa Constitutiones nouellas CXX. iam tum Graece maximam partem scriptas, circa annum DLXX. resectis praefationibus, in epitomen contraxit, et elegante Latinitate donauit IVLIANVS patricius, exconsul, et Antecessor Constantinopolitanus. Quam epitomen cum saepius, tum cura Francisci Pithoei editam nouimus *Basil.* 1567. *fol.*

§. CCCCIIII.

§. CCCCIIII.

Basilicῶν origo.

Et versionibus quidem illis Graecis, Nouellisque, eadem lingua scriptis in foris scholisque vtebantur saeculis insequentibus septimo et octauo, donec de eo in compendium mittendo saeculo nono cogitare inciperent imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIVS MACEDO anno 838. ediderat πρόχειρον τῶν νόμων, *promtuarium iuris*, quod constabat titulis quadraginta. Suares. *Notit. Basilic.* §. 3. Deinde LEO, Σοφὸς *Sapiens* patri Basilio succedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque sub titulo διατάξεων βασιλικῶν *constitutionum regalium* promulgauit anno Christi 886. * Suares. *ibid.* §. 10. Denique subsequutus Leonem CONSTANTINVS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus sub incudem reuocauit, et libros illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ *Regalium* publicauit sub initium saeculi decimi. Suares. *ibid.* §. 12. *sequ.*

* Eiusdem LEONIS imp. sunt Nouellae CXIII. quas primum Graece ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Paris.* 1558. *fol.* postea Latine Henr. Agylaeus, *Paris.* 1560, 8. Vnde postea permultis iuris Iustinianei editionibus subiectae sunt. Harum nec apud nos vllam esse auctoritatem, nec olim in ipsa Graecia fuisse, extimauit Cuiac. *Obs. Lib. XVII. cap.* 31. Contra, easdem et olim valuisse in Graecia, et ne hodie quidem ibi extra vsum esse, ex Christoph. Angel. *de statu eccl. Graece*, *pag.* 112. *et* 115. docet Bynkershoekius *Obs. Lib. IIII. cap.* 1.

§. CCCCV.

Quales hi libri.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ *Regalium* ex Graeca Institutionum, Pandectarum, Codicis versione, Iustiniani Nouellis et Edictis tredecim, nec non ex ICtorum quorumdam orientalium paratitlis, aliisque libris, quin et patribus et conciliis collecti, ita tamen vt multa omissa videamus, quae fortassis tum ab vsu recesserant, multas etiam leges in compendium contrac-

tractas, multa denique ex posteriorum principum legibus et constitutionibus addita, animaduertamus. Bynkershoek. *Obs. Lib. VIII. cap.* 17. Opus istud in sexaginta libros diuisum, praeter pauca, quae nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Graece et Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTTO *Paris.* 1647. *fol. Vol. VII.*

§. CCCCVI.

Vsus huius iuris saeculo XI. quo Mich. Ataliota et Mich. Psellus floruere.

Insequentibus etiam saeculis ius Romanum, quale in Basilicῶn libris reperitur, in oriente floruisse, euincunt tot opera Graecorum iuridica, quae partim seorsim prodierunt, partim ENIMVNDI BONEFIDII *Iuri orientali*, edito *Paris.* 1573. 8. et Io. LEVNCLAVII *Iuri Graeco Romano*, a Marqu. Frehero locupletato editoque *Francof.* 1596. *fol. Tom. II.* inserta sunt. Sic saeculo vndecimo MICH. ATALIOTA, iudex et procos. scripsit πόνημα *opus* seu πραγματικὸν, *tractatum* a Leunclauio sub titulo σύνοψις ὡσανεὶ συνόψεων *compendium compendiorum* editam, *Tom. II. pag.* 1. *seqq.* Iisdem temporibus MICH. PSELLVS iunior, vir πολυγραφώτατος, *multorum scriptorum auctor* primum ad Constantinum Ducam, deinde et Alexium, ac demum ad Nicephorum impp. versibus politicis edidit Σύνοψιν νόμων: *compendium iuris* Leo Allat. *de Psellis, eorumque script.* §. 48. quam Graece et Latine edidit Bosquetus *Paris.* 1632. 8.*

* Saeculo quoque XII. in oriente et Constantinopoli maxime iuris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod Irnerium ius Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, docet Innoc. Ciron. *Obs. iur. can. Lib. V. cap.* 5.

§. CCCCVII.

Item saec. XIII. et XIIII. quibus scripsere Balsamon

Sequente saeculo XIII. floruit THEODORVS BALSAMON, qui PHOTII *Nomocanonem* suis commentariis illustrauit, in quibus permulta extant iuris Romani, ex

ex Basilicis depromti, vestigia. Ediderunt eum Guil. Voellus et Henr. Iustellus *in Bibliotheca Graeco-Latina iur. can. Tom. II. pag.* 1312. *sequ.* Saeculo XIIII. non duodecimo, vt Suaresio, aliisque visum, floruit CONSTANTINVS HARMENOPVLVS, ediditque πρόχειρον τῶν νόμων, seu *Promtuarium iuris*, quod post Adami Suallenbergii Graecam, aliasque Bernardi Rey et Merceri Latinas editiones Graece et Latine cum adnotationibus suis edidit Dionys. Gothofredus 1587, 4. et Harmenopulus.

§. CCCCVIII.

Constantinopoli capta, et Turcae, et Graeci vsum aliquem iuris Romani conseruarunt.

Saeculum decimum quintum finem attulit orientali Graecorum imperio, capta anno 1453. a Turcis Constantinopoli, et toto illo orientis tractu ab iisdem barbaris oppresso. Iisdem ergo temporibus et ius Romanum in oriente procul dubio exoleuit, at non penitus tamen, si recentioribus quibusdam fides habenda est, quippe qui et apud Turcas, et apud Graecos, aliquem iuris Romani vsum hodienum superesse, referunt*.

* Turcas enim Codicem Iustinianeum in sua lingua habere, eoque in foris suis vti, primus testis αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος *oculatus et auritus* adfirmauit Leunclau. *in Praef. ad libros III. Paratitl.* Ex Ism. Bullialdo quoque saepe audiuisse se refert Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 26. *Turcas plerasque ex legibus Romanorum in suas transfudisse, et praecipue quae ad materiam seruitutum spectent.* De vsu Nouellarum Leonis apud hodiernos Graecos iam supra (§. 404. *) diximus.

§. CCCCVIIII.

In occidente maior erat Codicis Theodosiani auctoritas.

Ex oriente in OCCIDENTEM reuertimur. In eo quaedam prouinciae Francis, Burgundionibus, Gothis cesserant, quaedam a Iustiniano barbaris felici Marte ereptae erant, veluti Italia, Sicilia, et Africa. In illis quidem iuris Romani vsus superfuit, at non Iustinianei, verum Theodosiani, quocum Caii *Institutiones*, Paulli *Sententias*, et alia quaedam veterum ICtorum frag-

fragmenta coniungere solebant *. Demonstrarunt hoc ex instituto Herm. Conring. *de orig. iur. Germ. cap.* 4. *et* 5. Io. Selden. *in Diss. ad Fletam cap.* 5. §. 2. *sequ.* Iac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. cap.* 3. Ianoc. Ciron. *Obs. iur. can. Lib. V. cap.* 2. Sed et nos in *Hist. iur. ciu. Libro II.* ea de re pluribus agimus.

* Et haec collectio medio aeuo κατ' ἐξοχὴν *per excellentiam* LEGIS ROMANAE nomine veniebat. Pluribus adductis veterum testimoniis, ipsisque codicum MSS. titulis id demonstrauit Car. du Fresne *Gloss. Lat. Tom. II. pag.* 269.

§. CCCCX.

Ius tamen Iustinianeum in Italia et Africa floruit.

At in Italia, et in Africa quoque, vsus iuris Iustinianei fuit quotidianus. Ipse enim Iustinianus illud vbique in orbe Romano obseruari, solumque in academia etiam Romana doceri iusserat. *l.* 2. §. 23. et *l.* 3. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.* Et hoc sibi velle arbitror auctorem epigrammatis, Pandectis Florentinis praemissi Iustiniano aut parem aetate, aut non multo iuniorem, dum inter alia cecinit:

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτους Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίδωνται ὅλα σημάντορι κόσμα.

Europae, vero, atque Asiae, Libiaeque subactae,
Vnum omnes populi regem dominumque tuentur.

Ait enim poeta, *Pandectarum* opus non modo in oriente, et Africa nuper recepta, sed et in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta), vna cum auctore eius Iustiniano regnare. Coler. *Parerg. Lib. II. cap.* 22. *Tom. I. Thes. iur. ciu.*

§. CCCCXI.

Etiam sub Langobardis et Francis.

Et quamuis paullo post circa annum 568. Italiam inuaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent

rent potentissimum: tamen non modo in exarchatu Rauennatensi iuri Iustinianeo pretium suum mansit, sed et ipsi Langobardi Italis sua cuique lege viuendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa *lege Langobardica I.* 29. 2. *II.* 2. 1. adparet. Sane saeculo VII. Novellam CXIII. citat Gregor. *Lib. XI. epist.* 53. et alibi tum ad Codicem, tum ad Nouellas prouocat *Lib. XII. epist.* 53. Item saeculo VIIII. quo istud Langobardorum regnum iam destruxerat Carolus M. saepe ius Romanorum ad partes vocant Hincmarus *XVI.* 5. *XXXXIIII.* 32. *LI. pag.* 587. *LV. p.* 440. 509. *Tom. II.* et Ioannes PP. VIII. apud Iuon. *III.* 98.

§. CCCCXII.

Vulgaris historia de restitutione iuris Rom. sub Lothario III.

Quamuis vero his temporibus *Codex* magis et *Nouellae*, quam *Pandectae*, in manibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo existimandum est, eas plane intercidisse. Vulgo equidem referunt, *Pandectarum* codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lothario III. imp. in Amalphi vrbe, anno 1137. expugnata, eumque imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adiuuerint. *Pandectas* vero illas Pisanas, quae iam Florentiae non sine veneratione quadam ostenduntur, occasionem dedisse et Irnerio, praelectiones in hunc librum instituendi Bononiae *, et Lothario, ius Romanum in scholas et fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. VIIII. p.* 270. Conf. Henr. Brenkmann. *de Amalphi a Pisanis direpta*, §. 24. *pag.* 65. *et Hist. Pandect. Lib. I. cap.* 5. *seqq.*

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuisse Bononiae, quumque explicaturo illi, quid sit AS, aqua haesisset, *Pandectas* adiisse, eumque deinde librum publice interpretatum esse Bononiae. Nota sunt illa cardinalis Hostiensis in *c.* 1. *pr. X. de*

de test. n. 2. As, id est, duodecim vnciae. As ergo quandoque ponitur pro obolo, propter quod verbum venit Bononiam studium ciuile, sicut audiui a domino meo (Azone). Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit, isque ipsius Irnerii discipulus fuit, vt rem non diu antea gestam scire omnino potuerit.

§. CCCCXIII.

Quid de ea sentiendum.

Enimuero vt posterius falsum esse aduersus Nihusii et Bononiensium clamores solide demonstrauit Herm. Conringius: ita et tota illa historia de repertis Amalphi *Pandectis*, et restituto ea occasione iuris Romani studio, admodum suspecta est. Primo enim id veterum nemo tradit, et vir doctissimus, Lud. Ant. Murator. *Script. rer. Ital. Tom. XI.* ad Fr. Raynerii de Grancis Pisani *Poëma de Praeliis Tusciae*, quod e saeculo demum XIIII. est, obseruat hunc primum fuisse, qui *Lib. IIII. Pandectas* memoret in depopulatione vrbis Amalphitanae repertas, Pisasque translatas. Deinde nescio, quid Pisanos mouere potuerit, vt librum hunc pro nauatae operae pretio accipere voluerint, nisi ei iam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique et IRNERIVS ante repertum illum codicem ius ciuile Bononiae docuit anno 1128. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, et ante eum, teste Odofredo *ad l. 1. D. de iust. et iur.* PEPO leges priuata auctoritate professus est.

§. CCCCXIIII.

Quomodo iuris studium Bononiae florere coeperit.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Iuris ciuilis in foris Italiae iam a Iustiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis saeculis, vix quisquam reperiretur, qui cupidae legum iuuentuti viam ad ius ciuile monstraret: Bononiae eam artem profiteri coepit primum PEPO *, ac deinde IRNERIVS Germanus quem Constantinopoli ius didicisse, scribit Innoc. Ciron. *obs. iur. can. Lib. V. cap.* 5. Ex eo quum plures profecissent, iique et ipsi scholas iuridicas aperirent: tantus vndique Bononiam factus est concursus, vt ius ciuile plerisque tum primum renasci videretur. Inde et in Gallia PLACENTINVS, in Anglia ROGERIVS, posteaque ACCVRSIVS, alibi alii ius Romanum professi sunt, vt breui in vniuersa Europa id studium propagaretur.

* Hunc PEPONEM plerique magnis conuiciis proscindunt, sequuti auctoritatem Odofredi *ad l. 6. D. de iust. et iur. Hic* PEPO, inquit Brenkmannus, *quem merito peponem dixeris aut fungum, plane nullius nominis fuit. Vnde etiam passim, misso eo, primus Irnerius auditorium iuris aperuisse dicitur.* Vid. *Hist. Pandect. Lib. I. cap. 9. pag.* 52.

§. CCCCXV.

Primi, qui ibi post Irnerium sub Friderico I. ius docuerunt.

Hinc iam sub Friderico I. imp. clari fuerunt primi Irnerii discipuli MARTINVS GROSIAS Cremonensis, BVLGARVS, HVGO DE PORTA RAVENNATE, et IACOBVS HVGOLINVS, quos imperator, quum anno Christi 1158. comitia haberet in campis Roncaliensibus, in consilium adhibuit. Radeuic. *de gest. Fridr. imp. II. 5.* Otto et Andr. Moren. *de reb. Laud.* apud Leibnic. *Script. rer. Brunsuic. Tom. I. pag.* 818. quibus Bononiae ius docentibus, adeo ibi floruit schola, vt idem laudatissimus princeps, antequam expeditionem in Palaestinam susciperet, peregrinos Bononiam studiorum caussa confluentes, pulcherrimo ornaret priuilegio, postea inserto Codici Iustinianeo in *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.*

§. CCCCXVI.

Eorum successores.

Praeter quatuor istos inter primos ICtos Bononienses celebrantur ROGERIVS VACARIVS, qui in Angliam ius ciuile intulit, Io. Sarisber. *Policrat. Lib. VIII. cap.* 22.

22. Selden. *Diss. ad Flet. cap.* 7. §. 2. *seqa.* OTTO PLACENTINVS, qui primus Montispessuli iura interpretatus est, PYLEVS, qui Bononiae et Mutinae docuit, ALBERICVS A PORTA RAVENNATE, Azo ICtorum sua aetate *princeps*, et non minor hoc praeceptore suo ACCVRSIVS Florentinus, cuius in illis tenebris doctrinam admirabilem ipsi laudant Iac. Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap.* 16. et Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l.* 2. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.* * quod eo magis mirandum, quo tardius eum, quippe iam quadragenario maiorem, ad studia se contulisse, scribunt. Obiit anno 1229. aetatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de clar. legg. interpret. Lib. II. cap.* 29.

* Et recte quidem laudatur ACCVRSIVS, qui omnes ante se interpretes Graecos et Latinos longe superauit, nullum omnino etiam e posteris parem habiturus, nisi ei saeculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegasset. Recte Iun. Vinc. Grauina *de ortu et progr. iur. ciu.* §. 155. *In sensibus vestigandis adeo fuit acutus, et sollers, perspicuus autem in verbis, et sobrius, felixque in abditis sententiis eruendis, vt nisi temporum barbaries antiquitatis ei lucem et sermonis elegantiam ademisset, nullam fortasse laboris partem reliquisset eruditis recentioribus.* Vnde merito viro docto stomachum facessit eorum non dicam insolentia, sed immanitas, qui quum ex ACCVRSIO sapiant, tamen sicubi quid nubeculae occurrit, statim perstrepunt et cachinnos tollunt, nec naeuos condonant homini, qui illi non iuris inscitia, sed temporum iniuriis haeserunt, neque cogitant, tanto magis admirandum esse ACCVRSII ingenium, quod et istis praesidiis destitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam posteriorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras et antiquitatem pertinet, defuisse crederes.

§. CCCCXVII.

Summae et glossae ab iliis scriptae.

Hi et eorum auditores, a Guid. Pancirolo et Grauina recensiti non modo viua voce iura publice docuerunt, sed et scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, vt quidam ius in breuiores veluti positiones, vel vti ipsi vocabant, SVMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore iuris desudarent, alii Graecorum exemplo breuiores GLOSSAS, seu scholia, singulis iuris partibus adiicerent. Inter summistas, quos vocant, praecipui sunt ROGERIVS et Azo, cuius *Summa aurea* prodiit *Lugd.* 1596, 4. Glossas vero aliorum, et maxime AZONIS collegit, suasque adiecit ACCVRSIVS, atque ita anno 1220. perfecta est illa GLOSSA, quae deinde Corpori iuris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsae leges obtinuit *.

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. 6. C. de oblig. et act. Nostis, quanta sit auctoritas glossatoris. Nam heri dixit Cynus, glossum timendum, propter praescriptam idololatriam per aduocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro diis, ita aduocati adorent glossatores pro euangelistis. Volo enim pro me potius glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt aduocati diuersae partis, et etiam iudices, credis tu, quod glossa non ita viderit illum textum, sicut tu, et non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recordor, et sit istud pro nouo, quod dum essem scholaris, eram satis acutus, et dum semel essemus socii multi in vna collatione, ausus fui vnum textum allegare contra sententiam doctoris mei: tantam audaciam habui. Dixit vnus socius, tu loqueris contra glossam, quae dicit sic. Et ego respondi, etsi glossa dicit sic, ego dico sic, ignarus auctoritatis glossatorum. Credebam enim, quod essent speciales apostillae, quae sunt in libris grammaticae, sicut super Virgilio et Ouidio. Sed tamen non ita est. Fuerunt enim glossatores maximae scientiae viri et auctoritatis.*

§. CCCCXVIII.

Quid in Iustiniani libris immouarint.

Ad partiendum augendumque Corpus iuris pertinet labor eorum, qui Pandectas in DIGESTVM VETVS, INFORTIATVM, et NOVVM diuiserunt, quam ineptam partitionem tribuunt BVLGARO. Paullo magis operae pretium fecit siue BVLGARVSO, siue vt alii malunt, BVRGVNDIO, vel BERGVNTIO, qui Graecos in *Pandectis* et *Codice* textus Latinitate donauit, Pancirol. *de Clar. legg. interpr. Lib. II. cap.* 15. Laurent. Pignor. *Epist. symb.* 39. quamuis, vitiis haud carere illam versionem,

OS-

ostenderit Menag. *Amoen. iur. ciu. cap.* 33. Contra minus concinna est partitio *Nouellarum* in nouem partes, quas *nouem authenticarum collationes* barbare vocauit idem BVRGVNDIO.

§. CCCCXVIIII.

Authenticae Codici insertae.

Sed omnium maxime notabiles sunt additiones AVTHENTICARVM, quas vocant, et librorum FEVDALIVM. Confecerant cum Irnerius, tum alii quidam, ex *Nouellis* certas positiones iuris nouissimi, quibus ipsis *Codicis* legibus derogatum esse obseruarant. Addiderant alii similes quasdam periochas, ex legibus potissimum vtriusque Fridrici imp. decerptas. Has omnes sub titulo AVTHENTICARVM *Codici* inseruit, nescio quis, vt eo facilius reperirent studiosi, quid nouis legibus mutatum sit: quamuis nonnumquam a *Nouellarum* sensu aberrasse earum auctores, res ipsa loquatur. De Authenticarum auctoribus et erroribus videndus est Io. Strauchius in *Irnerio non errante*, et inter quos acris ea de re contentio fuit, Alex. Arnold. Pagenstecherus *Sicilin. Manip.* 3. et *in Irnerio iniuria vapulante*, ac Bynkershoekius *de auctore auctoribusque Authenticarum*, quod cum aliis opusculis prioribus nuper recusum est *Lugd.* 1730, 4.

§. CCCCXX.

Libri feudorum Nouellis adiuncti.

Quum vero multae in foro quaestiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil sancit Ius Iustinianeum, et in Italia scriptae circumferrentur consuetudines feudorum Langobardicae, a PHILIBERTO Episcopo, GERARDO NIGRO, et OB. AB ORTO, coss. Mediolanensibus, qui ab Ottone Frising. *de gest. Fridr. II.* 13. memorantur, et ab aliis fortassis collectae: eas vna cum constitutionibus Conradi III. et Fridricorum impp. sub

sub titulo, DECIMAE COLLATIONIS *Nouellis* subiunxit IVGOLINVS, ICtus Bononiensis. Odofred. *Comment. in Auth. Cassa. C. de SS. eccles.* Schilter. *praef. ad Mincucc.* §. 4. Quod postea Fridricum II. imp. ratum habuisse, ferunt. Engelhus. *Chron. pag.* 1115. Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap.* 90. Iis postea accessere CAPITVLA EXTRAORDINARIA, quae vocant, ab ARDIZONE et ALVAROTO collecta, nec non constitutiones quaedam principum, quae EXTRAVAGANTIVM nomine veniunt. Horn. *Iuris prud. feudal. cap.* 1. §. 35.

§. CCCCXXI.

ICtorum saeculi XIIII. prolixiores commentarii.

Hic primae istius ICtorum scholae labor fuit, qui per saecula XII. et XIII. ferbuit. Sequente enim XIIII. vixerunt BARTOLVS DE SAXOFERRATO, et, qui ab eo profecit BALDVS Perusinus, ALEXANDER TARTAGNVS, BART. SALICETVS, PAVLLVS CASTRENSIS, IASON MAYNVS, CYNVS, RAPHAEL FVLGOSIVS, HIPPOLYTVS RIMINALDVS, et reliqui, quorum vitas Pancirolus aliique descripserunt, qui non breuibus glossis et scholiis, sed COMMENTARIIS amplissimis Corpus iuris illustrarunt. Sunt sane in his aeque, ac in glossa, quae admireris: sed plura etiam inepte et stolide scripta, qualia proficisci oportuit a viris in illa caligine educatis, omnique litterarum, historiae, ac philosophiae lumine destitutis*.

* Nemo commentarios horum hominum elegantius descripsit M. Ant. Mureto *Orat. I*, 17. *Primo* enim ostendit, quam saepe boni illi viri ignoratione antiquitatis et peruerso quodam contradicendi studio peccarint. *Deinde*, quam multa vbique tractarint ad rem nihil pertinentia, veluti dum quaerunt, quae sit potestas ablatiui, gerundii, relatiui *qui*, *quae*, *quod*, et similia. De ordine *porro*: *at nostri*, inquit, *qualem nobis cuiusque generis farraginem reliquerunt! vt si quis rusticus boraeum, triticum, viciam, legumina in vnum aceruum conferat, non illis aceruum horum commentariis existimem perturbatiorem fore.* Et quibus-

dam interiectis: *apud hos enim, vbi v. c. de auctoritate magistratuum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, vbi de emtione venditione disseritur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inseretur: nihil est denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aeque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex vno in alium locum reiectiones, quum te, quod hic agendum et tractandum erat, id iubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, diuinare potuisses. Prorsus vt si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet.* Denique de horrido dicendi genere agens: *non vnam linguam esse, ait, qua loquantur, sed deterrimum quemdam cinnum ex foedissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluuione, olentem, vt seruus ille Plautinus ait, allium, hircum, baram, suem, canem, capram, cet.* Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de glossatorum barbarie scriptum est elegantius.

§. CCCCXXII.

Methodus docendi interpretandique iura.

Mansit ille scribendi mos saeculis decimo quinto et sexto, quo etiam in Germaniae aliarumque prouinciarum academias penetrauit. Quo tempore quae docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Pancirol. *de clar. legg. interpretibus toto libro II.* Nulla quoque circa iuris prudentiam his saeculis facta est mutatio, nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

§. CCCCXXIII.

Quid Minucucius et Baraterius circa feudorum libros moliti.

Ceperat hoc consilium anno 1428. ANTONIVS MINCVCCIVS (non *Mericutius*) DE PRATO VETERE, ICtus Bononiensis, scripseratque auspiciis, vt videtur, Sigismundi imp. de FEVDIS *libros sex*, quos a Sigismundo et Federico III. impp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCVCCII foetum, diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit *Argentorati* 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BARATERII Placentini, qui priuata industria confecit LIBELLVM FEVDORVM REFORMATVM, eumque anno 1442. Academiae Papiensi commendauit. Eum codicem cum reliqua bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludouicus XII. rex Franciae, ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius *Paris.* 1612. ac postea Io. Phil. Schmidius *Argent.* 1695. 4. Neuter tamen libellus iuris feudalis Langobardici luminibus offecit.

§. CCCCXXIIII.

Schola ICtorum humaniorum.

Saeculo XVI. nouum iuris prudentiae splendorem circumdederunt ICti humaniores ANDR. ALCIATVS, et qui ipsum longo agmine sequuti sunt, IAC. CVIACIVS, ANT. AVGVSTINVS, PITHOEI fratres, PETRVS FABER, FR. HOTOMANNVS, BARN. BRISSONIVS, VDALR. ZASIVS, FRANC. DVARENVS, FR. BALDVINVS, HVGO DONELLVS, aliique viri, in Gallia, et illustri Bituricensium schola, doctissimi. At tantum abest, vt hi debellarint barbariem, vt ea multis post annis in foro et scholis regnarit, et quibusdam locis, et hodie regnet, imperet, triumphet.

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa glossatorum barbaries, variis exemplis ostendi potest, velut quod Cuiacio in cathedra Forcatulus, id est, simia homini praelatus: Papir. Masson. in *Elog. Cuiac.* quod Muretus, quia ius nouo more Romae proponeretur, illam spartam Seluaghio, homini barbaro relinquere, et ad elegantioris litteraturae professionem redire coactus est. Muret. *Part. I. orat.* 21. Denique quod Lorioto Lipsiam, lautiore proposito stipendio, inuitato, et ius non sine maximo iuuenum concursu docenti, parum fauerant ICti, qui fruge reperta glandibus vesci malebant. Vid. Melch. ab Ossa *Testam. cap.* 8. §. 2. *pag.* 385.

§. CCCCXXV.

Cur hi quoque non omnes

Et equidem, vt vera fateamur, non parum solidiori iuris prudentiae nocuit intempestiuum quorum-

nes fecerint operae pretium.

dam studium, qui quum elegantiores litteras cum iuris prudentia coniunxissent, omnem doctrinae laudem in eo positam existimabant, vt audacissima crisi leges non emendarent, sed figerent refigerentque, omniaque Romanorum instituta petulantissime riderent, Iustinianum, omnemque eius laborem, ludibrio exponerent, merasque antinomias, Tribonianismos, et nescio quae alia monstra, vel larvas potius venarentur, quin et nouum ius, si fieri posset, conderent, nihilque suo loco stare permitterent. Sane vt Bartolistae glandibus; ita hi auditores suos, tamquam Chamaeleontes, vento pascere videntur, non ICti, sed censores sine populi suffragio creati, iisque accensendi criticis, quos hordeo et auena pasci vidit Cebes Thebanus *in Tabula.*

FINIS.

IN-

INDEX I.

SERIES CAPITVM.

CAP. I.

De origine et progressu iuris Romani sub regibus. Pag. 1.

CAP. II.

De statu iuris Romani ab exactis regibus ad latas leges XII. tabularum. 9.

CAP. III.

De statu iuris Romani post XII. tabulas ad tempora Augusti. 24.

CAP. IIII.

De statu iuris Romani a Caesare Augusto ad Constantinum Magnum imp. 116.

CAP. V.

De statu iuris Romani a Constantino M. ad Iustinianum imp. 263.

CAP. VI.

De compositione iuris Iustinianei, eiusque in Oriente et Occidente vsu et fatis ad nostra tempora. 284.

IN-

INDEX II.

RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Numerus designat Paragraphum, *Asteriscus* Additamentum.

A.

A Burnus Valens IC. 290. eius scripta. *ibid.*
Accursius (Franc.) Florentinus laudatur. 414. 416. tardius ad studia se contulit. *ibid.* glossam perfecit. 317. notatus. 41.* 394.*
Acilius (Lucius) sapiens a populo dictus. 125. in XII. tabb. scripsit. 31. an Atilius recte vocetur. 125.
Actio constitutae pecuniae. 69.* finium regundorum. 101.* receptitia. 69.*
Actionem ex donatione quis dederit. 356. subsidiariam aduersus magistratus dedit Hadrianus. 253. 293.
Actiones aedilitiae an quaedam perpetuae. 72. ciuiles qua ratione elisae a praetoribus. 68. vtiles. 50.* quaedam praetoriae poenales. 67.*
Actiones legis quid. 43. cur sollemnes. 44. tales omnes actus legitimi, sed non vice versa. 46.*
Actus legitimi. 46. eorum adfectiones. *ibid.* in quo differant ab actionibus legis. *ibid.*
Adamus (Leonardus) nouam editionem Nouellarum Theodosii II. et successorum promisit. 379.*
Adolescentes Rom. in forum deducti. 154. grammaticos, rhetores, et philosophos audiebant. *ibid.*
Adoptio impuberum ab Antonino Pio permissa. 293. simulata vsurpandis hereditatibus non profuit ex SC. Memmiano. 224.*
Adpellationi contra edictum perpetuum non erat locus. 273.

Adrogationi curatoris consensum accedere iussit Claudius imp. 220.*
Aduocatis infesti Galerius et Maximianus impp. 352.
Aduocatus fisci ab Hadriano constitutus. 279.
Aebutia lex quaedam capita XII. tabb. abrogauit. 30.
Aediles cereales. 56. curules. *ibid.* edicta de communi sententia proponebant. 75. a quonam tempore id ius habuerint. 75.* eorum dignitas a saec. II. euilescere coepit. 278. de eorum officio nemo veterum scripsit. *ibid.* Plebis tribunorum adiutores. 54.
Aedilitium edictum 75. perpetuum an vmquam exstiterit. 278. in hoc edictum quinam scripserint commentarios. *ibid.*
Aegeria Nympha, cur cum ea congressum simularit Numa. 9.*
Aegipto praefectum Augustalem praefecit Augustus. 177. huius instituti ratio. *ib.* cur ab hac praefectura exclusi senatores. *ibid.*
Aeliae gentis stemma 193.*
Aelius (Sex.) Catus in XII. tabb. scripsit. 31. iuris Aeliani auctor. 49. 124. eius Tripartita. 49.** 124. vita. 124.
Aemilius Macer. vid. *Macer.*
Aemilius Papinianus. vid. *Papinianus.*
Aemulatio inter patricios et plebeios. 37.
Aerarii cura primo quaestoribus, deinde praetoriis viris, denique praefectis aerarii demandata. 54.*
Africa, in ea floruit ius Iustinianeum. 411.
Africanus (Sex. Caecilius) IC. 305. eius aetas, secta, et scripta. 306. subtiliter in quaestionum libris disputauit. *ibid.* * ad eius fragmenta Cuiacius scripsit. 306.
Ἀγαθῇ τύχῃ *Bona fortuna* formula edictalis. 66.*
Ager publicus patriciis extortus. 37.*
Agrariae leges a Cocceio Nerua latae. 249.
Ἄγραφα *Non scripta* quaenam in edictis relicta. 80.*
Alba Longa Romae metropolis. 1.
Albanorum sacra et instituta initio Romani reti-

nuerunt. 1.
Aibericus a Porta Rauennate. 416.
Album. In eo edicta proposita. 66.
regium vel edictum regium. 4.*
Alciatus (Andr.) iuris prudentiae humanioris auctor. 424.
Alexander Tartagnus. vid. *Tartagnus.*
Alexandriae iuridicus ab Augusto institutus. 127.
Alexandri Seueri laus. 325. praefectorum vrbi potentiam auget. *ibid.* nec non praefectorum praetorio. *ibid.* eosdem clarissimorum virorum titulo ornat. *ibid.* XIIII. Romae curatores instituit. *ibid.* Vlpiani consiliis vtitur. 336.
Alexandrina mulier quinque simul enixa. 265.*
Alexandrina schola medica celebris. 360.* iuridica etiam post Iustiniani prohibitionem ibi floruit. *ibid.*
Alfenus Varus IC. 184. eius scripta 185. an ex sutore consul factus. 184.
Alimentariis prospexit D. Marcus. 298.*
Amalphi repertum exemplar Pandectarum. 412.
Ammiani Marcellini elegans descriptio ICtorum ante Theodosii II. tempora viuentium. 376.*
Anatolius professor Berytensis. 362.
Ancus Marcius leges Numae in vsum reuocauit. 9.
Anianus Codicis Gregoriani reliquias seruauit. 368.*
Ἀνώνυμον *Anonymum* SC. 253.
Antecessores comitiua ornati. 380.
Anthianus (Furius) IC. 334.
Antiochus auctor Codicis Theodosiani. 378.
Antipater (Coelius) IC. 141.
Antistius Labeo. vid. *Labeo.*
Antoninus Caracalla. vid. *Caracalla.*
Antoninus (Marcus Aurelius) imp. in iure quaedam innouauit. 297. iuris prudentiam non minus, quam philosophiam excoluit. 297.* eius orationes et SCta. 298. *seq.* noua ab eo reperta. 301.
Antoninus Pius imp. varia iura condidit. 292. 293. illi multa tribuuntur, quae Hadriano debent originem. 292.* an auctor beneficii diuisionis. 292. eius rescriptum de lege Rhodia. 294. an huic constitutio *L. 17. D. de stat. hom.* tribuenda 322.* an edictum perpetuum illi tribuendum. 267.
Apollinis aedes. Iuxta eam disputatio fori. 51.
Appellatio. *vid.* Adpellatio.
Appiorum Claudiorum stemma. 114.*
Appius Claudius Coecus et Centimanus dictus. 114. eius vita et gesta. 115. an litterae caninae inuentor. 115.*
Appius Claudius decemuir praecipuus legum XII. tabb. conditor. 25. 113. eius fata. 27. 113.
Apud forum, palam vnde de plano recte legi possit, formula edictalis. 66.*
Aqua Claudia. 115.
Aquila (Iulius) IC. 359.
Aquilia gens celeberrima. 146.*
Aquilius (Caius) Gallus IC. 146. eius studium iuridicum. 147. is non tulit legem Aquiliam. 147. * eius scripta. 148.
Architecti iuris. 386.
Argentarii non promittere, sed recipere dicuntur. 69.*
Aristocratiam Romae adfectabant patres. 13.*
Aristotelis obseruatio de edictis. 61.
Aristo (Titus) IC. a Plinio laudatus. 260. eius vita. *ibid.* * scripta. 261.
Arrianus IC. 262. eius scripta. *ibid.*
Arrius Menander IC. 333.
Artes sellulariae Romanis interdictae. 8.*
Artium professores immunitate donati. 354.
Assis explicatio an occasionem dederit docendi Pandectas. 412. *seq.*
Asylorum ius in municipiis admodum reduxit Tiberius. 205.*
Ateius (Caius) IC. 153.
Ateius Capito. vid. *Capito.*
Athenis leges petiuerunt Romani. 24.*
Atilia gens celeberrima. 125.
Atilicinus. IC. 230.
Atilius (Publius) IC. 225. vid. *Acilius.*
Attaliota (Mich.) IC. Graecus. 406. scripsit πόνημα *tractatum* siue πραγματικὴν *pragmaticam. ibid.*
Attus Clausus e Sabinis Romam

mam migrat. 113. ab illo descendit gens Claudia. *ibid.*
Auctoritas legibus Rhodiis praemissa an fide digna. 295.*
Auctoritates a senatu scriptae. 111.
Auditores dicti studiosi iuris. 156.*
Auditoriorum Berytensium splendor. 362.*
Aufidius Namusa IC. 153. 187.
Aufidius Tucca IC. 153. 187.
Augustalis praefectus. 177.
Augustinus (*Ant.*) IC. humanior. 424. notatus. 245.*
Augustus (*Octauius Caesar*) monarchiam inuexit. 159. de immutando iure cogitat. 160. sub ea eadem magistratuum vocabula, nihil prisci et antiqui moris. 162. quibus titulis vsus. 162.* in eum paullatim summum imperium collatum. 168. leges priseo ritu tulit. 163. multa SCtis et edictis constituit. 170. edicta proposuit. 173. iis iura noua inuexit. 174. nouos magistratus instituit. 175. prouincias cum populo diuisit. 176. ICtis non omnibus facultatem de iure respondendi concessit. 178. princeps πολιτικώτατος *maxime politicus.* 159.
Aulici iudicii ordinationes. II. 108.*
Aureliani imp. constitutiones. 351.*
Aurelii nomen plures tulerunt imperatores legitimi et tyranni. 371. * vnde non vnus error. *ibid.*
Aurelius Arcadius Charisius IC. vid. *Charisius.*
Authenticae *Habita. C. ne fil. pro patre.* auctor. 415.
Authenticas quis excerpserit atque Codici addiderit. 419. de earum auctoribus atque erroribus controuersia inter Bynkershoekium et Pagenstecherum. *ibid.*
Αὐτονόμοι *Suis viuentes legibus* ciuitates quaenam 79.
Azo Summae auctor. 416. *seq.*

B.

Balbino imp. nihil debet iuris prudentia. 326.
Balduinus (*Franc.*) IC. humanior. 424. de iuris prudentia Muciana scripsit. 145. itemque de lege Falcidia. 165. nec non Theodosii M. constitutiones commentario illustrauit. 375.
Baldus Vbaldus Perusinus IC. 375.
Balsamon (*Theod.*) Photii *Nomocanonem* commentario illustrauit. 407. floruit saec. XIII. *ibid.*
Baraterius (*Barth.*) auctor libri feudorum reformati. 423.
Baronii errores circa edictum perpetuum. 268.*
Baronis (*Eguinarii*) Manualia iuris. 275. in iis edictum perpetuum restituere conatus est. *ibid.*
Bartolus de Saxoferrato IC. 421. eius commentarii in Corpus iuris. 421.
Basilicῶν libri. 405. eorum origo. 404. collectores. *ibid.* fontes. 405. editio Fabrotii. *ibid.* vsus. 406. *seq.*
Basilius Macedo edidit πρόχειρον τῶν νόμων *promtuarium legum.* 404.
Bederina an patria Iustiniani. 384.*
Benedicta Casceliii. vid. *Cascellius.*
Beneficium diuisionis a quo concessum. 292. D. Traiani. 254.
Berguntio glossator. 418.
Berytensis schola quando constituta. 360. eius laudes et fata saeculis III. et IIII. 361. nec non V. et VI. 362. eius professores celebriores. 362. in ea an Pegasi placita proposita. 243.
Beryti vrbis fata et interitus. 363.
Bibliotheca Athenaica S. Vlpia ab Hadriano collecta. 270. * Ticinensis in Galliam translata. 423.
Bituricensis Academia ICtos praestantissimos aluit. 424.
Bonefidii (*Enim.*) ius orientale. 406.
Bononiensis Academiae celebritas. 414. quinam ibi antiquis temporibus ius docuerint. 414.

414. 415. Irnerius ibi docuit. 412. itemque Pepo. 413.
Bonorum maternorum vsumfructum concessit patribus Constantinus M. 354.*
Bonorum possessio a praetore inuenta. 69.*
Bonum factum formula edictalis. 66.*
Bottereau notatus. 268.
Boues aratores pignori capi vetuit Constantinus M. 354.
Brissonius (*Barn.*) IC. humanior. 424.
Brutus (*Marcus*) illi Seruius nuncupauit Comm. ad edictum praet. itemque Cicero varios libros. 74.*
Brutus (*M. Iunius*) IC. 136. eius libri. 137.
Bulgarus IC. Bononiensis. 415. auctor diuisionis Digesti in vetus, infortiatum, et nouum. 418.
Burgundio glossator. 418. auctor diuissionis Nouellarum in VIIII. collationes. 418.
Byzantium. *vid.* Constantinopolis.

C.

Caecilius (*Sex. Africanus*) IC. 305. vide *Africanus*.
Caelius Antipater. vid. *Antipater*.
Caelius Sabinus. vid. *Sabinus*.
Caesar (*C. Iulius*) de iure in ordinem redigendo cogitat. 160.* adfectatio regiae maiestatis male ei cedit. 161.
Caesius (*Titus*) IC. 187.
Caius IC. 312. eius aetas. *ibid.* eius scripta. 313. nulli sectae addictus. 313. Institutionum eius fragmenta. *ibid.* an Christianus et Iustiniano *σύγχρονος coaetaneus* 312. cur eum suum vocauerit Instinianus 312.*. eius institutiones maiorem in occidente vsum habuerunt, quam Iustiniani. 409. in XII. tabb. scripsit. 31.
Caligula (*Caius Caesar*) ICtis minatur exitium. 211. comitia reuocare tentauit. *ibid.* Cassio struxit insidias. *ibid.* eius acta rescissa a successore. 212. vnde eius in iure nusquam mentio fit. *ibid.*
Callistratus IC. 343. aetas eius et scripta. *ibid.*
Caluisius inter ICtos non numerandus. 264. neque is auctor est actionis Caluisianae. *ibid.*
Candidati a toga cretata dicti. 103.*
Canonicum ius. *vid.* Ius canon.
Canonistae. 68.
Capito (*Ateius*) IC. Augusto obnoxius. 180. eius scripta. 183. eorum nullum in Pandecte extat fragmentum. *ibid.* sectae Sabinianorum auctor. 195. eorum, quae a maioribus acceperat, admodum tenax. *ibid.*. in XII. tabulas scripsit. 31.
Capitula extraordinaria feudorum. 420.
Caracalla (*Antoninus*) ius variis institutis locupletauit. 322. ingenuis in orbe Rom. ius ciuitatis concessit. 322. Papinianum interemit. 330.
Carceres in poenam haberi vetuit Constantinus M. 354.

Cari et *Carini* imp. constitutiones. 351.
Carmen etiam de sermone prosaico vsurpatur. 29.*
Cartilii ICti memoriam restituit Ant. Augustinus. 187.
Cascellii ICti aetas. 190. ioci et facetiae. 78. 191. benedicta. 191.
Cassianorum nomen a Cassio Longino. 229.
Cassius (*C. Longinus*) IC. 228. eius scripta et schola. 229. notauit ad Vrseium Ferocem. 229.*
Castratio puerorum prohibita edicto aedilitio. 78. nec non a Domitiano. 138.*
Castrensis (*Paullus*) IC. 421.
Cato (*M. Porcius*) censorius IC. 129. eius opera. 130.
Cato (*M. Portius*) filius IC. 131. auctor regulae Catonianae et aliorum. 132.
Catonum stemma. 131.*
Cautio Muciana a quonam inuenta. 145.
Celsus pater IC. 241. Proculi sectator. *ibid.*
Celsus (*P. Iuuentius*) filius IC.

IC. 255. eius aetas. *ibid.** honores. 256. scripta. 257.
Censorum origo, officia, dignitas. 55. edicta. 63.
Census vltimus sub Vespasiano actus. 236.
Centenaria coena. 100.*
Centumuirale iudicium an ex lege Aebutia. 30.*
Centuriata comitia a quonam, et cur instituta. 7.*
Cereales aediles. 56.
Ceruidius rescribendum putat Bynkershoekius pro *Seruilius*. 262.*
Ceruidius Scaeuola IC. 316. Seuerum imp. et Papinianum instituit. *ibid.* quibusdam male audit. 316. eius scripta. 317.
Charisius (*Aurel. Arcadius*) IC. 358. an Christianus. *ibid.* eius scripta. *ibid.*
Charondae leges vnde. 28.*
Chifletii (Io.) *Diss. apologetica*. 383.
Chresimus non est Charisius. 358.
Christianismus mutationi legum ansam dedit. 353.
Christiani impp. ius simplicius reddere studuerunt. 372.
Christianos in bonarum artium studia incumbere prohibuit Iulianus apostata. 373.
Cicero (*M. Tullius*) an IC. 149. de iure ciuili in artem redigendo cogitat. *ibid.** ab eo quaestio iuris ex Sex. Aelii Paeti Tripartitis decisa. 124.
Cincius (*L. Alimentus*) IC. 119. eius scripta. *ibid.* non confundendus cum M. Cincio M. F. Alimento. *ibid.**
Cinna IC. 187.
Ciuitates *αὐτονόμοι suis viuentes legibus* 79. iis relinqui legata permisit Nerua. 249.
Ciuitatis ius. *vide* Ius Ciuitatis.
Clarissimi viri effecti Romae curatores ab Alexandro imp. 325.
Claudius (*Appius*) vid. *Appius*.
Claudius imp. praetores fideicommissarios constituit. 213. consules tutores dare iussit 214. eius SCta. 215. et constitutiones. 220. 351.*
Claudius Saturninus. vid. *Saturninus*.
Clau-

Clausus. vid. *Attus Clausus*.
Clemens (*Terentius*) IC. 307.
Cocceiorum (*Henr.* et *Sam.*) vindiciae Triboniani. 399.*
Cocceius. vid. *Nerua*.
Codex Gregorianus. 367. eius auctor. *ibid.* auctoritas. 368. fragmenta ab Aniano seruata. 368.
Codex Hermogenianus a quonam confectus. 369. eius materia et fragmenta. 371. editiones. 370.
Codex Iustinianeus quando conditus. 389. quando abolitus. 395.
Codex repetitae praelectionis. 395. Graece versus. 402. eo Arabice verso vtuntur Turcae. 408.
Codex Theodosianus a Theodosio II. compilatus. 378. in eum pleraeque Iuliani constitutiones migrarunt. 373.* in occidente magis in vsu fuit, quam Iustinianeus. 409.
Codices quinam libri dicti. 366. * temporibus Constantini M. fieri coeperunt. *ibid.*
Coelius Antipater IC. 141.
Coelius Sabinus. vid. *Sabinus*.
Coena centenaria. 100.*
Colbo Rabbinis idem, quod Pandecte. 390.
Collatio legum Mosaicarum et Romanarum an Rufini opus. 346.*
Collationes authenticarum nouem. 418.
Collatio decima. 420.
Coloniae instituta et mores metropoleon seruant. 1.*
Comitia quotuplicia. 7.* ea a populo translata a Tiberio ad patres 199. quaenam huius consilii ratio. *ibid.**
Comitiua ornati antecessores. 380.*
Commentarii glossatorum in ius Romanum. 421. de iis Mureti iudicium. *ibid.**
Commodus (*M. Antoninus*) quid in iure mutarit. 300. 302. eius orationes et constitutiones. *ibid.*
Concubinas plures habere vetuit Constantinus. 353.
Concubinatus cur non plane abolitus a Constantino. 353.*
Conringii Comment. in *l.*

1. *C. de stud. liberal.* laudatus. 380.
Constantinopolin translata imperii sedes a Constantino M. 364. an ob id excusandus. *ibid.* * illa translatione via barbaris aperta et pontificis dominatui. 364. schola iuridica ibi instituta. 380. cur in ea oratores et grammatici. 400. * ea a Turcis capta iuris Rom. vsus in oriente plane exoleuit 408. ibi Irnerius ius ciuile didicisse dicitur. 406.*
Constantinus M. a Nazario laudatus. 353.* eiusdem studium in legibus Christianismo attemperandis. 372. multa in iure mutauit. 353. *seq.* sub eo iuris prudentia quodammodo reuixit. 357. artium professores immunitate donauit. 353. orbem Rom. in quatuor dioeceses diuisit. 364. eius cura in emendandis moribus. 372. de eo iudicium. 365.
Constantini liberi multa in iure innouarunt. 372. eorum studium in euertendis paganorum superstitionibus. *ibid.**
Constantinus Porphyrogeneta libros Basilizῶν publicauit. 404.
Constitutio Theodosii II. de responsis prudentum. 377. parum sapit prudentiam legislatoriam. *ibid.* Constitutiones principum saepe leges in iure vocantur. 88.* ab Hadriani potissimum tempore frequentissimae. 280. legitimorum principum quaenam. 378.*
Consuetudines Albanorum a Romanis seruatae. 1.
Consulatus per tribunos plebis circumscriptus. 19.
Consulum regium fere imperium. 13. quaenam sub iis reip. forma. 13.* hi edictis initio pleraque gubernabant. 18. 63. penes eos solos olim ius mulctandi immorigeros. 21.* eos tutores dare iussit Claudius. 214. quando et quomodo dictatores dixerint. 57.
Contractus: de iis legem tulit Seruius Tullius. 10.*
Conuentionis in manum effectus ex lege Romuli. 8.*
Cor-

Corculum ob prudentiam adpellatus est Scipio Nasica. 121.
Corneliorum Scipionum stemma. 120.*
Cornelius (Caius) auctor legis Corneliae de edictis perpetuis. 73. itemque legis, ne quis nisi per populum legibus solueretur. 73.*
Cornelius (Caius) Maximus IC. 143.
Cornelius (Publius) Scipio Nasica IC. vir optimus a senatu dictus. 120. eius honores, res gestae, filius. 121. Corculum adpellatus. *ibid.*
Corpus iuris Iustinianeum, quando publicatum. 393. a multis reprehenditur. 398. de illis iudicium. 399. eius in oriente magna auctoritas. 400. omnes eius libri Graece versi. 400. quando et a quo in Angliam translatum. 57.
Coruncanius (Tiberius) IC. primus ius ciuile professus est 53. primus e plebe pontifex max. *ibid.* et 118.
Crassus (P. Licinius) Mucianus IC. 143. rhetores vrbe exesse iussit. *ibid.* IC. *Hist. Iur. Ciu.* torum disertissimus a Cicerone vocatus. *ibid.*
Critici non omnes bene de iuris prudentia meriti. 425.
Cuiacius (Iac.) IC. humanior. 424. ei antehabitus Forcatulus. *ibid.* Fufidium ab obliuione vindicauit. 245. in Africani fragmenta scripsit. 306. notatus. 245*. 281*. 283.*
Curatores adolescentibus promiscue dari iussit D. Marcus. 301.
Curatores XIIII. Romae praefecit Alexander imp. 325.
Curiae, in quas Roma descripta. 7.
Curiatae leges quando obtinuerint. 7. quid libera re publica fuerint. 7.*
Cynus ICtus. 421.
Cyrilli versio *κατ' ἐπιτομὴν per compendium.* 401.

D.

DEbitores obaerati ex lege Seruii Tullii in vincula non ducendi. 10.*
Decemuiri legum ferendarum. 22. 25. litibus iudicandis. 57. 58.

Decisiones L. Iustiniani. 394. quibus coss. prodierint. 394. cur plures, quam L. in iure nostro occurrant. 394.*
Decius imp. quaedam constitutionibus inuexit. 351.*
Decreta Frontiniana. 261.*
Decretorum et interloquutionum Hadriani collector Dositheus. 282.
Decretorum libri quales. 342.*
Deinde non semper rem tempore posteriorem esse probat. 270.*
Delatores coerciti a Tito imp. 237. a Traiano. 254.* a M. Antonino. 301.
Deportati ex edicto Hadriani insula excedere prohibiti. 282.*
Dictator quis. 41. edicta proposuit. 63. a coss. dictus in re trepida. 57.
Dictatura qualis magistratus. 57.
Diem solis celebrari praecipit Constantinus M. 353.
Dies, quibus lege agere licebat, vel non. 43.*
Digesta, ratione denominationis. 390. fontes. *ibid.* *vid.* Pandectae.
Diocletianus et *Maximianus* multarum constitutionum auctores. 352.
Dioeceses quatuor orbis Rom. a Constantino M. institutae. 364.
Dionis Cassii insignis locus de praetorum edictis. 68.
Dionysii Halic. locus explicatus. 18.
Disputatio fori quid. 51.
Diui fratres *Marcus* et *Lucius* AA. 297. SCtis et orationibus multa constituunt. 298.
Diuisio paterna a liberis seruanda ex constitutione Constantini M. 354.
Diuisionis beneficium ab Hadriano inuentum. 281.
Doduelli (*Henr.*) de edicto aedilitio perpetuo coniectura. 278.*
Domitianus imp. quid noui in iure constituerit. 238. SCta sub eo facta. 239. philosophos pellit. 239.
Domitius Vlpianus. vid. *Vlpianus.*
Donatio inter virum et vxorem honoris caussa permissa. 293. quando prohibita. *ibid.* * et 321.
Donationem inter personas coniunctas sine mancipatione valere iussit Antoninus Pius. 293. ex ea dedit actionem Constantinus M. 356.
Donatori beneficium competentiae concessit Antoninus Pius. 293.
Donellus (*Hugo*) IC. humanior. 424.
Dorothei versio Pandectarum καὶ ἀ μέσην τάξιν mediocris. 402.
Dorotheus professor Berytensis. 362.
Dosithei grammatici liber Sententiarum. 282.
Duarenus (*Franc.*) IC. humanior. 424.
Ducennius Verus cos. quis. 241.*
Dupondii quinam dicti. 393.*
Duumuiri curatores viarum. 59. nauales. 60.

E

Ecclesiis legari, easque heredes institui permisit Constantinus M. 353.
Edicta adiuuandi, supplendi, corrigendique iuris ciuilis gratia proposita. 67. iis aliquando praetores ius scriptum euertebant. 68. quibus artibus id consequuti sint. 69. saepe edicta variabant. 68. 71. praetores SCto iussi sunt ex perpetuis edictis ius dicere. 72.
Edicta ex lege Ateria Tarpeia nata. 21.*
Edicta praefectorum praetorio et post Edictum perpetuum valuerunt. 325.
Edicta praetorum. 64. talia et vrbanus, et peregrinus, et reliqui praetores omnes proponebant. *ibid.* quomodo id factum. 66. illa per annum saepe mutata. 71. quo sensu ex lege Cornelia coeperint esse perpetua. 73. talia tempore Hadriani permulta exstabant in bibliotheca Vlpia. 270.* ab iis iuris studium auspicabantur Romani. 74.*
Edicta principum ab Hadriano frequentissima. 280.
Edicta prouincialia. 79. quae in iis cauenda fuerint. 82. ab omnibus, qui prouinciis praeerant, proposita. 80. ex vrbano hausta. *ibid.* * vel tralatitia, vel noua. 81.

Edicta saepe SCtis firmata. 280. iis pleraque gubernabant reges. 4. et postea coss. 18. iis multa noua constituit Augustus. 173. quo colore id fecerit. *ibid.* a plerisque magistratibus proposita. 61. itemque a sacerdotibus et ducibus. *ibid.* de quibus rebus. 62. quaedam cur ab auctoribus dicta. 65. ** in albo proposita. 66. eorum finis. 67. caussa erat honor. 61. *

Edicta vel perpetua, vel repentina. 65. vel tralatitia, vel noua. *ibid.*

Edictales quinam. 393. *

Edictis quaedam Augustus constituit, itemque Tiberius. 170. 205.

Edictum aedilitium de communi sententia propositum. 75. eius capita plura in iure nostro supersunt. 76. alia in iure non memorata. 77. an perpetuum conditum ab Hadriano. 278.

Edictum censorum. 63. consulum. 18. 63. dictatorum. 63. ducum et sacerdotum. 61. tribunorum plebis. 63.

Edictum D. Hadriani. 282.

Edictum perpetuum Hadriani auspiciis conditum. 267. quo anno. 268. eius auctor Saluius Iulianus. 269. eius varia cognomina. 272. per orationem principis et SC. firmatum. 271. ei ne principes quidem derogare ausi sunt. 273. eius auctoritas. 273. contra illud non recipiebatur adpellatio. 273. id quomodo intelligendum. 273. * eius seriem et oeconomiam sistere conatus est Giphanius et Pitenius. 276. ad eius ordinem postea ICti libros suos composuerunt. 277. quam mutationem illud attulerit in studio iuris. *ibid.* illud frustra abolere conatus est Seuerus imp. 320. quinam illud restituere conati sint. 275. an ab eo diuersum prouinciale. 274.

Edictum prouinciale perpetuum. 274. illud idem cum vrbano. *ibid.*

Egeria Nympha. vid. *Aegeria.*

Elagabali imp. constitutiones. 324. eius ne nomen quidem in Pandecte extat. *ibid.* ex Digestis tamen eius familia potest illustrari. *ibid.* eius stemma genealogicum. 324. *

Eloquentia exstincta sub Diocletiano et Maximiano. 352.

Emancipationis necessitas sublata. 381.

Ephesius legislator in *c.* 5. *X. de praescr.* quis. 25.

Equos cursui publico destinatos fustibus contundi vetuit Constantinus M. 354.

Et, copula inter duas leges interiecta, non semper diuersas leges significat. 164. *

Exceptiones variae a praetoribus repertae. 69.

Exheredandi libertas restricta sub Augusto. 174. *

Extra ordinem vel honorem demandatum munus quid. 214. *

Extrauagantes libris Feudorum adiectae. 321.

F.

Faber (*Petrus*) IC. humanior. 424.

Fabius (*Quintus*) *Cunctator* an IC. 122.

Fabius (*Quintus*) *Labeo*. 126.

Fabius (*Seruius*) *Pictor* IC. *ib.*

Facta saepius rescripta denotant. 223. *

Fasti a pontificibus in latenti habiti. 44. * 47. diuulgati a Cn. Flauio. 48. primi a Numa confecti. 44. in illis occurrit formula post consulatum. 394. *.

Felix (*Laelius*) IC. vid. *Laelius.*

Ferox (*Vrseius*) IC. 244. ad eum notauit C. Cassius Longinus. 229. * et Iulianus. 244. stricturas in eum scripserunt C. Cassius et Saluius Iulianus. 244.

Ferre legem magistratus dicebatur. 39. *

Feudorum libri a quibus confecti. 420. Nouellis collationis decimae nomine additi. 420. eos concinnius dare voluerunt Mincuccius et Barterius. 423.

Fictiones praetoriae 69. legis Corneliae. 92. *

Fides cur dea credita. 9. *

Fideicommissarii praetores a Claudio imp. instituti. 213.

Filius ter venumdari poterat ex lege Romuli. 8. *

eum, qui iussu patris vxorem duxerat, vetum-dari vetuit Numa 9.* patrem verberans quomodo punitus ex lege Seruii Tullii. 10.*
Finis rei publicae Rom. 12.*
Finium regundorum iudicium dabatur propter confusum limitare iter. 101.*
Fisci calumnias Domitianus inhibuit. 238.
Flaccus (*Granius*) iuris Papiriani interpres. 17.
Flauius (*Cnaeus*) iuris Flauiani auctor. 48.
Flauius Priscus IC. 187.
Florentinae Pandectae varias notas habent. 391. an tempore Iustiniani scriptae. *ibid.*
Florentinus IC. 346. eius scripta. *ibid.*
Foenoris acerbitate plebs ad desperationem acta. 41.
Forcatulus (*Steph.*) iniuria Cuiacio antehabitus. 424.*
Formam ICti vocarunt quaslibet leges. 272.*
Formulae actionum sollemnes. 43.* eas diuulgauit Cn. Flaccus et Sex. Aelius. 48. 49.
Forum. In forum deductio sollemnis. 154.*
Franci. Sub iis ius Rom. floruit in Italia. 411.
Fridricus I. imperator fauet ICtis, et studiosos iuris priuilegiis ornat. 415.
Frontiniana decreta collegit T. Aristo 261.*
Fufidius IC. 245.
Fulgosius (*Raphael*). 421.
Fundi populi quinam. et de istis scriptores. 79.*
Funera. De eorum sumtibus edictum aedilium. 77.
Furius Anthianus. vid. *Anthianus*.
Fuscianus (*Fuscius*) IC. videtur esse, quem alii Tuscianum vocant. 290.*

G.

GAlba nihil noui in iure statuit. 232.
Galerius et *Maximianus* impp. ICtos et aduocatus persequuti sunt. 352.
Galli et *Gallieni* impp. constitutiones. 351.*
Gallus (*C. Aquilius*) vid. *Aquilius*.
Gellius (*Publicius*) IC. 187.
Giphanius (*Hubertus*) Oeconomiam et ordinem edicti perpetui ostendit. 276.
Gladiatorios ludos sustulit Constantinus M. 362.
Glossa. Eius auctores. 417. eius maxima auctoritas. *ibid.**
Glossatorum barbaries. 417. quid in Iustiniani libris innouarint. 418. de iis iudicium Mureti. 421.*
Gordiani imp. constitutiones. 326.
Gothofredus (*Iacobus*) Cod. Theodosianum commentario illustrauit. 378. notatus. 378.*
Graeci adhuc hodie iure Rom. vtuntur. 408.
Graeciae magnae leges Romani adsciuerunt in XII. tabulas. 24.
Granius Flaccus iuris Papiriani interpres. 16. 17. indigitamenta scripsit. *ib.*
Gratianus imp. quid in iure innouarit. 374.
Gregorianus Codex. *vid.* Codex.
Grosias. vid. *Martinus*.

H.

HAdrianus quam plurima in iuris prudentia innouauit. 266. Numam praecipue imitatus est. *ibid.* legum, quas tulit, optimarum laude eximius.

ibid. eius auspiciis edictum perpetuum conditum. 267. aduocatum fisci constituit. 279. ICtis promiscue facultatem dat de iure respondendi. *ibid.* eius edicta atque aliae constitutiones. 280. SCta sub eo facta. 283. iura ab illo condita. 281. eius decreta, interloquutiones, edicta 282.
Harmenopulus (*Constantinus*) IC. Graecus 407.
Hasaeus (*Iacobus*) notatus. 243.
Heliogabalus. vid. *Elagabalus*.
Heluidiorum stemma. 239.
Heracliti de Hermodoro elogium et somnium. 25.*
Herennius Modestinus. vid. *Modestinus*.
Hermodorus Ephesius leges Graecas decemuiris interpretatur, statuaque ideo donatus est. 25. an sit Ephesius ille legislator in *c.* 5. *X. de praescr.* 25.*
Hermogeniani ICti aetas et scripta. 357. paganae superstitionis homo. 357. is auctor videtur Codicis Hermogeniani. 369.*
Hermogenianus Codex. *vid.* Codex.

Homberg. (*Io. Frid.*) *zum Vach* nouam versionem Nouellarum e Graeco textu adornauit. 397.*
Honor fundamentum iuris edicendi. 61.* 53.
Honorarium ius quodnam, et cur ita dictum. 61.*
Honorati vel honore vsi quinam Romae dicti. *ibid.*
Honores patriciis extorti. 37.*
Hostilii regis Rom. leges. 9.
Hotomannus (*Franc.*) IC. humanior. 424.
Huberi (*Vlrici*) Eunomia laudata. 399.*
Hugo de Porta Rauennate, IC. Bononiensis. 415.
Hugolinus (*Iacobus*) ICtus, Bononiensis. 415. libros Feudorum Nouellis, tamquam collationem decimam, adiecit. 420.
Hypothecam tacitam in bonis tutoris concessit Constantinus M. 353. in aedibus refectis illi, qui ad id pecuniam credidit, Antoninus. 299.

I.

IAnus bifrons in Atiliorum denariis conspicitur. 125.*
Iason Magnus IC. 421.
Iauolenus (*Priscus*) IC. 285. eius aetas et honores 286. senex dubiae sanitatis fuisse dicitur. *ibid.* * eius scripta. 287.
Imperia non vno tempore ad summum fastigium perueniunt. 159.*
Imperium magistratuum an fundamentum iuris edicendi. 61.*
Indigitamenta quales libri. 209.*
Iniuriae. De iis leges tulit Ser. Tullius 10.*
Innocentius IC. 279.*
Inscriptionum festiuitates in libris ICtorum. 311.
Institutionum Iustiniani compositio. 392. illae ex Caii potissimum Institutionibus desumtae. *ibid.* earum publicatio. *ibid.* paraphrasis Theophili. 401.
Interpretatio iuris penes ICtos. 50.
Interreges. 57.
Iouianus imp. quid in iure mutarit. 374.
Irnerius ius Rom. et Latinas litteras Bononiae docuit. 412.* 413. ius Rom. Constantinopoli didicisse fertur. 406.* eius

eius discipuli. 415.
Italia. In ea ius Iustinianeum floruit. 411. etiam sub Langobardis et Francis. *ibid.*
Iubere populus vel plebs dicebatur. 39.*
Iudaeis parum aequus Constantius A. 372.*
Iudex Romanus dictus iuridicus Alexandriae et Aegypti. 177.*
Iudices a sententia ICtorum recedere non oportebat. 178. *vid.* Responsa prudentum.
Iuliae Domnae doctrinam exhibuit Menagius. 327.*
Iulianorum stemma. 288.*
Iulianus Antecessor Constantinop. Nouellas Latine vertit. 403.
Iulianus Apostata imp. quid constituerit. 373. eius pleraeque constitutiones in Codicem Theodosianum relatae. *ibid.* misera sub eo iuris prudentiae conditio. 374.
Iulianus (*Didius*) imp. quinam sub eo status iuris. 303. an edicti perpetui auctor. 267. ad eum rescripsit Marcus imp. 304.
Iulianus (*Saluius*) IC. 268. edicti perpetui conditor. 269. auctor edicti de coniungendis cum emancipato liberis eius. *ibid.* in quonam constiterit eius opera. 270. eius scripta. 289.
Iulius Aquila IC. 359.
Iulius Paullus. vid. *Paullus.*
Iunius Brutus. vid. *Brutus.*
Iura a ICtis per interpretationem inuecta. 50. ea docendi methodus. 156.
Iureconsulti Graeci. 406.
Iureconsulti humaniores. 424. isti non omnes operae pretium fecerunt. 425.
Iureconsulti Romani cur iuris conditores dicti. 50. eorum disputationes fori ad aedem Apollinis. 51. eorum auctoritas libera rep. 52. quinam scriptis illustrare iurisprudentiam coeperint. 53. in edictum praetoris commentati sunt 74. eorum vitae a quibus descriptae 112. iudicium de illis. *ibid.* * veteres plerique Stoici. 155. in foro obambularunt. 157. ad eorum aedes consulentium concursus. *ibid.* quibusdam tantum ab

Augusto facultas de iure respondendi concessa. 178. omnes promiscue eam recuperarunt sub *Hadriano*. 279. inter eos, quorum scripta in foro allegabantur, praecipua auctoritas Papiniani. 377. quando veterum ICtorum oracula obmutuerint. 350. nulli plane alicuius nominis sub Iuliano. 374.
Iureconsultis parum fauent Diocletianus et Maximianus. 352.
Iuridicus Alexandriae. 156. et aliarum ciuitatum. *ib.**
Iuris prudentia heuristica a C. Aquilio Gallo exculta. 147. itemque a Modestino. 349.
Iuris prudentiam patres sibi vindicabant, obtentu iuris patronatus. 44. eam publice professus est Tib. Coruncanius. 33. quomodo docuerint veteres. 156. eius magna moles ante Iustinianum. 375.* libertorum artificium esse coepit sub Iuliano. 374. illi male consuluit Theodosius II. 377.*
Ius Aelianum. 49. 124.
Ius ciuile stricte dictum. 52. clam habitum. *ibid.* professus est Tib. Coruncanius. 53.
Ius ciuitatis cum omnibus in orbe Rom. ingenuis communicauit Caracalla. 322.
Ius commenticium. 52.
Ius connubii patriciis extortum. 37.*
Ius consensu populi receptum. 52.
Ius feudale Langobardicum a quonam compilatum, atque Corpori iuris adiectum. 420.
Ius Flauianum. 48.
Ius honorarium. 61.
Ius incertum idem quod non scriptum. 2. et 14.
Ius Iustinianeum post Iustinianum in oriente semper floruit. 405. an capta Constantinopoli plane exoleuerit. 408. etiam a Turcis in subsidium adhibetur. *ibid.* in Italia et Africa floruit. 411. non in reliquo occidente. 410. in Italia et sub Langobardis auctoritatem retinuit. 411. *seq.*
Ius non scriptum Romae aeque, ac in omnibus ciuitatibus antiquissimum. 2. cur eius Romanos pertaesum sit. 45.
Ius Papirianum. 16. 17.
Ius praediatorium. 190.*
Ius receptum quid veteribus. 51.
Ius Romanum vsum habuit in oriente. 406. eius restitutio sub Lothario III. 412. methodus illud docendi interpretandique medio aeuo. 422. eius usus inter Langobardos. 411.
Ius scriptum Romani aeque, ac aliae gentes initio nullum habuerunt. 2.*
Ius vitae et necis dominorum in seruos sub Augusto imminutum. 174.
Iustinianea prima. 384.
Iustiniani noui vel Iustinianistae. 393.*
Iustinianus imp. Res eius praeclare gestae. 382. eius familia et stemma. *ibid.** patria. 384. merita in eum. *ibid.* quomodo et quando ad imperium peruenerit. 385. consilium eius de iure in ordinem redigendo. 386. quibus viris hanc prouinciam demandarit. 386. anceps eius fama. 383. nullam praeter Berytensem, Romanam, et Constantinopolitanam scholam iuridicam aperire iussit. 386.
Iuuentius (*Caius*) IC. 149.
Iuuentius Celsus. vid. *Celsus*.

K.

K littera calumniatorum fronti inusta. 107.*
Καλῶς ἔχει *Bene habet* formula edictalis. 66.*
Kortii (*Gottl.*) Vindiciae praetoris Rom. expensae. 70.*

L.

Labeo (*Antistius*) aemulus Ateii Capitonis. 179. Augustus eum sibi conciliare studuit. 179. ille in iure nouator fuit. 195.* eius scripta. 31. 74. 181. quinam ad eum notarint. 181.* eius bonarum artium studium. 182.
Labeones plures memorantur. 182.*
Lacedaemoniorum leges an Romani in XII. tabulas adsciuerint. 24. 28.
Laelius Felix ICtus. 265. ad Q. Mucium notauit. *ibid.*

Λάμπρα *Splendens* dicta toga candidatorum. 103.*
Langobardi regnum in Italia constituerunt. 411.
ius Romanum victis Italis reliquerunt. *ibid.*
Latinam linguam translata etiam Constantinopolim imperii sede seruare voluit Constantinus M. 400. * eius fata in oriente. *ibid.*
Legati in Graeciam missi ad leges petendas. 24.
Lege agere. 43.
Leges plurimae corrupta re publica. 36.*
Leges a regibus flagitauit populus. 5. eae libertatis argumentum. 5.*
Leges Augusti temporibus adhuc vetere ritu latae. 163. item, licet rarius, sub Tiberio. 200.
Leges curiatae. 7.* quamdiu obtinuerint. *ibid.*
Leges XII. tabularum ex quibus legibus compilatae. 24. 25. 28. earum historia. 24. vsus. 29. interpretes. 31. quarumdam abrogatio lege Aebutia. 30. earum interitus. 32. restitutio. 33. ordo. *ibid. seq.* vtilitas. 35. an ab iis auspicanda iuris prudentia. *ibid.*
Leges Numae. 9. *seq.* in vsum reuocatae ab Anco Marcio. 9. nec non a Seruio Tullio. 10.
Leges prouinciis a Romanis praescriptae. 79. earum supplementum edicta prouincialia. *ibid.*
Leges regiae. 6. *sequ.* earum indoles. 12. cur plane exoleuerint regibus exactis. 15. in XII. tabulas migrarunt. 15. 28. sub coss. adhuc pro more valuere. *ibid.*
Leges Romanorum. Auctores qui de iis scripserunt. 84.*
Leges Romuli. 8. in vsum reuocatae a Ser. Tullio. 10. * in XII. tabulas translatae. 28.
Leges sacratae. 19.*
Leges Seruii Tullii. 10.*
Leges Tulli Hostilii. 9.
Legis actiones quid. 43. 45. earum origo. 44. 92.
Legitimi principes opponuntur tyrannis. 378.*
Leo imp. Basilica perfecit. 404. eius Nouellae. *ibid.**
Leontius iuris peritus in schola Constantinopolitana. 380.
Leunclauii (*Io.*) Ius Graeco-Romanum. 406.

LEGVM ROMANARVM RECENSIO.

Lex Acilia Calpurnia de ambitu. 86.
Aebutia de quibusdam XII. tabularum capitibus abrogandis. 30.
Aelia apud Ciceronem. 49.**
Aelia Sentia. 166.
Aemilia cibaria. 86.
Agraria Neruae. 249.
Agrariae. 37.
Apuleia maiestatis. 86.
Aquilia de damno iniuria dato. 87.
Ateria Tarpeia. 21.
Atilia de tutelis. 88.
Lex Atinia de vsucapione rerum furtiuarum. 89.
Aufidia de ambitu. 90.
Baebia Aemilia de ambitu. *ibid.*
Baebia Cornelia de ambitu. *ibid.*
Calpurnia repetundarum. 91.
Canulcia. 37.*
Cincia de donis et muneribus. 91. ea abolita a Tiberio, et a Nerone reuocata. 121.* 122.
Claudia de tutela mulierum. 217.
Cornelia Fuluia de ambitu. 92.
Cornelia de edictis perpetuis. 73. eius occasio. *ibid.* ea etiam ad edicta prouincialia prorogata 83.
Cornelia de falsis. 92.
Corneliae de iniuriis, de limitibus, de lusu et sponsionibus, maiestatis, de parricidiis, de sicariis. 92. te testamentis. *ibid.*
Didia sumtuaria. 93.
Duillia Maenia de foenoribus. *ibid.*
Fabia de ambitu vel numero sectatorum. 96.
Fabia de re agraria et limitibus. 94.
Fabia de plagiariis. *ibid.*
Falcidia de legatis. 165.
Fannia sumtuaria. 94.
Furia testamentaria. 34. 94.
Fusia Caninia de manumissionibus. 166.
Genucia de foenore 95.
Horatia de plebiscitis. 39.
Hortensia de iisdem. 41.
Hostilia de furtis. 95.
Iunia Norbana. 197.
Iunia Velleia. 167. 172.* eadem de liberorum institutione cauit. 174.*
Iulia de adulteriis. 164. in vsum reuocata a Seue-

uero. 321.
Lex Iulia maiestatis. 97.
Iulia de caede et veneficio. 167.
Iulia de maritandis ordinibus. 166.
Iulia repetundarum. 97.
Iulia de vi. 96.
Iulia de foenore. 98.
Iulia et Titia de tutelis. 164.
Laetoria. 99.
Licinia Cornelia sumtuaria. 100.
Licinia de foenore de capite deducendo. 99.
Luctatia de vi. 100.
Maenia. 111.*
Mamilia de finibus agrorum. 101.
Manlia de vicesima. *ibid.*
Maria de ambitu. *ibid.*
Ogulnia. 37.*
Oppia de cultu mulierum. 102.
Orchia de numero conuiuarum. *ibid.*
Papia Poppaea. 166. circa eam quaedam mutauit Seuerus imperator. 321.
Pinaria de ambitu. 103.
Plautia de vi. 96.* 103.
Poetelia de ambitu. 104.
Poetelia Papiria de obaeratis. *ibid.*
Pompeia de vi et de ambitu. 105.
Pompeia de parricidiis. 106.
Pompeia de repetundis. *ib.*
Publicia de lusu et sponsionibus. 107.
Publilia de plebiscitis. 40. 107.
Quintia de aquaeductibus. 165.
Regia, qua in imperatores summa potestas collata. 169.
Remmia de calumniatoribus. 107.
Rhodia de rebus nauticis. 295. de ea Antonini Pii rescriptum. 294. quid de hac lege sentiendum. 295. an hodie exstet. *ibid.* ei praemissa auctoritas haud genuina. *ibid.* legis Rhodiae caput de iactu tantum receptum. 296. ad eam Volusius Maecianus scripsit. 315.
Lex Romana quid medio aeuo. 410.
Scantinia de nefanda Venere. 108.
Scribonia de vsucapione. *ib.* 167.
Seruilia de adulteriis, stupris, nec non de repetundis. 109.
Sextia. 37.*
Terentilla de legibus scribendis. 22.
Ti-

Titia de lusu et sponsionibus. 110.
Tullia de ambitu. *ibid.*
Vectibulici. 252. ea ad prouincias prolata. 283.
Visellia de libertinis. 167. et 197.*
Voconia de mulierum hereditatibus et legatis. 110.
Libellus SCto praemitti solitus. 200.*
Liberi aut instituendi, aut nominatim exheredandi. 174.
Liberi tollendi ex lege Romuli. 8.*
Libertatem conscientiae stabiliuit Valens imp. 375.
Libertini ciuitate donati a Seruio Tullio. 10.*
Libertorum artificium iuris prudentia. 375.
Licinius. vid. *Rufinus.*
Limitare iter. 101.*
Lites breuiores reddere studuit Vespasianus. 236.
Liuius (Caius) Mamilianus Drusus IC. 133.
Loriottus (Petrus) IC. humanior. 424. eius fata Lipsiae. *ibid.*
Lucillius (Lucius) Balbus IC. 149.
Ludouigii Iustinianus laudatus. 383.
Lustrum vltimum sub Vespasiano conditum, ex interuallo sub Decio. 236.
Lycurgus leges a Cretensibus petiit. 28.*
Lytae quinam dicti. 393.

M.

Macer (Aemilius) IC. 347. non is auctor *ἐγκυκλοπαιδείας libri de auium origine* videtur. *ibid.**
Macrinus (Opilius) imp. omnia rescripta tollere statuit. 323.
Maecianus (Volusius) IC. 314. eius secta et scripta. 315. Marci Antonini praeceptor. 297. * 315. eius de asse liber. 315.
Magistratus Rom. immorigeros pro sua quisque iurisdictione puniebat. 21. *seq.* apud quosdam erat legis actio. 45. * initio pauci. 54. postea aucti. *ibid.* extraordinarii, et ordinarii, maiores et minores. 57. 58. plerique edicta proposuerunt. 61. sub Augusto eadem magistratuum vocabula, nihil prisci moris. 162. noui ab Augusto instituti. 175.
Manilius (Manius) IC. 138. eius

eius libri. 139.
Manliana imperia. 127.*
Manlius (Titus) Torquatus IC. 127. eius in filium seueritas. *ibid.*
Manumissio per censum lustralem sub Vespasiano exoleuit. 236. in SS. ecclesiis a Constantino M. inuenta. *ibid.* * aliae eius species. *ibid.**
Manus regia. 4.*
Marcellus (Vlpius) IC. 318. temperantia et vigilantia clarus. 318. * Proculeianorum sectae addictus. 319.
Marcianus (Aelius) IC. 344.
Marcius (Caius) Figulus IC. 128. eum pro Marcello habuit Iac. Curtius. 319.
Marcus imperator. vid. *Antoninus.*
Martinus Grosias IC. Bononiensis. 415.
Massurius Sabinus IC. 198. 206. eius modicae facultates. 207. scripta. 208. 209.
Mathematici vrbe pulsi a Vitellio imp. 232.
Mauricianus (Iunius) IC. 308.
Maximianus et *Diocletianus* impp. ius variis constitutionibus locupletarunt. 352.
Maximini imp. constitutiones. 326.
Maximus (P. Cornelius) IC. 148.
Maximus imp. nihil noui constituit. 326.
Maynas (Iason) IC. 421.
Memoria damnata. 212.*
Menander (Arrius) IC. 333.
Meretrices vsu lecticae prohibuit, legatisque priuauit Domitianus. 238.
Merillius (Emundus) notatus. 88.*
Messalla in XII. tabulas scripsit. 32.
Methodus iura docendi vetus. 156. medii aeui. 422.
Μεθόρια *limitare iter.* 101.*
Mincuccius (Anton.) de Prato Vetere. 423.
Minorum bona. *vid.* pupillorum.
Minucius Natalis IC. 263. eius libros illustrauit Iulianus. *ibid.*
Modestini (Herennii) IC. elogium. 348. scripta. 349. multa in iure Graece scripsit. 348. praeceptor ille Maximini. *ib.* an is auctor periocharum Virgilianarum. 349. ad Q. Mucium notauit. 145.

Moenia sancta ex lege Romuli. 8.*
Monstrosus partus exponendus ex lege Romuli. *ibid.**
Muciana cautio. 145.
Muciorum stemma. 134.*
Mucius (Publ.) Scaeuola IC. 134. eius scripta. 135.
Mucius (Quintus) Scaevola Augur IC. 140.
Mucius (Quintus) Scaeuola pontifex Max. IC. 144. eius libri. 145. quinam ad eum notarint. *ibid.* pauca tantum ex eius scriptis fragmenta in ius nostrum transtulit Tribonianus. *ibid.**
Mucius (Quintus) IC. 122. legatus iuisse Carthaginem falso dicitur. 122.
Mulcta. De eius modo lex Ateria Tarpeia. 21.
Municipia olim seruos manumittere non poterant. 252.*
Muretus (M. Anton.) in iure docendo Seluaghio posthabitus. 424. * eius de glossatoribus iudicium. 421.*

N.

NAeui, quos in Corpore iuris Iustinianeo obseruant. 398.
Natalis (Minucius) vid. *Minucius.*
Nauim aedificare senatori prohibitum. 216.*
Necti ciues ob aes alienum vetuit Seruius Tullius. 10. * itemque lex Poetelia Papiria. 104.
Neratius (Priscus) vel *Proculus* IC. 258. eius scripta. 259.
Nero imp. quid in iure mutarit. 221. SCta, quae ei tribuuntur, pleraque ad alia tempora pertinent. 222.
Nerua (M. Cocceius) pater IC. 210.
Nerua (M. Cocceius) filius ICtus. 231. adolescens de iure responsitauit. *ib.* Proculeianorum sectae addictus *ibid.* eius scripta. *ibid.*
Nerua (M. Cocceius) imp. praetorem fiscalem instituit. 249. iura varia ab eo constituta. *ibid.*
Neruarum stemma. 210.*
Noordkerkius notatus. 197.* 252.*
Notae, quas Sex. Aelius diuulgauit, non siglae, sed signa fuerunt. 49. * per notas scribi vetuit Iustinianus. 391.

Notarii olim dicti, qui notis scribebant. 49.*
Nouellae Theodosii II. Valentiniani III. Marciani, Maioriani. 379. Iustiniani. 396. earum pleraeque Graece scriptae. *ib.* collectio et versio earum Latina. 397. earum in VIIII. collationes diuisio. 397. 418. quaenam versio in foro obtineat. 397. * versio Iuliani Antecessoris. 403. noua versio ex Graeco Hombergii zum Vach. 397. Leonis an in Graecia vmquam in vsu fuerit. 404.*
Nouitii vexati in Berytensi schola. 362.
Numae Pompilii regis leges. 9.*
Numeratum quid in lege Iulia de foenore. 98.*
Numeriani imp. constitutiones. 351.*
Nuptiales leges Romuli. 8.* *seq.*
Nuruum in soceros saeuitia lege Romulia coercita. 8.*

O.

OCcidens. In eo maior erat Codicis Theodosiani, quam Iustinianei auctoritas. 409.
Octaueni ICti aetas et scripta. 247.
Ofilius (*C. Aulus*) IC. 186. eius uxor Clodia quindecies enixa dicitur *ibid.* edictum praetoris illustrauit. 74. 186. * an Iulii Caesaris iussu edictum perpetuum scripserit. 186.*
Opificiis Romulus ciuibus interdixit. 8.*
Oratio principis pro ipso SCto. 200. * SCto praecedere solebat. 200. ab Hadriano edicto perpetuo praemissa. 271.
Orationes Diuorum fratrum de satisdatione tutorum. 298. variae D. Marci. 298. *sequ.* Marci et Commodi. *ibid. et* 301. *sequ.* Seueri et Commodi nulla exstant. *ibid.* Pertinacis de testamentis. 304.
Orbis Romanus in IIII. dioeceses diuisus a Constantino M. 364.
Otho imp. nihil noui in iure constituit. 232.

P.

PActumeius Clemens IC. 334.
Pacuuius (*C. Ateius*) IC. 187.
Paetorum stemma. 239.*
Paetus (*P. Aelius*) IC. 123.
Paganas superstitiones legibus euerterunt imperatores Christiani. 373.
Pancirolus. notatus. 358.* 366.*
Pandectae quando compositae. 390. ratio denominationis. *ibid.* inscriptio admodum familiaris ICtis. 390. ordo in iis obseruatus. 391. Graece versae a Thalelaeo et aliis. 402. an perierint. 412. Amalphi repertae occasionem restitutioni iuris ciuilis dederunt. 412. earum diuisio in Digestum vetus, infortiatum, et nouum. 418. textus Graecos quis Latine verterit. *ibid.*
Papinianistae quinam dicti. 328. * 393.*
Papiniani (*Aemilii*) origo. 327. doctrina et elogia. 328. auctoritas. 328. * nulli sectae addictus. *ibid.* eius honores et scripta. 329. in libris suis saepe variauit. 329. * auctoritas eius in foro. 377. mors. 330. eius consiliis Seuerus imp. vsus est. 320.
Papirius (*Caius*) pontifex, iuris Papiriani auctor. 16. 113.
Papirius Fronto IC. 334.
Papirius Iustus IC. 308.
Papirius (*Sex.*) IC. 149.
Paratitla tantum in *Pandectas* scribi permisit Iustinianus. 391.*
Parricida ex legibus Numae quisquis hominem occiderat. 9. * eius poena. *ibid.*
Paternus (*Tarunteius*) vid. *Tarunteius.*
Patria potestas. De ea lex Romuli. 8. * Numae. 9.* quomodo illa moribus recepta. 15. * imminuta sub Augusto. 174.*
Patricios inter et plebeios aemulatio. 37. iis tribuni plebis resistunt. *ibid.*
Patronorum officium erga clientes. 8.*
Paulli (*Iulii*) patria et honores. 340. iuris pru-

dentia. 341. subtilitas. *ibid.* is Elagabali socer. 340. * Papiniani et Vlpiani aemulus. 341. πολύγραφος *multa scripsit.* 342. eius scripta. *ibid.* Receptae eius sententiae in occidente in vsu fuerunt. 409.
Paullus Virginius an ICtus fuerit. 141.
Pecuniam primus Romae Seruius Tullius signauit. 21.*
Pedius (Sex.) ICtus. 334.
Pegasus ICtus. Eius vita et honores. 242. schola et scripta. 243. an eius dogmata in schola Berytensi proposita. 243.
Pellicatus. De eo lex Numae. 9.*
Pepo ante Irnerium ius Bononiae docuit. 413. de eo iudicium. 414.*
Perpetuum saepe pro continuo. 72.*
Perscriptum in lege Iulia de foenore quid. 98.*
Pertinax (Heluius) imp. quid noui constituerit. 303. *seq.*
Philippi Arabis constitutiones. 326. an Christianus. *ibid.**
Philosophi a Domitiano vrbe pulsi. 239.
Pisces, quinam ad pollactum emendi ex lege Numae. 9.*
Pitenius (Petrus) oeconomiam edicti perpetui ostendere conatus est. 275.
Pithoei fratres ICti humaniores. 424.
Placentinus IC. ius ciuile in Galliam intulit. 414. 416.
Plagium poena nummaria coercuit lex Fabia. 93.*
Plancius (Marcus) Varus, a quo SCta Planciana, IC. 234.
Plautii celebres fuerunt sub Claudio et Nerone. 246.*
Plautius IC. 246. ad eius libros Neratius, Iauolenus, Pomponius, et Paullus notas scripserunt. *ibid.*
Plebis cum patriciis certamina. 36. secessio in montem sacrum. 19. 39. in Ianiculum. 41.
Plebiscita, eorum origo. 20. iis pleraeque praerogatiuae patribus extortae. 37. vim legum acceperunt. 38. * leges dicta. 42. an illa vnum tantum nomen ferant. *ibid.* * etiam sub Augusto condita. 165.*
Pluris petitionis rigor mitigatus. 381.
Pompeius (Sex.) IC. 141.
Pomponii (Sex.) ICti aetas. 309. eius philosophia et secta. 310. et scripta. 311. an duo huius nominis. 310. ei lex 2. *D. de orig. iur.* frustra abiudicatur. 6.*
Pontifices legis actiones inuenerunt. 44. formulas et fastos clam habuerunt. 46.
Pontifices maximi edicta proposuerunt. 61. hoc sacerdotium et Augustus, et reliqui principes susceperunt. 162.*
Pontificum Romanorum ambitio aucta a Constantino M. 364.
Populiscitum idem, ac lex. 20.
Populi vocabulo se comprehendi negabant patres. 40.
Populus fundus factus. 79.*
Portius Cato. vid. *Cato.*
Post consulatum, formula fastorum. 394.
Postea non semper posterius tempus denotat. 172.*
Potestas herilis imminuta sub Augusto. 174.*
Praediatorium ius. 190.*
Praefecturae praetorianae sub Constantino M. 364.
Praefectus annonae. 60. Augustalis Aegypti. 177. praetorio sub Augusto institutus. 175. eius edictum. 63. * 325. sub Tiberio summam potestatem habuit. 198. senatores facti. 325. quatuor sub Constantino M. 364. eius potentiam auxit Seuerus. 325. idem ei XIIII. Romae curatores adiecit. *ibid.* vigilum an fuerit magistratus. 60. 175. * vrbi qualis sub regibus et libera republica. 57. qualis sub Augusto. 57.* 175.
Praegnans mortua non nisi exsecto foetu sepelienda ex lege Regia. 9.*
Praescriptio quinque pedum. 101.*
Praetores fideicommissarii a Claudio instituti. 213. ex iis vnum detraxit Titus. 237.
Praetor fiscalis a Nerua institutus. 249. Constantinianus decreti de rebus minorum alienandis inter-

terponendi caussa institutus. 356.
Praetor peregrinus prouinciarum et quaestionibus qui praeerant. 51.*
Praetor tutelaris a M. Antonino institutus. 301.
vrbanus. 51.
Praetorum origo. 51. numerus. 51. 55. vrbanus. 55. peregrinus. *ibid.* maior. *ibid.* * an et praesides, et aediles ex praetoribus fuerint. 62. * omnes edicta proposuerunt. 64. iura vetera edictis suis euerterunt variis artibus. 68. *seq.*
Πραγματικαὶ *pragmaticae* vel πραγματικοὶ τύποι *pragmatica signa* rescripta. 323.*
Princeps vocatus Augustus. 162.*
Principes legitimi opponuntur tyrannis. 378.
Principes ab Hadriani temporibus pro libito edictis omnia constituerunt. 280.
Priscus (*Flauius*) IC. 187.
Priscus (*Iauolenus*) vid. *Iauolenus.*
Priscus Neratius. vid. *Neratius.*
Probi imp. constitutiones. 351.*
Proconsulis titulo vsus est Augustus. 162.*
Procopii anecdota. 383.* de iis iudicium. *ibid.**
Proculianorum sectae origo. 227.
Proculi (*Sempronii*) IC. genus, scripta, vita. *ibid.*
Procurator olim non nisi ex lege Hostilia admittebatur. 95.*
Professores artium immunitate donauit Constantinus M. 353.
Prolitae quinam dicti 393.*
Prouinciis leges praescriptae a victoribus Romanis. 79. interdum iis propriae leges relictae. *ibid.**
Prouinciae sua edicta habuerunt. 80. eas Augustus cum populo diuisit. 176. quinam illis sub Augusto praefuerint. *ibid.*
Prudentes. *vid.* iureconsulti.
Psellus (*Michael*) IC. Graecus. 406.
Publicius Gellius IC. vid. *Gellius.*
Publicorum libros qui scripserint. 347.*
Pupillorum et minorum res sine decreto non alienandae. 321. eius iuris extensio sub Constantino M. 356. eam in rem ab eodem singularis praetor constitutus. 356.*
Purpura sacrosancta. 336.*
Puteolanus IC. 334.
Pyleus IC. 416.

plebeii comprehensi. 40.* milites ab hoc nomine abhorruerunt. 40.*
Quod quisque iuris in alterum statuerit, edicti origo 71. illo post legem Corneliam minus opus fuit. 74.

Q.

QUaestionum libri veterum ICtorum. 257.*
Quaestorum origo. 54. edicta. 63. * numerus. 54. * candidati libellos et orationes principum in senatu praelegebant. 200. horum dignitas summa erat. 200.*
Quartinus an collega C. Cassii Longini in consulatu. 228.*
Quatuoruiri viarum publicarum curandarum. 59.
Querela inofficiosi. De ea quid constituerit Constantinus M. 354.
Quindecennalibus leges nouae promulgatae. 268.
Quinque pedum praescriptio. 101.*
Quinqueuiri cis et vltra Tiberim. 52. mensarii. 60. legibus de imperio consulari scribendis. 22.
Quirites vnde dicti Romani. 7. iis patres et

R.

RLitteram inuenisse dicitur Appius Claudius. 115.*
Ranchinus (*Guil.*) edictum perpetuum restituere conatus est. 275.
Receptum ius. 51.
Reges. Eorum arbitria gentibus antiquissimis pro lege erant. 3. Romani initio manu omnia gubernabant. 4. nec tamen παμβασιλεῖς *tales qui summam omnino potestatem exercerent.* 6. * edicta proposuerunt. 4. 63. sub iis, quae reipublicae Rom. facies. 14. eorum leges in XII. tabulas migrarunt. 15. 28. iis eiectis quaenam reipublicae facies. 13.*
Regulae Catonianae auctor. 132.
Religionis libertatem fauo-

re

re Arrianorum stabiliuit Valens imp. 375.
Rescribere, id est, in scriptis respondere non solebant ICti libera re publica. 157.
Rescripta principum abolere statuit Opilius Macrinus. 26. 323.
Respondere de iure vnicuique licuit libera republica. 157. non vero in scriptis, sed viua voce. 157.* sub Augusto certis tantum ICtis. 178. promiscue sub Hadriano. 279.
Responsa prudentum. De iis constitutio Theodosii II. 377.
Responsa sub Augusto et scripta dari, et signari coeperunt. 157.* 180.* non obligabant iudices ante Augustum. 156. 178.
Responsitare de iure plus est, quam respondere. 230.*
Res publica Romana: eius forma sub regibus. 6. 12.* eiusdem finis. 12. sub consulibus, 13.* vitium. 36. monarchiae faciem non sub Iulio Caesare induit. 159.
Restitutiones a praetoribus repertae. 62.
Rhetores vrbe excedere iussit Crassus censor. 143.
Rhodii populus nauticus et maris dominus. 295.* eorum ius nauticum. *vid.* Lex Rhodia.
Riminaldus IC. Bononiensis. 421.
Rogare legem dicebatur magistratus. 39.*
Rogerius Vacarius Summista, ius in Angliam intulit. 414. 415.
Roma, Albanorum colonia: 1. mores Albanorum retinuit. *ibid.*
Roma est, vbi imperator. 280.*
Romae schola iuridica. 380.
Romae curatores XIIII. ab Alexandro Seuero imp. instituti. 325.
Romani peregrinas leges petentes excusantur. 28.*
Romilius (*Titus*) cos. leges XII. tabularum condi suadet. 23.
Romulus Graecis legis latoribus antepositus. 12. eius leges. 8.*
Rostra quando hoc nomen acceperint. 26. an in iis propositae XII. tabulae. *ibid.*

Rufinus (*Licinius*) IC. 346. an auctor collationis legum Mosaicarum et Romanarum. 346.*
Rupertus (*Christ. Adam.*) Iustiniani familiam sistit. 382.*
Rusticorum (*Iuniorum*) stemma. 239.*
Rutilius (*Maximus*) IC. 334.
Rutilius (*Publius*) *Rufus* IC. 141. eius scripta. 142. exsilium. 141.

S.

S. Littera veteribus pro R. saepius vsurpata. 115.*
Sabinianorum origo. 206.** eorum sententias Iulianus edicto perpetuo firmauit. 270.
Sabinianorum librorum ordinem ICti in scriptis suis ante edictum perpetuum sequuti. 208.
Sabinus (*Coelius*) IC. 240. scripta eius. *ibid.* ab eo Sabiniani nomen non repetunt, 206.*
Sabinus (*Massurius*) vid. *Massurius.*
Sacerdotia patriciis extorta. 37.
Salaminius prof. Berytensis. 362.
Salicetus (*Barthol.*) IC. 421.
Saluius (*Aristo*) vid. *Aristo.*
Saluius Iulianus. vid. *Iulianus.*
Sanguinolentos liberos venundari permisit Constantinus M. 353.
Sapientes quinam cognominati. 116.
Sapientiae simulacrum in nummis gentis Semproniae. 116.*
Saturninus (*Claudius*) IC. 333.
Saturninus (*Quintus*) IC. 334.
Saturninus (*Venuleius*) IC. 346. scripta eius. *ibid.*
Scaeuola (*Mucius*) vid. *Mucius.*
Scaeuola (*Ceruidius*) vid. *Ceruidius.*
Scena. Ne quid in eam praeter pomum iaciatur edictum aedilitium. 78.
Schola iuridica Berytensis quando instituta. 360. extra Romam, Constantinopolin, et Berytum nulla permittebatur. *ibid.*
Scipio (*P. Corn. Nasica*) vid. *Cornelius.*
Sciscere legem populus vel plebs dicebatur. 39.*
Sectarum inter ICtos origo. 194. earum primi auc-

auctores. *ibid.* earum descriptio. 195.
Sempronius Sophus ICtus. 116. an hic vxorem repudiarit. 117.
Senatoribus non licuit nauim aedificare. 216.*
Senatus quid curarit libera re publica. 111. noua iura SCtis inuehere non poterat ante Caesarum tempora. *ibid.* sub Tiberio non amplius dubitatum, an senatus ius facere possit. 199. auctor fieri debebat. 111.*
Senatus consulta de rebus tantum ad senatum pertinentibus libera re publica fiebant. 111. leges antecedere solebant. *ibid.* iis noua iura constituta sub Tiberio, 200. iis edicta principum firmata. 280. eorum forma sub Hadriano ex SCto Iuuentiano altero perspici potest. 284.*
Senatus consultum de actione subsidiaria aduersus magistratus. 253. de aedibus negotiationis caussa non diruendis. 225. 235. de adpellationibus 283. de agnoscendo partu. *ibid.*
SCtum de beneficio Traiani 283. de edictis praetorum perpetuis. 72. edicto perpetuo praemissum. 271. de eo, qui se castrandum dedit. 283. de fideicommisso seruo cum libertate relicto. *ibid.* de fructibus hereditatis. *ibid.* de iure asylorum in municipiis. 205.* de legatis in Graeciam mittendis. 23. de lege vectibulici ad prouincias producenda. 284. de partu vxoris Romanae. 272. de philosophis vrbe pellendis. 239. de SCto Aproniano ad collegia producendo. 300.
SCtum Apronianum de legatis et fideicommissis ciuitati relictis. 283.*
Articuleianum. 252.
Aurelianum. 202. *sequ.*
Caluitianum siue Caluisianum. 223.
Claudiana. 202. de sexagenariorum nuptiis. 215. de re *nautica*. 216. de tutela mulierum, et de feminis amore seruili bacchantibus. 217.
Dasumianum. 251.
Hosidianum de aedificiis negotiationis caussa non diruendis. 218.
Iuncianum. 302.
Iunianum. 239.
Iuuentiana duo. 284.
Largianum. 218.
Libonianum. 201.
SCtum Licinianum. 203.
Macedonianum. 219.
Memmianum. 224.
Neronianum. *ibid.*
Orphitianum. 300.
Pegasianum. 234.
Peruicianum vel Persicianum. 204.
Pisonianum. 215.* 224.
Plancianum. 234.
Rubellianum. 203.
Rubrianum. 250.
Silanianum. 171.
Statilianum. *ibid.*
Tertullianum. 284.
Trebellianum. 226. *seq.*
Turpillianum. 225.
Velleianum de adsignandis libertis. 218.
Velleianum de intercessione mulierum. 172.
Vitrasianum. 235.
Volusiana duo. 218. 225.*
Senecae nomen cur non praeferat SC. Trebellianum. 226.*
Sepultura intra vrbem prohibita. 293.
Seruilius IC. 262.
Serui venales titulum praeferebant. 76.*
Seruii Tullii regis leges. 10. * eiusdem ciuilitas. *ibid.* primus Romae aes signauit. 21.*
Seruii Sulpicii studium iuridicum. 150. eius honores. 151. et scripta. 152. eius auditores. 153. in XII. tabulas scripsit. 33. nec non in edictum, siue ad *Brutum*. 74.* et ad Q. Mucium. 135.
Seuerus (*Septimius*) imp. doctus et iuris peritus. 320. Papiniani consilio vsus multa praeclare constituit. 320. abolere voluit edictum perpetuum, irrito tamen ausu. 320.* praefecturam vrbanam ad summam potentiam euexit. 321. quaenam circa ius mutarit. *ibid.*
Seuerus (*Valerius*) IC. 248.
Sidonem translata schola Berytensis. 363.
Signandae quomodo fuerint tabulae. 221.*
Singularii dicti, qui siglis scribebant. 49.*
Σοφὸς *Sapiens* cognominatus

Sempronius IC. 216.
Stephani versio εἰς πλάτος *lata.* 402.
Stlitibus, Stlocus, Stlatus, cur veteres dixerint. 58.*
Stoicam philosophiam reliquis praeferebant ICti. 155.
Studia Romanorum iunenilia. 154.
Studium iuris Romani ab edicto auspicati sunt. 74.
Studiosorum iuris per singulos quinquennii annos *cognomina.* 393.*
Subcesiua prioribus possessoribus a Domitiano restituta. 238.
Sulpitius vid. *Seruius.*
Summas iuris ciuilis quinam scripserint. 417.

T.

TAbulae XII. ab iis studium iuris auspicabantur Romani. 74.*
Tabulis eboreis, an roboreis inscriptae XII. tabulae. 26.
Tarquinius Priscus an leges tulerit. 10.
Tarquinii Superbi regis tyrannis et exsilium. 11.
Tartagnus (*Alexander*). 421.
Taruntenus Paternus IC. 308.
Terentius Clemens IC. 307.
Terminus deus. 9. * de eo lex Numae. *ibid.*
Tertullianus IC. an idem, cum patre ecclesiae. 331. eius aetas et scripta. 332.
Testa (*C. Trebatius*) IC. 188. Epicureae sectae addictus *ibid.* de eo iudicium et eius scripta. 189.
Testamenta quomodo signari iusserit Nero. 221.
Testamentum militare vnde. 237. 249.
Testibus iniuratis fidem haberi noluit Constantinus M. 354.
Thalelaeus Graecus interpres *Pandectarum* et *Codicis.* 412.
Themistius orator paganus Christianorum persequutionem dissuadet. 375.*
Theodosii II. merita in iuris prudentiam. 377. 381. *sequ.* quorumdam tantum ICtorum scripta in foro allegari permisit. *ibid.* Iustinianus hanc constitutionem in suo Codice omisit. *ibid.* Codicis Theodosiani auctor. 378.
Theodosius M. iuris prudentiam sua mole laborantem iuuat 375. eius constitutiones commentario illustrauit Balduinus. *ib.*
Theophilus, *Institutionum* paraphrastes, quando floruerit. 401. editiones *ib.* an Theophilitzes, et Accursio iunior. 401. * antecessor Berytensis. 362. perperam a plerisque reprehenditur. 401.*
Thesaurus cui adquiratur ex constitutione Hadriani. 292.
Tiberius Caesar callidissimus princeps. 196. Augusti instituta seruauit. 196. 198. sub eo vetere ritu lata lex Iunia Norbana. 197. comitia a populo ad patres transtulit. 199. edictis noua iura constituit. 205.
Tituli mancipiorum venalium. 76.*
Titulos librorum schematicos adfectabant ICti. 311.
Titus imp. de duobus praetoribus fideicommissariis vnum detraxit. 237. leges tulit contra delatores. 237. militibus dedit priuilegium sine sollemnitate testandi. *ibid.* sub eo, capitolio igne deleto, iacturam passa est iuris prudentia. *ibid.**

Traianus imp. varia iura constituit. 250. SCta sub eo condita. *ibid.* variae constitutiones eius. 254.
Trebatius Testa. vid. *Testa.*
Triboniani honores. 387. varia de eo iudicia. 388.
Tribunicia lex. 13.
Tribuniciam potestatem titulis suis inseruit Augustus. 162.*
Tribuni militum consulari potestate quando et cur creati. 57.
Tribuni plebis quando creati, eorumdemque numerus et potestas. 19. pro rostris dominati sunt. 37. ciuitatem miscent. *ibid.* eorum edicta. 63.
Tribus Romanae. 7.*
Tributa comitia. *ibid.*
Triumuiratus. Sub eo misera iuris conditio. 159.*
Triumuiri A. A. A. F. F. 59. capitales. *ibid.*
Triphoninus (*Claudius*) IC. 333.
Τύποι *signa* vocata edicta qualiacumque. 372.*
Turcae adhuc hodie iure Romano vtuntur. 404.* 408. Codicem Iustinianeum in sua lingua habent. 408.
Tuscianus IC. 290.

Tutela mulierum abrogata. 381.
Tutores a consulibus dari iussit Claudius imp. 214.
Tyrannorum acta quomodo rescissa. 212.

V.

V Acarius (Rogerius) vid. *Rogerius.*
Valens (Aburnus). vid. *Aburnus.*
Valens imp. Arrianis consulturus edictum de libertate religionis edidit. 375.
Valentiniani et *Theodosii* constitutio de responsis prudentum. 381.
Valeriani imp. constitutiones. 351.*
Valerius Seuerus IC. 248.
Venuleius Saturninus. IC. 346.
Versiones librorum iuris καὶ πόδα *ad litteram* permisit Iustinianus. 401.
Vespasianus imp. multa iura noua inuexit. 233. et vetera restituit. *ibid.* * sub eo vltimum lustrum conditum. 236. quaedam sub illo circa ius mutata. *ibid.* SCta sub eo facta. 234. huic omnem superiorum imperatorum potestatem decreuit senatus. 233.
Vestembergii (Io. Ortuini) D. Marcus. 297.
Via Appia a quonam strata. 114.
Vicesima hereditatum temperata a Marco Antonino. 301.
Viduae intra annum luctus nubere non licebat per legem Numae. 9. *
Vigintiuiri. 58.
Vinidius Verus IC. 307.
Vino rogus non adspergendus ex lege Numae. 9.*
Viocuri. 59.*
Virginius (Paullus) IC. 141.
Virgilii periochae an Modestino tribuendae. 349.*
Vissenbachii (Io. Iac.) Emblemata Triboniani. 398. de iis iudicium. *ibid.**
Vitellius imp. edicto mathematicos et astrologos vrbe exesse iussit. 232.
Vitis: ex ea imputata non libandum ex lege Numae. 9. *
Viuianus IC. 262.
Vlpiani (Domitii) IC. natales et honores. 335. Hebraismi. *ibid.* * mors. 336. iuris prudentia 337. an verborum nouator. *ibid.* * eius opera maiora. 338. minora. 339. notae in Papinianum. *ib.* * Christianis admodum infensus. 338. rescripta contra eos collegit. *ibid.**
Vlpius Marcellus. vid. *Marcellus.*
Vnde de plano recte legi possit, formula edictalis. 66.
Vocabulis nouis repertis praetores iura ciuilia euerterunt. 69.
Volusiani imp. constitutiones. 351.*
Volusius Maecianus. vid. *Maecianus.*
Vrseius Ferox. vid. *Ferox.*
Vybonis (Io.) Vindiciae Triboniani laudatae. 398.*

Z.

Z Aleuci leges vnde. 28.*
Zasius (Vdalricus) IC. humanior. 424.
Zeno imp. quid de pluris petitione sanxerit. 381.

EMEN-

EMENDANDA.

Pag. 4. l. 7. post ἰσονομίας lege *aequi iuris.*
Pag. 12. l. 6. pro ἐπιτρόποις..... ἐπιτρόποις
Pag. 171. l. 24. pro *vsufruct*..... *vsusfruct.*
Pag. 251. l. 26. pro ἔνα..... ἵνα

In paucis quibusdam exemplaribus.

Pag. 63. l. 33. pro PLVS X.HS. lege PLVS HS.
Pag. 76. l. 16. pro *e sponsibus*..... *et sponsionibus.*